

UBİKS | ISCSA

Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

International Journal of Cultural and Social Studies

UKSAD - IntJCSS

Haziran ve
Aralık Aylarında Yayımlanan
Açık Erişimli Hakemli Dergi

*Biannual
(Published in June & December)
Open Access Peer-Reviewed Journal*

Cilt 4, Sayı 2 / Volume 4, Issue 2
Aralık 2018 / December 2018

ISCSA_UBİKS

e-ISSN: 2458-9381

www.intjcss.com

www.iscs-a.org

UKSAD, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kere yayımlanan Uluslararası Bilimsel Hakemli bir dergidir.

AÇIK ERİŞİMLİ DERGİ

Editörden mesaj

Değerli meslektaşlarım,

Derneğimiz Kültürel ve Sosyal Bilimler alanındaki çalışmalarınızı değerlendirmek üzere yeni bir dergiyi (UKSAD) hizmetinize sunmaktan büyük bir mutluluk duyuyor. Genç bir kurum olmamıza rağmen, son derece dinamik ve istekli bir ekiple yol alan derneğimizin çıkardığı bu yeni yayın organının da Sosyal Bilimlerin farklı disiplinleri üzerinde yoğunlaşan akademisyenlerin dikkatini çekeceğine olan inancımız sonsuzdur.

Sizleri, Sosyal Bilimlerin tüm alanlarında üreteceğiniz yüksek kalitedeki bilimsel çalışmalarınızı, yazın taramaları, örnek olgu araştırmaları, deneysel araştırmaları, kitap incelemelerinizi, vb. derginin yazım kurallarına uygun olarak hazırlayarak dergimize göndermeye davet ediyoruz. Ayrıca açık erişimli makalelerimizi gerek okuyarak, gerekse alıntılıyarak dergimizin gelişmesine katkı vermenizi diliyoruz. İçten saygılar.

IntJCSS is an International Refereed Scientific Journal published biannually (in June & December) by ISCSA.

OPEN ACCESS JOURNAL

Message from the editor

Dear colleagues,

Our association is glad to invite you all to submit your cultural and social researches in our new journal, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS). As being a young association, but having very ambitious team of academic staff, we really believe that this journal would attract intention from serious scholars working on different dimensions of educational sciences.

We invite high quality articles, review papers, case studies of theoretical, and empirical, conceptual, experimental researches, translations, and letters to the editors, etc. on social sciences in a properly formatted file as per the author guidelines of the journal. We also promote researchers to use our open access articles in their researches and contribute to the development of our journal through their citations.

Kind regards.

Baş Editör / Editor in Chief

Dr. Ali Murat KIRIK, Assoc. Prof., Marmara University, TURKEY

Dr. Mutlu TÜRKMEN, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY

Eş Editörler / Co-editors

Dr. Saliha AĞAÇ, Prof., Gazi University, TURKEY

Dr. Murat KUL, Assist. Prof., Bartın University, TURKEY

Dr. Kalliope PAVLI, Panteion University of Social and Political Sciences, GREECE

Bilim Kurulu / Scientific Board

Dr. Yunus ABDURAHİMOĞLU, Bartın University, TURKEY

Dr. Suat GEZGİN, Prof., İstanbul University, TURKEY

Dr. Fariz AHMADOV, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, AZERBAIJAN

Dr. Nurhodja AKBULAEV, Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, AZERBAIJAN

Dr. Mehmet AKGÜL, Prof., Necmettin Erbakan University, TURKEY

Dr. Aygün AKYOL, Assoc. Prof., Hitit University, TURKEY

Dr. Hayati AKYOL, Prof., Gazi University, TURKEY

Dr. Zeynep TAÇGIN, Marmara University, TURKEY

Dr. Adel M. ALNASHAR, Prof., University of Bahrain, BAHRAIN

Dr. Mahfoud AMARA, Qatar University, QATAR

Dr. Musa Kazım ARICAN, Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY

Dr. Esmail Safaei ASL, Allameh Tabataba'i University, IRAN

Dr. Mustafa AY, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY

Dr. Bünyamin AYHAN, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY

Dr. Ramezan Mahdavi AZADBONI, University of Mazandaran, IRAN

Dr. Lambros BALTSIOTIS, Panteion University, GREECE

Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM, Bartın University, TURKEY

Dr. Alyona YULDAŞKIZI BALTABAYEVA, Prof., Ahmet Yesevi University, KAZAKHSTAN

Dr. Nuri BALTACI, Gumushane University, TURKEY

Dr. Mehmet BAYRAKTAR, Prof., Yeditepe University, TURKEY

Dr. Metin BECEREMEN, Assoc. Prof., Uludag University, TURKEY

Dr. Antoine Cantin-BRAULT, Université de Saint-Boniface, CANADA

Dr. Ahmet Kamil CİHAN, Prof., Erciyes University, TURKEY

Dr. Aynur CİVELEK, Assoc. Prof., Adnan Menderes University, TURKEY

Dr. Alex CRISP, Sao Paulo State University, BRAZIL

Dr. Hamza ÇAKIR, Prof., Erciyes University, TURKEY

Dr. İsmail ÇAKIR, Assoc. Prof., Erciyes University, TURKEY

Dr. Lokman ÇİLİNGİR, Prof., Ondokuz Mayıs University, TURKEY

Dr. Daniela DASHEVA, Prof., National Sports Academy, BULGARIA

Dr. Bekir DİREKÇİ, Assoc. Prof., Akdeniz University, TURKEY

Dr. Mevlud DUDİC, Prof., Novi Pazar University, SERBIA

Dr. Murat ERDOĞDU, Necmettin Erbakan University, TURKEY

Dr. Murat KELİKLİ, Bartın University, TURKEY

Dr. Nejla GÜNAY, Assoc. Prof., Gazi University, TURKEY

Dr. Bülent GÜRBÜZ, Assoc. Prof., Kırıkkale University, TURKEY

Dr. Erdal HAMARTA, Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, TURKEY

Dr. Mustafa HİZMETLİ, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY

Dr. Miftakhul JANNAH, Surabaya State University, INDONESIA

Dr. İbrahim Hakkı KAYNAK, Necmettin Erbakan University, TURKEY

Dr. Murat KELİKLİ, Bartın University, TURKEY
Dr. Bachir KHELIFI, Prof., University of Mascara, ALGERIA
Dr. Murat KUL, Assist. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Hanem MAKNI, Prof., University of Tunis, TUNISA
Dr. İfet MAHMUTOVIC, Prof., University of Sarajevo, BOSNIA HERZEGOVINA
Dr. İ. Hakkı MİRİCİ, Prof., Hacettepe University, TURKEY
Dr. Zerf MOHAMED, University Abdel Hamid Ibn Badis Mostaganem, ALGERIA
Dr. Sait OKUMUŞ, Assoc. Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Ayad OMAR, Assoc. Prof., Tripoli University, LIBYA
Dr. Mehmet ÖÇALAN, Kırıkkale University, TURKEY
Dr. Nurettin ÖZTÜRK, Assoc. Prof., Atatürk University, TURKEY
Dr. Cevat ÖZYURT, Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Shawkat Gaber RADWAN, Port Said University, EGYPT
Dr. Müfit Selim SARUHAN, Prof., Ankara University, TURKEY
Dr. Shakeel Ahmad SHAHID, Dow College Karachi, PAKISTAN
Dr. Erhan SUMMAK, Selçuk University, TURKEY
Dr. Mutluhan TAŞ, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Burhanettin TATAR, Prof., Ondokuz Mayıs University, TURKEY
Dr. Fatih TOKTAŞ, Assoc. Prof., Dokuz Eylül University, TURKEY
Dr. Mutlu TÜRKMEN, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Mevlüt UYANIK, Prof., Hitit Üniversitesi, TURKEY
Dr. Asife ÜNAL, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Oğuz YURTTADUR, Selçuk University, TURKEY
Dr. Tomáš ZEMAN, Comenius University, SLOVAKIA
Dr. Lukasz TOMCZYK, Adjunct Prof., Pedagogical University of Cracow, POLAND
Dr. Ersin DİKER, Assist. Prof., Gumushane University, TURKEY
Dr. Onur ÖKSÜZ, Assist. Prof., Akdeniz University, TURKEY
Dr. Vahdet ÖZKOÇAK, Assist. Prof., Hitit University, TURKEY
Dr. Ahmet ÇETİNKAYA, Assoc. Prof., Marmara University, TURKEY
Dr. Enderhan KARAKOÇ, Assoc. Prof., Selcuk University, TURKEY
[Dergi Sorumlusu / Publication Manager](#)

Mutlu TÜRKMEN

[Tasarım / Design](#)

Güngör DOĞANAY

[Web Yöneticisi / Web Admin](#)

Ali ALTUNAY

[Halkla İlişkiler / Public Affairs](#)

Sercan KURAL

[Web & Email](#)

www.intjcass.com & info@intjcass.com

** İsimler alfabetik sırayla dizilmiştir. / Names are listed in alphabetical order.*

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

İletişim / Communication

- 1- Learning Disability On Ishaan, Dyslexic Character Portrayed In The Movie "Like Stars On Earth"
Somariah FITRIANI, Sherly FELINA**347-364**
- 2- New Social Practices of Audiences: Community Engagement in Filmmaking
Seda AKTAŞ**365-379**
- 3- Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin'de Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya
The Historical Evolution of Journalism, Public Relations and Social Media in Palestine
Uğur GÜNDÜZ, Hanadi H.S. DWIKAT**380-405**
- 4- Türkiye'nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi
Turkey's Acquaintance with Radio and Turkish Radio Telephone Corporation
İbrahim Sena ARVAS**406-428**
- 5- Transformation Of The Villain In Hollywood
Şükrü SİM**429-449**
- 6- *Sosyal Paylaşım Siteleri ve Demokratikleşme İlişkisi: Facebook Örneği*
Social Sharing Sites and Democrazitation Relation: Facebook Example
Serdar ÇİL, Yusuf YURDİĞÜL**450-474**
- 7- Toplumsal Cinsiyet Ve Medya İlişkisi: Yazılı Basında Kadına Şiddet Ve Kadın Cinayetleri Haberleri Üzerine Bir Analiz
The Relationship Between Gender And Media: An Analysis On News Coverage Of Violence Against Women And Femicide
Fatma AVCI, İ. Aysad GÜDEKLİ**475-506**
- 8- Sinematografinin Görsel Anlatım Kodları ve Mekân Kullanımının Gerçekliğin Oluşturulması Bağlamında Bir Dönem Dizisi İncelemesi: Narcos Örneği
A Study On The Visual Expression Of Cinematography Creation Codes And The Usage Of Space In An Episode Of Narcos
Emre Ahmet SEÇMEN**507-532**
- 9- Sosyal Medyada Öz-Temsil ve Ötekiliğin 'Öteki Boyutu': 'Karikateist' Toplumsalı Üzerine İnceleme
Self-Representation in Social Media and 'Other Side' of The Otherness: The Review on 'Karikateist' Society
Seçkin ÖZMEN, Savaş KESKİN**533-558**
- 10- A Rewiew on Gendered Discources in the New Media: 8 March 2016 Example of "Eksisözlük"
Onur AKYOL, Cem YÜCETÜRK**559-574**

Edebiyat / Literature

- 11-** Kültürel Dönemeç, Sömürgecilik Sonrası Çeviri ve Feminist Çeviri Yaklaşımlarına Babil Kulesi'nden Bakmak
A Look Into the Cultural Turn, Post-Colonial and Feminist Translation From the Tower of Babel
Göksenin ABDAL**575-587**
- 12-** Recreation of Culture Specific Items in the English Translation of Latife Tekin's Berci Kristin Çöp Masalları
Latife Tekin'in Berci Kristin Çöp Masalları İsimli Eserinin İngilizce Çevirisinde Kültüre Özgü Ögelerin Yeniden Yaratımı
Fatih İKİZ, Göksenin ABDAL**588-603**

Güzel Sanatlar / Fine Arts

- 13-** Vincent Van Gogh'un Sanatında Özdeşleyim ile Varılan Aşkınlık ve Günümüz Doğa Sanatı
Contemporary Natural Art Through Transcendental View of Vincent Van Gogh's Understanding-Einführung
Ceren YILDIRIM**604-622**

İstatistik / Statistics

- 14-** Türkiye'de İllerin Rekabetçilik Düzeyine Göre Sınıflandırılması
Classification Of Provinces Of Turkey By Competitiveness Level
Barış ERGÜL, Arzu ALTIN YAVUZ, Hasan Serhan YAVUZ**623-639**

İlahiyat / Theology

- 15-** Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla İslam'da 'İhsan' Erdemi
Virtue of 'Ihsân' in Islam with its Individual and Social Dimensions
İhsan ÇAPCIOĞLU, Mehmet AKIN**640-649**

Dizinler ve Platformlar	
	Index Copernicus
	Google Scholar
	Türk Eğitim İndeksi
	J-Gate
	SOBIAD
	DRJI
	Open Access Library (oalib)
	ResearchBib
	Scientific Indexing Services
	CiteFactor

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 30.07.2018 - *Accepted*: 27.10.2018

Learning Disability On Ishaan, Dyslexic Character Portrayed In The Movie “*Like Stars On Earth*”

Somariah FITRIANI¹, Sherly FELINA²

Muhammadiyah University of Prof. Dr. Hamka , INDONESIA

Email: somariah@uhamka.ac.id¹, sherfelin@gmail.com²

Abstract

Lifespan development disorders are psychological disorder, which are characterized by abnormal development. It is a severe development delay that occurs to certain people. Since learning disability is one of major lifespan development disorders under a psycholinguistic umbrella, this study aims to elaborate and analyse learning disability of dyslexia suffered by Ishaan, the main character in “*Like Stars on Earth*” movie as the unit analysis. This study adopted a descriptive qualitative approach by using a discourse analysis method. The film has shown that Ishaan has 31 out of 37 symptoms of dyslexia. Ishaan also experienced emotional and social problems due to wrong perceptions from his surroundings, which make him more depressed, and unable to show his real talent and full potential. It is inferred that dyslexics needs to get the support from parents, teachers and people surrounding to find out their talents to improve their self confidence as early as possible. In addition, specific holistic approach dealing with social and emotional factors conjunction with education aspect must be provided as well.

Keywords: Psychological disorder, Learning Disabilities, Dyslexia, social aspect, and emotional aspect.

1. Introduction

Taare Zameen Par (titled *Like Stars on Earth* internationally) is a movie directed by Aamir Khan that tells about an eight-year-old boy named Ishaan Awasthi as the main cast. At first, he is a cheerful creative little boy who loves painting and playing puzzle. He can make such a creative painting with a beautiful combination of colour and concept. Yet, his difficulty in reading has led him into depression. Teachers label him as "lazy and shameless boy", his classmates mock him and treat him as a class-clown because of his mispronunciation. This movie portrays a child suffering from dyslexia, one of learning disabilities, which affect the brain's ability to receive, process, analyse or store information. These problems can make it difficult for a student to learn as quickly as someone who isn't affected by learning disabilities (Begum, 2008: 26).

Dyslexia is defined as development disorder of reading difficulty and learning disability with difficulties ranging from single word decoding to spelling and writing (Fletcher, 2009; Lyon, Shaywitz, & Shaywitz, 2003). It is characterized by difficulties with accurate and/or fluent word recognition and by poor spelling and decoding abilities. These difficulties typically result from a deficit in the phonological component of language that is often unexpected in relation to other cognitive abilities and the provision of effective classroom instruction. Secondary consequences may include problems in reading comprehension and reduced reading experience that can impede growth of vocabulary and background knowledge (IDA, 2002:1). Nesari and Kamari (2014) investigated the word reading performance of Persian speaking dyslexic children through the use of a reading test. They found that dyslexic children encountered more problems in reading both transparent and opaque words than did unimpaired children. It also showed that reading the opaque words was harder than reading the transparent words for both groups. The results of this research show that specific characteristics of writing systems affect the word processing ability of individuals in the reading task.

Dyslexics tend to be normal. However, despite their intelligence, they suffer from reading and writing problem, which somehow become intolerable. Dyslexia should not and need not be a barrier to achievement. People with dyslexia are just as talented, intelligent and capable as anyone else, and with the right kind of support they can do just as well across a wide range of professions. Therefore, they actually can study in school setting with help and support from teachers (Bernadette McLean and Barrington Stoke 2009). The name Google itself is reputed to be the result of bad spelling by its founders, Larry Page and Sergey Brin, themselves notoriously bad spellers, who had intended to register the name Googol (Oldfield & Mitchinson, 2009 as cited in Sander, P & Williamson, S. 2010:63).

As stated by the University of Michigan (2017), between 70 and 80% of people is estimated with literacy concerns have dyslexia, which associates to about 5-10% of the population. Indonesian Dyslexia Association chairwoman Dr Kristiantini Dewi estimated

that 20 percentages of school-aged children were dyslexics. She added that Indonesians were generally not familiar with the disorder. Consequently, children with dyslexia have often been subject to bullying at school, and frustration by teachers and parents. Dr Kristiantini said that she has seen dyslexics who were slow in absorbing lessons at school often mocked by classmates. She said parents and teachers should know symptoms of dyslexia as early as possible, “If the symptoms are detected at an early stage, for example before the third grade, treatment would be easier. After that, a child usually understands emotions and they may already feel inferior” (Dipa, 2012). For that reason, it is vital to identify children with dyslexia as early as possible so parents, family and teachers can help them to cope with it before their frustration ruin their true talents. Since dyslexic children learn differently, they need particular appropriate learning system. In addition, students identified with learning disabilities, including dyslexia, should receive the appropriate assessment and intervention services (Witzel and Mize, 2018).

The movie also clearly describes the symptoms of dyslexia, and Ishaan’s emotional feelings. Therefore, the main objective of this study is to promote the understanding of dyslexia through the character Ishaan as “the early identification of students as well as the corresponding early intervention program for these students will have significant implications for their future academic success” (Texas Education Agency, 2014:13). Pilgrim (2014:103) found ten characteristics of dyslexia when analysing Hank Zipzer, a character in a popular children’s book series including poor self-image, weak writing skill, poor hand writing, poor spelling, weak decoding skill, inefficiency fluency skills, visual issues, reversals, creativity, and auditory learning. If dyslexic child is not diagnosed or identified early as Mr Nikumb, Ishaan’s teacher did to assist him to learn portrayed in the movie, learning disabilities, which can be lifelong conditions that, in some cases, affect person's life: school or work, daily routines, family life, and sometimes even friendships (Kutcher 2015).

2. Method

The research employed a descriptive qualitative approach since it focused on the phenomenon of learning disabilities symptoms and its impacts on Ishaan as a dyslexic character that experienced social and emotional problems. Accordingly, qualitative research focuses on understanding social phenomena and providing rich verbal descriptions of setting, situations, and participants (Ary, 2002). The primary data source used in this research is the video and the transcript of the movie, which is analysed by using a discourse analysis method. Potter (1987) defines discourse analysis as social study life, which is understood through language analysis in its broadest sense such as images, symbols, interview, non-verbal interaction and documents. So, discourse analysis offers ways of exploring meaning in conversation and in culture, which comprise a broad range of theories, topics and analytic approaches for explaining language in use (Traynor, 2006, Shaw and Bailey, 2009).

The main unit analysis is Ishaan as the main character, and Mr Nikumb, Ishaan's teacher since both of them dominated the dialogues and the scenes of the movie. Other supporting characters including Ishaan's parents, his teachers and his classmates are also a part of the analysis who have interaction with Ishaan. The researchers analysed the related dialogues among all characters in the movie and its scenes based on the formulated questions. In addition, the researchers attempted to comprehend such dialogues to figure out the meaning of the conversation, which is explicitly and implicitly reflected in the movie. Thus, the research relied on the scenes of movie and its transcript, and literature reviews as well.

3. Results And Discussion

3.1 The symptoms of dyslexia portrayed in the movie

In order to diagnose dyslexia, it is important to know the symptoms. Based on Davis, R.D. (1994), most of dyslexics will exhibit about 10 out of 37 symptoms that usually occur in dyslexia phenomena. LoGiudice (2008) also stated that most adult dyslexics would exhibit at least 10 of the traits and behaviours. These characteristics are often inconsistent, and may vary depending upon the day or situation. The findings of dyslexic symptoms are presented in the table 1:

Table 1. Dyslexic Symptoms portrayed in the character of Ishaan

NO	DESCRIPTION	YES / NO	DATA
General (GE)			
1	Appears bright, highly intelligent, and articulate but unable to read, write, or spell at grade level.	Y	No sir, he's a bright boy. He just has a little problem with reading and writing. (Datum 29/GE-1) (Time: 01.54.20 – 01.57.40) No Sir, he's a child with above-average intelligence. He has every right to be in a normal school. All he needs is a little help from us. (Datum 29/GE-1, Time: 01.54.20 – 01.57.40)
2	Labelled lazy, dumb, careless, immature, "not trying hard enough," or "behavior problem."	Y	1) "What is this? How many times have we done this? We went over this yesterday. How can you forget so quickly? Enough fooling around. You'll fail again this year. All your friends will move ahead. Will you like that? Concentrate, son! (Datum 7/GE-2, Time: 00.32.43 – 00.33.38) 2) Who wrote this? Who wrote this absent-note? You can't even write properly, bloody, duffer, idiot! Who wrote this note? Tell me, who?" (Datum 11/GE-2, Time: 00.39.35 – 00.41.49) 3) ... "He repeats his mistakes on purpose. Never pays attention in class. (Datum 12/GE-2, Time: 00.41.50 – 00.43.40) 4) "Why can't you? Idiot! What's the problem? Why are you so dumb? Why zeroes in math? and punishment daily? Grammar pathetic, spelling all wrong! Are you tripping? Lazy! Why don't you try? Your handwriting is terrible, homework incomplete. Why is your attention adrift? This child can drive anybody mad. Geography makes you dizzy? Answer me! Lazy!" (Datum 20/GE-2, Time: 01.00.55 – 01.03.03)
3	Isn't "behind enough" or "bad enough" to be helped in the school setting.	Y	<u>Poetry Teacher</u> : First we thought something was wrong, he won't be staying here. But then he showed such improvement. Great! He has

			such a unique perspective. Well done! Here's his progress report. Now, that's progress. Maths, grammar and what a painter! Your son is very bright!
			<u>Mrs. Awashti:</u> I can't believe all this. Thank you so much.
			<u>English Teacher:</u> No no, don't thank us. Thank Nikumbh. He really turned the boy around. (Datum 32/GE-3, (Time: 02.25.40 – 02.26.30))
4	High in IQ, yet may not test well academically; tests well orally, but not written.	Y	For the time being, let his handwriting, his spelling be ignored. Let him be tested orally. Knowledge is knowledge, oral or written. Meanwhile, I'll work on his reading and writing. Gradually, he'll improve. (Datum 29/GE-4, Time: 01.54.20 – 01.57.40)
5	Feels dumb; has poor self-esteem; hides or covers up weaknesses with ingenious compensatory strategies; easily frustrated and emotional about school reading or testing.	Y	Just think. A child, barely eight or nine, can't read or write, can't do regular stuff, fails to do all the things that kids his age do, effortlessly. What must he be going through? His self-confidence must've been shattered. Hiding his inabilities in disobedience. He must have taken on the world. Must've created a riot here. Why admit "I can't", I'd rather say, "I don't want to". No different from adults. (Datum 25/GE-5, (Time: 01.32.31 – 01.40.43))
			<u>English Teacher:</u> All the time asking for permission to go to the toilet. I'm thirsty. I want to go to the toilet. Thirsty, toilet... thirsty, toilet. Disturbs the whole class with his silly pranks. You must have seen his test papers? Zeroes in all subjects. (Time: 00.41.50 – 00.43.40)
			No! No way I'm gonna write a fake absent-notes. Go to sleep! I'll tell Mom everything tomorrow. ((Datum 8/GE-5, Time: 00.33.45 – 00.33.38))
6	Talented in art, drama, music, sports, mechanics, story-telling, sales, business, designing, building, or engineering.	Y	<u>The Principal:</u> Here is your Ishaan (showing the back cover of the school yearbook) and here is his painting (showing the front cover of the school yearbook). Just look at it, what a masterpiece! He's a very talented boy and I'm really happy to have him in my school. (Datum 31/GE-6, (Time: 02.25.10 – 02.25.28))
7	Seems to "Zone out" or daydream often; gets lost easily or loses track of time.	Y	He daydreams while he eats, while he takes a shower, while he does his homework (Time: 00:19:05 – 00:19:26). <u>Bus Conductor:</u> "Sitting with your head in the gutter! The bus has been waiting for ten minutes! Can't you hear the bus honking? Everyday we're late because of you." <u>Ishaan:</u> (Didn't say anything, just playing with the fish that he caught from the gutter) (Datum 1/GE-7, (Time: 00.04.28 – 00.04.50))
8	Difficulty sustaining attention; seems "hyper" or "daydreamer."	Y	<u>Teacher:</u> Class, turn to page 38, chapter 4, paragraph 3. We are going to mark adjectives today. <u>Ishaan:</u> (Looking through the window watching the bicycles passing by) <u>Teacher:</u> That goes for you as well, Ishaan Awashti. Page 38, chapter 4, paragraph 3. Can I have your attention, Ishaan? Ishaan? (Time: 00.21.10 – 00.23.37) <u>Ishaan:</u> (Watching birds on their nest) <u>Art Teacher:</u> ... (Caught Ishaan not paying any attention and only looking through the window, then throw a chalk right to Ishaan's head) Hey, New Boy! Eyes here! on the blackboard. Show us where I made the dot! <u>Ishaan:</u> I don't see it.. <u>ArtTeacher:</u> You don't see it? You don't see the dot? Come here! Five raps on your knuckles so that your attention never wanders again. (hit Ishaan's knuckle) (Datum 18/GE-8, (Time: 00.57.55 – 00.59.

9	Learns best through hands-on experience, demonstrations, experimentation, observation, and visual aids.	Y	<p><u>Mr. Nikumbh:</u> Let's step outside this four walls and create something different, anything. Use whatever you can find. Stick, stone, rubbish, anything</p> <p><u>All Students:</u> laughing</p> <p><u>Mr. Nikumbh:</u> Come on, let's head towards the pond near the valley! Let's go! (Datum 27/GE-9, (Time: 01.49.20 – 01.49.35))</p> <p><u>Ishaan:</u> (Put the boat he made to the pond)</p> <p><u>Mr. Nikumbh:</u> Hey! Look at that! It's moving!</p> <p><u>All Students:</u> Wow! (Clapping their hands), Does it fly? Look at that! (Datum 28/GE-9, Time: 01.51.20 – 01.53.12)</p>
<u>Vision, Reading and Spelling (VRS)</u>			
10	Complains of dizziness, headaches or stomach aches while reading.	N	-
11	Confused by letters, numbers, words, sequences, or verbal explanations.	Y	<p><u>Mr. Nikumbh:</u> ... (Opening his bag pack and taking out Ishaan's books that he brought from the Boarding School) Look here, "b" for "d" and "d" for "b". He confuses similar letters. "S" and "R" inverted.. like several others. Look.. "h" and "t" mirror imaging. "anmle", "animl", "enaml"... three different spellings on the same page. So, it's not as if he remembers any one wrong spelling. And here.. He mixes up similarly spelt words. "T-o-p" becomes "P-o-t". "S-o-l-i-d" becomes "S-o-i-l-e-d". (Datum 25/VRS-11, (Time: 01.32.31 – 01.40.43))</p> <p><u>Teacher:</u> Class, turn to page 38, chapter 4, paragraph 3. We are going to mark adjectives today.</p> <p><u>Ishaan:</u> (Looking through the window watching the bicycles passing by)</p> <p><u>Teacher:</u> That goes for you as well, Ishaan Awasthi. Page 38, chapter 4, paragraph 3. Can I have your attention, Ishaan? Ishaan?</p> <p><u>Ishaan:</u> (Opening his book, startled and confused)</p> <p><u>Teacher:</u> I said, page 38, chapter 4 paragraph 3. Read the first sentence and point out the adjectives.</p> <p><u>Ishaan:</u> (Looking around to his friends and feeling confused) (Datum 5/VRS-11, (Time: 00.21.10 – 00.23.37))</p>
12	Reading or writing shows repetitions, additions, transpositions, omissions, substitutions, and reversals in letters, numbers and/or words.	Y	<ol style="list-style-type: none">1) What's this, Ishaan? Every spelling is wrong. Table is "Tabl", then "Tabel" and "de" instead of "the"? (Time: 00.32.43 – 00.33.38)2) From picture, the writing mistakes that Ishaan did is omission as he wrote "d-o-s" for "does" and "h-a-v" for "have", both words are missing letter "e"; He did substitution as he wrote "d-e" for "the"; He also did reversal as he wrote inverted numbers "7", "4" and "9" and letters "S" and "R".3) From dialogues (Datum 7/VRS-12, Time: 00.32.43 – 00.33.38), the writing mistakes that Ishaan did are transposition as he wrote "t-a-b-e-l" for "table" and "s-o-i-l-e-d" for "solid"; letter reversal as he wrote "b" for "d" vice versa, he inverted "S" and "R", he wrote "h" and "t" mirror imaging. He also did word reversal as he wrote "P-o-t" instead of "T-o-p".
13	Complains of feeling or seeing non-existent movement while reading, writing, or copying.	Y	<p>Teacher: Just read the sentence, Ishaan</p> <p>Ishaan : The letters are dancing.</p> <p>Teacher: They're dancing, are they?</p> <p>Ishaan : (Nodding)</p> <p>Teacher: Then read the dancing letters. Are you trying to be funny? (Datum 5/ VRS-13, Time: 00.14.08 – 00.23.37)</p>
14	Seems to have difficulty with vision, yet eye exams don't reveal a problem.	Y	Ishaan only seems to have difficulty with vision when he reads because he complained of seeing the letters and numbers moving while reading (Time: 00:23:35 – 00:24:00).
15	Extremely keen sighted and observant, or lacks depth perception and peripheral vision.	Y	Ishaan is extremely keen sighted because he can see things clearly from the distance, such as: watching through out his classroom window how water splashed out of the puddle from the passing by bicycle

			(Time: 00:21:10 – 00:21:30) and the bird feeding its babies in their nest on top of the tree (Time: 00:57:55 – 00:58:20). He is also observant because he notices things quickly, such as: he noticed a sandwich on top of the table which quite far from where he was (Time: 00:09:42 – 00:09:48) and he also noticed little things on the street which he took and collected on his pocket which then he made a boat out of those things (Time: 00:08:45 – 00:09:10). However, Ishaan also lacks depth perception which means he can not determine how fast an object is coming towards him and he also lacks of peripheral or side vision which means he cannot see the movement or object outside his central area of focus. That's why he cannot catch a ball
16	Reads and rereads with little comprehension.	Y	<u>Mr. Nikumbh:</u> When you read "a-p-p-l-e", your mind conjures up an apple. Ishaan can't read the word, so he can't understand what it means. In order to read and write, it is essential to relate sounds with symbols, know the meaning of words; Ishaan is unable to fulfil this basic requirement. (Datum 25/VRS-16, (Time: 01.32.31 – 01.40.43)
17	Spells phonetically and inconsistently.	Y	What's this, Ishaan? Every spelling is wrong. Table is "Tabl", then "Tabel" and "de" instead of "the"? What is this? How many times have we done this? We went over this yesterday. How can you forget so quickly? (Datum 7/VRS-17, Time: 00.32.43 – 00.33.38) ... "anmle", "animl", "enaml" three different spellings on the same page. So, it's not as if he remembers any one wrong spelling. (Datum 25/VRS-17, Time: 01.36.50 – 01.45.15)
	<u>Hearing and Speech (HS)</u>		
18	Has extended hearing; hears things not said or apparent to others; easily distracted by sounds.	Y	Ishaan doesn't seem to have extended hearing. He only seems to be easily distracted by sounds. It is shown when he suddenly heard the sound of dogs barking outside his house, he immediately stop working on his puzzle and ran outside to play with those dogs. He even seems to have hearing problem because he pretends that he doesn't hear what his mother and his brother said when they asked about something he refused to answer. (Time: 00:10:18 - 00:11:12)
19	Difficulty putting thoughts into words; speaks in halting phrases; leaves sentences incomplete; stutters under stress; mispronounces long words, or transposes phrases, words, and syllables when speaking.	Y	<u>Rajat:</u> I told you to go! Don't you get it? What are you looking at? Don't you get it? <u>Ishaan:</u> (Keep staring Rajat without saying anything) <u>Rajat:</u> What are you looking at? (Come towards Ishaan) get the ball! Move! <u>Ishaan:</u> (Keep staring angrily) <u>Rajat:</u> What are you looking at? I said get the ball! (Pushing Ishaan). Don't you get it? (Pushing Ishaan) What are you waiting for? Go! (Push Ishaan) ((Datum 3/HS-19, Time: 00.11.20 – 00.12.42) <u>Yohan:</u> (Sitting beside Ishaan and holding Ishaan's hand) <u>Ishaan:</u> (Keep silent and suddenly tremble) <u>Yohan:</u> (Look at Ishaan feeling worried) What is it, Ishaan? <u>Ishaan:</u> (Keep silent and staring to empty space) (Datum 22/HS-19, (Time: 01.04.09 – 01.04.20) <u>Rajan:</u> How come you join in the middle of the term? <u>Ishaan:</u> My Papa, he... (stop talking and just look down) (Datum 17/HS-19, (Time: 00.57.15 – 00.57.54) <u>Mr. Awashti:</u> Look up.. in my eyes and answer me! Where the hell were you on Thursday? If not to school, then where?? <u>Ishaan:</u> (Still silent and scared) <u>Mrs. Awashti:</u> Don't push him. Let me ask, where did you go, son? <u>Mr. Awashti:</u> Answer, God damn it! <u>Ishaan:</u> B-b-bunk <u>Mr. Awashti:</u> (Look at Mrs. Awashti) what did he say? <u>Ishaan:</u> Bunk <u>Mr. Awashti:</u> Bunk? What? You bunked off school? (Datum 11/HS-

19, (Time: 00.39.35 – 00.41.49)

Writing and Motor Skills (WMS)

- 20 Trouble with writing or copying; pencil grip is unusual; handwriting varies or is illegible. Y Math Teacher: Reading and writing are like punishment for him. Sometimes his English handwriting resembles Russian. (Datum 12/WMS-20, (Time: 00.41.50 – 00.43.40)
Mrs. Awashti: Done? Let's see. (Look at Ishaan's book) What a handwriting. (disappointed) (Datum 7/WMS-20, (Time: 00.32.43 – 00.33.38)
- 21 Clumsy, uncoordinated, poor at ball or team sports; difficulties with fine and/or gross motor skills and tasks; prone to motion-sickness. Y Mr. Nikumbh: Does Ishaan find it difficult to button his shirt? or tie his shoelaces?
Mrs. Awashti: Yes
Mr Nikumbh: Yohan, if you throw a ball, can he catch it?
Yohan: He can never judge a ball. (Datum 25/WMS-21, Time: 01.32.31 – 01.40.43)
- 22 Can be ambidextrous, and often confuses left/right, over/under. Y Sport Teacher: *Forward march! Left, right, left... left, right, left.*
Ishaan: *(Trying to follow the march, but he gets confused)*
Sport Teacher: *Ishaan, what are you doing? You are ruining the marching order. Out!* (Datum 19/WMS-22, (Time: 00.59.57 – 01.00.10)

Math and Time Management (MTM)

- 23 Has difficulty telling time, managing time, learning sequenced information or tasks, or being on time. Y Teacher: I said, page 38, chapter 4 paragraph 3. Read the first sentence and point out the adjectives.
Ishaan: (Looking around to his friends and feeling confused) (Datum 5/MTM-23, Time: 00.21.10 – 00.23.37)
- Bus Conductor: "Sitting with your head in the gutter! The bus has been waiting for ten minutes! Can't you hear the bus honking? Everyday we're late because of you." (Datum 1/GE-7, Time: 00.04.28 – 00.04.50)
- 24 Computing math shows dependence on finger counting and other tricks; knows answers, but can't do it on paper. Y Math Teacher: Children, surprise math's test. The marks of this test will be counted in final exams, so do well. Take one and pass the rest. Here.
Ishaan: (Look at his test paper and start daydreaming)
Great Captain Ishaan out for mission impossible. His mission is to enter the "Earth" 3rd planet from the sun into the 9th planet of the solar system, "Pluto". Three into nine. Oh God, the heat of the sun will destroy Captain Ishaan's starship. Hello Jupiter! Bye Jupiter. Hello Saturn! Having fun?
Now "3" is getting ready to get into "9". Pluto is destroyed! It is no longer a planet! The great Captain Ishaan has got the answer. The answer of "3" into "9" is "3". (Datum 9/MTM-24. (Time: 00.35.45 – 00.38.26)
- 25 Can count, but has difficulty counting objects and dealing with money. N -
- 26 Can't do arithmetic, but fails word problems; cannot grasp algebra or higher math. Y Math Teacher: Look at this maths test. $3 \times 9 = 3$. That's all. Not another question answered.
Datum 12/MTM-26, Time: 00.41.50 – 00.43.40)
- Memory and Cognition (MC)**
- 27 Excellent long-term memory for experiences, locations, and faces. Y Ishaan shows a good memory for location. When he went to the road alone, he can come back to his school without getting lost. He went to

			the road quite far from the school. It is shown by how he went from several places. Even he had to take the bus to come back to his school (Time: 00:30:01 – 00:30:12). He also shows a good memory for experience. It is shown by how he did the same color combination, yellow and red (Time: 00:31:50 – 00:32:40), as the seller of traditional ice cream did that he observed when he went to the road. (Time: 00:28:10 – 00:28:40)
28	Poor memory for sequences, facts and information that has not been experienced.	Y	<u>Ishaan:</u> ... <i>I know, I'm trying, really, see... A, B, C, D, L, M, N, O, X, Y, Z.. Really look Mama, I'm trying hard! I can learn more.</i> (Datum 15/MC-28, Time: 00.46.08 – 00.47.27)
29	Thinks primarily with images and feeling, not sounds or words (little internal dialogue).	N	-
<u>Behaviour, Health, Development and Personality (BHDP)</u>			
30	Extremely disorderly or compulsively orderly.	Y	<u>Ishaan:</u> (Go to the dinner table and grab a strawberry) <u>Mr. Awashti:</u> Wash them first. <u>Ishaan:</u> (Open his mouth widely and put the strawberry to his mouth) <u>Mr. Awashti:</u> Ishaan.. Ishaan! <u>Ishaan:</u> (Put the strawberry back on the table and go to his father) (Datum 10/BHDP-30, Time: 00.38.27 – 00.39.20)
31	Can be class clown, trouble maker, or too quiet.	Y	<u>English Teacher:</u> Just read the sentence, Ishaan! <u>Ishaan:</u> They are dancing. The letters are dancing. <u>All Students:</u> (Laughing) <u>English Teacher:</u> Silence! They are dancing, are they? Okay, then read the dancing letters. Trying to be funny? Read the sentence loud and proper. <u>Ishaan:</u> (Trying to read) <u>English Teacher:</u> I said, loud and proper, Ishaan. Loud and proper! Loud and proper! <u>Ishaan:</u> blablublublublublubla..... <u>All Students:</u> (Laughing) <u>English Teacher:</u> Stop it, stop it! Enough is enough. Get out! Get out of my class! Out! <u>All Students:</u> (Laughing) <u>English Teacher:</u> (To all students) You want to leave as well? Who is laughing here? Who wants to follow him? I don't want to hear a titter in my class. Look at your books! (Datum 5/BHDP-31, (Time: 00.14.08 – 00.23.37) <u>English Teacher:</u> ... Show us where I made the dot! Show us the dot! Why are you staring like a frog? <u>All Students:</u> (Laughing) <u>Art Teacher:</u> (To all students) Don't laugh! (Look at Ishaan) show me where I made the dot! Go on! <u>Ishaan:</u> I don't see it. <u>All Students:</u> (Laughing) (Datum 18/BHDP-31, Time: 00.57.55 – 00.59.24)
32	Had unusually early or late developmental stages (talking, crawling, walking, tying shoes).	Y	Ishaan was at least 2 years old in the video, but he didn't say any single word. <u>Dormitory Staff:</u> You aren't dressed for class yet? Look at your tie. Didn't your Mom teach you anything? <u>Ishaan:</u> (Trying to tie his necktie but keep failing) (Datum 16/BHDP-32, (Time: 00.54.03 – 00.54.30)

			<u>Mr. Nikumbh:</u> Does Ishaan find it difficult to button his shirt? or tie his shoelaces? <u>Mrs. Nawashti:</u> Yes. (Datum 25/BHDP-32, (Time: 01.32.31 – 01.40.43))
33	Prone to ear infections; sensitive to foods, additives, and chemical products.	N	-
34	Can be an extra deep or light sleeper; bedwetting beyond appropriate age.	N	-
35	Unusually high or low tolerance for pain.	Y	<u>Mr. Awashti:</u> If there's ever another complaint about you, I'll... (going to slap Ishaan again, but accidentally hitting Mrs. Awashti instead) sorry... <u>Ishaan:</u> (Giggling) <u>Mr. Awashti:</u> Laughing!.. Shameless! If there's another complaint.. One more complaint and I'll send you away to a boarding school! (Datum 4/BHDP-35, Time: 00.14.08 – 00.15.30)
36	Strong sense of justice; emotionally sensitive; strives for perfection.	N	-
37	Mistakes and symptoms increase dramatically with confusion, time pressure, emotional stress, or poor health.	Y	The symptoms on Ishaan also increase dramatically when he is confused, under-pressure and stressful. It shows on the increasing mistakes and clumsiness during his study and stay at the Boarding School because he had actually refused to be sent to the Boarding School. (Time: 01:00:12 – 01:03:03)

Table 1 clearly shows that Ishaan Awasthi suffers from dyslexia and experiences almost all kind of symptoms, precisely 31 out of 37 symptoms. As early mentioned by Davis (1994) and LoGiudice (2008) that most of them will demonstrate about 10 out of 37 symptoms that usually occur in dyslexia phenomena. Although Ishaan lacks of reading and writing ability, he shows amazing talent and he is passionate with art, particularly painting. It indicates that dyslexics have talents and may have higher intelligence than normal children aside from their reading ability. Little do they know that some famous people, such as: Albert Einstein, Leonardo da Vinci, Thomas Alva Edison, Walt Disney, Agatha Christie, Tom Cruise, George Washington, John F. Kennedy, John Lennon, Lee Kuan Yeuw, and the list goes on, are successful people who have something in common which is they suffer from dyslexia. Imagine that they don't have the ability to read, they see words as meaningless symbols, which confused them, but the environment and the situation keep forcing them to do so. To make matters worse, parents usually look up to other children and compare their children's ability. Good grades become the standard to measure how well children will be ready to compete in real working life when they reach adolescence. They start labelling their children as "being lazy" and "not trying hard enough" when their children fail to reach certain grades. In fact, giving label to dyslexic children will make them even depressed. This may lead into emotional and social problems for dyslexic children.

Stella as a dyslexic shared her experiences in her research collaborated with Paul Sander, a dyslexic too. At the first time, she also lost her individuality. As stated in her study "What I had felt all these years to be part of my personality, little quirks such as the

unattractive way I hold a pen when I write, the numerous errors in map reading resulting from confusion between left and right, reading words in the wrong order and missing or adding words, were all just signs of dyslexia. I was fortunate enough to have just completed a Master's degree, with a merit and I had been selected for a job with the Division for Teachers and Researchers of Psychology (DTRP) who really appeared to appreciate me. I had also worked on a number of research projects receiving lots of positive feedback on my performance and contributions. This led to a choice, either I was very good at faking my own competence, which in itself is useful, or these achievements reflected my real ability. What I failed to realize, was that the only reason my tutor had been aware of my likely dyslexia was because he was able to see my work progress, from the unstructured mess riddled with spelling errors to the report that I eventually submitted, as by this point in my life, I had developed various techniques and habits to overcome the weaknesses that I was aware of. Clearly, I had a number of marketable strengths and now with my dyslexic status, specialist help and software, I could tackle my weaknesses. (Sander, P & Williamson, S., 2010: 65).

Jodrell, D. (2010) revealed his research that dyslexic students' self-efficacy was influenced by social identity. If children meet failure and frustration, said Samuel T. Orton, they learn that they are inferior to others, and that their effort makes very little difference. Ishaan is also frustrated by his inability to read and write which led him into having poor self-esteem. (Alexander, 2015:9). However by the help of his teacher, he improves his self-esteem, which led to the improvement of his reading and writing ability. As stated by Davis, R.D (1994), having dyslexia won't make every dyslexic a genius, but it is good for the self-esteem of all dyslexics to know their minds work in exactly the same way as the minds of great geniuses. As dyslexics have weaknesses in reading and writing. Therefore, they can actually learn the lesson best through hands-on experience, demonstrations, experimentation, observation and visual aids, which don't involve reading and writing.

Ishaan also can show how creative he is when Mr. Nikumbh asks the student to make something out of anything they can find near the pond. He can make a boat, which can move across the river by itself while the rest of the students can't come up with something like Ishaan does. Davis (1994) said that dyslexics can experience thought as reality. Ishaan also tends to daydream in every chance he gets. He daydreams while he eats, while he takes a shower, while he does his homework (Time: 00:19:05 – 00:19:26). In addition, Davis (1994) also stated that dyslexics are more curious than average. Davis (1994:6) also emphasizes that "Before a dyslexic person can fully realize and appreciate the positive side of dyslexia, the negative side should be addressed. That doesn't mean the positive side will not surface until the problems are solved. The gift is always there, even if it isn't recognized for what it is. In fact, many adult dyslexics use the positive side of dyslexia in their life work without realizing it. They just think they have a *knack* for doing something, without realizing their special talent comes from the same mental functions that prevent them from being able to read, write or spell very well."

Ishaan also has big curiosity, which leads him into wandering around or observing how things work which makes him difficult to sustain his attention. One of Ishaan's intelligence is when Ishaan uses another trick in solving his Math problem. It was showed during the Math's Test. It is shown (Datum 9/MTM-24, Time: 00.35.45 – 00.38.26) that Ishaan relates the numbers that appear on the test paper with the knowledge he has. When he saw " $3 \times 9 = \underline{\quad}$ ", he relates number 9 with the total number of planets in the solar system. He imagines number 3 as Earth and number 9 as Pluto, based on planets position towards the Sun. In term of language/literacy, Ishaan shows a problem in substitutions which he substitutes words to other words and misconception in terms of letter reversals which is defined as writing letters and numbers backwards or the wrong order (Wasburn, et al, 2017). Below table presents the summary of Ishaan's writing mistakes as seen in dialogues and the pictures in the movie.

Table 2. The Summary of Ishaan's Writing Mistakes

No	Description	Mistakes
1.	Repetitions	-
2.	Additions	-
3.	Transpositions	"Tabel" for "Table" "Soiled" for "Solid"
4.	Omissions	"Dos" for "Does" "have" for "have" "Tabl" for "Table"
5.	Substitution	"d" for "the"
6.	Letter and Numbers Reversals	"b" for "d" "d" for "b" "S" and "R" inverted "7", "4", "9" inverted
7.	Word Reversals	"P-o-t" for "T-o-P"

3.2. Social and emotional issues

This analysis evaluates the problems, which usually experienced by dyslexic children. The first is Emotional Problems and the second is Social Problems as stated by Orton that Ishaan experiences both of the problems due to his dyslexia.

3.2.1. Emotional Problem

(i) Anxiety

According to Orton, anxiety causes human beings to avoid whatever frightens them. Ishaan also experiences anxiety, which makes him avoid anything that scared him. From the dialogue (datum 8, (Time: 00.33.45 – 00.33.38), Ishaan

skipped the Math class to avoid punishment from the teacher because he didn't finish his homework and didn't submit his Test Paper, which should be signed by his parents. He refused doing the homework because he was confused with numbers and he didn't want to give his Test Papers to his parents because he was scared of showing his bad marks. Therefore, his avoidance towards certain things is not because of his ignorance or laziness, but because his anxiety to show his mistakes which caused by his dyslexia.

(ii) Anger

Social scientists have frequently observed that frustration produces anger. Ishaan also experiences frustration that lead into anger because he often gets punishments and mocked by his friends due to his reading and motoric problems. Ishaan tends to turn his anger towards destructive behaviour. He destroys objects when he is angry, for example when he fought with Rajat and he was very angry that he kicked all of the pots in front of Rajat's house (datum 4, (Time: 00.14.08 – 00.15.30). The dialogue shows how Ishaan turns his anger towards object. He also tore his books, broke his pen and pencil, threw away his books to garbage can and hits his pillow repeatedly when he was angry because of frustration at the Boarding School (Time: 01:01:12 – 01:01:50).

(iii) Self Image

Ishaan is actually has a high self-image. He is confident and proud of himself. When his brother complimented his painting, he grinned proudly (Time: 00:31:50 – 00:32:40) and when his friend asked how his math test was, he answered confidently that it was great (datum 9, Time: 00.35.45 – 00.38.26). However, because of his constant mistakes and complaints from teachers, he gradually feels inferior and incompetent. He even stopped painting because he began to doubt his ability to paint (datum 25).

(iv) Depression

The dialogue (datum 23) explains how Ishaan seems so depressed and keeps silent. He even had a hallucination that all the alphabets turned into spiders all over the place and moving towards him (Time: 01:01:50 – 01:02:25). Additionally, the three characteristics of depression are occurring in Ishaan. He tends to have negative thoughts about himself, view the world negatively and foresees a life of continuing failure. The negative thought about himself was expressed through the conversation between him and Rajan. He thought that his parents sent him to the Boarding School to punish him (Datum 24, Time: 00.57.15 – 00.57.54). He also refused to go to the Boarding School because he didn't consider it positively. He thought it would be a continuing failure (datum 15, Time: 00.46.08 – 00.47.27).

(v) Family Problems

Due to Ishaan's dyslexia, it also caused some problems to his family. Besides receiving complaints from school and neighbourhoods, Ishaan's father has to pay the Boarding School fee, which is quite expensive (datum 14, Time: 00.44.33 – 00.46.07). Even Ishaan's Mother has to quit her job to teach and to take care of him (datum 13, Time: 00.43.50 – 00.44.32). His brother, Yohan, always feels sorry for

Ishaan because his father and teachers keep comparing him and Ishaan (datum 25, Time: 01.32.31 – 01.40.43 and datum 12, Time: 00.41.50 – 00.43.40). From dialogues, it can be concluded that due to his dyslexia, Ishaan's parents and brother are also affected. His relation with his family gets harder because his parents besides they have to deal with complaints, they also have to struggle teaching Ishaan. His parents also compare him with his brother all the time, which makes his brother feels sorry for him.

3.2.2. Social Problems

Ishaan also experiences social problem because he seems to be immature due to his inability to do regular things that children the same age as him can do effortlessly, such as: reading and writing. He also cannot play ball due to his motoric skill problem, which made him looks clumsy and tends to be mocked by his friends. He daydreams most of the time and has his own world. He doesn't want to interact with his friends due to his negative self-image of himself because he was being punished and making mistakes most of the time.

(i) **Less Peer Acceptance**

He fights with his friend because he cannot throw the ball properly (datum 3, Time: 00.11.20 – 00.12.42). He was also punished by the teachers most of the time and mocked by his friends when he got punishment (datum 6, Time: 00.24.43 – 00.25.00).

(ii) **Awkward in Social Situations**

Ishaan also acts awkwardly in social situation. He most of the time sits on the bus alone (Time: 00:31:30 – 00:31:48) and prefers to sit in the corner instead of with group of his friend (Time: 02:12:38- 02:13:00). Even during the Art Competition, when the Principal announced that Ishaan is the winner of the competition, Ishaan was hiding and was afraid to show up himself. He even almost fell down from the stair when he walked awkwardly to the stage (datum 30, Time: 02.20.55 – 02.23.00).

(iii) **Personal Distance**

Ishaan doesn't interact with other children. He plays with the fish he catches while the rest of the children on the bus talking to each other (Time: 00:04:03 – 00:04:55), he most of the time eats on the dinner table at the Boarding School alone (Time: 01:29:30 – 01:29:35), he looks through his classroom window watching his friends playing ball outside (Time: 01:02:28 – 01:02:30). He goes to pond several times alone (Time: 01.053.42 – 01.54.05 and 02:07:28 – 02:08:10).

(iv) **Trouble Finding the Right Words**

Ishaan also has trouble in finding the right words. He kept silent when his father asked about the absent-note (Time: 00.39.35 – 00.41.49). He also didn't say anything when his friend asked for his explanation of throwing the ball to wrong direction (Time: 00.11.20 – 00.12.42). Even when he was so depressed and stressed, he didn't say anything to anyone and just kept silent (Time: 01.04.09 –

01.04.20). He also couldn't explain when Rajan asked why he joined in the middle of the term (Time: 00.57.15 – 00.57.54).

Cited by Palty (2010), a survey (Cummings et al., 1992) looking at various emotional difficulties such as depression, anxiety, low self-esteem and low self-concept revealed increased risk for mental health associated with specific learning difficulties in youths, experienced by Ishaan. Due to his dyslexia, and no one, including all teachers, parents and principal, is able to recognize the symptoms, makes him become more depressed. Alexander-Passe (2007) in the School Situation Survey, investigate both the sources and manifestations of stress amongst dyslexic pupils and non-dyslexic sibling controls. Results suggest significant differences between the groups, with dyslexic pupils experiencing the highest stress levels, specifically in interactions with teachers, worries over academic examinations, and performance testing, causing emotional (fear, shyness and loneliness) and physiological (nausea, tremors or rapid heart beat) manifestations. According to Palty (1998), there is a consensus that dyslexia has a profound effect on the individuals' educational experience and their ability to master literacy skills. However, it is difficult to assess the effects of dyslexia on the pupils without considering its emotional and social effects. It is not only the specific cognitive inefficiencies that make dyslexia a serious problem, but it is also and mainly the adverse reactions and feedback these pupils receive from their social surroundings because of their specific learning difficulties. Social and emotional problems mentioned above are due to his dyslexia. Thus, developing efficient communication between the pupils and the others involved with them such as parents, teachers and peers is an important process towards the effective adjustment of these pupils in their environment (Palty, 1998).

In this circumstance, teacher is required to have capability in identifying dyslexics and develop good communication as Ishaan's teacher does. However, many teachers have misconceptions about dyslexia. Wadlington & Wadlington (2005) and Washburn et al., (2011a, 2011b) reported that there are 54% of all teachers having one or more misconceptions about dyslexia. Even though teachers label Ishaan as lazy and shameless boy, he doesn't have any problem with discipline as the research was found that there was no significant difference in discipline problems and the occurrence of students with symptoms of dyslexia among the Malays, Chinese and Indians (Devaraj, S; Rosian, S; Noah, S.M; Mahyuddin, R., 2009). In addition, instructional models include multisensory teaching, phonic based, sequential, structured, systematic, and cumulative, which is called Orton-Gillingham (OG), need to be adopted in helping such students (Fitriani & Felina, 2018). This approach also has been applied at Pantara primary school in south Jakarta, to accommodate dyslexic students (Bararah, 2010).

Individuals with specific learning difficulties are at risk of failure not only academically but also socially and emotionally. Continuous experiences of academic failure lead to various emotional maladjustments such as anxiety, stress and depression. It was also found that (Palti, 1998) being educationally better off for dyslexic pupils has an

emotional and social cost. This may mean that their coping strategies with the prolonged stressful educational circumstances are ineffective or even generate new problems. Therefore, an intervention programme should consist not only of specific educational provision but also of specific emotional support or retraining of attributions to education. Having realistic expectations provide the pupils with a sense of control. The development of self-control goes hand-in-glove with self-esteem and success. Having realistic information provides a feeling that things can be done to help the situation (Palti, 2010).

Ishaan Awasthi is portrayed at experiencing 31 out of 37 symptoms, which the other 6 symptoms are not clearly described or stated in the movie. According to Davis, R.D. (1992), most dyslexics will exhibit about 10 out of 37 symptoms. Therefore, Ishaan can be categorized as dyslexic defined as a learning disability which is biological and often genetic condition that cause a difference in the way the brain works which affect the motor skills, memory, learning process, especially in reading, spelling, single word decoding and calculating, regardless their intelligence, which usually co-occur with other strengths as compensatory of the weaknesses, such as: art, creative thinking, and so on. In terms of its effects, Ishaan experiences both emotional and social problems due to his dyslexia.

4. Conclusion

Lifespan development disorders are psychological disorder, which are characterized by abnormal development. It is a severe development delay that occurs to certain people. Since learning disability is one of major lifespan development disorders under a psycholinguistic umbrella, the article focuses on Ishaan, the main character of the movie who suffers from dyslexia as one type of learning disabilities. Normally, children are able to read at the age of 5-6 years old or at the first grade of primary school. However, some children may have reading difficulty, which is known by dyslexia. Because most of dyslexic people have higher creativity and intelligence than normal people, identifying the symptoms and doing the intervention as early as possible is highly required. It is a lifetime challenge for those who suffer from dyslexia. Learning how to minimize the effect and make the most of its positive impacts is essential. If they can overcome and control it, they will be successful people. The social and emotional problems associated with dyslexia should be addressed properly in order that dyslexics are able to cope with their problems. In addition, intervention program encompassing educational provision, and specific social and emotional supports from teachers, parents and people surrounding must be required and provided as to promote dyslexic's learning need, which is different from normal children aiming to show their true potential.

References

Alexander-Passe, N. (2006). *How Dyslexic Teenagers Cope: An Investigation of Self-esteem, Coping and Depression*. Published online in Wiley InterScience

- (www.interscience.wiley.com). DOI: 10.1002/dys.318
- Alexander-Passe, N.(2015). *Dyslexia and Mental Health*. USA: Jessica Kingsley
- Ary, D. (2002). *Introduction to Research in Education*. Belmont: Wadsworth Thomson Learning.
- Bararah, V.F. (2010). *Pagi yang Seru di Sekolah Khusus Pantara*. Retrieved on Wednesday, 4 August 2017 from <http://health.detik.com/read/2010/08/04/>
- Begum, S. (2008). *Understanding Disability Psycho-Social perspective*. USA: Global Books Organisation.
- Davis, R. D. (1994). *The Gift of Dyslexia*. USA. The Berkley Publishing Group.
- Davis, R. D. (1992). *37 Common Characteristics of Dyslexia*. Retrieved October 4, 2018 from Davis Dyslexia Association International. Dyslexia the Gift website: <http://www.dyslexia.com/?p=254>.
- Devaraj, S., Rosian, S.H., Noah, S.M. & Mahyuddin, R. (2009). Correlations of Symptoms of Dyslexia with Academic Achievement and Behavioral Problems in a Malaysian Primary School. *Journal on Educational Psychology*, volume 2 no. 4. Pp74-84
- Dipa, A. (2012). *Dyslexic Kids can develop normally with help*. The Jakarta Post, Bandung | Archipelago | Tue, April 17 2012, 10:31 AM- See more at: <http://www.thejakartapost.com/news/2012/04/17/>
- Dyslexia Association International, Dyslexia the Gift Web site: <http://www.dyslexia.com/library/symptoms.htm>
- Fitriani, S. & Felina, S. (2018), “Coping with Learning Disability in a Dyslexic Child in Terms of an Instructional Model” in *The 1st International Seminar on Language, Literature and Education*, KnE Social Sciences, pages 419–426. DOI 10.18502/kss.v3i9.2703
- Fletcher, J. M. (2009). Dyslexia: The evolution of a scientific concept. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 15(4),501-508.
- International Dyslexia Association (2002). *IDA fact sheets on dyslexia and related language-based learning differences: Definition of dyslexia*. Retrieved from www.interdys.org/FactSheets.htm
- Jodrell, D. (2010). Social-Identity and Self-Efficacy Concern for Disability Labels *Psychology Teaching Review*, volume 16 no. 2. Pp.111-121 2010
- Kutscher, M.L. MD, PLLC. (2015). *Learning Disabilities*. Retrieved on July 2016 from <http://kidsbehavioralneurology.com/learning-disabilities.html>
- LoGiudice, K. (2008). *Common Characteristics of Adult Dyslexia*. Retrieved October 4, 2018 from Davis Dyslexia Association International, Dyslexia the Gift website: <http://www.dyslexia.com/?p=295>.
- Lyon, G. R., Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2003). A Definition of Dyslexia. *Annals of Dyslexia*, 53, 1–14.
- Lucid. (2006). *Understanding Dyslexia: Introductory note*. Retrieved April 3, 2016 from http://www.lucidresearch.com/documents/factsheets/FS19_Understandingdyslexia.pdf
https://www.gl-assessment.co.uk/media/319573/fs19_understandingdyslexia.pdf

- Nesari, S. J & Kamari, E. (2014). Dyslexic Children and Their Difficulties in Reading Persian Orthography. *Advances in Language and Literary Studies*, volume 5 no. 4. Pp.17-21 Aug 2014
- Palti, G. (1998). *A Study of the Socio-Emotional Aspects of Educationally Resilient Dyslexic Pupils*. Unpublished Doctorate degree at the University of Bristol. Accessed on March 7, 2017 from http://www.dyslexia.co.il/en/articles/social_and_emotional_aspectsofdyslexia
- Palti G. (2010): "Specific Learning Difficulties and Mental Health" Retrieved on March 7, 2017 from <http://www.spld-matters.com/article11.html>
- Payne, Trevor and Elizabeth Turner. (1999). *Dyslexia: A Parents' and Teachers' Guide*. USA: Multilingual Matters. LTD.
- Pilgrim, J. (2014). Understanding Dyslexia through the Eyes of Hank Zipzer. *Texas Journal of Literacy Education*, Volume 2 no 2 .Pp, 98-105 Win 2014. Retrieved Mei 5, 2017 from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1110944.pdf>
- Potter J, &Wetherell M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage
- Ryan, M. Dr. (2004). *The International Dyslexia Association (IDA) Fact Sheet #49 05/04*. See more at: www.interdys.org
- Sander, PI & Stella W. (2010). Our teachers and what we have learnt from them. *Psychology Teaching Review Vol. 16 No. 1*. Pp.61-69.
- Shaw, S.E., & Bailey, J. (2009). Discourse analysis: what is it and why is it relevant to family practice?. *Family Practice*, Volume 26, Issue 5, 1 October 2009, Pages 413–419, <https://doi.org/10.1093/fampra/cmp038>
- Texas Education Agency (2014). The dyslexia handbook: Procedures concerning dyslexia and related disorders. Retrieved March 20, 2018, from http://www.decodingdyslexiatx.org/wpcontent/uploads/2014/05/TEA_DyslexiaHandbook_2014-DRAFT-5-12-14.pdf
- Traynor M. Discourse analysis: theoretical and historical overview and review of papers in the Journal of Advanced Nursing 1996-2004, *J Adv Nurs*, 2006, vol. 54/1, pp. 62-72.
- University of Michigan. (2017). *Dyslexia help starts here*. Frequently asked questions. Retrieved from <http://dyslexiahelp.umich.edu/answers/faq>
- Wadlington, E. M., & Wadlington, P. L. (2005). What educators really believe about dyslexia. *Reading Improvement*, 42, 16-33.
- Washburn, E. K., Joshi, R. M., & Cantrell, E. B. (2011a). Are pre-service teachers prepared to teach struggling readers? *Annals of Dyslexia*, 61, 21-43.
- Washburn, E. K., Joshi, R., & Binks-Cantrell, E. S. (2011b). Teacher knowledge of basic language concepts and dyslexia. *Dyslexia*, 17, 165-183
- Washburn, EK., Mulcahy, C.A., Musante, G., Joshi, R.M . Novice Teachers' Knowledge of Reading-related Disabilities and Dyslexia. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal* 15(2), 169-191, 2017
- Witzel, B., & Mize, M. (2018). Meeting the Needs of Students with Dyslexia and Dyscalculia. *SRATE Journal*, v27 n1 p31-39 Win.

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 01.09.2018 - Accepted: 28.10.2018

New Social Practices of Audiences: Community Engagement in Filmmaking

Seda AKTAŞ

Nişantaşı University, İstanbul, TURKEY

Email: seda.aktas@nisantasi.edu.tr

Abstract

Cinema has gone through various stages in becoming a locus for collective production throughout its existence. Due to new technologies and changes in users' social practices, that cinema is the product of the film director is no longer the main conviction about cinema. The opportunity to participate in production processes, has shifted the focus from the director to the audience. This has brought up the opportunity for self-expression across various communities in different parts of the world. In terms of users' engagement with the media of their choice, individuals have gradually achieved more control on the production and marketing processes in film industry. With the concept of "Community Filmmaking," a burgeoning common practice, means, as communities now have direct or indirect access to mass participation in filmmaking. This article traces the changing social practices of audiences and new audience patterns due to their involvement in the filmmaking process in terms of digitalization through the term "crowdsourcing" by focusing on the collaborative process of this method. Descriptive content analysis and literature review about the terminology are used to present the concept of community engagement in filmmaking. In this article, the concepts of connectivity and collectivity will be analyzed by two specific examples: "Life in a Day", a crowdsourced documentary that has been completed by the participation of 80.000 prosumers from 192 nations and "Transformers Premake," a desktop documentary, discusses the changing form and aesthetic in filmmaking in addition to the production method, all of which relate to users' engagement and crowdsourcing.

Keywords: Community Filmmaking; Engagement; Crowdsourcing

Changes in Society and Environment

“It is not the strongest or the most intelligent who will survive, but those who can best manage change.” Charles Darwin

Many theorists clearly state that culture is shaped according to the way we communicate. Furthermore, whether society creates technology or it is a creation of technology has always been a debated subject. Manuel Castells (2010: xvi) defines the current age as the "information age": a time with its own economy, sociology and culture which has led to technological, textual, conventional and cultural changes.

Besides the basic principles of new media such as numerical representation, modularity, automation, variability and transcoding that Manovich indicates, its hypertextual, virtual, networked, interactive and simulated structure can also create opportunities for individuals to share and express their ideas, create groups and communities through internet. These features are related to community engagement and participation that are essential for collective production. Manovich states that the greatest difference in new media is especially seen in the representation and production of cultural forms such as art, music and cinema (Manovich, 2001:27-29). Hence there are some critical theorists claiming that it is not possible to be really free as long as the conditions shaped by culture and society are created by ideology, for some theorists, "New Media" can be described as the new postmodern version of Jurgen Habermas's "Public Sphere" creating opportunities for the unrepresented and marginalized groups to raise their voices (Poster, 1997: para.9).

In terms of film making, it is possible to say that there have been major changes related to changing social practices, production and new media users' consumption styles. In this new environment, digitalization has become a means of democratization in filmmaking, and new collaborative methods in filmmaking have emerged.

This article uses descriptive content analysis to present the collected data through different sources. It also includes a literature review about community filmmaking from former to up to date sources. In order to understand new audience patterns and the process of community engagement in filmmaking, the terminology related to these concepts are presented and explained by giving examples. The data collected through document analysing and it is listed in charts prepared by the author.

The Changes in Films and in their Production Process

The changes can be classified under three stages of the filmmaking process: production, distribution and consumption. In terms of production, changes tend to occur in cameras, lighting, special effects and storage of the content. In terms of the distribution process, advertising your film and building audiences gain more importance, transforming downloading culture and VOD platforms into major actors in film and TV industry. As a result of such an understanding, audiences are not just regarded as merely passive consumers, but they are also considered as active producers of their own content by remixing, sharing, clipping etc. "Participation" can be regarded as the key term to define this change.

These changes are also connected to another term, "convergence," which is described as "the flow of content across multiple media platforms, the cooperation between multiple media

industries, the migratory behavior of media audiences" by Henry Jenkins. Jenkins states that the term convergence involves industrial, cultural and social changes and consumers' participation (Jenkins, 2006:3).

It is clear that there is a new culture that we all belong to. It is defined as Cyberculture, a set of changes in our communication, trading, production and entertainment models. Cyberculture involves practices such sharing, distributed creation, social networking, streaming, mass collaboration, collaborative assessment, social bookmarking or cloud computing. These practices are closely related to participation and involvement, making us committed to our fellow community members. Cyberspace, which is a non-place with different people from different regions, brings forth a change in our way of thinking and forming communities. This is global culture that we all experience. Hence, it is important to take the digital divide into consideration, where certain genders and nations do not have the luxury of accessing these technologies. It is possible to define cyber culture as the new global culture beyond national and geographical borders, and besides local cultures of nations (Gomez, 2012: 3). Jenkins, in "Interactive Audiences? : The 'Collective Intelligence' of Media Fans"(2006), describes the new participatory culture by referring to three trends. The first one is that the "new tools and technologies enable consumers to archive, annotate, appropriate, and recirculate media content; the second states that "a range of subcultures promote Do-It-Yourself (DIY) media production, a discourse that shapes how consumers have deployed those technologies" and the third one as asserts that "economic trends favoring the horizontally integrated media conglomerates encourage the flow of images, ideas, and narratives across multiple media channels and demand more active modes of spectatorship" (pp.135-136). In terms of active modes of spectatorship, a major emphasis is placed on how audiences decide where and when to watch the desired content. In this manner, the challenge for film makers is not only about making a movie but also making sure that it reaches as many people as possible. As a result, movie distribution is currently experiencing a major technological shift.

David Rosen summarizes the challenges that film makers face in this era: "For makers, the real challenge is how to create a real "movie" – 90 minutes-plus with audio & color and some form of storyline or coherence – for the new video medium of handheld mobile devices, a medium that invites interactive multitasking, social engagement, but also greater emphasis on a new aesthetic with faster cuts and tighter close-ups" (Rosen, 2013: para. 13). Hence, we can conclude that understanding new patterns of audiences gains more and more importance in order to reach these audiences.

New Audience Patterns

As Charles Acland (2003) remarks, watching movies is an act which "consists of a variety of behaviors, actions, moods, and intentions"(p.57). Digital cinema does not only refer to the replacement of film projectors with digital technologies but also entails a change in social practices of going to cinema theatres and watching movies. With the transition to digital projection, filmmakers have the possibility to distribute films digitally as well, both to movie theaters through satellites and to consumers at home through internet, which leads us to rethink the question of making all the production, distribution and screening processes in digital environment by filmmakers (Tryon, 2009: 56-58).

Understanding new audience patterns is important to reach larger audiences. The patterns of new audiences are basically based on fast and short contents. They watch shorter videos instead of movies. They also tend to watch faster content and "fast forward watching" is the term used for this new watching practice. "Binge watching" is also a common practice of these users and it refers to watching a few episodes of a TV Serial one after another (Merriam Webster, 2018). Grant McCracken, a cultural anthropologist who examined watching patterns of audiences, states that "TV has gotten better, making viewers smarter, making TV even more complex, making binge-watching more fun. And because we're living in a world where too many things are constantly competing for our attention, developing a habit of binge-watching is like seeking shelter in the calm eye of that storm" (as cited in Fallon, 2014, para.4). New audiences, especially teenagers, are creating their own videos by remixing, mashing up and "shooting" videos in virtual world. This shows that there is a new form of active consumption as people are now using cultural artifacts like film as an expression of their identities (Boyd, 2007: para.18). A study by Harris Interactive on behalf of Netflix in 2014 revealed that 61% of 1,500 online respondents claimed to binge-watch Netflix regularly. McCracken visited the homes to understand the reason for this habit. 76% of the users agreed that binge-watching a TV show is more enjoyable than watching a single episode. It has turned out that people actually desire to consume long narratives despite their hectic, digitally-driven lifestyles. Being in an entirely fictional and different world is the main instinct behind this action (Lewis, 2014: para.15).

Another key point is the case of distraction. New users can be distracted more easily as the habit of using a second screen is becomes more common. The most common device that we are use consists of mobile phones, which are also used as a second screen while watching content. As Amber Case (2011) illustrates, mobile devices are defined as our second brain and are carried with us as our extension; now people have mental augmentations, allowing them to store memories in their brains and essences in these devices. Though there is a certain amount of criticism toward optimism about technology, we cannot avoid technology as a concept. For the new generation born out of technology, there emerges a new language and communication model. So their perception of the world is different as well. In this environment, film makers, in order to get their attention, have started to produce content full of questions and symbols waiting to be solved. Also transmediatic experiences are becoming common as these users want to take active roles in film making and watching processes. People do not just consume cultural artifacts they also create their own content. New consumer is an active one who receives, interprets and contributes to the content. The audience of tomorrow is online. The technology is not fixed or immutable and it never will be. It is possible to say that successful filmmakers need to pay attention to these dynamics and optimize their strategies accordingly. The New Audience Patterns are classified and listed below on the chart.*

Chart 1: New Audience Patterns

Tend to watch shorter and faster content especially on mobile devices
Fast Forward /Binge / On&Off watching are common
Tend to use second screen
Get distracted easier
Tend to engage with transmediatic narratives
Tend to involve in film making process (mash up videos, fan videos, crowdsourcing, crowdfunding etc.)
Tend to watch films that are made for multiple screen experiences
Tend to watch multilayered narratives
Have a different reality perception

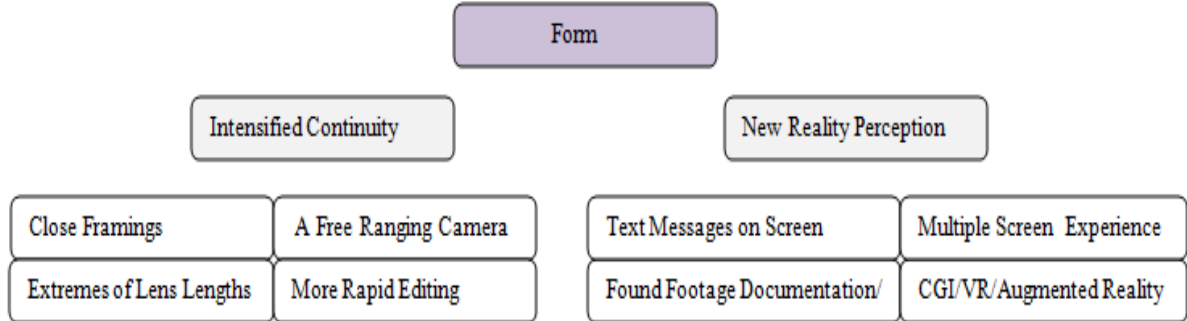
***Classified and Listed by Seda Aktaş**

New Film Aesthetic in Terms of Form and Content

As the audiences' social practices change, films are thought to adopt a new aesthetic according to the changing perception of this new audience. David Bordwell claims that there is a major switch related to films. He uses the term "intensified continuity" to describe the differences regarding camera angles, lenses, framing and editing (Bordwell, 2002: 12). When we analyse the differences in form, it is impossible to ignore the new audiences' changing perception of reality. New media users have an increased audio visual literacy. Becoming more experienced in using technological devices, film makers use videos such as found footages and more amateur videos similar to security camera records since they seem more realistic to this audience (as cited in Grodal, 1997: 36). Films in the digital era do not concern themselves with classical framing and mise-en-scene as the casual informality affects the cinema as it affects our lives. Movies take place on big screen as well as on iPods, computers, cell phones, DVDs. With each interface, multitude of dimensions and varieties becomes available for audiences. The more the technology of film making develops, the more filmmakers feel free from the strict frames and rules that they were forced to use before (Rombles, 2009: 22). As an example, it is natural to see the methods of communication that people use in their daily lives integrated into films vis-à-vis text messages, computer screens staring directly at the audience from the screen. Biedenham claims that "It is becoming second nature for us to live our lives half on-screen, half off". He adds that audiences now have the chance to see both actors' facial expressions and reactions in one frame together with the help of this on-screen display method. (2014).

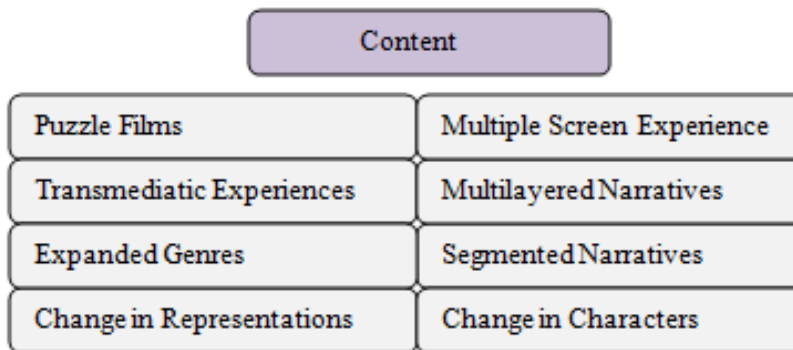
Chart 2: New Film Aesthetic in Terms of Form

* Classified and Listed by SedaAktas

In terms of content, there is a major shift in representations especially with respect to the representations of gender, women and identity. Besides, as the new audience is able to reach information faster and with less effort, they can recognize the intertextual relations more efficiently, which eventually makes the film experience more enjoyable for them. As they can be distracted more easily, films full of symbols and images to be solved are becoming a common model of content. These new movies are described as Mind-Game films (Elsaesser, as cited in Buckland 2009: 14). Moreover, since in our postmodern world, where everything is composed and consists of other things, the genres do not have strict boundaries as before, thus pointing to the possibility of an expansion of genres.

Chart 3: New Film Aesthetic in Terms of Content

* Classified and Listed by SedaAktas

Crowdsourcing and Crowdfunding as Collaborative Film Making

It is possible to classify the changing relation between audiences and films in three categories. There has always been a relation between films and their audiences while they are watching and after watching them. Now, a new relation has started between them: before they watch the movie, they become involved with it through social media such as crowdfunding, crowdsourcing and other methods used for building audiences.

In new media, everyone is regarded as a potential producer of media as well as a consumer; the satisfaction derived from participating and sharing constitute major motives encouraging people to put content on social media. Producers use the consumers' desire for as a marketing tool as well. In such a society where people are spend much of their time on the internet and live physically isolated from each other, one possible way to feel as a community is committing to collective acts. As the web technologies have become revolutionized, access to information and other people has also become easier. Creativity, participation and collectivity are the key terms to explain the new consumers' desire to be a part of production. As all users of new media are claimed to be a part of a big community, participation is the key concept for this new environment which needs users for media content transfer. Pierre Levy (2001) uses the term "collective intelligence" with respect to the idea of community and says "None of us can know everything; each of us knows something and we can put the pieces together and combine our skills" (p.257). This definition of collective intelligence leads us to analyze the concept of "Crowdsourcing".

Jeff Howe (2009), the originator of the term 'crowdsourcing,' is optimistic about crowd models and describes them as a form of social revolution, and emphasizes the importance of the concept by saying "far more important are the human behaviors technology engenders, especially the potential to weave the mass of humanity together into a thriving, infinitely powerful organism" (p. 11). Howe also argues that "crowdsourcing provides people to make meaningful exchanges in each part of the world by using technology" (Ibid., p. 14). The most important part of crowdsourcing and crowdfunding is not the technological innovation but the potential to change people's minds about the organizational possibilities and the traditional organizations of cultural production. Reid (2012) also says that crowdfunding can also provide a jumpstart for projects, hence another source of financial support other than the traditional government funding that involves so much bureaucracy and has various limits due to the legislations (as cited in Bannerman 2013: para 33). Crowdfunding for films can be described as a collaborative film-making activity through a crowdfunding platform in which a group of people co-operate, put their money and resources in order to support a particular film project.

In their research "Collaboration and Crowdfunding in Contemporary Audiovisual Production: The Role of Rewards and Motivations for Collaboration," T. Leibovitz, A. Roig and J. Navarro describe the role of the user of new media as a platform where the user stops being a passive receptor and becomes the active key element of the production. The study also states that "there is a close relationship between the creators and the supporting audience, which becomes a cultural agent itself developing a relation of co-dependence" (Leibovitz and Roig, 2012: 74).

John Trigonis (2013) the author of *Crowdfunding for Filmmakers*, explains the basic idea of crowdfunding: launching a campaign on crowdfunding platforms enables filmmakers to go directly to the crowd for money. In this way, people can contribute to the films with a click of a mouse. In the same book, the system is briefly explained; campaigns should include a video that informs crowds, and a list of perks for the contributors on the crowdfunding platform which serves as an interceder between them. Trigonis presents the development in filmmaking by listing three stages; 'Golden Age of The Studio Films' in which big budget films used their own in-house funds and plenty of profit; 'Silver Age of Indie Films' includes low-budget films that were financed by investors, grants and filmmakers' own savings, 'The

Crowdfunding Age of Do It Yourself Filmmakers' that makes filmmaking easier for everyone by giving the chance of seeking the funding for an independent film from the crowds. (Ibid)

Furthermore, crowdfunding enables filmmakers to connect with their audiences before the production; so it is a way of finding out whether there is a demand for the movie or not. The marketing factor is really important in crowdfunding as some filmmakers clearly state that it is a way of marketing and creating communities and fan groups through the internet. In an interview, Timo Vuorensola explains the importance of marketing and of being a member of a group:

"I believe crowdfunding and -sourcing are, in the bottom, excellent marketing tools, and that's how I use them for. One of the most important things about internet is that, nobody is alone in the internet, you are part of some participatory collective. Finding yourself participating in something that other people are participating, and being part of that journey, it's already a reward of its own. Some people also feel that they want to see how a film industry works from the inside, because it's very hard for someone outside the system to stumble into a production and participate. Being part of this great group of people working on this great production is unique opportunity" (Vuorensola, personal communication, 20.02.2013).

Crowdfunding is not just related to finding money for the projects but rather it is about being a member of a society and being a part of a collaborative act. In the past, Indie filmmakers' used to rely on their friends, family and investors to fund their projects but these new platforms have become a new potential source for them.

Examples of Collaborative Film Making: *Life in a Day* as a Crowdsourced Documentary and *Transformers Premake* as a Desktop Documentary

In the context of crowdsourcing, it is possible to evaluate viewers involved in the production processes as prosumers. Crowdsourcing was first defined by Jeff Howe as "the act of a company or institution taking a function once performed by employees and outsourcing it to an undefined network of people in the form of an open call" (2006). The concept of using the connected crowd has been in-use for much longer than the term crowdsourcing has existed (Bannerman,2013: para 8). Although crowdfunding has been around for a long time, internet based usage of crowdsourcing has recently become popular due to the developments in web technologies and changing social practices of individuals acting as a part of a big community through the internet. In other words, the family unit, organizations and nation-states can be defined as groups of people who use their collective intelligence to work together and survive. As web technologies have undergone major transformations, access to information and other people has become easier. With the help of digital literacy, using and accessing information has gradually increased and with the changes in social practices, people have started to become members of social communities, bringing their ideas together through social media. Users of new media need to be a part of a group; and as users of new media become part of online communities, peer to peer communication in social life decreases.

For this new consumer who wants to contribute to the production of products, Alvin Toffler's term "prosumer" can be used. The term was first used in the book *The Third Wave* by Toffler in 1980s. He defines the prosumer as someone who blurs the distinction between a

“consumer” and a “producer.” Toffler has already foreseen the change from a traditionally passive consumer to a more active consumer, and claims that there will be a demand for more independency from mainstream economy (1980:12).

The documentary *Life in a Day*, through an open call by Ridley Scott and Kevin Macdonald on the YouTube platform in 2010, included individuals in the film production process. The completed film debuted at the Sundance Film Festival on January 27, 2011 and the premiere was streamed live on YouTube on October 31, 2011. YouTube announced that *Life in a Day* would be available for viewing on its website free of charge, and on DVD. *Life in a Day* is an example of a crowdsourced documentary created by editing selected images from 80,000 video clips sent from 192 different regions. This type of production changes many processes in film production, from the director's point of view to the production process of the films, and blurs the distinction between the film viewer and the film producer. This example emphasizes the importance of diversity in the film production community in terms of reflecting the viewpoint of participants from different societies, classes, races and genders, as a reflection of daily life. The series, *Italy in a Day*, produced in 2013 and *India in a Day*, produced in 2015, incorporate communities into the film production process in the same manner. Apart from the communities that are involved in production, online communities on YouTube appear to interact with 59 videos on the Life in a Day video channel, and 116 other videos have been published for those videos. For *Britain in a Day*, 18 videos and 215 comments have been made so far. In this context, it is clear that the community around the film interacts with the film producers in the film production process. The importance of reaching as many participants as possible in the process is emphasized and "this movie was made by you" is written in the introduction of the documentary (*Life in a Day*, 2011).

Morgan Matthews, director of *Britain in a Day*, notes that "this compilation work reflecting all aspects of what it means to be English" is done with the support of different participants. This production process is an important example in terms of diversity in that the submitted videos include diverse shooting devices, represent regional, class-based and ethnic differences, and do not include a designated participant profile (as cited in Ashton, 2017 p.28). The availability of all kinds of videos, be it professional or amateur, in production process reveals the effect of mass welding applications on film production by offering a more democratic production process. With this model, the existing change in film production covers a broader range of funding, as well as indicating a change in film producers. In addition, these series are important for providing the possibility of representing themselves to different groups (Ashton, 2017: 42-44).

It is possible to talk about a new type of society that can involve virtually and actually in various organizations. This will be exemplified in this article through the case of documentary *Transformers Premake* since the images in this documentary are taken by different users in the real world and then collected through an online network. The new production model of this society can be explained by using the concept of "collective intelligence" (Levy, 2001:253). *Transformers Premake* is described as a video article by the documentarist, filmmaker, academic, and critic Kevin B. Lee. The work was shown at the 2015 Berlin International Film Festival. The narrative content of the documentary has been compiled by 350 users, with the exception of the entire narrative brought together on the computer screen.

Image 1:Transformers: The Premake 2 (2014)

During the shooting for the fourth film of the *Transformers* series, images of the filaments were collected by ordinary viewers recording the footage of the film with their electronic devices before the film was completed. Lee describes "premake" films as images of Hollywood's pre-production and in-production activities as a compilation of film images before the film becomes available, rather than a remake of an existing work by fans. Lee questions what would happen if a different version of film was presented as a demonstration before the original work, and explores how these new relationships and changing power balances will affect the relationship between the mass media industry and the audience during this period, when consumers are also producers (cited in Steven Bone, 2014: para.11). Lee has presented the process of combining images and video recordings obtained by screening the search engines and video images taken at hundreds of different venues in the documentary titled *Desktop documentary* on the personal MacBook Pro computer screen. This type of documentary was developed at the School of the Art Institute of Chicago by faculty artists such as Nick Briz, Jon Satrom and Jon Cates, and students, Yuan Zheng and Blair Bogin. (cited in Steven Bone, 2014:para.4).

Image 2: Transformers: The Premake (2014)

It is interesting to see these two different film productions: on the one hand, a film breaking international box office records made by a giant professional production company and on the other hand, a lot of small, amateur devices and short videos taken by ordinary audiences. Lee notes that he decided to analyze the economic, political, and cultural relations of these forms of production, and then to make a documentary of the process. He prefers to name the format it produces "premake" instead of "remake" (ibid:para 5).

Image 3: Transformers: The Premake (2014)

The example shows a different approach to the problematic of "who told" the stories, which is particularly valid for documentaries in cinema. These documents are examples of crowdsourcing resulting in the co-production by multiple users. The documentary, composed of many different regions and by individuals who gathered images through various devices, was also formally adapted to the language of the new media users. The documentary is a new textual experience related to the democratization of art. The model called "desktop documentary" is a structure formed by recording the actions that an amateur internet user performs on the screen.

It is important that existing changes offer production opportunities to creative amateurs as well as professionals in the field of cinema, which is generally defined as a costly art form and therefore requires professionalism. The facilitation of the processes occurring in the transformation of an idea into a production of an artifact as well as the notion of the viewer makes a different kind of production possible in a sense and supports the democratization claims in the field of arts. These types of productions, which are expected to become widespread in the future, contribute to the democratization of the art by changing the production and display processes. In this context, a positive response can be given to the question of whether or not "another documentary" is possible.

These two documentaries under examination here can be described as "i-doc," a term used for "projects starting with the intention to engage with the real and does so but using digital technology" (Winston, 2017: xv). Documentarist Katerina Cizeksays that co-creation is a method for her to make videos with people who are not actually media producers, such as citizens, academicians, professionals, technologists, organizers (as cited in Ashton, Gaudenzi and Rose, 2017: 39). In *Life in a Day* and *Transformers Premake*, people who are not professional media producers engage with the production process and become content

providers, making the content multidisciplinary, multicultural and enriched with various perspectives. Cizek also makes a difference between participation and co-creation by stating that "co-creation is having a broader sense of the co-design and the spirit behind making something. Participation is only one specific methodology that is appropriate for certain contexts." (as cited in Ashton, Gaudenzi and Rose, 2017: 39). These two case studies in this article exemplify co-creation and collaborative film making that is a continuation of participatory culture.

Conclusion

With the increase in visual literacy and social media usage, the relation between films and audiences has started to evolve in different manners. Nicholas Rombes (2009) remarks that the shift from analogue to digital occurs on two levels: symbolic and literal. He also claims that the tendency in digital media is to reassert "imperfections, flaws and aura of human mistakes to counterbalance the logic of perfection" (p.2). By saying this, Rombes clarifies the increasing usage of techniques such as found footage and amateur-like videos in films. New audiences, described as prosumers in terms of their desire to be more active in every stage of film making, want to take part in production or distribution processes of films. They are also content providers who make their own mash up videos, fan videos, and amateur films. These changes are closely related to digitalization. Wheeler Winston Dixon (2007) states that "the digital reinvention of the cinema is every bit as revolutionary as the dawn of cinema itself, and it comes with an entirely new set of rules and expectations". Digital cinema affects not only the traditional financing methods but also the textual models, enabling the film makers to use their creative potentials. As it has become obvious, for film makers the challenge is not only making a movie but also making the films accessible to broader audiences by using different platforms. There are various ways for film makers to make, present and distribute their films. As the social patterns change, the watching preferences also evolves into a more flexible one that includes multiple interfaces and platforms. Digital distribution is one of the major actors in remaking the media landscape. A new viewing experience is determined by interactive and mobile audiences called viewers. Digital technologies provide new watching experiences, new behaviors, practices, and discourses about audiences while they consume movies. Some professionals and theorists worry that these portable players, digital cable and internet may prevent audiences from going to movie theatres and from enjoying the pleasure of big screen experience which also has a cultural role. Nevertheless, it is impossible to ignore that there is a revolutionary shift in movie production practices and consumption habits which compels the films makers to use new distribution and exhibition models so as to reach broader audiences. As Charles Acland (2003) reminds us, the digitalization of cinema does not only refer to the technological changes, and it also "consists of a variety of behaviors, actions, moods, and intentions" (p.57). It is closely related to changing social and cultural practices. For the production process, crowdfunding, namely involving audiences in production and other processes, has become an alternative way of film making among film makers. In terms of the effect of crowdfunding as an alternative way of film production outside cinema industry, the result for relatively low budget films is that crowdfunding really creates opportunities for becoming independent filmmakers and making independent films. As the money collected through crowdfunding campaigns can be sufficient enough for low budget films, it can be an alternative way to produce films. For the distribution process, if the money collected is not enough, other resources, such as digital screening through social platforms, meeting distribution companies to show them number of participants as an evidence for the

demand for that film and special screenings through local and international festivals, can be employed. For the films with greater budgets, it is nearly impossible to collect all the money from crowdfunding. They also need to get funds from other institutions and the government, which again makes them dependent. For big budgets projects, crowdfunding is a way to create communities and fan groups that can be used as evidence of public interest to film distributors and producers. The main significance of crowdsourcing and crowdfunding does not consist of their technological innovation, but rather in the way they change the minds of people about organizational possibilities and the traditional organization of cultural production. For the new platform technologies, the importance lies in the mobility and possibility of choices that they present to audiences. All these developments are the proof of a major change in media industry, related to the production and distribution of TV Shows and films. It is obvious that professionals should not ignore the changes in the industry if they want to reach their audiences.

References

- Acland, C.R. (2003). *Screen Traffic: Movies, Multiplexes, and Global Culture*. Durham, N.C. Duke University Press.
- Ashton, D. (2017). *Digital stories, participatory practices and life/Britain in a day: framing creativity and debating diversity*. In S. Malik, C. Chapain, & R. Comunian (Eds.), *Community Filmmaking: Diversity, Innovation, Policy and Practice* (pp. 26-44). Britain: Routledge.
- Bannerman, S. (2013). "Crowdfunding Culture". *Wi Journal of Mobile Media*. Vol: 9, No:2, <http://wi.mobilities.ca/crowdfunding-culture/> (accessed 12.03.2018)
- Biedenharn, I. (2014). "A Brief Visual History of On-Screen Text Messages in Movies and TV". Flavorwire. <http://flavorwire.com/453006/a-brief-visual-history-of-on-screen-text-messages-in-movies-and-tv> (accessed 10.06.2018)
- Bone, Steven. (2014). *Transformers Premake*. Bald&Dash. <https://www.rogerebert.com/balder-and-dash/kevin-b-lees-transformers-the-premake> (accessed 15.06.2018)
- Bordwell, D. (2002). "Intensified Continuity: Visual Style in Contemporary American Film," *Film Quarterly* 55. no. 3.(pp. 16-28). University of California Press.
- Boyd, D. (2007). "Film and the Audience of Tomorrow". Cannes Film Festival Opening Forum: "Cinema: The Audiences of Tomorrow" Retrieved July/August, 2018, from <https://www.danah.org/papers/talks/Cannes2007.html> (accessed 15.06.2018)
- Case, A. (2010). *We are All Cyborgs Now*. [Video File]. Retrieved from URL https://www.ted.com/talks/amber_case_we_are_all_cyborgs_now (accessed 10.07.2018)

- Castells, M., (2010). *The Information Age: Economy, Society and Culture* Volume 1: The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford: Wiley Blackwell.
- Cizek, K. (2017). Interview by Rose, M. (published) in Ashton, J., Gaudenzi, S., Rose, M. (Eds.) *i-docs: The Evolving Practices of Interactive Documentary*. London: Wallflower pp. xv-xvi.
- Dixon, W.W. (2007). "Vanishing Point: The Last Days of Film," Senses of Cinema 43 (2007), <http://www.sensesofcinema.com/contents/07/43/last-days-film.html>.(accessed 12.05.2018)
- Elsaesser, T. (2009). "The Mind-Game Film", In Warren Buckland (ed.), *Puzzle Films, Complex Storytelling in Contemporary Cinema* (pp.13-42). UK: Wiley-Blackwell.
- Fallon, K. (2014). *Why We Binge-Watch TV*, Daily Beast. <https://www.thedailybeast.com/why-we-binge-watch-television> (accessed 02.07.2018).
- Gómez-D., G. (2012). *Cyberspace and Cyberculture*. In Kosut, M. & Golson, J. Geoffrey (Eds). *Encyclopedia of Gender in Media*. SAGE reference publication. Hardcover ISBN: 781412990790 https://www.researchgate.net/publication/284078559_Cyberspace_and_Cyberculture (accessed 14.07. 2018).
- Grodal, T.K. (1997). *Moving Pictures, (A New Theory on Film Genres, Feelings and Cognition)*. Oxford: Clarendon.
- Howe, J. (2010) *.Crowdsourcing: Why The Power of Crowd is Driving The Future of Business*.
- Howe, J. (2006). "The Rise of Crowdsourcing", *Wired*. vol. 14, no. 6 (pp.1-5).
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture, Where Old and New Media Collide*. New York: University Press.
- Jenkins, H. (2006). *Fans, Bloggers, and Gamers: Exploring Participatory Culture*. New York: NYU Press.
- Lee B.K. (2014). *Transformers Premake*. Alsoalikelife. <https://www.alsolikelife.com/premake-1> (accessed 18.07. 2018).
- Leibovitz, T., Antoni R., Navarro, J.S. (2013). "Collaboration and Crowdfunding in Contemporary Audiovisual Production: The Role of Rewards and Motivations for Collaboration", *Cinergie*. no:4 (pp.73-81) DOI:0.6092/ISSN.2280-9481/7365 <http://www.cinergie.it/?p=3214> (accessed 01.02.2018)
- Levy, P. (2001). "Collective Intelligence", In David Trend (ed.), *Reading Digital Culture*. Malden Mass: Blackwell. (p. 253-259).
- Lewis, J.G. 2014. *Why We're Wired to Binge-Watch TV: Complex, engrossing series affect our minds in unexpected ways*. Psychology Today.

<https://www.psychologytoday.com/us/blog/brain-babble/201403/why-were-wired-binge-watch-tv> (accessed 01.07.2018)

Life in a Day, 2011[Video File]. Retrieved from URL <https://www.youtube.com/watch?v=w8S4gGI4nRo> (accessed 05.04.2018)

Manovich, L. (2001) *The Language of New Media*. London: The MIT Press Cambridge.

Meriam Webster. *Definition of Binge Watch*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/binge-watch>(accessed 04.07.2018)

Poster, M. (1997). “*CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere*”. *Internet Culture*, (pp.201-218) <http://www.hnet.uci.edu/mposter/writings/democ.html> (accessed 04.07.2018)

Reid, J. (2012). *Letter on Crowdfunding to the Honourable Christian Paradis, Minister of Industry*. http://www.cata.ca/Cata_Members/News/members_pr06221201.html(accessed 07.05.2018)

Rosen, D.(2013).“*In The Age of Digital Distribution What is a Movie?*”*Filmmaker Magazine*. <http://filmmakermagazine.com/75457-in-the-age-of-digital-disruption-what-is-a-movie/#.WWevsoTyjIU> (accessed 20.06.2018)

Toffler, Alvin. *The Third Wave*. Canada: Bantamand William Morrow & Co,1980.

Trigonis, John T.(2013). “*Crowdfunding for the Indie Filmmaker: A (Re-) Introduction to the Three P’s of a Successful Indie Film Campaign*”. *Filmslate*. <http://www.filmslatemagazine.com/blog/crowdfunding-for-the-indiefilmmaker-a-reintroduction-to-the-three-ps-of-a-successful-indie-film-campaign> (accessed 10.03.2018)

Tryon, C. (2009). “*Wall to Wall Color*”, *Reinventing Cinema Movies in The Age of Media Convergence*. NewJersey: Rutgers University Press. (pp. 59-93)

Winston, B. (2017) Foreword. In Ashton, J., Gaudenzi, S., Rose, M. (ed.) *i-docs: The Evolving Practices of Interactive Documentary*. London: Wallflower,xv-xvi.

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 13.09.2018 - *Accepted:* 05.11.2018

Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin'de Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya*

Uğur GÜNDÜZ, Hanadi H.S. DWIKAT

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, İstanbul, TÜRKİYE

Email: ugunduz@gmail.com, hdwikat@hotmail.com

Öz

Sosyal medyanın hayatımızda yerini alması sadece bireysel yaşantımızı değil aynı zamanda kitle iletişim araçları ve bu araçların çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılmasını da etkilemiştir. Teknolojinin gelişmesi ve yeni yöntem ve araçların ortaya çıkmasıyla halkla ilişkiler birimleri de basınla olan iletişimini bu yönde değiştirmek ve geliştirmek durumunda kalmıştır. Bunun en güzel örneği yaşadığımız dijital medya çağında ortaya çıkan sosyal medyanın halkla ilişkiler birimleri tarafından giderek daha fazla tercih edilmesi ve basın bildirimleri ya da reklamlar gibi geleneksel araç ve yöntemlerin yerini almasıdır. Çalışma kapsamında Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya kavramlarının tarihsel perspektiften analizi ve Filistin'deki durumunun incelenmesi ve yorumlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal medya; sosyal medya platformları; Filistin'de geleneksel medya.

* **NOT:** Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı doktora programında Doç.Dr. Uğur Gündüz danışmanlığında Hanadi H. S. Dwikat tarafından başarıyla tamamlanan "Sosyal Medyanın Telekomünikasyon Sektörü Halkla İlişkiler Birimlerinde Kullanımının Önemi: Vataniye ve Cevval Şirketlerinin Sosyal Medya Profil Analizi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

The Historical Evolution of Journalism, Public Relations and Social Media in Palestine

Abstract

Social media not only affects our individual lives but also plays an important role on media and how media is utilized by such actors as companies, institutions and organisations. As the technology develops at a rapid pace with digital media tools and methods, the public relations departments recognize the obligation to keep up with the new developments and changes. One of the clearest repercussions of this has been materialized with the fact that public relations departments prefer to use social media in order to communicate with public and these conventional ways of press releases or advertisements yield to social media posts and releases. The aim of this study is to analyze the concepts of Journalism, Public Relations and Social Media from a historical perspective and to examine and interpret the situation in Palestine..

Keywords: Social Media; Social Media Platforms; Traditional Media In Palestine.

Giriş

Sosyal medyanın hayatımızdaki yeri ve önemi giderek daha da artmakta ve bu etki sosyal ilişkiler bağlamının da ötesine geçerek kurumsal hayatta da kendini göstermektedir. Sosyal medya geleneksel kitle iletişim araçlarını çevrimiçi ortama aktarılmaya ve değişime ayak uydurmaya zorlamaktadır. Geleneksel medya ile karşılaştırıldığında sosyal medya çok daha az maliyetli olup kurumsal şirketler tarafından daha fazla tercih edilmeye başlamıştır. İnsanlar sosyal medyayı geniş kapsamlı bir şekilde kullandıkları için bu durum şirketlerin halkla ilişkiler birimlerini hem kullanımı kolay hem de daha az maliyetli olan sosyal medya platformlarını kullanmaya itmiştir.

Filistin’de gazetecilik, halkla ilişkiler ve sosyal medya kavramlarını incelemek açısından öncelikle tarihsel gelişim sürecini incelemek gerekmektedir. Bu süreci incelerken günümüz sosyal medyasına gelmeden çok önce basım ve matbaa olgularından başlayarak günümüzün modern iletişim olguları olan halkla ilişkiler ve sosyal medya kavramlarına kadar uzanan süreçteki incelemede tarihsel sosyolojiye dayanan bir metodoloji uygulanmasına gerek duyulmaktadır.

Bu alandaki literatüre baktığımızda Özdalga’nın belirttiği üzere (Özdalga,2016:8) tarihsel sosyolojinin tarih ile sosyoloji arasında ortak bir girişimi temsil ettiği, belirli bir kuram ya da kavramlar seti ile değil, daha ziyade toplumların incelenmesinde hem yöntembilim ile ilgili meseleler hem de problemlerin çözümü hakkında genel bir yaklaşımla ilgili olduğu görülmektedir. İletişim araçlarının tarihsel dönemlerle ilgili incelemesinde iletişim olgusuna dair gelişimlerin toplumsal olgularla ilintisini kurmak ve bu araçlar üzerinden ilgili dönemin sosyolojik analizini ortaya koymak çalışmamızın başlıca amaçlarındandır.

Tarihsel süreçten bahsetmek gerekirse gazetecilik hatta matbaanın çok öncesine kadar gitmek gerekmektedir. Arap Dünyası kâğıt ve ipek üzerine tahtadan yapılmış kalıplarla baskı yapmayı Gutenberg matbaasının ortaya çıkışından çok önce biliyor olmasına rağmen İslam inancının figür ve resim basımını yasakladığı için İslam Dünyası’nın Arapça karakterleri basmada oldukça geç kaldığı gibi yanlış bir görüş hâkimdir. Londra’da bulunan İslam Medeniyetleri Çalışmaları Enstitüsü araştırmacısı Geoffrey Roper’a göre (Roper,2007:251) Arap Müslümanlar 15. yüzyıldan itibaren başta Kur’an sureleri olmak üzere metin basımı gerçekleştirmektedir. Roper’a göre erken dönemde basılan bu eserlerin altmış nüsha kadarı günümüzde Avrupa ve Amerika’daki kütüphane ve müzelerde bulunmaktadır. Sayısı bilinmemekle birlikte Mısır’da da çok sayıda eser bulunmaktadır.

Mısır’daki Fayyum Vahası’nda bugün çoğu Viyana Ulusal Müzesi’nde bulunan ve parşömen, kâğıt ve keten kumaşa basılı elli doküman bulunmuştur. Bazıları sararmış halde bulunan bu dokümanlar “arkaik görümlü kufi yazısından zarif Nakşi yazısına kadar değişen bir yazı türü yelpazesine sahiptir. Arap matbaacılığının Mısır’da uzun dönemli bir evrim geçirdiği ve çok sayıda zanaatkâr işe alındığı belirtilecek olursa doküman örneklerinden biri keten bir kumaşa basılmış olup diğeri Kuran’ın otuz dördüncü suresinin ilk altı ayetini içermektedir. (Mellor vd.,2011:29)

Bazı tarihçilere göre Arap dünyasında Arapça ilk matbu eser 1700’lü yıllarda Romanya Brasov’da basılmıştır ve ilk matbaa işletmesi 1706 yılında Halep’te açılmıştır (Suleiman,2009:79-91). Ardından "Al- Shamas Abdullah Zakher" 1734 yılında Lübnan’da ilk

Arapça matbaayı kurdu. Bu matbaa Kinshara'daki Deir Mar Youhanna'da yer almış ve 1734-1899 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Bu basımevi Lübnan'daki ilk Arapça el yazması basan matbaaydı. Ancak genel olarak 1610 yılından itibaren kurulan ikinci basımeviydi. İlki, Lübnan'ın kuzeyinde bulunan aziz vadi yakınlarındaki Süryanice baskı yapan matbaaydı ve Quzhayya'daki Deir Mar Antonios'da kurulmuştur. Deir Mar Antonios'daki basımevi Ortadoğu'daki ilk basımevi olmuştur. (Zoghbi,2016)

Filistin ise matbaacılık konusunda ciddi değerlendirilmemesine rağmen dünyada önemli bir dini role sahiptir, zamanında kültür olarak da önemli bir role sahip olan ülkeydi. Bazı raporlara karşın matbaa Filistin'e 16. yüzyıl ortalarında gelmiştir. Filistin, uzun dönem Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetildiği için matbaanın gelişimi imparatorluktan ayrı olarak incelenemez. Filistin'e özel statü atfedilmesi kutsal toprak olan konumuyla ilişkilidir. Ekonomi ve sosyal organizasyonlar dini ilişkilerden oldukça etkilenmiştir. Filistin'de matbaanın yaygınlaşması neredeyse kırk yıl kadar sürdü. Çevre bölgelerdeki kadar yaygın değildi (Şam hariç, Şam'da baskı vardı ama Kudüs Mutassarıflığından daha yavaş bir hızda ilerliyordu). Filistin'de baskının gelişmesinin nedeni Filistin'in dini yapısından kaynaklanmaktadır, bu gelişim başlıca Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından desteklenmiştir. Yahudilerin ibadetleri için İbranice basımevleri kurulmuştur. Zamanla Arapça ve Türkçe basımevleri açılmış ve hükümetlerin desteği sonucu gelişmiştir, bu da 19. Yüzyılın ikinci yarısında yayıncılığa önem verilerek yükselmesini sağlamıştır. (Suleiman,2009:79-91)

Misyonerler ve manastır yazıcıları dâhil matbaacıların listesi, Kudüs'te bulunmaktadır. Arapça baskılar özel olarak Kudüs'ün eski şehirleri Haifa ve Yafa'da bulunmaktadır. Ancak diğer kaynaklarda bu listeleri doğrulayacak bir bilgi bulunmasa da bu asgari bilgi Filistin'de baskı ve yayıncılığın yükselişini doğrulamayı mümkün kılmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu matbaaların kurulması ve gelişme göstermesi Filistin'de ve büyük Kuzey Suriye ve farklı Avrupa kiliselerindeki misyoner hareketlerinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. (Encyclopedia Palestina,2014)

Avusturyalı keşiş Sebastian Frotechner, İmparator I. Joseph'in desteğiyle makine, mürekkep, baskı harfleri gibi gerekli ekipmanları 1846 yılında Avusturya'dan ithal etmiş ve bir işçi ve Fransisken kilise okulundan üç erkek öğrenci istihdam ederek Kudüs'te bir matbaa kurmuştur. Filistin'deki bu matbaa tarafından ilk yayımlanan kitap "Hıristiyan Eğitimi" idi ve hem Arapça hem İtalyanca olarak yayımlandı. Bir süre sonra matbaa denetçileri kullanılan yazı tiplerinin kalitesiz olduklarını gözlemlemişlerdir ve yazı tipinin "İstanbuli" (İstanbul toplantisı) olarak bilinen yazı fontuyla değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Fransisken rahipleri, zamanla daha modern baskı malzemeleri geliştirerek taş baskı tekniği dâhil olmak üzere matbaalarını geliştirdiler. Kudüs'teki varlıklarını sürdürebilmek ve basım işleri yapabilmek için gereken tüm aletleri Filistin'den sağlamışlardır. (Suleiman,2009,79-91)

Sadece bibliyografik listelere göz atarak matbaalarda nasıl Arapça, Türkçe, Ermenice, Yunanca, Fransızca ve İtalyanca kitaplar yayımlandığı hayranlıkla gözlemlenebilmektedir. Bu kitaplar çok çeşitli konuları kapsamaktadır. 1876 yılında Kudüs'te "Al-Mamounia Press" olarak bilinen bir matbaa bulunmaktaydı. Aynı yılda Osmanlı hükümeti tarafından oluşturulan resmi gazete, "Al-Kudüs Al-Sharif", hem Arapça hem de Türkçe olarak yayımlanmıştır. Kaynaklar gösteriyor ki, Kudüs'te ki tüm bu matbaalara ek olarak, 1892 yılında Arapça, Türkçe, Fransızca ve Rusça fontları kullanan, Martin Lasfou tarafından kurulan "Mübarek Lasfou Press" adında matbaa kurulmuştur. 1892 yılında, Kudüs'te, Doumani ailesinin bir

üyesi, Arapça, Türkçe ve Fransızca fontları kullanan “Doumani Press”i kurdu. 1892 ve 1894 yılları arasındaki dönemde Alphonse Antoine tarafından Arapça, Türkçe ve Rusça fontlarını kullanarak “Al- Vataniyeh” adında bir matbaa kurulmuştur. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yaghi,1981:77)

Jurji Habib Hananiyya’ a ait “Hananiyyah Matbaası” 1894 yılında kurulmuştur. Dönemin hükümetinin ona lisans vermeye niyeti olmadığını bildiği için, resmi bir lisans elde etme işlemlerine önceden başlamıştır. Onun matbaası diğerlerine göre modern ve Arapça, Türkçe ve Rusça fontları kullanarak farklı dillerde yayımlanmıştır. Hananiyyah 1908 yılında, Filistin’de muhtemelen ilk özel Arapça gazete olan “Al- Kudüs” gazetesini kurmuştur. Tarihçiler Filistin’deki Yahudiler tarafından kurulmuş matbaa sayısındaki artışın nedenini Avrupa’dan Filistin’e göç eden Yahudilere ve Siyonist hareketin emeli olan Yahudiler için İbranice dilini basım yoluyla canlandırmaya dayandırmaktadır. Hıristiyan matbaası, kiliselerin Osmanlı Devleti’nin bir tehdit olarak görmediği dini kitapları basması sonucu olarak gelişmiştir. O dönemde en önemli matbaa muhtemelen "Suriye Yetimhane Matbaası (Syrian Orphanage Press)" olarak görülmekteydi. Bu matbaa bilgi verici ve edebi eserler basmada öne çıkıyordu ve yazar Halil Beidas tarafından düzenlenen “Modern Gems” adlı dergiyi de yayımlıyordu. Matbaa, en iyi ekipman ile kurulmuştu, kalite açısından ekipman ve araçları ile Beyrut’taki en iyi matbaa olarak bilinmekteydi. Arapça ve yabancı fontları, iplik dikiş, baskılama ve kesme aletlerini kullanarak basıyordu. İki büyük ve üç de küçük baskı makinesi bulunmaktaydı ve bu makinelerin hepsi buharla çalışmaktaydı. Bu matbaa üstün baskı, doğruluk ve yaratıcılık özelliğiyle bilinmeye başladı. Hayfa, Nazareth, Yafa ve Kudüs genelinde olduğu gibi Filistin içindeki çeşitli şehirlere ek olarak Mısır, Halep, Beyrut, Şam ve Trablus (Suriye) gibi çeşitli yabancı kaynaklardan gelen sipariş sayısı bunun kanıtıydı. Bu matbaa, birkaç Alman dergi ve gazetesi ve sayısız kitap ve ticari belgeler yayımlamıştı ve Beyrut’ta sadece bir ya da iki matbaa onunla yarışabilir durumdaydı. (Yoush’a,1974:32)

Tarihçiler bu dönemde matbaaların Filistin’deki toplumun ve yayıncılığın ilerlemesi konusundaki önemi hakkında hemfikirdir. Kitaplar ve diğer yayınlara yüksek talep olması, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Kudüs’te kurulan matbaaların sayısının on bire ulaşmasına kanıt olarak gösterilebilir. Yayımlanan kitapların çeşitliliği ve dağıtım miktarı, Filistin’deki milliyetçi hareketin yeni eğitim ve kültür anlayışındaki değişimi işaret etmektedir. Bu matbaalar aynı zamanda bütün Osmanlı vilayetlerindeki reform ve modernizasyon hareketinin inşasındaki öneme de işaret eder.

Kudüs üç semavi dinin merkezi olduğundan, Kudüs’teki matbaaların kurulmasından sonra, Filistin’deki basımın ilk döneminde dini yayınlar baskındı. İnsanların okur-yazarlık ve kitaplarla ilişkisi neredeyse yoktu. Bu nedenle yayıncılık on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar mevcut çevrelerin ötesine gitmedi. Bu durum bazı çevrelerde yenilik ya da reform diyebileceğimiz hareketlerin gerçekleşmesi gerektiği anlayışını yarattı. Söz konusu çevrelerin vizyonu ve savunulan reformlar dönemin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal dergilerinde ortaya koyulmuştur. Bu reformlardan beklenti, devleti sistemin modernizasyonu için kendi bakış açılarını kabul etmeye zorlamaktı. Reformlar aynı zamanda Arap milliyetçi hareketi ve onun giderek daha açık hedefleri ve açık sosyal ve kültürel söylemlerinin gelişimine karşı bir tepki olarak ortaya konmuştur.

24 Temmuz 1908 tarihinde anayasanın ilanından sonra gazetecilik birincil ve en etkili araç oldu ve bu alanda istihdam yapıldı. Gazetecilik Filistinliler tarafından Osmanlı hükümetinin

inandırıcılığının sınındığı ve anayasaya uygun olarak hareket edip etmeyeceğinin teminatını ve izdüşümlerini görebilecekleri bir mecra olarak görülmüştür. Filistin halkı anayasanın ilanını ifade özgürlüğü ve eleştirinin mümkün olduğu yeni bir dönemin başlangıcı olarak ele almıştır. Yeni anayasa ile birlikte herhangi bir vatandaş basımdan bir gün önce bölge savcısına bildirerek ve eskiye göre çok daha kolay bir şekilde izin alarak gazete yayınlama hakkına sahip olmuştur.

1908-1914 arasında Filistin'de matbaacılık ve yayıncılığın gelişimini etkileyen faktörler yakından incelendiğinde bunun reform ve modernleşme çabasının bir ürünü olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Gazetelerin sayısında ve baskı makinelerinin üretim kapasitesindeki artış okul sayısındaki artış ve genişleme taleplerinin karşılanmasına katkıda bulunmuştur. Bu faktörler Filistin'de toplumsal bilincin yayılmasını ve milliyetçi hareketleri de desteklemiştir. Bu destek aynı zamanda komşu Arap ülkelerinde meydana gelen deneme yanılma sonucu gerçekleşmiş kazanımlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve Filistin deneyimine de katkıda bulunmuştur. Eğitim anlayışındaki değişim ile birlikte dini okulların rolünde bir değişiklik olmuş bu değişimle birlikte dini yayma amacıyla mezun olan öğrencilerin yerini vatanseverlik, bilim ve çağdaş milliyetçilik konularında vaaz veren öğrenciler almıştır. Dış dünya ile kurulan bu entelektüel bağlantı ve eğitim alanındaki yenilikler Filistin gazeteciliği üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Gazetecilik önceden “makale adabı” ve “haber adabı” üzerinden tanımlandığı için gazeteler artık haber, kısa haber, anlatı ve kafiye gibi yeni gazetecilik stilleri kullanmaya başlamışlardır. Ayrıca bunların yanı sıra haber ve haber analizi, mülakat, araştırma raporu gibi diğer yazı türleri de ortaya çıkmıştır. Yazarlar halka haber sunma konusunda bu yeni araçları kullanarak güçlerini anlamaya başlamışlardır. (Suleiman,2009:90)

Gazetelerin görünürlüğünün artması, yayımları ve matbaa sayısındaki artış, yeni orta sınıfın yükselişinde kullandığı önemli ifadelerden biri olmuştur. Yeni kültüre ve günlük gazetelerin içeriğine ait kelime, ifade ve anlamlar yayıncılık sayesinde şekillenmiştir. İnsanlar; işçi hakları, imalat, sosyal sınıflar ve sınıf mücadelesi, devrim, savaş, barış, siyaset, insan yaşamı ve dil ilişkisi, gelenekler, yanılısamalar, sosyal değerler, sosyal bilimlerde araştırma, evrim araştırması ve bilimsel teoriler gibi o dönem için çok yeni olan kavramsal ifadeler hakkında basın yoluyla bilgi sahibi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı kıvılcımlarının 1914 yılında alevlenmesiyle gazeteler durma noktasına gelmiş, çalışan baskı makineleri durmuş ve presler paslanarak kâğıt tomarları yavaş yavaş tozlanmaya başlamıştır. Akabinde kademeli olarak matbaalar depolara dönüştürülmüş ve yalnızca kilise, manastır ve Hıristiyan matbaaları işletilmeye devam edilmiştir. Savaşın sonunda Osmanlıların yenilgisiyle, Filistin yeni bir dönemin içine girmiş ve Filistin kültürel uyanışı kendi iç dinamiklerine yönelerek gazetecilik odaklı bir anlayışa geri dönmüştür.

1. Arap Ülkeleri ve Filistin’de Gazetecilik Faaliyetleri

Medya, kamuoyunu etkilemede önemli bir rol oynamaktadır ve böylece siyasi, sosyal ve ideolojik görüş ve pozisyonların şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Zaten birçok editör sadece yazar değil aynı zamanda filozof ve politikacılardan oluşmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Fransız ve İngiliz sömürgeciliğinin başlaması ile

Orta Doğu ve İslam coğrafyasında ilk başta Avrupalı sömürgeciler daha sonra da yerli halkı tarafından desteklenen yeni bir basın anlayışı ortaya çıkmıştır.

Avrupalılar, özellikle de Fransızlar, Fas, Cezayir, Tunus, Suriye ve Lübnan'da basın faaliyetleri yürütmüştür. İngilizler Mısır'da mevcut olan basın kuruluşlarının yerine yenilerini getirmek yerine olanları kontrol altında tutmayı tercih etmiştir. Mısır'da iki dünya savaşı sırasında birçok siyasi parti kurulmuş ve ülkenin bağımsızlığı için milli gücü ifade eden basın organları kurulmuştur. 1908 yılında ortaya çıkan Filistin basını ise içinde bulunduğu siyasi baskılar nedeniyle Birinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden ortaya çıkamamıştır.

Filistin basınının en büyük endişesi İngiliz sömürge politikası ve Filistin'de kök salan ve Filistin'i Yahudi anayurdu olarak tayin etmek için yayınlanan Balfour Bildirisi'ne hizmet eden Siyonist hareket olmuştur. Yerel basın üzerindeki sömürge sansürü özellikle ikinci dünya savaşı sırasında daha kısıtlayıcıydı.

1945'ten itibaren basın, Filistin'de ulusal bağımsızlık için mücadelenin ayrıcalıklı enstrümanı haline gelmiştir. Genellikle gazetecilerden oluşan milliyetçiler, sömürgeci yetkililerinin elinde hapisane, işkence ve sürgün gibi acımasız muamelelerin her türlüsüne maruz kalmıştır. Gazeteleri askıya alınmış veya yasaklanmıştır. Başta Filistin olmak üzere Arap Basını, sadece sömürgecilerin boyunduruğu altına girmemiş aynı zamanda 1948 yılında ortaya çıkan İsrail devletiyle de karşı karşıya kalmıştır.

Arap ülkeleri ve Filistin'deki gazeteler devlete ait olanlar (Mısır'daki Al-Ahram gibi yarı-resmi gazetelerle birlikte), sahibi siyasi parti olanlar ve bağımsız basın olmak üzere üç kategoriye ayrılabilir. Özel sektöre ait gazetelerin çok azında editoryal bağımsızlıktan söz edilebilir. Bu gazeteler siyasi çıkarlar peşinde koşan ve nüfuzunu artırmaya çalışan zengin bireylere aittir. Çok az sayıda gazete 19. yüzyılda özel kişi ya da aileler tarafından yayımlanmıştır. Bunlar da sadece Mısır, Suriye, Lübnan ve Fas'ta görülmüştür. Halil Khuri 1858 yılında Beyrut'ta "Hadikat el-Akhbar"ı bastırması; "Wadi al Nil" ve "Ahram", sırasıyla, 1867 ve 1876 yılında Mısır'da ortaya çıkmış ve "Magrib" 1889 yılında Fas'ta basılmıştır. (Rugh,1979:6)

Saygın bir Arap basın tarihçisi olan Philippe de Tarrazi, en eski Arap gazetesinin "At-Tenbih" olduğunu ve 1800 yılında Napolyon'un Mısır Seferi sırasında verdiği emir üzerine çıkarıldığını belirtmiştir. Tarihçilere göre Fransız General Jacques-François Menou "At-Tenbih" gazetesini kurmak için Kasım 1800'de bir kararname yayımlamıştır. Editör olarak Mısır'da bulunan Fransız misyonundaki bilim adamları tarafından gözetim altında tutulmak üzere İsmail Al- Kasab atanmıştır. Gazete ayrıca Fransa ile ilgili konulara yoğunlaşmıştır. Her ne kadar Napolyon bu gazetenin basılması için planlar yapmış olsa da araştırmalar söz konusu gazetenin bekleneni hiçbir zaman karşılamadığını göstermektedir. Sonuç olarak meydana gelen siyasi gelişmeler ve güvenlik sorunları bu projenin uygulanmasına izin vermemiştir. Iraklı El-Muraikh dergisinin yayıncısı, Razzouk Issa 1934 yılında kaleme aldığı makalesinde ilk Arapça gazetenin 1816 yılında Bağdat'ta çıkarılan Al-Irak Gazetesi olduğunu ve Osmanlı Veli Davut Paşa Al-Karkhi tarafından yayımlandığını iddia etmiştir. Mağrib'te bazı medya araştırmacıları 1847 yılında Cezayir'de yayımlanan Al-Mubasher'i ilk Arapça gazete olarak adlandırmaktadır. Öte yandan genel kabul görmüş bir kanı da düzenli olarak yayınlanan ilk Arapça gazetenin 1828 yılında Mısır'da Muhammed Ali Paşa tarafından yayınlanmış olan Al-Waqa`e al Misriyyah olduğudur. Popüler Arap basınının ortaya çıkışı iyi eğitilmiş ve sosyal

reformcu kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk Arapça popüler gazete, 1855 yılında Rızkallah Hassoun El-Halabi tarafından İstanbul'da yayınlanan Mirat Al-Ahwal (Olayların Aynası)'dır. Bu gazeteyi kısa bir süre sonra 1858 yılında Lübnan'da Halil El-Khoury tarafından yayınlanan Hadiqat Al-Akhbar (Haber bahçesi) takip etmiştir. (Mellor ve diğerleri,2011:46)

İlk Arap gazetesi-ilk süreli yayın niteliği taşıyan gazete Araplar tarafından 1816 yılında Bağdat'ta Arapça ve Türkçe yayınlanmaya başlayan "Jurnal al Irak" oldu. Daha sonra Arap gazeteleri 1820'lerde Kahire'de yayınlandı; bunu Cezayir'de 1847 yılında yayınlanan gazete takip etti, sırasıyla 1858 yılında Beyrut, Tunus 1861, Şam 1865, 1866 yılında Trablus (Libya), San`a 1879, Kasablanka'da 1889'da, Hartum'da 1899'da ve Mekke'de 1908'de yayınlanan gazeteler bu konuda öncülük yapmıştır. İlk Arapça günlük gazete 1873 yılında Beyrut'ta yayınlandı. (Rugh,1979:2)

Her ne kadar kontrol derecesi ülkeden ülkeye farklılık gösterse de Arap hükümetleri genel olarak -özellikle herhangi bir kurulu düzene karşı bir tehdit olarak algılanması söz konusu olabilecek- siyasi söylem ve aktiviteleri kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Ayrıca sansür ve baskı gibi daha belirgin yöntemlerin yanı sıra bürokrasi ve yasal unsurlar aracılığıyla da ifade özgürlüğü kısıtlanmıştır.

2. Filistin'de Gazetecilik Olgusu

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru yavaş yavaş sona yaklaşan Osmanlı döneminin sonunda, gazetecilik kurulan siyasi otoriteye itaat ve saygı ilkelerine göre siyasal sınıf ve nüfusun geri kalanı arasındaki ilişkiyi düzenleyen geleneksel sistemin sınırlarının ötesine geçememiştir.

Sadece 1908'lerden itibaren Genç Türklerin baskısına cevap olarak yasal ve siyasi sınırlamalar Mısır, Suriye ve Irak'ta gelişim için bağımsız basına izin veren gazetelerin kurulmasıyla kaldırılmıştır. Örneğin, 1909'da Mısır'da 144, Kahire'de 90 ve İskenderiye'de 45 tane gazete ve yorum vardı. Bu basın, her zaman Türk hâkimiyeti bağlamında ulusal Arap vicdanının ilerlemesi için önerilen genç yazar ve siyasetçiler tarafından canlandırılırdı. (Essoulami,2016)

Filistin basını, üçüncü dünyanın 'kalkınma gazeteciliği' modelini benimsemiştir, bu sayede, kitle iletişimini de içeren bütün ulusal kaynaklar özgürlük ve ulus kurma çabaları için seferber edilmiştir. (Shinar ve Rubinstein,1987:9)

Filistin'de yaygın Arapça basın genelde Osmanlılar tarafından bastırılmış olan bireylerin elindeydi. Filistin'in İngilizler tarafından işgal edilmesinin ardından İngiliz ve Siyonistler tarafından Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması korkusu 1919'da yaygın bir basın kurulmasını sağlamıştır. Söz konusu basın 1929 yılında meydana gelen "Ağlama Duvarı Ayaklanması" (Thawrat Al-Borrak) sonrası ivme kazanmıştır. İngilizler bu basını doğrudan kontrol etmeyi başaramamışlar fakat bunu Yahudi ve Filistinlileri birbirine düşürerek yapmaya çalışmışlardır. Filistin gazete ve dergileri bağımsızlık çağrısı yapmana önemli bir rol

üstlenmiştir. Tüm bu gazete ve dergiler ıslahat ve değişime odaklanmış olan siyasi makale, şiir ve benzeri edebi ve entelektüel alanlara yönelmiştir.

Filistin basını mücadelecî yönüyle tanınmaktadır. İsrail'e karşı başlayan mücadele döneminden beri bu mücadelecî gazetecilik anlayışı Filistinlilerin en etkili silahlarından biri olmuştur. Bu yönüyle Filistin basını işgalci güçlere karşı gazete ve radyo gibi medya araçlarını kullanarak Arap dünyasının dördüncü büyük basını olmuştur. Filistin basını siyasi, sosyal ve askeri birçok durumlardan etkilenen çok farklı aşamalardan geçmiştir. Osmanlı döneminden itibaren ele alındığında Filistin basınının beş dönem altında incelendiği görülmektedir:

3. Osmanlı Yönetimi Döneminde Yayınlanan Gazeteler (1876 - 1918)

Filistin'de gazeteler ilk defa Osmanlı egemenliği altında çıkmıştır. "El Kudüs El Şerif" 1876 yılında Osmanlı hükümetinin gözetiminde hem Arapça hem Türkçe dillerinde yayınlanan ilk gazetedir. Türkçe ve Arapça dillerinde yayınlanan bu gazete hükümetin fermanlarını, yönetmelik ve emirlerini yayımlanmıştır. Bu gazetenin Arapça editörü Ali Rimawi ve onun asistanı Raqib el Hüseyin'dir. El Kudüs El Şerif ülkenin aylık yayın yapan resmi gazetesidir ve 4 sayfa olarak yayımlanmıştır. Birinci Dünya Savaşının başlarına kadar Filistin'de gazete sayısı 36'ydı (Politik, edebi ve çizgi roman). "Ghazal" gazetesi aynı yıl Kudüs şehrinde yayımlanmıştır. Ve bu resmi olarak Ali Rimawi tarafından düzenlenmiştir. (Turban,2010:10) Mustafa Khabha (Khabha,2004:50) "Gözaltında" adlı kitabında birinci ve ikinci dünya savaşında Filistin'de çalışan aralarında 233 Filistinli gazetecinin bulunduğu ve politika haberleri yapan 253 gazeteciden bahsetmektedir. Filistin'de ilk gazetelerden biri, (Al-Nafir Al Othmani) 1908 yılında Mısır'da kurulmuştur. (Adeb,1960:217) 1908 yılında Kudüs'te yayınlanan siyasi gazeteler, "El-Kudüs", "Es- Suhuf", "El-İnsaf", "En-Necah" ve "En-Nefir" ve 1907 yılında Haifa şehrinde yayınlanan "El Karmel" ve 1909 yılında Yafa'da yayınlanan "El-İtidal", "El-Ahbar" ve "El-Usbuiyye" ve 1911 yılında Joseph ve Essa Al-Essa kardeşler tarafından çıkarılan "Filistin" gazetesi, 1914 yılında "El-Munada" "El-Menhel" adlı edebiyat gazetesi gibi gazeteler Osmanlı Yönetimi altında basılmış gazetelerdir. (Tarban,2009)

1906-1914 yılları arasında 14 edebiyat dergisi yayımlanmıştır. Bunlardan dört tanesi okullar tarafından hazırlanmış ve Halil Sakhakini tarafından bastırılmıştır. Halil Sakhakini Filistin'in en önemli yazarlarından biridir. Tüm bu gazete ve dergi yayınları İstanbul'daki Maarif ve İçişleri Bakanlığı tarafından düzenlenmekteydi ve denetlenmekteydi. 1976-1980 yılları arasında çıkarılan gazete ve dergi sayısı yaklaşık otuzdur. En son gazete, Beerşeba'da dördüncü ordu komutanı Cemal Paşa'nın emriyle Eylül 1916'da Desert Comics (Al-Sahra` Al-Musawra) adıyla Eylül 1916'da yayımlanmıştır. (Tarban,2016) Abu Harb'a göre (Abu Harb,2015) aşağıdaki tablo Kudüs kentinde kurulan gazeteleri göstermektedir.

Şekil-1. Kudüs'te çıkan gazeteler (Abu Harb,2015:394)

Gazete	Yıl	Şehir
--------	-----	-------

El Kudus El Şerif	1876	Kudüs
Ghazal	1876	Kudüs
El Asma'i	1908	Kudüs
El Ahlam	1908	Kudüs
Bayt al-Makdis	1908	Kudüs
Edek al-Sayah	1908	Kudüs
Başir Falastin	1908	Kudüs
El Insaf	1908	Kudüs
En Najah	1908	Kudüs
El Bubul	1908	Kudüs
Et Tair	1908	Kudüs
Munabeh Alamwat	1908	Kudüs
En Nefir	1908	Kudüs
Bakuret bani Sehun	1909	Kudüs
El İtidal	1910	Kudüs
Adustur	1910	Kudüs
Raid anajah	1910	Kudüs
El Munadi	1912	Kudüs
El Menhel	1913	Kudüs
Alkudus alşarif	1913	Kudüs

3.1 İkinci Aşama: İngiliz Mandası Altında Filistin Basını (1918 - 1948)

Filistin'de Arap günlük gazeteleri Lisan Al Arab'ın (Arapların Sesi) ortaya çıkmasıyla ilk kez İngiliz mandasının ilk günleri boyunca 1921'de yayınlanmaya başlamıştır. Osmanlı yönetiminin son on yılı boyunca ortaya çıkan günlük esaslara dayanmayan edebiyat ve siyasi

dergilerden dini kitapçıklar arasında değişen 30 yayın söz konusu günlük gazetelerin habercisi niteliğindedir. 1919 ve 1948 yılları arasında Filistin'de 241 dergi ve gazete yayınlanmıştır. Bunlardan 41 tanesi Arapça yayınlanmıştır fakat sahipleri yabancıdır. Bunlardan beş tanesinin sahibi Arap kökenlidir ama yabancı dilde yayın yapmışlardır. İngiliz mandası İngilizce dilinde "Yeni Filistin" gazetesini yayınlamıştır. (Tarban,2016)

1911 yılında Hayfa kentinde, Issa Davud El-Issa tarafından çıkarılan "Filistin Gazetesi" en önemli ve yaygın olan gazete kabul edilmiştir. Başlangıçta, "Filistin" haftalık yayımlandı, daha sonra 8 sayfalık günlük yayınlanan gazete olmaya başlamadan önce haftada iki kez yayımlandı. Yafa'da yayın hayatına başlamasından 11 yıl sonra 1929'da artık günlük bir gazete olan Filistin, Nashashibi ailesinin ılımlı görüşlerini yansıtırken 1934'te Kudüs'te yayın hayatına başlayan "A-Difa'a" (Koruma) gazetesi Husseini ailesinin İngiliz ve Yahudi karşıtı radikal fikirlerini temsil etmiştir. 1967 yılına kadar piyasada en iyi Filistin gazetelerinden biri olmuş; şair ve yazarların Filistin'in kültürel gerçekliğini yansıtmalarına izin vermiştir. (Shinar ve Rubinstein,1987:3) İngiliz mandası altındaki Filistin basını birkaç gazetenin kapatılmasının yanı sıra ne yayınlandığının kontrol edilmesi adı altında eziyet ve aşırı zulüm ile karşı karşıya kalmıştır.

3.2 Üçüncü Aşama: Mısır ve Ürdün İdareleri Döneminde Filistin Basını (1948-1967)

Bu dönemde 18 yeni gazete basılmıştır. Mevcut gazetelerin çoğu kapatılırken iki ana gazete olarak "Al-Kudüs / Kudüs" ve "Al-Dostour/Anayasa" birleştirilmiştir. Üç önemli gazete "Al-Kouds/Kudüs", Al-Difaa/Savunma ve "El-Cihad" ilk kez yayınlanmıştır. Gazze'de ise "Filistin Haberler" adında bir gazete yayınlanmıştır ve 1952 yılında "Gelecek Zaman" asında bir gazete yayınlanmıştır ama bu gazete 1956 zorunlu olarak kapatılmıştır. (Shinar ve Rubinstein,1987:4)

1940'larda Filistin'de üç günlük, on haftalık ve beş tane de üç ayda bir çıkan 18 bülten ortaya çıkmıştır. Onlar, 1948 savaşı boyunca Ürdün kontrolü altında olan (daha sonra İsrail kendisine bağladı) Doğu Kudüs'e taşınmıştır. Sonraki yirmi yılda, krallıkta Filistin milliyetçi akımları arasında daimi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Sıkı hükümet kontrolü krallığın birleştirme politikası ve İsrail'e karşı zayıflığı yüzünden basın eleştirisine maruz kalmıştır. 1960'ların ortasında, Ürdün hükümeti ve Filistin basınının tartışma süreci basını yeniden organize etmek için tasarlanan iki hükümetin yönergelerinde zirveye ulaşmıştır. Birleşme süreci yeni günlük gazeteleri de üreterek başladı: Amman merkezli A-Dustur Filistinli "Filastin" ve Ürdünlü "Al Manar" 'ün birleşmesiyle; Al Kudüs (Kudüs) ise kıdemli "A Difa'a" ve "Al Jihad" ın birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. 1955'te Kudüs'te kurulan Al Jihad 1948-1967 Ürdün yönetimi boyunca Batı Şeria'da kurulan tek gazeteydi. Altı gün savaşı basının yeniden organize edilmesine ara verirdi. A-Dustur Batı Şeria'da yayınlanmaya devam etmedi ve bu tarihten sonra şimdiye kadar gelişmemiş Ürdün basınına katıldı. Al Kudüs birleşmesi gerçekleşmemiş ve onun yerini bu kez Amman'da A-Difa'a'nın yenilenmiş baskısı almıştır. Kudüs'te yazı işleri ile ilgili ofisleri bulunan üç günlük gazete, Batı Şeria'da 1960'ların sonlarından beri yayınlanmaktadır. Al Kudüs savaştan sonra yayınlanan ve 1968'de başlangıcından beri Ürdün politikası tarafından desteklenen ilk gazetedir. Al Kudüs gazetesi üç buçuk yıl boyunca işgal altındaki Batı Şeria'da basılmış olan tek gazetedir. Shinar ve Rubinstein,1987:4)

3.3 Dördüncü Aşama: İsrail İşgali Altında Filistin Basını (1967-1994)

1967'den sonra, Filistin basını kalabalıkları İsrail işgaline karşı duygusal olarak hareketlendirmeyi amaçlayan bir direniş basını olmuştur. Bu dönemde Filistin'de sekiz kadar silahlı hareket ortaya çıkmıştır. Her birinin kendine ait dergi, gazete ve kendi yayın merkezleri vardır. Bu durum devrimi destekleyen siyasi edebiyatın da yayılmasına yol açmıştır. Silahlı hareketler arasında " Hamas", "Fetih", "Filistin Kurtuluş Halk Cephesi", "Demokratik Cephe" gibi direniş hareketleri bulunmaktadır.

İsrail'in Filistin'i işgalinden sonra, Filistinli gazete, dergi ve radyo istasyonlarının çoğu Lübnan, Mısır ve Suriye gibi komşu ülkelerde Filistin'in dışında basılmaya başlamıştır. Aynı zamanda İsrail yönetimi Filistin kamuoyu üzerinde güçlü bir etkiye sahip 34 gazeteyi kapatmıştır. Bu dönemde çıkarılan gazeteler arasında "Siyasi Bayader", "Al-Nahar / Gün" ve "Al- Darb / Trail" vardır. Mandanın başından bu yana, Siyonist rejim (düşman) "Al-Amel / İşçi" ve "Hakikat Al Amer" gibi Arapça gazetelerin yayınlanması yoluyla Filistin kamuoyunu etkilemeye çalışmıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Fetih fraksiyonunu desteklemiş olan Al-Fajr Al-Arabi ve daha radikal fraksiyonları desteklemiş olan A-Sha'ab 1972'de ortaya çıkmıştır. (Talhami;2007:309)

Diğer yayınlar ise 1973 Kasım Savaşı öncesinde genellikle periyodik yayınlar kapsamında çıkmaya başlamıştır. Edebi Dergi Al-Bayader, haftalık komünist ideolojiye sahip A-Tali'a tarafından ilk kez 1978'de basılmıştır. Buna ek olarak gelecek dört yıl içerisinde ikisi iki haftada bir çıkan solcu Al-Shir'a ve aylık komünist dergi Al-Kitab, dördü FKÖ'nün çizgisinde milliyetçi tutuma sahip Al- Osbua` Al-Jadid, Al-Awdah, Al-Wahda, and daha radikal olan Al-Mİthaq olmak üzere 6 yayın çıkarılmıştır. 1986'da Al-Mİthaq'ın günlük olarak basılması için teşebbüs edilmiş fakat daha sonra dergi tamamen kapatılmıştır. 1987'de Ürdün yanlısı An-Nahar gazetesi günlük olarak basılmaya başlamıştır. (Talhami;2007:220)

Üç tane günlük, altı tane haftalık, beş tane iki haftada bir ve birçok aylık yayın yapan gazete ve derginin olması Ürdün yönetimi altındaki ve İsrail işgalinin ilk yıllarına kıyasla farklılıklara açık ve yapısal büyümenin yaşandığı kurumsal bir kalkınmanın varlığına işaretler. Batı'daki örneklerine kıyasla çok sofistike olmasalar da gazetelerde tacirlere, öğrencilere ve kadınlara yönelik özel bölümler olması bir yandan farklılığa açıklığı gösterirken diğer yandan içerikte çeşitliliğe işaret etmektedir. Özel alanlara yönelik çalışmaların sonuçlarını Al-Fajr'in edebi bölümünden 1980'de bağımsız bir gazete olarak çıkan Al-Fajr Al-Adabi, Al-Bayader'in edebi yayın yapmaya devam ederek siyasi ayağının Al-Bayader Al- Siyassi adıyla 1982'de siyasi bir dergi olarak ortaya çıkması ya da Al-Fajr'in 1980'de İngilizce, 1982-1983 yılları arasında İbranice yayın yapması örneklerinde gözlemlemek mümkündür. (Talhami;2007:258)

Yayınlardaki yapısal büyüme tipik Batı Şeria dokusu üzerinden açıklanmıştır. Şöyle ki başlarda tek tük ve geçici gözükten yayınlar zamanla yerini düzenli ve sık basılan yayınlara bırakmıştır. Al-Fajr birkaç ay haftalık basıldıktan sonra günlük olarak yayınlanmaya başlamıştır. Düzensiz basımdan haftalık basıma dönmek Al-Usbua`Al-Jadid için üç yıl, Al-Awdeh için iki yıl sürerken, Al-Bayader Al-Siyassi iki yıl, aylık olarak basıldıktan sonra haftalık bir dergi olabilmıştır. Batı Şeria'da basılan, satılan ve geri gönderilen gazete sayılarına ilişkin güvenilir veriler yoktur. Bununla birlikte gazeteciler ve satış bayileri arasındaki yaygın kanı El-Kudüs gazetesinin lider pozisyonda olduğu ve 10.000-15.000 kadar

dağıtım yaptığı yönündedir. Al-Fajr gazetesinin tahmini dağıtım sayısı 3.000-4.000 ve A-Sha`ab'ın 2.000-3.000 civarındadır. Haftalık A-Tali`a 5.000 civarında bir dağıtıma sahipken Al-Awdah ve Al-Bayader Al-Siyassi için bu sayı 1.500'dür. Bin kişiye 21 günlük gazetenin düştüğü Batı Şeria'da vatandaşlar birçok Arap ülkesine göre kişi başına düşen gazete bakımından iyi durumdadır. Bununla birlikte, Mısır ile eşit düzeydeyken 1000 kişiye 77 gazetenin düştüğü Kuveyt'in gerisinde kalmaktadır. 1983 öncesi bu rakam Lübnan için 72, Birleşik Arap Emirlikleri için 22 ve Tunus için 24'tü. (Pappe; 2006:267)

Bu heyecan verici arka planın aksine, Batı Şeria basınının gelişimi son 20 senedir birçok farklı engelle yüz yüze gelmiştir. Filistinliler Batı Şeria'daki gazetelerin basılmasını, dağıtımını ve okunmasını engelledikleri için İsrail sansürünü suçlamaktadır. Öte yandan Arap hükümetleri ve organizasyonlarının çıkardıkları engellerden ayrıca bahsedilmiştir. Dahası son yıllarda Batı Şeria'nın iç faktörleri de basın üzerindeki baskının nedenleri arasına eklenmiştir. (Pappe; 2006;268) Bu dönemdeki yayınlanan bazı önemli gazeteler arasında şunlar yer almaktadır;

- 1967: (Kudüs) adlı gazete Mahmoud Abo Alzulf tarafından yayınlanmıştır.
- 1970: (A`saab) adlı gazete İbrahim Fadel tarafından Beytüllahim şehrinde yayınlanmıştır.
- 1972: (Al-Fajir) adlı gazete Yosuf Naser tarafından yayınlanmıştır.
- 1972: (Al-mithaq) adlı gazete Mahmoud Al-Khateb tarafından yayınlanmıştır.
- 1985: (Al-darb) adlı gazete.
- 1986: (Al- Nahar) adlı gazete Kudüs şehrinde.
- 1981: (Al-Bayader Al-Siyasi) adlı gazete Jak khazmo tarafından Kudüs şehrinde yayınlanmıştır.
- 1982: (Al- Sunarah) Lutfi Maşaaor tarafından Nasreh şehrinde yayınlanmıştır.
- 1986 yılında ilk kez İbranice bir Filistin gazetesi yayınlanmıştır. Bu Ziad Ebu Ziad tarafından yayınlanan (Al-cesir) adında haftalık bir gazetedir.

Şekil-2. 1967-1994 döneminde yayınlanan gazeteler (Abu Harb,2015:395)

Gazete	Yıl	Şehir
Kudüs	1967	Kudüs
A`saab	1970	Beytüllahim
Al-Fajir	1972	Kudüs
Al-mithaq	1972	Kudüs
Attale`a	1978	Kudüs
Al-Bayader Al-Siyasi	1981	Kudüs
Al- Sunarah	1982	Kudüs

Al-wehda	1982	Kudüs
Al-darb	1985	Kudüs
Al- Nahar	1986	Kudüs
Al-cesir	1986	Kudüs

3.4 Beşinci Aşama: Filistin Otoritesi (1994)

Oslo anlaşmasından sonra ve Filistin Yönetimi'nde geçen dönemden sonra, "Vefa" başlıklı yeni bir haber ajansı ortaya çıkmıştır. Filistinliler yıllar sonra kendini en güvenilir basın veya medya ajansları olarak tanıtmayı başaran İsraili Arap basın tarafından yanıtılmıştır. Bu dönemde, gazetelerin yerine çok sayıda web sitesi ortaya çıkmıştır: "Ma'an Haber Ajansı", "Filistin Basını", "Filistin Bugün", "SAMA Haber Ajansı" ve "Kudüs Haberleri". Filistin gazetelerinin yanı sıra Filistin dergisi ayda iki kez İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde yayımlanmıştır. (Khawaldah,2007)

4. Filistin'de Halkla İlişkiler Biriminin Kurulması

Modern halkla ilişkiler uygulamalarının öncülerine retorik uzmanlarının, basın ajanlarının ve diğer uygulayıcıların çalışmalarında rastlanmaktadır. Erken dönemlerden beri retorik uzmanı olarak bilinen konuşma hazırlayıcılar konuşma yazma, müşteriler adına konuşma, zor sorular karşısında eğitim verme ve ikna becerileri öğretimi gibi hizmetler vermişlerdir.

Düşünce ve davranışları etkilemek üzere bilgi iletişimi eski çağ medeniyetlerinden bu yana gerçekleşmektedir. Arkeologlar Irak'ta milattan önce 1800 yılına ait çiftçilere toprağı nasıl ekeceklerini ve sulayacaklarını anlatan bir çiftlik bülteni bulmuşlardır. (Butterick,2011:6) Plato'nun yaşadığı döneme kadar M.Ö yaklaşık 427-347 arasında, retorik ayrı bir disiplin olarak Yunanistan'da kurulmuştu. Milattan önce 483-375 yıllarında Sicilya'da yaşayan öncü retorik uzmanı Leontiniumlu Gergias bir retorik uzmanının işinin öne sürülen argümanların doğru mu yoksa yanlış mı olduğuna karar vermekten çok ikna kabiliyetini artırmak olduğunu savunmuştur. (Litwin,1994:178)

İkna kabiliyeti yüz yıllardır halkı ve kamuoyunu etkilemek için kullanılmaktadır. Halkla ilişkiler materyalleri olarak tahakkuk eden eserler antik Hindistan, Mezopotamya, Yunan ve Roma medeniyetlerine kalmıştır. Haçlı Seferleri, Leydi Godiva* efsanesi, Martin Luther'in

* (Litwin,1994,178): Efsaneye göre Lady Godiva 13. Yüzyılda yaşamış soylu bir İngiliz kadındır. Kocasının kiracıları üzerinde uyguladığı yüksek kira ücretlerini hafifletmesi için vücudunu sadece uzun saçları kapatacak şekilde soyunarak ata binmiş ve Coventry sokaklarında dolaşmıştır. Efsane o kadar çok yayılmıştır ki birçok ülkede popüler kültürün bir parçası haline gelmiştir.

faaliyetleri ve El Dorado'yu arayanların maceralarının her biri birer halkla ilişkiler uygulaması örneği olarak kabul edilir. 17. yüzyılda inanç propagandası için Roma Katolik Kilisesi'nin "Congregatio de Propaganda"yı (Propaganda Cemaati) toplaması halkla ilişkilerin gelişimine büyük bir katkı olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu gelişme literatüre "Propaganda" terimini kazandırmış fakat kilisede inancın yayılmasını sağlayacak ölçüde büyük bir etki yaratmamıştır. Halkla ilişkiler yeni bir icat değildir. İletişim ve pozitif kamu imajının sürdürülmesinin önemi antik çağlardan beri bilinmektedir fakat modern anlamda ilk halkla ilişkiler faaliyetleri 18. yüzyılda Londra'da başlamıştır. Bugünkü anlamıyla halkla ilişkiler kavramı gerçek karşılığını ancak 20. yüzyılda bulabilmiştir. Bazı araştırmacılara göre tarihteki ilk halkla ilişkiler uzmanı Ivy Lee (1877-1934) iken, bazılarının göre Edward Bernays (1891-1995) "halkla ilişkilerin babasıdır." (Litwin,1994:26)

Grenner'in ifadesiyle (Greener,2011:8) Amerika Birleşik Devletleri'nde Halkla İlişkiler disiplini Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na kadar uzanır. Devrime bağlı vatansever orduları genişletmek için kullanılan yöntem ve taktikler ve Boston Çay Partisi olayı erken dönem halkla ilişkiler faaliyetlerine örnek gösterilebilir. Amerikan Başkanı Thomas Jefferson "Halkla İlişkiler" terimini ilk kez 1807 yılında kullanmıştır. Kongreye yönelik yedinci konuşmasında ise "halkla ilişkiler" terimi yerine "düşünce hali" terimini kullanmıştır.

Bazı uygulayıcılar ve bilim insanları Halkla İlişkiler terimini farklı tanımlamışlardır. Stanford akademisyeni ve Amerikan halkla ilişkiler topluluğu üyesi Rex Harlow bir keresinde 500'den fazla tanımı bir araya getirmiştir. Bu tanımlar "İyi bir şey yapmak ve bununla takdir edilmek" gibi basit tanımlardan daha kapsamlı tanımlara kadar değişmektedir. Bugünkü anlamda modern uygulamaların diğer bir tanımını da Lawrence W. Long ve Vincent Hazelton yapmıştır. Onlara göre halkla ilişkiler "organizasyonların hedeflerine ulaşmak amacıyla çevrelerine uyum sağladıkları, değiştikleri ve süreğenlik sağladıkları yönetimin iletişim işlevidir. Bu yaklaşım halkla ilişkilerin sadece hedef dinleyici değil bir organizasyonun bu süreçte tutum ve davranışları değiştirdiği düşüncesiyle aynı zamanda çift yönlü iletişim ve karşılıklı anlayışı da geliştirmesi gerektiği düşüncesini ortaya koymaktadır. (Greener,2011:8)

Arap kültüründe Halkla İlişkiler 1200 yıl kadar öncesine dayanmaktadır. Bazı bilim insanlarına göre yüz yıllar önce kurulmuş olan Okaz Souk (Okaz Çarşısı) İslam öncesi Arap dünyasında halkla ilişkilerin ilk örneğidir. Bu çarşıda Arap kabilelerinde çıkan şair ve hatipler kabilelerinin onuru için diğer kabilelerle yarışmışlardır. (Alanazi,2013:20) Arapların İslam'ı kabul etmesiyle Hz. Muhammed döneminde mesajın farklı toplumlara iletilmesi ve yayılması için de halkla ilişkiler faaliyetlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönemde Halkla İlişkiler İslami öğretiler, demokrasi, dini, dili ve ırkı ne olursa olsun tüm insanlara ve toplumlara saygılı olma çerçevesinde icra edilmiştir. Halkla ilişkiler terimi Arap dünyasında çoğu zaman yanlış anlaşılmış ve tam manasıyla idrak edilememiştir.(Kirat,2005:324)

Arap Dünyasındaki Halkla İlişkiler bilgisi hala taze ve gelişmektedir. Geçtiğimiz son 20 yılda Arap Dünyasında Halkla İlişkiler ekonomi, siyaset, sosyal ve kültürel alanlarda büyük bir gelişme göstermiştir. Bununla birlikte, PR alanı hala zayıf performans, strateji eksikliği ve vizyon yoksunluğundan muzdariptir. Halkla İlişkiler alanında İnternetin benimsenmesi halkla ilişkiler çalışanlarının çok sayıda görevi daha hızlı kolayca ve yüksek oranda verimle gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır. Her ne kadar Halkla İlişkiler kavramı Arap Dünyasında gelişen bir kavram olsa da hala birçok problemle karşılaşmakta ve Halkla

İlişkilerin doğası, hedefleri, rol ve işlevleri belirsizliğini korumaktadır. Filistin'deki durum ise bundan farklı değil hatta yıllardır süren İsrail işgali yüzünden daha kötüdür.

İsrail işgali Filistin'deki Halkla ilişkiler ve iletişim sektörlerini ciddi ölçüde biçimlendirmiştir. Diğer ülkeler halkla ilişkilerin itici gücü olan kitle iletişimi ve ekonomi alanlarında kendilerini geliştirirken ve bağımsızlıklarını kazanırken Filistin bir dizi halkla ilişkiler sorunuyla mücadele etmiştir. Filistinliler bir yandan içeride ayrışma ve sürgüne karşı insanlarını bir arada tutma mücadelesi verirken diğer yandan dışarıda Filistin'de yaşananları uluslararası topluma aktarmaya çalışmışlardır. İşgal altındaki Filistin basını devamlı sansürlenmiş, Filistin kontrolündeki ilk radyo ve televizyon kurumları ancak 1994'te kurulmuştur.

Uzun bir halk iletişimi tarihine sahip olmasına rağmen Batı Şeria ve Gazze profesyonel, endüstriyel ve akademik anlamda Halkla İlişkiler alanında hala geridir. Filistin Yönetimi'nin medya ve halkla ilişkiler faaliyetlerini şekillendiren bazı unsurlar diğer Arap ülkeleriyle örtüşmektedir. Birkaç gazete ve radyo istasyonu dışında, Filistin yayın organları hükümet birimleri, devlet kontrolündeki kurumlar ve siyasi güçler tarafından yönetilmektedir. Filistin devlet kurumları temel olarak bilgi, tanıtım ve teşvik hizmetleri vermektedir. Özel sektör ise en azından Amerika Birleşik Devletleri'nde halkla ilişkiler olarak nitelendirilmeyen pazarlama iletişimi alanında faaliyet göstermektedir. (Zaharna vd., 2009:225)

Filistin yönetimi için Halkla ilişkiler ulus inşası ve yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Devlet kurumları Filistin sivil toplumunun inşasında medya ve halkla ilişkileri merkeze yerleştirmektedirler. Hükümetin halkla ilişkiler çabaları kamu politika ve programlarının genel kabulünü sağlamakta ve kalkınmada halkın katılımını etkin kılmaktadır. Filistin Yönetiminin Enformasyon Bakanlığı, Filistin Haber Ajansı (WAFA), 2007 yılında kapatılan Devlet Enformasyon Hizmetleri (SIS), Ulusal Rehberlik Vakfı ve Filistin Yayın Şirketi (PBC) olmak üzere medyayla ve belli ölçüde halkla ilişkilerle ilgilenen beş kurumu bulunmaktadır. Birçok kamu kurumunda yeni halkla ilişkiler birimleri kurulmuş ve sistemin birer parçası haline gelmiştir. Tamamı olmasa da halkla ilişkiler birimlerinin çoğu Ramallah'ta (Batı Şeria) bulunan bakanlıklarda ve Nablus ve Gazze gibi diğer önemli kentlerde bulunmaktadır. (Alkhouli, 2012:48)

Filistin yönetimi kurulduğundan beri halkla ilişkiler birimleri özellikle Batı Şeria'da birçok şirket ve kurumda faaliyet göstermeye başlamış ve birçok iletişim eğitiminin sponsorluğunu üstlenmişlerdir. Ayrıca Oslo görüşmelerini (1993, 1995) izleyen süreçte özel alanlara yoğunlaşan birçok halkla ilişkiler şirketi ortaya çıkmaya başlamıştır. Alkhouli'nin ifadesiyle (Alkhouli, 2012:48) Filistin'de kurulan ilk halkla ilişkiler şirketleri şu şekildedir:

Al Nasher: 1990 yılında kurulmuş ve yıllarca yazılım geliştirme ve grafik tasarım çözümleri alanlarında faaliyet göstermiştir. Şimdi ise halkla ilişkiler ve pazarlama ajansı olarak faaliyet gösteren şirket pazarlama, grafik tasarım ve programlama uzmanlarından oluşan bir takıma sahiptir. Al Nasher'in dinamik ekibi onun bölgedeki en önemli ajanslardan biri olmasına olanak sağlamıştır.

Sky Advertising: 1996 yılında kurulan Sky Advertising Filistin'in öncü ve en tecrübeli PR şirketlerinden biridir. Tam bir çözüm ajansı olarak müşterilerine detay odaklı ve geniş çaplı yönetim çözümleri sunmaktadır. Dünyanın en büyük PR şirketlerinden Burson-Marsteller ile

ortak olan Sky Advertising yerel ve küresel düzeyde her türlü halkla ilişkiler sorununa çözüm üretebilmektedir.

Triangle Inc.: 2009 yılında üç üniversite öğrencisinin reklamcılık alanında bilgi ve tecrübelerini paylaşma isteğinde doğan Triangle bugün dünya piyasasının büyüyen şirketlerinden biri haline gelmiştir. Reklamcılık, web ve multimedya üretimi alanında uzmanlaşan şirketin yerel ve uluslararası müşterilerle çalışmaları oldukça etkili PR ve reklamcılık kampanyaları yürütmelerini sağlamaktadır.

Ellam Tam: 2000 yılında Filistin'in ilk İletişim ve Halkla İlişkiler şirketi olarak kurulmuştur. Şirket kamu ve özel sektörden sivil toplum ve uluslararası ajanslara kadar değişen müşteri profiline yönelik stratejik iletişim hizmetleri sunmaktadır. Ellam Tam'ın ilgilendiği alanlar Sorun ve İtibar Yönetimi, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), Finansal İletişim, Yatırımcı İlişkileri (IR), Değişim İletişimi, Kriz İletişimi, Kampanyalar, Kanaat Önderliği, Medya İlişkileri, Medya Gözlem ve Analizi, Algı Denetimi ve Amaca Yönelik Pazarlama dâhil olmak üzere tüm iletişim alanlarını kapsamaktadır. Yedi iletişim uzmanından oluşan çekirdek takımına ek olarak şirketin strateji iletişiminin çeşitli alanlarına hâkim dışalım uzmanlardan oluşan bir havuzu vardır.

5.Filistin'de Sosyal Medyanın Başlangıcı ve Gelişimi

Geleneksel medyanın aksine Filistin'de internet medyası belli bir yapıya oturtulmamış, filtresiz, anarşik ve en önemlisi çok yönlüdür. İnternet kullanıcıları sadece bilgiye erişen değil onu sağlayan hatta bilgi değişimini de gerçekleştiren kişilerdir. Bağımsız eylemlerin uygun bulunmadığı ve kimsenin söz hakkı verilmediği sürece konuşmadığı toplumlarda bu durum ilerleme yerine baltalayıcı bir unsur olarak görülebilir.

İnternet gelişimi Arap ülkelerinin çoğunda benzer süreçli bir gelişim göstermiştir. Devlet internet erişiminin temel sağlayıcısı olup onu yönetme tekeli elinde tutan kişidir. Arap rejimleri daha yeni internet pazarını özel ya da yarı özel sağlayıcılara açmıştır. Araştırmacılara göre (Mellor vd.,2011:29) Tunus, Suriye (mevcut savaştan önce) ve Suudi Arabistan gibi bazı ülkelerdeki internet kullanıcı sayısı ve kullanılan web sayfaları sayısı değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenliğin temel sebebi bu ülkedeki internet kullanıcılarının yabancı e-posta hesapları kullanarak hükümet sansüründen kaçınmak istemeleridir.

Arap ülkelerinde her bir ADSL bağlantı hattı ortamları üç kişi tarafından kullanılmaktadır. Bununla birlikte, Mısır, Fas ve Lübnan gibi bazı Arap ülkelerinde bu sayı 10-12 kişi arasında değişebilmektedir. Mısır, Filistin ve Lübnan'da ADSL bağlantısına ilişkin kendine has bir durum söz konusudur. Bu ülkelerde bazı internet kullanıcıları kendi adına internet bağlantısı satın alıp hizmeti başka kullanıcılara satmaktadırlar. Örneğin bir mahalledeki kullanıcı internet bağlantısını birkaç hatta bölerek ücreti birlikte ödemek suretiyle komşularıyla paylaşmaktadır. Bu durum ADSL hizmeti kullanıcılarının sayısının hesaplanmasını zorlaştırmaktadır. Dahası Arap dünyasındaki internet kullanıcılarının sayısı bazı araştırmaların göstergelerinden daha fazladır bunun temel sebebi ise kullanıcılarının çoğunun internete kendi hesaplarından değil kamuya açık bilgisayarlardan, üniversitelerden, internet kafe ve benzeri kolektif ortamlardan bağlanmalarıdır.

Son olarak, internet kullanıcı hesapları tahminleri kaynaktan kaynağa değişirken, özellikle 2007 başta olmak üzere son birkaç yıldır internet kullanıcıları arasında Arap vatandaşları ve işadamlarının sayısında ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Bazı ülkelerde son bir yıl içerisinde internet kullanıcı sayısı iki katına çıkmıştır. Filistin, Irak ve Lübnan özel vakalar olarak incelenebilirler. Her biri internet dünyasının bu ülkelerde büyüüp gelişmesine ilişkin kendine has şartlar barındırmaktadır. İnternet Filistin’de 1990’larda Oslo görüşmelerinin ardından Milli Filistin Otoritesi’nin yarı yönetimi altında işletilmeye başlamıştır. Filistin’de 2001’e kadar internet hizmeti veren 13 şirket kurulmuştur. Filistin Milli İnternet Otoritesi (PNAI) 2005 yılında internete ilişkin hizmetleri yerine getirebilmek için kurulmuştur. Filistin’de telekomünikasyon hizmetleri komşu ülkelere göre daha pahalıdır. Bunun en temel sebebi Filistin telekomünikasyon şirketi Pal-Tel ve İsrail Şebekesi arasındaki ilişkiden kaynaklanmakta olup Filistinli şirketin hizmeti önce İsrail’den satın alıp daha sonra Filistinlilere satmak zorunda olmasıdır. Öte yandan Filistin telekomünikasyon sektöründeki bu durum birtakım siyasi sorunlardan da kaynaklanmaktadır. Tüm bu sorunlara rağmen Filistin internet pazarı giderek daha fazla büyümekte ve Enformasyon bakanlığı sektörü domine etmektedir. Yine tüm bu zorluklara rağmen, İnternet telekomünikasyon Birliği’nin raporuna göre 2004 yılında Filistin’de 160.000 internet kullanıcı kaydedilmiştir. 2010 Haziran verilerine göre internet kullanıcı sayısı 356.000 olup bu sayı nüfusun yüzde 14’ünün oluşturmaktadır. Kullanım oranı ise 2000-2010 yılları arasında %91 oranında artmıştır. Bu oran Ağustos 2014’te %53.67’ye yükselmiştir. Online haber siteleri günlük bilgi akışı ve toplanmasında daha kuşatıcı bir rol oynamaktadır. Medya halkın bilgi ve haber edinmesi konusunda daima bir aracı rolü üstlenmiştir fakat bilgi iletim hızının artmasıyla basın otoriteleri ve haber kaynaklarının değeri ve güvenilirliği hatta “haber” kelimesinin tanımı değişmiş ve daha bulanık hale gelmiştir. (Mellor vd.,2011:29)

6. İnternetin Filistin ve Arap Dünyasında Yayılması Karşısındaki Engeller

Siyasi ve kültürel sansür Filistin’de genelde telekomünikasyon özelde ise internet kullanımının yayılmasına engel teşkil eden bir yapıda bulunmaktadır. Resmi ve gayri resmi uygulamalar kontrolsüz özgür internet kullanımını yasaklamaktadır. Siyasi ve kültürel sansür internetin var olan siyasi kuralları olumsuz yönde etkilemesini engellemek için hükümet tarafından kullanılmaktadır. Siyasi nüfuz alanı kontrol altına alınırken dini ve geleneksel değerlere dokunulmamaktadır.

Harcama unsuru Arap ülkelerinin çoğunda internet kullanımının günlük yaşama göre daha pahalı olmasının nedenlerinden bir diğeridir. Araştırmacılara göre (Mellor vd.,2011:30) internet kullanımının Arap dünyasında pahalı olması internet kullanımının kontrol altında tutulmasıyla alakalıdır. Örneğin Bahreyn’de bulunan Batelco şirketi interneti çok pahalı bir fiyattan satmaktadır. Basına göre bunun en temel sebebi siyasi yapıların güçlenmesini engellemek için interneti kontrol altına alma isteğidir. Suriye’de telekomünikasyon hizmetleri zaten pahalı olmasına rağmen devlet telekomünikasyon bakanlığı öncülüğünde sabit telefonlara %2 cep telefonlarına ise %3 oranında vergi zammı uygulamıştır. Bu durum devletin modern telekomünikasyon imkânlarına erişimin ülke çapında yayılmasını isteyip istemediğine dair şüphe yaratmaktadır.

Yoksulluk internetin gelişimi açısından önemli bir engeldir. Petrol zengini körfez ülkeleri hariç Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki Arap ülkelerinin çoğu gelişmekte olan ülkeler kategorisine girmekte olup düşük oranda gayrisafî yurtiçi hasıllara ve düşük gelir

standartlarına sahiplerdir. Bu ülkeler Yemen, Suriye, Sudan, Fas ve Mısır'dır. Böylesine fakir ülkelerde ortalama gelirin oldukça üstünde ve pahalı olan internet gibi yeni teknolojiler, bilim ve eğitim gibi alanlarla ilgilenmek yerine yiyecek, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçların sağlanmasına öncelik verilmesi oldukça olağandır. Bu gerçek internetin Arap dünyasındaki yaygın kullanımını da engellemektedir.

Okur-yazar olmamak ve özellikle dijital okur-yazarlığın olmaması bir diğer engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap ülkelerinin çoğunda okuma yazma oranı benzer oranlarda düşüktür. Okuma yazma bilme internetin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Arap dünyasında yalnızca okuma yazma oranının değil dijital medya teknolojileriyle ilgili olan dijital okuma yazma oranının da artırılması gerekmektedir.

Fiber altyapı gibi benzer şebekelerin kurumunu içeren altyapı kurulumu Arap dünyasında büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum internetin ülke çapında yayılmasını engelleyerek kırsal alanlara ve başkentten uzak bölgelere erişmesine izin vermemektedir. Yalnızca modern bilgisayarların çok pahalı olması değil bazı ülkelerdeki telefonculuk sisteminin kalitesinin düşük olması da Arap dünyasında internetin gelişmesini ve yayılmasını engellemektedir.

İnterneti kendi dillerinde kullanmalarını sağlamak suretiyle internet kullanımının yaygınlaştırıldığı güneydoğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinin aksine, internet Arap dünyasında hala İngilizce üzerinden kullanılmaktadır. Bu durum haliyle Latin alfabesi kullanmayan dillerin mensuplarını daha olumsuz yönde etkilemektedir. İnternet sunucuları ağı ve Arap kullanıcılar bunu belli ölçüde hafifletmiş olmalarına rağmen e-posta gibi metin temelli alanlarda hala sorunlar gözlemlenmektedir.

7. Dijital Medya Teknolojisi ve Filistin'de Kullanımı

Arap dünyasında hükümetler dijital medya teknolojisini özellikle de interneti kendi çıkarları için kullanan ilk kişilerdir. Geleneksel medyadaki görünürlüklerine oranla daha etkili olan internet sayfaları temel kaynaklara yüksek düzeyli güvenilirlikle ulaşmada etkili ve serbest erişime sahiptir. Bu kaynaklar rejimin erişmek istediği resmi yazılar, konuşmalar ve makaleleri içerir. Örneğin Mısır Cumhurbaşkanlığı'nın resmi web sitesi 1999 yılından bu yana rejime ilişkin konuşma, konferans basın bildirimleri ya da diğer önemli dokümanların içinde bulunduğu tüm dokümanların en büyük arşivine sahiptir. Bu durum diğer Arap ülkelerinin resmi web siteleri ve devlet organlarının web siteleri için de geçerlidir. Hatta Arap Ligi ve diğer pan-Arap organizasyonlar bile internet aracılığıyla aktif olmaktadır.

Arap rejimlerinin halkı kontrol etme çabalarına rağmen internet temel oyuncularının farklı siyasi, ideolojik, ekonomik, etnik, kültürel ve dini arka planlara sahip kişiler ve azınlıklar olduğu alternatif bir sanal kamusal alan (siber alan) olmuştur. Bu gruplar ana akım söylemlerle marjinalleştirilmeye çalışılmış ve sıkı bir şekilde rejim tarafından kontrol edilen geleneksel medyada engellerle karşılaşmışlardır. Kamusal sanal alan olan internet, alternatif bir medya kanalı, dayanışma diyalog ve yeni bir söylem oluşturmak için bir araç ve geleneksel medya tarafından görmezden gelinen farklı tutum, söylem ve faaliyetlerin gösterilmesini sağlayan bir sahne olarak kullanılmıştır. Dahası ve en önemlisi internet, Arap toplumlarının kamusal hayata, kültürel ve sivil katılımlarını sağlama aracı olarak kullanılmıştır.

Araştırmacılara göre yukarıda da bahsi geçen güç ve organizasyonlar tarafından yürütülen bu web siteleri çevrimiçi arşivlere dönüşmüşlerdir. Bu web sitelerinden rejimlerin hareket ettikleri kavramsal çerçeveyi, gündemlerini, stratejilerini ve bunun yanı sıra getirmek istedikleri yapısal, normatif ve değersel değişimleri gerçekleştirmek için interneti nasıl kullandıklarını öğrenebiliriz.

İnternet kullanımında diğer önemli aktörler insan hakları organizasyonlarıdır. Bu organizasyonların çoğu yeniçağ medyasının bir parçasıdır, çünkü basım ve geleneksel medya kullanımlarında devlet baskısı ve sansüründen kurtulmayı belli ölçüde başarmışlardır. Arap dünyasındaki -Filistin de dâhil olmak üzere insan hakları organizasyonlarının çoğu- özellikle de yeni olanlar raporlarını ve tutumlarını web siteleri üzerinden yayınlılar. Böylece Arap dünyasındaki insan hakları ihlalleri hızlı ve ucuz bir şekilde hükümet engeline takılmadan duyurulmaktadır. Bu durumda internet kullanımı insan hakları meselelerini küresel sorunlar haline getirerek uluslararası dikkati çekmeyi ve uluslararası gündemin bir parçası olmalarını sağlar. Aynı zamanda STK'ların içsel siyasi, kültürel ve sosyal söylemler açısından rolünü güçlendirmektedir. Dolayısıyla bu web sitelerinin çoğu Arapça ve uluslararası toplum için İngilizce olmak üzere iki dillidir. Bu bağlamda Arap dünyasının en önemli web sitelerinden bir kabul edilen Mısır İnsan Hakları Organizasyonu'nun web sitesi "eohr.org" yıllık raporları ve her bir Arap ülkesine özel yayınlarıyla insan hakları ihlallerini yayınlamaktadır. Filistin İnsan Hakları Merkezi web sitesi "pchrgaza.org" ise İsrail İşgal Kuvvetleri'nin (IOF) gerçekleştirdiği Filistin'deki insan hakları ihalelerine dair en geniş ve kapsamlı arşive sahiptir.

İnternetin sağladığı teknik kapasite artırımı vatandaşların online veri girişlerini gözetleme, filtreleme, web sitelerine erişim engeli koyma ve hatta tutuklama ve taciz vakalarını da beraberinde getirmektedir. Kadın haklarının korunması ve kadınların güçlendirilmesi gibi temel konulardaki meseleleri yansıtmak adına iyi bir araç olan internet kadın organizasyonlarının propaganda yapmalarına ve dijital medyadan faydalanmalarına olanak sağlamıştır. Kadınların aktivite ve davranışlarının aile ve toplum tarafından sıkı kontrol altında olduğu ataerki toplumlarda internetin anonim kullanımı söz konusu geleneksel baskılardan kaçınmak ve korunmak açısından gereklidir. Birçok kadın organizasyonu fikir ve tecrübelerini paylaşmak üzere internetteki forum sitelerini tercih etmekte ve bu web siteleri üzerinden bilgi ve karşılıklı yardım alışverişinde bulunmaktadır. Bu web sitelerinden çoğunda Arap dünyasında tabu olarak görülen kadına karşı şiddet ve namus cinayetleri gibi konular tartışılmaktadır. Örneğin, resmi olarak Ramallah'tan yayın yapan Sosyal İşler Kadın Komiteleri Derneği web sitesinde (AWCSW.org) organizasyonun misyonunun Filistinli kadınların sosyal, eğitimsel, ekonomik ve siyasi kalkınmasını sağlamak, kadınların kapasitelerini geliştirerek, sosyal ve yasal farkındalıklarını artırmak, kadınların eşit olarak aktif vatandaşlar, merkezi karar vericiler olmalarını ve liderlik rolü üstlenmelerini sağlamak, kadınların ihtiyaçlarına değinerek kadınlık onuru ve kadın haklarını savunmak olduğu belirtilmektedir.

Ticari, devlet ya da siyasi partilere ait medya kuruluşları da kitle iletişim araçları içerisinde sesini duyurabilmek için yeni bir kanal olan interneti aktif bir şekilde kullanmaktadır. Bu durum sadece Mısırlı Al-Ahram gazetesi gibi yaygın basılı medya araçları için değil Al-Jazeera gibi televizyon kanalları için de geçerlidir. İnternette yayın yapan bazı medya kuruluşlar o kadar fazla kullanıcı tarafından takip edilmektedir ki bu kişilerin sayısı ülkenin Naseej, Elaph ve Masrawy gibi elit gazete okuyucularının sayısından bile fazladır. Arap

dünyasında geleneksel ve ana akım medyanın yayınlamadığı çocuk istismarı, çocuk hakları ihlalleri, çocukların cinsel istismarı ve doğal kaynakların, çevre ve arkeolojik alanların korunması gibi hassas konularda internet temel medya yayın organı olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan internetin Arap dünyasında hızla yayılması gazete ve benzeri medya kuruluşlarını internette yayın yapmaya teşvik etmiştir. Bölgedeki birçok kuruluş kendi web sitesini kurmuştur.

2015 yılında internette faaliyet gösteren 135 milyon blog sitesinden 2016 yılının son istatistiklerine göre 40 bini Arap blogosferine aittir ve bu yıldan sonra Arap dünyasındaki blog sayısının tam sayısal değerine erişilememektedir. 2009 yılında Harvard Üniversitesi Berkman İnternet ve Toplum Merkezi baskıcı ve otoriter rejimler altındaki ülkelerin demokratik süreçleri üzerinde internetin etkisini incelemek üzere Arapça blog sitelerini analiz etmiştir. Arap blogosferi Arap ülkelerinden ve Amerika Birleşik Devletleri, Güney Amerika ve Avrupa’da yaşayan, Arapça konuşan göçmenlerin oluşturduğu karmaşık bir şebekedir. “Arap blogosferini Haritalamak: Online Siyaset ve Muhalefet” adlı çalışmanın sonuçlarına göre Arap blogosferinin bir kısmında vatandaşların ihtiyaç duydukları bilgileri edinebilecekleri ve birçok konuda fikir alışverişi yapabilecekleri şebekesel bir kamusal alan ortaya çıkmaktadır. (Top Languages of the internet,2016)

Blog yazarlığı Arap dünyasında yeni bir olgu olmasına rağmen Arapların kendilerini ifade etmeleri ve kamusal ve bireysel şikâyetlerini gün yüzüne çıkarabilmeleri açısından etkin bir araç haline gelmiştir. Gençler başta olmak üzere İnternet kullanıcılarının geneli ifade özgürlüklerini bu araç vasıtasıyla gerçekleştirmeye çok isteklidir. Blog yazarlığının Arap dünyasında bu kadar yaygın hale gelmesinin bir diğer sebebi de Arapçanın günlük formuyla kullanılabilmesidir. Günlük Arapça dil kullanımından neredeyse tamamen farklı olan medyadaki resmi Arapçanın kullanımının aksine blog yazarları köşelerinde cadde ve kafelerde konuşulan Arapçayı kullanmaktadır. Bu durum gençlerin normalde pek tasvip edilmeyen günlük konuşma Arapçasını kullanmasına olanak sağlamıştır.

Arapça blogları incelediğimizde bu bloglarda edebiyattan kişisel konulara ve teknik ipuçlarına kadar değişen geniş bir yelpazede birçok farklı konunun ele alındığı görülmektedir. Blogların yaygın olarak kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri olarak Arap dünyasında demokrasinin gelişimi savunan siyasal hareketlerin politik-aktivist alanda yer alma talebi gösterilebilir. Bu talebin sıklıkla gündeme geldiği görülmektedir.

8. Arap Dünyasında ve Filistin’de Sosyal Medyanın Uyanışı

Fas’tan Bahreyn’e kadar neredeyse tüm Arap dünyasının etkin bir sosyal medya ortamına kavuştuğu ve 2007’de 100 milyondan fazla Arap kullanıcıyı kapsadığı düşünülen kitlenin internete katılımının sağlandığı görülmektedir. Sosyal ağlar insanları bilgilendirerek, mobilize ederek, eğlendirerek, topluluklar oluşturarak, şeffaflığı artırır ve hükümetlerin hesap verebilir olmalarını sağlar. Aslında bugün Arapça sosyal medya siteleri, bloglar, online oyunlar ya da diğer dijital platformlara bakıldığında rejimlerin medya üzerindeki kontrolünü kaybettiği ve

Arap dünyasında şimdiye dek eşi benzeri görülmemiş bir ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim serbestliği yaşandığı görülmektedir. (Ghannam,2011,36)

Dünya çapında internet kullanıcı sayısının 2010 yılının sonuna kadar 2 milyar olması bekleniyordu. Arap dünyasındaki internet kullanıcı sayısı ise gün geçtikçe artmakta fakat hükümetler bu sayıları bazen abartabilmektedir. 2009 yılında Arap danışmanlar grubu adlı Ürdün merkezli danışmanlık firması tarafından Arap ve Arap olmayan kişilerden oluşmak üzere 16 Arap ülkesine yönelik araştırmada 40 ila 45 milyon internet kullanıcılarına rastlanmıştır. Arap Bilgi Raporu 2009'a göre bu sayı 60 milyondur. Filistin İstatistik Bürosu verilerine göre Filistin'de internet kullanım oranı %53,67dir. (Ghannam,2011:22)

Her ne kadar internet beraberinde avantajları ve kolaylıkları getirmiş olsa da otoriter rejimlerin baskı ve kısıtlamaları da bir taraftan devam etmektedir. Arap hükümetlerinin sosyal medya reaksiyonları blogosfer savaşlarına yol açarken hükümet koruma duvarlarını (firewalls) aşmaya çalışan proxy sunucuları ve diğer yöntemler daha fazla hükümet sınırlandırmalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Hükümet otoriteleri bölgede blog yazarlarına, gazeteci, sivil toplum ve insan hakları aktivistlerine yönelik oldukça ciddi yaptırımlar uygulamaktadır

Filistinliler de dâhil olmak üzere yüzlerce Arap aktivist, gazeteci ve yazar yazılarından dolayı tutuklama ve yıldırma politikalarına maruz kalmıştır. Filistinliler için bu durum İsrail Hükümeti ve onun tacizlerine maruz kalan kişiler açısından daha zordur. İnsan Hakları Enformasyonu Arap ağı web sitesinde bazı internet sayfalarını yasaklayan Arap ülkelerinin bir sıralamasını yayınlamıştır. Listenin en başında Suriye bulunmaktadır. (Annual Report,2016) Her ne kadar internet Arap dünyasında çeşitli baskı aktörleri tarafından kısıtlamalara ve engellere maruz kalsa da gazeteciler ve entelektüeller kendi bloglarını kullanarak geleneksel medya aracılığı ile sahip olmalarının mümkün olmadığı bir özgürlüğe kavuşmaktadır.

İnternet ve sosyal medyanın getirdiği teknik imkânlar; aktivistleri ve vatandaşları takip etmek, engellemek, erişimlerine filtre koymak, internet sayfalarını engellemek ve onları tutuklamaya kadar varan birçok kısıtlayıcı yöntemi de beraberinde getirmektedir. Birçok STK ve hükümet eleştirisi yapan gruplar e-posta hesapları ve web sitesi içerikleri üzerinden siber saldırılara uğramışlardır.

İnternet kullanıcıları geleneksel kırmızı çizgiyi geçmese bile bölgedeki yönetimler internetteki aktivitelerinden dolayı bireylere yönelik tutuklama, erişim engeli koyma, hapis cezaları ve para cezaları gibi uygulamaları meşru kılabilme için acil durum, anti-terör, internet sağlayıcısı kullanım sözleşmesi ve basın yayın kanunları gibi birtakım yasal kısıtlamalar getirmekte, internet ortamını düzenleyen ve içeriklere müdahale eden yasalar çıkarmaktadır.

Bazı yayın organlarının yazılı baskı yerine elektronik versiyonlarla yayın hayatına devam etmesi çevrimiçi haber okuma eğiliminin artmasını ve geleneksel medyadan okuyucu kazanılmasını sağlamaktadır. Yerli sosyal medya platformları gündemdeki olayları ve kültürel sanatsal faaliyetleri halkın istediği kalitede haberler, çevrimiçi haber videoları ve forum şeklinde aktararak sanal dünyayla gerçeği birleştirmek için blog yazarlığının ötesine geçmeye çalışmaktadır.

Sonuç

Dijital medyanın ön plana çıkmasıyla Arap dünyası ve Filistinliler düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri bir ortam bulmanın vermiş olduğu huzurla rahat bir nefes almıştır. Fakat uzmanların söylediklerine göre Arap dünyasındaki internet kullanıcılarının kazandıkları bu iletişimsel ve teknik kapasitenin etkisi beklentiler ve siyasi rejimler değişene kadar kendini yıllar hatta on yıllar boyunca hissettirmeyecektir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da şu anda bile geleneksel olarak sınırları aşmayan ve hassas olmayan konulardan bahsedildiğinde dahi riskli durumlara yol açmak söz konusudur.

Özgürlük Evi adlı sivil toplum kuruluşunun raporuna göre erişim engeline takılmayan web siteleri olsa bile internet özgürlüğü düşüşün eşliğindedir. Arap toplumlarında internet tabanlı bilgi dağıtım platformlarının olumlu etkileri gözlemlense de medya ortamına yönelik şahıslara ve monarşiye hakaret, lekeleme ve olağanüstü hollere ilişkin katı yasalar tarafından kısıtlama getirilmektedir. Mısır, Libya, Suudi Arabistan, Filistin ve Yemen'de bağımsız görüşlerini paylaştıkları için ciddi yaptırımlara maruz kalan gazeteci ve blog yazarları bulunmakta ve bu durum internet özgürlüğü açısından endişe uyandırmaktadır.

Filistin'de basın faaliyetleri 2014 yılında özellikle İsrail-Gazze çatışmasının tavan yaptığı dönemde İsrail'in Gazze'deki Filistinlilere 50 günlük askeri operasyon düzenlediği dönemde gerilemiştir. Gazze'nin altyapısını derinden etkileyen ve yerel medya ofislerini de vuran bombalı saldırılar sonucu birçok gazeteci yaşamını yitirmiştir.

Batı Şeria'daki gazeteciler içinse durum daha iç açıcı olmamıştır. İçeride güvenlik önlemleri adı altında hem El Fetih kontrolünde olan Filistin otoritesi hem de İsrail işgal güçleri tarafından birtakım kısıtlama ve istismarlara maruz kalmışlardır. İsrail kuvvetleri yıl boyunca gazetecilerin sahada çalışmalarını da engellemişlerdir. Birçok yerde bulunan kontrol noktalarında arama, soruşturma ve kısa süreli tutuklamalar sebebiyle gazeteciler işlerini yapmaktan alı konmuşlar ve işgal edilmiş bölgede yaşananları yeterli seviyede aktaramamışlardır.

Batı Şeria'daki gazeteciler özellikle siyasi olarak hassas konulara değindiklerinde ya da hükümeti eleştirdiklerinde Filistin otoritesi güçlerinin saldırı ve keyfi tutuklamalarına maruz kalmışlardır. Filistin kalkınma ve medya özgürlüğü merkezine (MADA) göre 2014'te gerçekleşen medya özgürlüğü ihlallerinin % 90'ından Filistin tarafı sorumludur.

Filistin otoritesi haber ve fikirlerin yaygın kaynağı olan internet kullanımına belli ölçüde serbestlik tanımaktadır. Uluslararası telekomünikasyon birliği 2014 yılında Batı Şeria ve Gazze'de yüzde 54 oranında internet erişimi kaydetmiştir. MADA'ya göre, (Darweish ve Rigby;2015:94-95) altyapı yetersizlikleri ve yüksek fiyatlı hizmet seçeneklerine bağlı olarak Batı Şeria sakinlerinin yalnızca yüzde 34'ü ve Gazze'lilerin ise yalnızca 28'i internet erişimine sahiptir. Güvenilir telekomünikasyon teknolojilerine erişim İsrail'in kısıtlamalarından dolayı oldukça zordur. Ne Batı Şeria ne de Gazze'de bağımsız telekomünikasyon altyapısı vardır. Telefon hizmeti vermek için gerekli tüm yönlendirme anahtarları, hücre kuleleri ve ana kapı anahtarları İsrail'in kontrol ettiği topraklardan gelmektedir. Ayrıca, bölgeler arası elektromanyetik spektrumu da kontrol eden İsrail yönetimi Filistinli şirketlerin 3G mobil internet hizmeti sunmasını engelleyerek pazarı İsraili firmaların tekeline bırakmaktadır. MADA Mayıs 2016'da 16 tanesi İsrail güçleri ve 10'u farklı Filistinli

gruplar olmak üzere Filistin’de toplam 26 medya özgürlüğü ihlalinin yapıldığını ve Nisan ayında 29 olan bu sayının çok da fazla düşmediğini gözlemlemiştir.

Geleneksel medya açısından sosyal medyanın ne anlama geldiğine dair sıcak bir tartışma gündemi bulunmaktadır. Geleneksel basın açısından özellikle gazetelerin geleceğinin sosyal medya tarafından tehdit edildiği bir durumdadır. Hatta bazı iletişim bilimcilerin ifadesiyle sosyal medyanın gazeteciliğin yerini alacağı öngörüsü halen gündemdedir. Ancak günümüzde yalnızca bilim adamları değil aynı zamanda medya sektörünün de ön plana çıkardığı olgu; sosyal medyanın geleneksel basına getirdiği düşük tiraj ve ekonomik zorluklardan ziyade sunduğu fırsatları değerlendirme ve geniş kitlelere kolayca ulaşma seçeneği olmuştur.

Gazetecilik açısından bakıldığında sosyal medyanın getirdiği en önemli avantajların başında geniş kitlelere ulaşma gücü gelmektedir. Bilgi ve haberin dolaşımında kolaylık ve iki yönlü iletişim sağlaması, izleyici ve okuyucuların tepki ve içeriklere doğrudan katılımını sağlaması sosyal medya ve gazeteciliğin birbiriyle eşgüdüm halinde olmasını zorunlu kılmaktadır. Filistin örneğinde de görüleceği üzere siyasi ve demokratik ifade zorluklarının yaşandığı otoriter coğrafyalarda sosyal medya ve gazetecilik olgusu, kitlelerin kendilerini ifade biçimlerini etkilediği görülmektedir. Filistin coğrafyasında yerel haber niteliği taşıyan bir haberin sosyal medyanın etki gücüyle kısa sürede uluslararası boyut kazanmasının mümkün olabileceği görülmektedir.

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında siyasi, askeri ve ekonomik mücadelelerin her zaman gündemde olduğu Filistin’in bu anlamda özel bir coğrafya olduğu görülmektedir. Bu özel coğrafyada gazetecilik, halkla ilişkiler ve sosyal medya gibi iletişime dair olguları ele aldığımızda bütün aktivizm ve mücadele biçimlerinin iletişim araçlarına da yansıdığını görmekteyiz. İletişimin ve ona dair olguların reel hayatın her alanına, siyasi, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla yansımaları olmaktadır. Filistin’deki iletişime dair olguların tarihsel sürecini anlamak ve anlatabilmek için de bu aktivizm ve mücadele boyutunu anlamlandırabilmek bu açıdan önem taşımaktadır.

Sonuç olarak sosyal medyanın Arap dünyasındaki uyanışı gerçekleşmiş olsa da ifade özgürlüğü konusunda ciddi engeller söz konusudur. İnsan hakları konusundaki engeller, hak ihlalleri özellikle Filistin coğrafyasında yoğunlaşmakta, bu konudaki Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların duyarsızlığı ve sessizliği düşündürücüdür. Teknolojik gelişmelere ve yeni iletişim teknolojilerine erişimde yaşanan güçlüklerle ekonomik, kültürel ve siyasi engellerin de eklenmesiyle özellikle Filistin coğrafyası özelinde toplumsal hayatın gelişmesi ve yaşam kalitesinin artırılması noktasında ciddi sorunların olduğu görülmektedir. Bu sorunların dile getirilmesi ve uluslararası kamuoyuna aktarılması konusunda yine sosyal medya ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasının etkili olduğu ya da olabileceği ilk akla gelen çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Abu Harb, Q.(2015): Digitisation of Islamic manuscripts and periodicals in Jerusalem and Acre, From Dust to Digital: Ten Years of the Endangered Archives Programme, ed. by Maja Kominko, Cambridge, UK: Open Book Publisher, 377-416.
- Adeb, M.(1960): “Arab press and its development since it was established”, dar El-Hekma Library, Beirut.

- Alanazi, S.(2013): A Study of Public Relations at King Saud University, A Research Paper Master of Arts, Indiana: Ball State University.
- Alkhouli,M.(2012): “Public Relations Practice in Palestinian Universities, 1994-2012”, University of Exeter, Arab and Islamic Studies Phd. Thesis.
- Annual Report (2016): Skeyes center for media and cultural freedom, (Çevrimiçi 07/07/2016) <http://www.skeyesmedia.org/ar/Home>
- Butterick, K.(2011): *Introducing Public Relations Theory and Practice*, London:Sage Publications.
- Darweish, M.& Rigby, A. (2015): *Popular Protest in Palestine The Uncertain Future of Unarmed Resistance*, London: Pluto Press.
- Encyclopedia Palestina: (Çevrimiçi 26/08/2014) <http://www.palestinapedia.net/%D8%A7%D9%84%D8%B7%D8%A8%D8%A7%D8%B9%D8%A9/>, (Erişim:06/03/2016)
- Essoulami, S.(2016): “The press in the Arab world: 100 years of suppressed freedom”, (Çevrimiçi) (Erişim: 01/06/2016) <http://www.al-bab.com/media/introduction.htm>
- Ghannam, J. (2011): “Social media in the Arab World: Leading up to the uprising of 2011”, Center for International Media Assistance, Washington.
- Greener, T. (2011): “Practical PR”, Toney Greener & Ventus publishing ApS.
- Khabha, M.(2004): *Under the Eyes of the Censor: The Role of the Palestinian Press in the National Movement Between the Two World Wars*, Arab Academic Institute: Beit Berl College.
- Khawaldah, A. (2007): “The Palestinian Resistance Radio (1968-1982) and clarify its role in the cuase of the Palestinian people and resolve”, Scientific Research Papers.
- Kirat, M. (2005):“Public Relations Practice in The Arab World: A Critical Assessment”. *Public Relations Review:Elsevier*, (31), 323-332.
- Litwin, M.L. (1994): *The Public Relations Practitioner’s Playbook*, USA: Authorhouse.
- Mellor N., Ayish M., Dajani N., Rinnawi K.(2011): “Arab Media: Globalization and Emerging Media Industries”, Polity Press, Cambridge: United Kingdom.
- Özdalga, E.(2016): “Bir Tasavvur ve Ustalık Olarak Tarihsel Sosyoloji”, ed. Elisabeth Özdalga, *Tarihsel Sosyoloji*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 8-63
- Pappe, I. (2006): *A History of Modern Palestine One Land, Two Peoples*, U.K.: Cambridge University Press.
- Roper, G. (2007): “The printing press and change in the Arab world”. *Agent of change: print cultural studies after Elizabeth Eisenstein*. Ed. Sabrina Alcorn Baron, Eric N. Lindquist & Eleanor F. Shevlin. Amherst & Boston: University of Massachussetts Press, in association with the Center for the Book, Library of Congress, 250-267.
- Rugh,W.(1979): “The Arab Press” Syracuse University, New York, United States of America.
- Shinar D., Rubinstein D. (1987): “Palestinian press in the west bank: the political dimentions” *The Jerusalem Post*.
- Suleiman, M.(2009): “Early printing presses in Palestine: A historical note”, *Jerusalem Quarterly*, Institute for Palestine studies.
- “Top languages of the internet, today and tomorrow”, (Çevrimiçi 06/07/2016) <https://blog.unbabel.com/2015/06/10/top-languages-of-the-internet/>
- Talhami, G.H.(2007): *Palestine in the Egyptian Press From Al-Ahram to Al-Ahali*, USA: Lexington Books.
- Tarban, M. (2009): “the online Palestinian Media”, (Çevrimiçi) <https://www.alwatanvoice.com/arabic/news/2008/12/27/134133.html>
- Tarban, M. (2016): “The history of palestinian newspaper”, (Çevrimiçi)

- <http://www.minfo.ps/arabic/index.php?pagess=main& id=136>, (18/06/2016)
- Turban, M.(2010): “The Palestinian Press on the Ottoman Period”, (Çevrimiçi)
<http://www.startimes.com/f.aspx?t=25701155>
- Yaghi, A.(1981): “Contemporary Palestinian Literary Life”, Al-Ofuq Printing House: Beirut.
- Yoush’a, Y.(1974): “History of Arabic journalism in Palestine during the Ottoman era 1908-1918” Dar Al- Maarif printing house, Jerusalem.
- Zaharna, R.S., Hammad, A.I., Masri, J. (2009): “Palestinian public relations Inside and out”, The Global Public Relations Handbook Theory, Research and Practice, eds. Krishnamurthy Sriramesh & Dejan Verčič, Routledge: United Kingdom, 220-242
- Zoghbi, P. (2016) “The first Arabic script printing press in Lebanon”, (Çevrimiçi 04/03/2016)
<http://blog.29lt.com/2009/01/05/the-first-arabic-press/>, (Erişim:05/01/2009).

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 17.09.2018 - *Accepted*: 27.10.2018

Türkiye'nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi

İbrahim Sena ARVAS

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Bolu,
TÜRKİYE

Email: ibrahimarvas@ibu.edu.tr

Öz

Çalışma, ilk radyo yayını, ilk düzenli radyo yayınlarının başlangıcı, TTTAŞ yani, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'nin kuruluşu ve özellikleriyle ilgilidir. Türk medya tarihinde radyoyla ilgili olan kısım, ilk gazetenin özellikleri ve sahiplik yapısı, ilk televizyon yayıncılığı yapan kurum olan TRT'nin kuruluşu ve yapısı kadar önemlidir. Bu bağlamda Türkiye'de radyo yayıncılığının nasıl başladığını konu edinen kaynaklar taranmış, bu kaynaklardan elde edilen ve doğruluğu sınınan bilgiler, son yıllarda yayımlanan makalelerden, kitaplardan, çoğunu TRT'nin desteklediği veya yayımladığı anı aktarımlarından elde edilen verilerle güncellenmiştir. Böylelikle, kaynaklar arasındaki çelişkili bilgiler ortaya çıkarılmış ve Türk radyoculuk tarihine ait yeni tespitler ve tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye'de yapılan ilk radyo yayınının detayları ve TTTAŞ'ın tamamen yerli ve milli bir şirket olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Ne yazık ki Türk radyo tarihinin başlangıcına ilişkin çelişkili verilerin kayda geçtiği kaynak sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Bu çalışma söz konusu çelişkilerin yinelenmemesi adına, literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Türk Radyoculuk Tarihi, TTTAŞ

Turkey's Acquaintance with Radio and Turkish Radio Telephone Corporation

Abstract

This study is related to the first radio broadcast, beginning of the first regular radio broadcasts, and establishment and characteristics of TTTAŞ, namely, Turkish Radio Telephone Corporation. The radio- related part in the history of Turkish media is as important as the characteristics and possessive structure of the first journal and the foundation and structure of TRT, the first television broadcasting institution. In this context, the references ,making a mention of how radio broadcasting began in Turkey, have been scanned, the information, obtained from these references and tested for accuracy, have been updated with the data from the articles published in recent years, books, and memory transfers, most of which have been supported or published by the TRT. Accordingly, contradictory information between references has been revealed and new determinations and definitions for Turkish radio have been attempted to be made. The details of the first radio broadcast in Turkey, and information and documents indicating that TTTAŞ is entirely a domestic and national corporation are included in the study. Unfortunately, there are a considerable amount of references, in which contradictory data about the beginning of Turkish radio history are included. This study aims to contribute to the literature in respect to prevent the recurrence of the relevant contradictions.

Keywords: Radio, History of Radio Broadcasting in Turkey, TTTAŞ

Giriş

Türk medya tarihi sürecini başlatan matbaa ülkeye 200 yıl gecikmeli gelmiş, matbaanın gazete baskısında kullanılması ise gelişinden yaklaşık 100 yıl sonra mümkün olmuştur. Bilinen ilk Türkçe gazete, 1828 yılında Mısır'da yayımlanan Vakayi-i Mısıriye'dir. 1831 yılındaysa Türk basın tarihinin en uzun ömürlü gazetelerinden Takvim-i Vakayi ortaya çıkmıştır (Koloğlu, 2006: 24). 1828'den günümüze, Türk basın tarihine ilişkin birçok çalışma yapılmıştır. Gazetelerin matbu olma özellikleri kolayca arşivlenmelerine olanak vermektedir. Bu özelliklerinden dolayı tarih alanında çalışan araştırmacılara kaynak teşkil eden gazeteler, kendi tarihlerinin yazımını da, maddi varlıklarıyla mümkün kılmaktadırlar. Fakat medyanın kronolojik olarak gazeteden sonra icat edilen mecrası olan radyo için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Dünyada 1920'lerde başlayan radyo yayıncılığı, 7 yıl gibi bir gecikmeyle Türk halkıyla buluşmuştur (Cankaya, 2003: 18-19). Gazeteye nispeten kısa süren bu teknoloji transferinin hikâyesi ve kapsamıyla ilgili elle tutulur kaynaklara ulaşmak çok da kolay olmamaktadır. Bu durumun başlıca nedeni, dönemin radyo yayınlarının arşivlenmesi için ayrıca bir teknolojinin ve tecrübenin gerekli olmasıdır. Dolayısıyla Türk medya tarihinin temel taşlarından olan radyonun hikâyesi ve kapsamı, ancak gazete arşivleri, yayımlanmış anılar ve alandaki araştırmacıların çalışmalarından elde edilecek bilgilerle anlaşılabilir.

Bu bağlamda radyo söz konusu olduğunda 1964 yılına kadar, yayın içerikleriyle ilgili kapsamlı çalışmalara rastlamak mümkün değildir. Ne yazık ki 1927'de düzenli radyo yayınlarının başlamasından, 1964 yılında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) kurulması ve radyo yayıncılığını himaye etmesine kadar geçen süre zarfında yayın içerikleri neredeyse hiç arşivlenememiştir. Özellikle radyo yayınlarının ilk yetkilisi olan Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi (TTTAŞ) ve devamındaki o günkü adıyla Posta Telgraf ve Telefon Müdüriyeti (PTT) yönetimi dönemlerine ait program kayıtları yok denecek kadar azdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dinleyicileriyle, Türk dilinin en yalın telaffuzuyla, gündem haberlerini, Türk müziğini ve bu gibi birçok kültürel, sanatsal ve sosyal gelişmeyi paylaşan radyo, birçok akademik çalışmaya konu olmuştur ve olmaktadır. Türkiye'de radyonun tarihine ilişkin yapılan çalışmalara gün geçtikçe yenileri eklenmektedir. Bu durum beraberinde kimi zaman önceki çalışmalardaki bazı bilgilerin yanlış veya eksik olduğu gerçeğini de ortaya çıkartmaktadır. Maalesef konuyla ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmadığı ve güncel çalışmalara ulaşılmadığı takdirde hataların ve eksikliklerin yinelenmesi de kaçınılmaz olabilmektedir.

1. İlk Canlı Yayın ile Türk Radyoculuk Tarihinin Başlaması

1880'lerin sonunda Heinrich Hertz'in elektromanyetik dalgalarla elektriğin iletebileceğini keşfetmesi, radyoya giden ilk adım olmuştur. Elektromanyetik dalgalar yoluyla iletişime geçme yöntemi önceleri gemilerin haberleşmeleri için kullanılmış, 20.yy.'ın ilk yıllarında ise amatör olarak radyoculuk başlamıştır.

1885 Heinrich Hertz elektromanyetik dalgalarla elektriğin iletilebileceğini kanıtladı. Hertz, 1880'lerin sonlarında bu dalgaları göndermek ve almak için deneyler yaptı.

1891 Radyolar denizdeki gemilerde görünmeye başladı. Böylece gemilerin hem güvenilirliği hem de güvenliği gelişti.

1892 Nikola Tesla kablosuz olarak elektromanyetik enerjiyi ilettili ve 1893'te St. Louis'de ilk halka açık radyo gösterisini yaptı.

1896 Guglielmo Marconi telsiz cihazının patent koruması için başvurdu ve 1897'de Kablosuz Telgraf ve Sinyal Şirketi'ni kurdu.

1901 Marconi tarafından Atlantik Okyanusu'nu aşarak İrlanda'dan Kanada'ya giden ilk sinyal gönderildi.

1902 Amatör radyo ABD kamuoyuna, Scientific American'da yayımlanan *Küçük Bir Maliyette Verimli bir Telsiz Telgraf Cihazının Nasıl Yapılır* başlıklı bir makaleyle tanıtıldı.

1906 Reginald Fessenden tarafından konuşma ve müzik içeren ilk radyo programı yapıldı.

1910 Uçaklarla haberleşme için ilk kez radyo dalgaları kullanıldı.

1917 I.Dünya Savaşı başladığında ABD'de bulunan ve ihtiyaca hizmet etmeyen tüm radyo istasyonları kapatıldı.

1926 İlk daimi ulusal ağ olan NBC kuruldu. Onu bir yıl sonra CBS takip etti.

1927 Kaotik radyo dalgalarına düzen getirmek için Federal Radyo Komisyonu kuruldu. (Federal Communications Commission: 2004).

Yukarıda da görüleceği gibi bilinen anlamdaki ilk radyo yayını 1906 yılında yapılmıştır. Altyapı, verici, radyo alıcısı gibi teknik donanım gerektiren bu mecranın Türkiye'ye gelmesi ise 1920'nin ikinci yarısında mümkün olmuştur. O yıllarda Türkiye'de söz konusu teknolojilerin üretilmemesi ve bu teknolojilerin ithalatının masraflı olması ilk radyo yayınının kısa süreli de olsa gecikmesinin başlıca nedenlerindedir. Bununla beraber Türkiye'de verici kurmanın ve yayın yapmanın devlet tekelinde olduğu da göz önünde bulundurulursa radyo konusunda bir eşzamanlı gelişme olamayacağı da görülecektir. Ancak tüm bu imkânsızlıklara rağmen Türkiye'nin radyoyla tanışması çok zaman almamıştır. Matbaanın gelişinin 200 yıla yakın bir süre geciktiği göz önünde bulundurulduğunda, radyoda yaşanan gecikmenin kayda değer olmadığı bile söylenebilir. Radyonun Türkçedeki ilk anılış biçimi *telsiz telefon*dur. Çünkü radyonun Türkiye'ye girişi telsiz telgrafın türevi biçiminde olmuştur (Kocabaşoğlu, 2010: 33). Bunun temel nedeni ise başlangıçta radyo yayınlarının iletilmesi için mevcut telsiz, telgraf ve telefonun altyapısının kullanılmış olmasıdır.

Türkiye'de amatör olarak radyo yayınlarının dünyayla eşzamanlı bir şekilde başlamamış olması, radyonun daha önce hiç denenmediği anlamına gelmemektedir. 1940'lı yıllarda Basın Yayın Umum Müdürlüğü yapan Veysel İlkin (1945: 1), anılarını Radyo isimli

dergide şu şekilde aktarmış ve Türkiye’de ilk radyo yayını denemesinin 1921-1923 yılları arasında gerçekleştiğini kaydetmiştir;

Yirmi iki yıl önceki hatıralarımı yokluyorum. Gözlerimin önünde şu manzara canlanıyor. Eski İstanbul Darülfünunun konferans salonundayız. Orada yerli ve yabancı büyük bir davetli kalabalığı toplanmış. Salonun pencereye yakın bir köşesine, geniş bir masa üzerine iri boyda simsiyah bir alet yerleştirilmiş. Üzerinde, yanında, yine en iri boydan trombonları andıran siyah hoparlörler görüyoruz. İzahatı heyecanla dinliyoruz. Tecrübeyi heyecanla bekliyoruz. Zira hemen iki adım ötedeki Yüksek Muallim Mektebi’nden müzikli radyo neşriyatı yapılacaktır. Hoparlörlerden cızırtılarla çıkan ses hala kulaklarımdadır. Bu ilk tecrübeye daha çok parazit dinlemiştik.

Yer yer parazitlerin karıştığı söz konusu yayının içeriğine ait bir başka bilgiyi ise İstanbul Radyosu müdürlerinden Turgut Özakman (2000: 182) şu şekilde aktarmıştır;

Sonunda beklenen an gelir. Yayın Rüştü Bey’in kısa bir konuşmasıyla başlar. Yeğeni Ahmet konuşmayı Fransızca özetler. Genç bir flütçünün çaldığı zeybek havasından sonra, Bakırköy İttihad-ı Osmani özel okulunda müzik öğretmenliği yapan Afife Hanım, *Rossignol* adlı parçayı söyler. O kadar alkışlanır ki, Afife Hanım birkaç kez mikrofona gelir.

Yukarıda sözü edilen denemeye ilgili yazılı basında yer alan habere ise 20 Mart 1923 tarihli *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde rastlanmaktadır (Cankaya, 2003: 18);

Şehrimizde Telsiz Telefon tecrübeleri... Darülmualim’in muallimlerimizden Rüştü Bey, bir aydan beri İstanbul halkına dahi, Avrupa ve Amerika’da birdenbire fevkalade teemmün eden telsiz telefon hakkında bir fikir verebilmek için tecrübeler yapmaktadır. Dün Darülmualim’in konferans salonunda bir nutuk, ney ile çalınan zeybek şarkısı terennümanı, Darülfünundan vazih bir suretle dinlenebilmiştir. Mamafih konser namesi arasında limanımızdaki sefağın telsiz telgraf muhaberatı dahi karışmaktadır...

Tevhid-i Efkâr’da yer alan bu haberle yayının tarihi de netlik kazanmıştır. Haberde yer alan dün ifadesiyle haberin tarihi karşılaştırıldığında, yayının tarihinin 19 Mart 1923 olduğu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu haber konuyla ilgili araştırma yapanlara tarih konusunda bir netlik kazandırmıştır. Ayrıca haberde adı geçen Darülmualim’in günümüz deyimiyile yüksek öğretmen okulunun öğretmenlerinden Rüştü Bey ise Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin kurucusu ve ilk müsteşarı olan Mehmet Rüştü Uzel’dir. Uzel’in Türkiye’deki *ilk radyo yayını* denemesini yaptığına ilişkin bir diğer bilgiye ise Şevket Süreyya Aydemir’in (1991: 386) *İkinci Adam* isimli kitabında rastlanmaktadır. Aydemir ilgili sayfanın dipnotunda Uzel için, *Bu toprağın beklediği adamlardan biriydi ama bu toprağın aldığı adam değildi*, ifadesini kullanarak şu bilgileri kaydetmiştir;

Rüştü Uzel, köy mektebinden sonra orta-lise tahsilini tamamlayarak devlet hesabına Fransa’ya gönderildi. Grenobli’de fizik-kimya tahsil etti. Kastamonu Lisesi’nde ve İstanbul Darülfünununda hoca oldu. Bizde ilk tecrübe radyo yayını, hem de kendi başardığı bir cihazla yapan odur. Sonra Maarif Vekâletine alındı. Yüksek ve Mesleki Tedrisat Umum Müdürü oldu.

Söz konusu yayımla ilgili nispeten bugüne yakın tarihli bir kaynağa da TRT tarafından yayımlanan TRT Vizyon Dergisi'nin ilk sayısında rastlanmaktadır (Uçar, 2009: 7);

İstanbul'daki Öğretmen Okulu'nun kimya öğretmeni Rüştü Uzel başkanlığındaki bir öğrenci grubu deneme yayını yapmak için hazırlıklara girişir. İlk radyo yayını 19 Mart 1923 tarihinde Öğretmen Okulu'nun bodrumunda, davetliler ve basın huzurunda gerçekleştirilir. Yayın İstanbul Üniversitesi'nde o zamanki adıyla Zeynep Kamil Konağı'nda toplananlar tarafından heyecanla dinlenir.

Yukarıda aktarılan bilgilerden hareketle, Darümuallimin'den yani dönemin Öğretmen Okulu'ndan yapılan bu yayın, Darülfunun'dan yani İstanbul Üniversitesi eski binasından dinlenmiştir. O zamanlar Darümuallimin binasının Çapa semtinde bulunduğu (Taşer, 2010: 142), önceleri Zeynep Hanım Konağı olarak tanınan eski Darülfunun binasının da Laleli semtinde olduğu göz önünde bulundurulursa, kayıtlara geçen ilk radyo yayınının vericisiyle alıcısı arasındaki mesafenin yaklaşık 2 kilometre olduğu söylenebilir. Yukarıda geçen anılardan son derece cızırtılı olduğu anlaşılan yayına zaman zaman da Marmara Denizi'nde kıyıya yakın bulunan gemilerin telsiz haberleşmelerinin de karıştığı anlaşılmaktadır. Bu yayın bir deneme yayını olsa da, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde bilinen *ilk canlı radyo yayınıdır* denilebilir. Bu canlı yayında Rüştü Bey'in konuşması ve hazırlanan konser dinleyicilerle buluşmuştur. "1922'de New York ile Chicago arasındaki futbol karşılaşmasının ABD'de yapılan ilk naklen yayın olduğu göz önünde tutulursa, Rüştü Bey'in kendi olanaklarıyla gerçekleştirdiği bu deneme çok önemli bir girişimdir." (TRT, 1990: 9).

Bu verilerden hareketle Türkiye'deki bu yayının ABD'deki emsalinden en fazla bir yıl gecikmiş olduğu söylenebilir. Aradaki en önemli fark ABD'deki yayının bir program niteliği taşıması, Türkiye'dekinin ise bir deneme yayını olmasıdır. Türkiye'de söz konusu dönemdeki gerek teknik imkânsızlıklar gerekse yasal düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, bu gecikmenin gerekçeleri de görülmektedir.

1923 yılının başlarında gerçekleşen radyo yayını denemeleri söz konusu dönemde Türkiye'de radyo konusundaki farkındalığın yüksek olduğuna dair ipuçları vermektedir. Ülkedeki radyo yayını denemeleri bununla da sınırlı kalmamıştır. Her ne kadar teknik teçhizata ulaşmak zor olsa da insanlar matbaada yaşanan gecikmenin tekrar edilmesinden korkarcasına bu yeni iletişim teknolojisini merak ve heyecanla takip etmekte, tüm imkânları zorlayıp çeşitli denemeler yapmaktadırlar. Türkiye piyasasında radyo alıcılarının uzun yıllar son derece pahalı kalması ve yukarıda söz edilen imkânsızlıklar nedeniyle amatör radyoculuğun, radyo alıcısı yapmak biçiminde gelişmesi, kuşkusuz bu ekonomik darboğazın üstesinden gelmek amacına yöneliktir (Kocabaşoğlu: 2010: 33).

2. Düzenli Radyo Yayıncılığına Kapı Aralayan Gelişmeler

Türk Silahlı Kuvvetleri'ne özgü, 'Muhabere olmadan muharebe olmaz' deyiimi özellikle Kurtuluş Savaşı yılları için ayrı bir öneme sahiptir. Hızlı haberleşmenin savaş yıllarında cephelelerdeki sevk ve idare üzerindeki rolü savaşların kaderini değiştirecek ölçüde önemlidir. Nitekim Kurtuluş Savaşı yıllarında hızlı haberleşmenin öneminin altını çizen

birçok olay yaşanmıştır. Örneğin Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'unda, 829 kez telgraf, 256 kez telgrafname, 56 kez telgrafhane, 29 kez telefon, 170 kez muhabere, 32 kez telgraf hattı kelimelerinin tekrar edilmiş olması haberleşmenin İstiklal Savaşımızda ne kadar önem taşıdığını gösterir (Köksal, 2016). Bunun yanı sıra *Nutuk*'ta (Atatürk, 2015: 316) telgraf memuru Manastırlı Hamdi Efendi'den söz edilerek hızlı haberleşmenin önemi vurgulanmıştır;

Bu hamiyetli ve cesur Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul felaketinden kim bilir haber almak için ne kadar bekleyip duracaktık. İstanbul'da bulunan nazır, mebus, kumandan, teşkilatımız mensupları içinden bir zat çıkıp vaktiyle bize haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor. Demek ki, hepsini heyecan ve helecan kaplamıştı. Bir ucu Ankara'da bulunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yaşanamayacak kadar şaşkın bir hale gelmiş olduklarına bilmem ki hükmetmek caiz olur mu? Telgraf memuru Hamdi Efendi daha sonra bizzat Ankara'ya gelerek karargâhımız telgraf memurluğunu yapmıştır. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada alenen ifade etmeyi milli ve vatani vazifelerimden sayarım.

Atatürk'ün hızlı haberleşmeye verdiği önemin bir kanıtı da Anadolu Ajansı'nın kuruluşudur. Anadolu Ajansı, Kurtuluş Savaşı'nın zor günlerinde, Anadolu'daki gelişmeleri ülke içinde ve dışında duyurmak amacıyla 6 Nisan 1920 günü çalışmaya başlayan bir haber örgütüdür (Girgin, 2009: 175). Haberleşme savaşın ardından kurulan yeni Cumhuriyet için de son derece önemli bir konu olacaktır. Ancak dönemin koşullarında mevcut haberleşme altyapısı, ihtiyacı karşılamamaktadır. Bu bakımdan başta Atatürk olmak üzere devletin kurucu kadrosunun haberleşme konusundaki farkındalıkları tartışmasız bir konudur. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızlı haberleşmenin altyapısına yönelik hazırlıklara önem verilmiştir. Söz konusu dönemde hızlı haberleşme aygıtları, telsiz, telgraf ve telefondur. Dolayısıyla bu üç haberleşme aracına ait altyapının güçlendirilmesi, aktif bir şekilde işletilmesi ve olabildiğince yaygınlaştırılması öncelikli hedef olmuştur. Bu üç aracın altyapısına ilişkin çalışmalar Türkiye'de radyoya giden yolun da kapısını aralamıştır. Telsiz ve telgrafın teknik altyapılarının, radyo teknolojisine uyarlanabilecek özellikte olması dönemin hükümetinin farkında olmadan Türkiye'de radyo istasyonlarının temelini atmasına vesile olmuştur. Dolayısıyla hızlı haberleşme ihtiyacına yönelik kanunlar, ihaleler ve çalışmalar ilk radyo istasyonunun kuruluşuna zemin hazırlamıştır.

Hızlı haberleşme ihtiyacının karşılanmasına yönelik yasal altyapı, bu tip iletişim yetkisini PTT idaresine veren 21 Şubat 1924 tarihli ve 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu olmuştur (İçel, 2015: 74). Söz konusu kanun, 4 bölümden oluşmaktadır (Telgraf ve Telefon Kanunu, www.tbmm.gov.tr Erişim: 03.04.2018). Birinci bölüm tekel yapısından, ikinci bölüm yetkilendirmeden, üçüncü bölüm cezai yaptırımlardan ve dördüncü bölüm ise fiyatlandırma ve tarifelerden söz etmektedir. Kanunun birinci maddesinde; Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilinde telgraf, telefon tesis ve işletmesinin sadece hükümetin elinde olduğu, bu tekelin uygulanmasında ise sadece PTT idaresinin yetkili olduğu belirtilmiştir. Kanunun özellikle 2. ve 3. maddeleri telgraf, telsiz ve telefon istasyonlarının yapımı ve işletilmesi için söz konusu tekelden muafiyet şartlarını

düzenlemektedir. Söz konusu muafiyetler telekomünikasyon şirketlerinin haberleşmenin tesisi ve işletmesi için hükümetten yetki almasının yolunu açmıştır.

Telekomünikasyon alanını düzenleyen yasayla bu alanda bir tekel konumu oluşturulması ve tekelden muaf tutulan durumların belirtilerek imtiyazlı şirketlerin kurulmasına olanak tanınması döneme özgü ekonomi politikalarıyla uyum içindedir. Yukarıda da belirtildiği gibi cumhuriyet yönetiminin 1920'lerin sonuna kadar uyguladığı ekonomi politikası çeşitli alanlarda tekeller kurarak özel sektöre devretmeyi öngörmektedir. Özel sektörün zenginleşmesi sayesinde ekonominin de gelişeceğine ilişkin görüşün bir yansıması olan bu uygulama telekomünikasyon alanında da geçerli olmuş; bu sayede alanda imtiyazlı şirketler kurulmuştur (Kubilay, 2003: 94-95).

Telgraf ve Telefon Kanunu'nun içerisinde bir başka dikkat çeken ibare ise; 3. maddenin V fıkrasında yer almaktadır. Buna göre; telgraf, telefon inşaat ve tesisatı yapacak şirketin tüm memurları hatta müstahdemleri Türklerden oluşmak zorundadır. Bu ifadenin önemi ileride imtiyazın verileceği şirketin ulusal yapısı söz konusu olduğunda önem kazanacaktır. Bu kanunun akabinde TBMM tarafından 3 maddeden oluşan ve telsiz istasyonlarına ayrılacak bütçenin detaylarının yer aldığı 554 numaralı Telsiz Tesisi Hakkında Kanun çıkarılır (Telsiz Tesisi Hakkında Kanun, www.tbmm.gov.tr Erişim: 08.05.2018).

Radyonun Türkiye'ye girişi aslında telsiz telgraf türevi biçiminde olmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında iletişim gereksiniminin önemi daha iyi anlaşılmış ve bu alanda ülkede büyük bir boşluk olduğu görülmüştür. Bu boşluğu önce telsiz telgrafla doldurmak; yurt içi ve yurt dışı iletişimi kolaylaştırmak amacıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında girişimlerde bulunulmuştur. Bu amaçla 1925 yılında 'Telsiz Tesisi Hakkında Kanun' adıyla bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasa, 'Ankara'da büyük bir telsiz istasyonu ile memlekette dâhili bir telsiz şebekesini öngörmekteydi (Kocabaşoğlu, 2010: 33).

PTT söz konusu kanuna dayanarak, Ankara ve İstanbul'da birer telsiz telgraf istasyonu kurulması amacıyla bir teknik komisyon oluşturmuştur. PTT, Milli Müdafaa ve Bahriye Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan teknik komisyon bir şartname hazırlayarak istasyonların yapımını ihaleye çıkartmıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 34).

Önce Ankara ve İstanbul'da birer telsiz telgraf istasyonu kurulması amaçlanmış ve bir şartname hazırlanarak istasyonların yapımı ihaleye çıkarılmıştır. Başvuran şirketlerden Alman Siemens ve Fransız T.S.F. Şirketi ile yapılan pazarlıklar sonucu, telsiz telgraf kurma işi Fransız T.S.F. Şirketine verilmiştir. Bu çok doğal bir gelişmeydi. Çünkü Türkiye'de bu teknolojiyi kuracak yerli bir şirket yoktur (Cankaya, 2003: 19).

Söz konusu ihalenin Fransız şirketi tarafından kazanılmasıyla telsiz ve telgraf vericileri bu şirket tarafından inşa edilmiştir. Adı geçen ihalede şirkete radyo istasyonu kurma, radyo yayıncılığı veya telsiz ya da telgraf haberleşmesinin yürütülmesine dair bir yetki verilmemiştir. İhale sadece verici inşasıyla sınırlıdır. Fransız şirket ihalenin gerektirdiği gibi verici istasyonlarını kurmuştur.

Biri Ankara'da Babaharman mevkiinde, öteki de İstanbul'da Osmaniye'de olmak üzere iki büyük telsiz telefon istasyonu kurulmuştur. Fransız şirket tarafından inşa edilen bu istasyonların kurulması iki sene sürmüş ve telsiz telgraf muhaberatının milletlerarası ehemmiyetini dikkate alan hükümet bu iki istasyon için cidden büyük fedakârlıklar yapmıştır (Bener, 1941: 4).

1925 yılında Telsiz Tesisi Hakkında Kanun ile bütçesi ayrılan istasyonlar gerçekleştirilen ihaleden 2 yıl sonra tamamlanmış ve 1927 yılında hizmete hazır hale gelmişlerdir. Ancak yukarıda da vurgulandığı gibi bu istasyonlar telsiz ve telgraf haberleşmesinin altyapısı için kurulmuşlardır. Nitekim bu verici istasyonlarının teknik donanımı radyo yayıncılığına da uygundur. Bu uygunluğun birileri tarafından fark edilmesi ve istasyonların radyo yayıncılığı için kullanılmaya başlanması çok kısa bir zaman almıştır.

3. İlk Radyo İstasyonunun Kurucuları

Rüştü Uzel'in 1923 yılında yaptığı ilk radyo yayını denemesinin ardından insanlar arasında bu yeni haberleşme teknolojisi konusunda farkındalık giderek artmıştır. Radyo yayıncılığına giden yolda, telsiz telgraf verici istasyonlarının inşasında sona yaklaşılırken, geriye söz konusu vericilerin biraz eklemeye radyo yayıncılığı için de kullanabileceği gerçeğini fark etmek ve bu işi yapmak için girişimcilik cesareti göstermek kalmıştır. Hükümetin bu çalışmasını fark ederek girişimde bulunan ilk kişi gazeteci Sedat Nuri İleri olmuştur. Konuyla ilgili, bir dönem İstanbul Radyosu Müdürlüğü de yapan Ayhan Dinç (2000: 55) gerçek olması muhtemel iki şüphesini dile getirmiştir. Bunlardan birincisi hükümetin bu telsiz telgraf istasyonları inşa çabasında Sedat Nuri İleri'nin de bir payı olabileceği, diğeri ise, 1923 yılında Rüştü Uzel tarafından gerçekleştirilen deneme yayını dinleyen gazeteciler arasında Nuri İleri'nin bulunma ihtimalidir. Hadisenin tarihsel gelişimine bakıldığında her iki soru işaretinin de son derece yerinde ve gerçekçi olduğu görülmektedir. Sedat Nuri İleri'nin bu girişimde tek başına olmadığını, gerek teknik destek için, gerekse sermaye için arayışlarda bulunduğunu Ergun Hiçyılmaz (1996: 27) şu cümlelerle kaydetmiştir;

Fikrin sahibi İleri gazetesi sahibi Sedat Nuri Bey'di. Bu düşüncesini kurmay binbaşılıktan ayrılmış Hayrettin Bey'e açmıştı. Hayrettin Bey teknik konulara vakıf, gerçek bir radyo amatörüydü. Bu düşünce daha sonra geliştirilecek ve o sırada İş Bankası Genel Müdürü olan Celal Bey'e aksettirilecekti. Celal Bey dediğimiz, Ege'de efelerle ilk dağ eylemlerini ateşleyen eski ittihatçı Celal Bayar'dır. Celal Bey ile konuşmak, onun radyoya çok aşına olmasından ileri gelmiyordu. En büyük bankayı yöneten ve devlet ekonomisinde fikri ağırlığı olan bir devlet adamıydı. Konu Bayar tarafından Mustafa Kemal'e aksettirilmiştir...

Sedat Nuri İleri'nin fikir bazındaki girişimi Hayrettin Bey'in teknik bilgisine muhtaçtır. Hayrettin Bey, Türk radyoculuğunda bahsi geçen bu alıcı yapma işine, haberleşmeye ve yayıncılığa merakıyla ünlene kişilerden biridir. Geçmişte Sultan Abdülhamid'in muhabereci zabıtlereindir. 1905 yılında Harbiye Mektebi'ne girmiş ve 1946 yılına kadar çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuştur (Ek-1). Soyadı Hayreden olan Hayrettin

Bey telsizlerle aşırı derecede meşgul, evi hatta yatak odasına kadar mikrofonlar ve ahizelerle dolu biridir (Yalçın, 2017: 5). Ayrıca Hayrettin Hayreden, İstanbul Belediyesi eski başkanlarından Profesör Yusuf Razi Bel'in damadı, Sedat Nuri İleri'nin yeğeni Rasih Nuri'nin eniştesi ve ordudan önyüzbaşılıktan ayrılmış telsiz meraklısı biridir (Dinç, 2000: 57).

Nuri İleri'nin bu girişimde Hayrettin Hayreden ile birlikte olması insanları radyo yayıncılığı fikrinin yapılabirliği konusunda ikna etmesini kolaylaştırmıştır. İleri'nin Hayreden'i ikna etmesi ise pek de zor olmamıştır. İstanbul Radyosu arşivinde bulunan ve 1987'de yayınlanan, *Radyolarımızın 60. Yılı Özel Programı*'nda yer alan konuşmasında Hayrettin Hayreden şunları söylemiştir (Dinç, 2000: 58);

Efendim, iptida bir masalla başlamak mecburiyetindeyim. 1926 senesinde arkadaşım Sedat Nuri Bey geldi. 'Hayrettin, bir radyo postası işletmesi istiyoruz. Şirket kuracağız, burada sen de teknik tarafı işgal eder misin?' dedi. Peki dedim. Benim telsizle son derece uğraştığımı biliyordu ve ondan dolayı bana müracaat ediyordu. Evde, işte, yatak odamda kadar her yerde bir sürü mikrofon, kablolar ve cihazlar görürdü. Anlatırdım ona, işte bu telsiz, filan diye. Ondan dolayı benden bu iş için yardım istedi. Sordum, 'ne tür bir şey olacak bu' dedim. Dedi ki, 'Anadolu Ajansı ve bilhassa İş Bankası ile görüşüm. Bir şirket teşkil ediyoruz. Fransızların kurmakta oldukları istasyonları işleteceğiz. Bunun üzerine peki dedim. 'Kabul ediyorum.'

Hayrettin Bey'in teknolojik haberleşmeye olan bu ilgisi, yaşadığı dönemde kendisinin deyim yerindeyse aranan adam olmasını sağlamıştır. Sedat Nuri İleri'nin kurucu kadrosunun en kritik ismi Hayrettin Bey olmuştur. Sedat Nuri İleri'nin bu girişiminden ve Hayrettin Hayreden'in radyo alıcıları konusundaki deneyimlerinden Mustafa Kemal Atatürk'ün de haberi olmuştur (Kocabaşoğlu 2010: 48). Hayrettin Bey askerlik döneminden tanıştığı Atatürk ile radyo konusunda bir görüşme gerçekleştirir ve Atatürk bu görüşmede radyo istasyonlarının kurulmasını emreder. Görüşme gazeteci Altan İkin'den şu şekilde aktarılmıştır (İkin'den aktaran Dinç, 2000: 57);

Radyo istasyonu kurmaya teşebbüs edişimiz, ilk zamanlar hükümet mahfillerinde pek iyi karşılanmamıştı. Millet henüz geri olduğunu, bunu hazmedemeyeceğini ve esasen elde teknik eleman da bulunmadığını söylüyorlardı. Ben ise onlara, dünyada en çok plak satışının yurdumuzda olduğunu, ahalinin böyle şeylere ihtiyacı bulunduğunu anlatmaya çalışıyor, fakat ikna edemiyordum. Nihayet her işte ileriye gören Atatürk'ün dehası bu işi de halletti. Kendisine bu teşebbüsten bahsetmişler. 'Aleti getirsin de dinleyelim' demiş. Ata ile ordu hayatından tanışırdım. Bir gün kendi yaptığım alıcıyı Orman Çiftliği'nde O'na götürdüm. İstasyon ararken karşımıza tesadüfen Rus radyosu çıktı. Atatürk Sofya'da iken az çok Rusçaya kulağı dolmuştu. Dinledi, dinledi... Birden herkesi susturdu. 'Efendiler' dedi, 'Bakın propaganda yapıyorlar.' Derhal istasyonun kurulmasını emrettiler ve biz şirketi tesis ettik.

1926 yılında yapıldığı anlaşılan bu görüşmenin gerçekleştiği dönemde dünyada yayın yapan radyo istasyonu sayısı 123'tür. Atatürk'ün emrinin akabinde inşası bitmek üzere olan Telsiz Telgraf istasyonlarına radyo vericisi görevi de görebilmeleri için birer

modülasyon tertibatı eklenmiştir (Bener, 1941: 4). Bu eklemenin ardından geriye sadece yayın yapacak şirketin kurulması işi kalmıştır.

Türkiye’de kurulacak ilk radyo istasyonunun fikir babası Sedat Nuri İleri olmuştur. Nitekim Sedat Nuri Bey’in Hayrettin Bey’den aldığı destekle birlikte Türkiye’deki ilk radyo istasyonu bu iki ismin öncülüğünde kurulacaktır.

4. Türk Telsiz-Telefon Anonim Şirketi ile Düzenli Yayına Giden İlk Adım

Fransız şirketin telsiz telgraf verici istasyonlarını tamamlamasına bir yıl kala Sedat Nuri İleri gerek İş Bankası ile gerekse Anadolu Ajansı ile radyo yayıncılığı imtiyazını alacak olan şirketin kurulumuyla ilgili görüşmelerini bitirmiştir. 6 Ocak 1926 tarihinde hükümetçe kuruluşu onaylanan şirketin adı Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi ‘TTTAŞ’ olarak belirlenmiştir (Bener, 1941: 4). Nizamname-i Dâhili adlı şirket sözleşmesinin birinci maddesinde kurucuların adları belirtilmektedir (Kocabaşoğlu, 2010: 38). Buna göre; İş Bankası adına Genel Müdür Mahmut Celal Bayar, Anadolu Ajansı adına Siirt Milletvekili Mahmut Soydan, bireysel olarak da Gümüşhane Milletvekili Cemal Hüsnü Taray ile Sedat Nuri İleri şirketin kurucularıdır.

Kaynaklarda TTTAŞ’ın sahiplik yapısıyla ilgili iki farklı bilgi bulunmaktadır. Birincisi şirketin Fransız-Türk ortaklı bir sermaye yapısına sahip olduğu, diğeri ise tamamen yerli sermayeyle kurulmuş milli bir şirket olduğu yönündedir. Kurucu kadrosunda yabancı uyruklu bir isme rastlanmayan TTTAŞ’ın Fransız ortaklı olduğunu ileri süren kaynaklardan belli başlı birkaçını kronolojik olarak sıralamak mümkündür.

Bunlardan ilki bir dönem Basın Yayın Umum Müdürlüğü ve TRT Radyo müdürlüğü görevlerini de yürüten Hasan Refik Ertuğ’a aittir. Ertuğ (1951: 50-51), *Radyo İşletmeciliği ve Meseleleri* isimli kitabında, Telsiz telgraf istasyonlarının inşasını yapan Fransız şirketin teşebbüsüyle TTTAŞ’ın kurulduğunu yazmıştır. Ertuğ, herhangi bir kaynağa dayandırmadığı bu iddiasının altını; “Radyo işletme inhisarını elinde bulunduran şirket, tam manasıyla milli bir müessese değildi.” cümlesiyle de çizmiştir. 1951 yılına ait bu kitaptaki iddia TRT Program Dairesi Başkanlığı tarafından yayımlanan kitap serisinin 11. ve 12. kitaplarında da yer almıştır. 11 numaralı *Radyo ve Köy Yayınları* kitabının yazarı Aysel Aziz (1968: 7) ve ondan iki yıl sonra 1970’de yayımlanan *Radyo ve Halk Evleri* kitabının yazarı Nilüfer Süerdem Osman (1970: 15), TTTAŞ’ın; Fransız ortaklı bir şirket olduğunu ileri sürmüşlerdir. Söz konusu bilgi şu cümleyle aktarılmaktadır; “1927-1936 Türk Telsiz Anonim Şirketi ile İş Bankası ve bir Fransız firmasının ortak olarak kurdukları bir şirket tarafından yönetilen radyo...”. Aysel Aziz (1995, s. III), TTTAŞ’a Fransız bir firmanın ortak olduğuna dair bu iddiayı 1995 yılına ait *Radyo ve Televizyon Yasal Düzenlemeler* adlı eserinde, “TTTAŞ adıyla kurulan Fransız-Türk karışımı özel kesim tarafından...” cümlesiyle tekrar etmiştir. Bütün bunların yanı sıra *Mavi Nota* isimli müzik ve sanat dergisinde, M. Nazmi Özalp (1994: 9) imzalı bir makalede TTTAŞ’ın, İş Bankası, Anadolu Ajansı ve Philips şirketiyle ortak bir anonim şirket olduğu ileri sürülmüştür. Yazarın, Hollanda menşeli Philips’in ortaklığı konusundaki bilgiyi nereden edindiği belirtilmemiştir.

Yukarıda yer alan ortaklık iddialarının benzer yanı, yazarlardan hiçbirisinin sunulan bu bilgiye dair kaynak göstermemeleri ve söz konusu bu Fransız ortaklığı ilişkin belge ya da belgelere yer vermemeleridir. Dolayısıyla söz konusu bilgiyi kaynak gösteren birçok çalışmada da TTTAŞ'ın Fransız ortaklı bir şirket olduğu iddiasının yinelenmesi mümkündür.

TTTAŞ'ın kurucu ortaklarını sıralayan en temel kaynaklardan birisi, TTTAŞ sonrası kurulan Ankara Radyosu'nun ilk Program Müdürlerinden (Altar, 1969) Fuat Münir Bener'in (1941: 4), *Radyomuz Onbeş Yaşında*, başlıklı makalesidir. Bener, şirketin kurucu ortaklarını sayarken, 'İş Bankası, Anadolu Ajansı ve bazı müteşebbisler' ifadesini kullanmış, herhangi bir yabancı ortaktan söz etmemiştir.

TTTAŞ'ın ortakları konusunda birincil kaynaklara dayanan ilk çalışma ise Uygur Kocabaşoğlu (1980: 12), tarafından yapılmıştır. Kocabaşoğlu Ankara Sicil Memurluğunda bulunan şirketin kuruluşuna dair bilgileri içeren *121 numaralı dosyadan* faydalanmıştır. Kocabaşoğlu'nun atıfta bulunduğu bir başka kaynak ise, TTTAŞ tarafından yayımlanan ve kamuoyuna radyoculukla ilgili teknik bilgiler vermeyi amaçlayan Telsiz isimli dergidir. Derginin birinci sayısında yer alan bilgilere göre de; TTTAŞ'ın sermayesinin yüzde 40'ı İş Bankası'na, 30'u Anadolu Ajansı'na, geri kalan 30'u ise Falih Rıfkı, Cemal Hüsnü ve Sedat Nuri Bey'e aittir (Telsiz 1927'den aktaran Kocabaşoğlu, 1980: 13).

Uygur Kocabaşoğlu'nun başvurduğu kaynaklara paralel bir bilgi de TTTAŞ'ın kuruluş aşamasında aktif rol oynayan Hayrettin Hayreden'den nakledilmiştir (Dinç 2000: 58). Sacide Vural'ın (1986: 105) *Radyo-TV Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama* isimli kitabında da kurucu ortaklar aynı şekilde yer almıştır.

TTTAŞ'ın tamamen yerli sermayeyle kurulan milli bir şirket olması dönemin iktisat politikalarıyla uyumludur. Özellikle 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, söz konusu dönemde kuruluşuna sıcak bakılan şirketlerle ilgili ciddi fikirler vermektedir. Kongredeki milli iktisat anlayışı yeni cumhuriyet koşullarına uygulanmıştır (Findley, 2011: 271).

Siyasal iktidarın İzmir İktisat Kongresi kararları ışığında, özel teşebbüsü desteklemek amacıyla 1924 yılında İş Bankası'nı kurması ve bu bankanın TTTAŞ sermayesinin %70'ine Anadolu Ajansı ile birlikte sahip olması, kapitalist yoldan kalkınmayı amaçlayan ülke iktidarının tekel niteliğinde birçok girişimin niçin sahibi olduğunu da açıklamaktadır (Akarcalı, 1997: 101).

1923 - 1929 yılları arasında bizzat devlet eliyle Türkiye burjuvazisinin yaratılıp desteklendiği dönem olmuştur. Bu yıllarda, devlet tekeline konu olan mal ve hizmetler imtiyazlı yerli ve yabancı şirketlere devredilmiş; bu şirketlerin birçoğunda da üst düzeyde siyasal kadrolardan kişiler ortak ya da hissedar olarak yer almışlardır. İşletme Ruhsatnamesi ile radyo yayıncılığı imtiyazının on yıllığına TTTAŞ'a tanınması, böyle bir bağlamda anlam kazanmaktadır (Duman, 2013: 15).

Gerek dönemin iktisat politikaları gerekse siyasal atmosferi radyo yayıncılığı gibi kamuoyu kanaatlerinin şekillenmesinde etkisi yüksek bir işin yabancı ortaklı bir şirkete devrine imkân vermemektedir. Bu gerçekler bir yana şirketin ne kurucular listesinde ne de yönetim kadrosunda herhangi yabancı bir isime rastlanmamaktadır. Şirket yönetim kuruluna İş Bankası, Anadolu Ajansı ve siyasal iktidara yakın kişiler egemendir. Şirket yönetim kurulu şu kişilerden oluşmaktadır (Kocabaşoğlu, 2010: 38); “Başkan, Siirt Milletvekili Mahmut Soydan. İkinci Başkan, Bolu Milletvekili Falih Rıfkı Atay. Üyeler ise; İş Bankası İstanbul Şubesi Müdürü Muammer Bey, Anadolu Ajansı Temsilcisi Ethem Hidayet Bey ve Sedat Nuri İleri.”

Söz konusu karışıklığın temel nedenlerinden biri; dönemin koşullarında telsiz telgraf istasyonları inşa etmek için gereken teknik donanımın ve tecrübenin ne Türkiye devletinin kadrolarından ne de milli bir şirketten sağlanamamasından dolayı uluslararası katılıma açık bir ihale yapılmış olmasıdır. Ancak söz konusu ihale sadece, telsiz telgraf ve daha sonra radyo yayıncılığının teknik alt yapısını oluşturan vericilerin tesisiyle ilgilidir. Bu ihalenin bir Fransız şirketi tarafından kazanılmış olması, TTTAŞ’ın Fransız ortaklı bir şirket olduğu algısına hizmet edebilir. Öte yandan yayın anonslarının hem Türkçe hem de Fransızca yapılması da kafa karışıklığına neden olmaktadır. Ayrıca TTTAŞ tarafından yayımlanan *Telsiz* dergisinin de her sayısının sonunda Fransızca anlatım bulunmaktadır. Fransızca metinler, dergiyle radyo hakkında fikirlerini beyan edenlerin mektuplarından ve İstanbul Radyosunun Fransızca program akışından oluşmaktadır (Akagündüz, 2014: 365). Radyoya yüklenen Türkiye’yi uluslararası ölçekte tanıtmaya görevi, o dönemde en yaygın dil olan Fransızcanın ikinci lisan olarak kullanılmasını açıklamaktadır. Radyo yayınlarındaki bu çift lisan kullanımı da TTTAŞ sahiplik yapısı konusunda algı oluşmasına imkân vermektedir.

Fransız ortaklığı algısına hizmet eden bir belge ise ABD’nin İstanbul Başkonsolosluğu’na ait 21 Mayıs 1927’de hazırlanan ve 6 gün sonra postaya verilen bir rapordur (Dinç, 2000: 68). Raporda (Ek-2), radyo programlarının *Societe Anonyme de Telephonia Sans Fil* tarafından başlatıldığı ve programların *Compagnie Francaise de Radio* isimli Fransız şirketi tarafından desteklendiği, istasyon için gereken teknik teçhizatın da bu şirket tarafından sağlandığı yazmaktadır. Bu bir destek ya da hizmet alımı olabilir. Rapor TTTAŞ’ın ismen Türk şirketi gibi görünse de Fransız’lar tarafından desteklendiğini yazmaktadır. Fransız ortaklığından söz eden kaynaklarda bu rapordan bahsedilmemiştir. Nitekim onca kaynak varken bu raporu temel alarak TTTAŞ’ın sermaye yapısıyla ilgili kesin hükme varmak akılcı olmayacaktır.

TTTAŞ’ın kuruluş hikâyesine, sermaye sahiplerine ve yönetim kadrosuna bakıldığında ne ölçüde bir özel şirket olduğu da tartışılabilir. Şirketin yüzde 70’i, hükümetçe kurulması sağlanan, yönetimi hükümetin içinden kişilerden oluşan İş Bankası’na ve tamamen devlete ait olan Anadolu Ajansına aittir. Geri kalan ortaklardan biri milletvekili diğeri ise hükümete yakın bir gazetecidir. TTTAŞ için özel şirket görünümü bir kamu yayıncısı denilebilir. Dönemin hükümeti radyoyu işletme işini devletin yapmasını tercih etmemiştir. Yeni cumhuriyetin iktisat politikaları bir yana, hükümetin, radyo işletmesini kendisinin doğrudan müdahil olabileceği bir şirkete devretmeyi istemesi, kendi

propandasını daha etkili bir biçimde yapma arzusuyla açıklanabilir. Hükümetin radyo işletmesini ihale etmesi, Yasemin Inceoğlu'nun (2010: 13) şu tespitiyle de açıklanabilir; "Devlet tarafından yapılan ve amacı belli politikaları destekleyerek kamuoyunu yönlendirmek olan propaganda, şirketleşmiş medyada hayat bulur."

Bu gerçekler ışığında TTTAŞ'ın kuruluşu 6 Ocak 1926 tarihinde hükümet tarafından onaylanmıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 37). Şirketin kurulmasına paralel olarak devlet, yayınların bir an evvel başlayabilmesi için elinde bulundurduğu yayıncılık tekelinden feragat etmeye karar vermiş, bu doğrultuda bir an evvel yetki devri yapmak için hem şirket hem de devlet hazırlıklara başlamıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere tüm kurucu kadronun öncelikli hedefi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni içeride ve dışarıda etkili biçimde tanıtmak olmuştur. Bu hedef doğrultusunda yazılı basın kullanılması bir yana, o dönem için oldukça yeni olan radyonun bir an önce milli ideallere, ilkelere hizmet amacıyla tesis edilmesi ve etkin şekilde kullanılması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda; hükümetle şirket temsilcileri arasında, *Türkiye Cumhuriyeti Havza-i Hükümeti Dâhilinde Telsiz Telefon Mürsile ve Ahize İstasyonları İşletme Ruhsatnamesi* adıyla bir belge 8 Eylül 1926 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 37). İmzalanan belgeyle devlet yayıncılık tekelinden feragat etmiş ve bu konuda şirkete yetki devri yapmıştır. İmzalanan belge TTTAŞ'ın devlete karşı sorumluluklarını ve yayıncılık konusundaki sınırlarını çizmektedir. Belgenin birinci maddesine göre (Bener, 1941: 4);

406 numaralı kanun mucibince Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde umumi faydalara yarayan siyasi, iktisadi, içtimai ve ilmi havadis, nutuk, konferans ve konserlerle sair hadiselere ait bilgilerin ve fennin ilerlemesiyle ileride bütün medeni memleketlerdeki telsiz telefon postalarının tatbik ve neşredeceği diğer bütün hususların halka neşir ve tamimine mahsus olmak üzere Ankara ve İstanbul'da meydana getirilmiş olan mürsile istasyonlarının PTT Umum Müdürlüğü namına işletilmesi hususu ilgili imzadan itibaren on sene müddetle mezkur şirkete ihale olunmuştur.

Bir sözleşme metni niteliği taşıyan söz konusu belgeden 1927-1936 yılları arasında devletin yayıncılık tekelinde şirkete 10 yıllık bir imtiyaz verdiği görülmektedir. Sözleşmenin başlangıcında, yapılacak yayıncılık uygulamalarının içerikleriyle ilgili talepler de yer almaktadır. Öyle ki gelecekte, dünyadaki diğer radyo istasyonlarının yayın içeriklerinin zenginleşmesi de göz önünde bulundurulmuş ve içeriklerin ucu açık bırakılmıştır. TTTAŞ'ın sözleşmesinde, idari yapının yayın politikalarının sınırlarını da çizen bazı yükümlülükleri bulunmaktadır;

TTTAŞ ile devlet arasındaki ilişkilerin esaslarını sözleşme metninin 11, 13 ve 28. maddeleri belirlemektedir. Bu maddelere göre;

- a- Radyonun fenni, ticari, hesabi bilimum sefahatini takip etmek için devletin tayin ettiği komiserlerin maaşlarını şirket ödeyecektir. Ayrıca hükümet komiser aracılığıyla şirketin hesap defterlerini incelemeye yetkilidir ve şirket bu incelemeye her türlü kolaylığı sağlamalıdır.

- b- Devlet yayın hizmetini kısmen veya tamamen durdurmak, kimi abonelerin alıcı kullanmalarını yasaklamak ve olağanüstü durumların ortaya çıkması halinde istasyonlara tümüyle el koymak hakkını saklı tutmaktadır.
- c- Şirket, hükümetçe kendisine gönderilecek her türlü resmi bildiriye ücretsiz olarak, yayınlamakla yükümlü olacaktır (Devran, 2011: 12).

Yukarıda bulunan yükümlülüklerle devlet TTTAŞ'ı doğrudan denetleyeceğini, gerekirse istasyonlara el koyacağını açıkça belirtmiştir. Buna göre şirket siyasi otoritesinin talep ettiği tüm gelişmeleri vakit kaybetmeden duyurmakla da mükellef olmuştur. Gerek şirketin sermaye yapısı ve yönetimi, gerekse devletin sözleşmeden doğan kontrol ve müdahale yetkisi bakımından TTTAŞ'ın bağımsız bir özel şirket niteliğinde yayıncılık yapabilme ihtimali bulunmadığı açıktır. Tüm bunların yanı sıra TTTAŞ'ın PTT adına çalışacak bir şirket olması da, günümüz özel yayıncılık anlayışıyla konunun değerlendirilmesinin mantıklı olmayacağını göstermektedir. RTÜK başkanlarından Davut Dursun (2014), durumu şöyle özetlemiştir; "1925'ten sonra radyo yayınlarını yapma yetkisinin 10 yıllık imtiyazla özel hukuk tüzel kişisi olarak kurulan TTTAŞ'a 1936 yılına kadar verilmiştir. Bu şirketin BBC'yi örnek alarak kendisine verilen imtiyazla devlet adına yayınlar yapmıştır."

Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak, devletin yayıncılık tekeli bir imtiyazla görüntüde devrettiği, esasında kuruluşundan işleyişine kadar şirkete müdahil olduğu kanısına varılabilir. Söz konusu dönemde radyo yayıncılığında reklam gelirlerinden de bahsetmek mümkün değildir. Radyo alıcısı sahibi dinleyicilerin azlığı ve reklam için tercih edilen mecranın yazılı yayınlar olması bu olasılığı da rafa kaldırmaktadır. Şirketin gelirler kalemleri de devlet tarafından belirlenmiştir ki; bu 10 yıllık dönemde şirketin yaşadığı ekonomik darboğazlarda hükümet maddi desteğini hiç esirgememiştir. Şirketle yapılan anlaşmanın diğer maddelerinde şirketin gelirleri belirlenmiştir.

Radyo alıcısı kullanan kişilerin şirketten ruhsat alarak yılda 10 lira ödemesi, resmi dairelerle hayır kurumlarının yılda 5 lira ödemesi ve Türkiye'ye ithal edilen radyo alıcılarının fatura bedelinden tahsil olunacak vergi gelirin yüzde 25'inin şirkete aktarılmasına karar verilmiştir (Bener, 1941: 4).

Söz konusu dönemde alıcı sayısının azlığı ve özel reklam gelirlerinin olmayışı şirketin ekonomik olarak sürekli darboğaza girmesine hatta yer yer yayınlarına ara vermek zorunda kalmasına neden olmuştur. Zira şirketin elinde devletten aldığı yayıncılık imtiyazı dışında bir maddi varlık da bulunmamaktadır. Şirketin kullandığı tüm istasyonlar ve teknik altyapı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne aittir. Şirket, İstanbul ve Ankara'da bulunan istasyonları tüm bu şartlar çerçevesinde işletmeye başlamıştır.

5. İlk Düzenli Radyo Yayını

Türkiye'deki ilk düzenli radyo yayınının başlangıç tarihi ve içeriğini kayıt altına almış bir arşiv bulunmamaktadır. İstanbul'da yapılan ilk düzenli yayının başlangıç tarihi gazete arşivlerine ve belgelere dayanarak tespit edilmiştir. Tarihiyle ilgili kesin bir tespit yapılamayan yayın ise Ankara'daki radyonun ilk yayınıdır.

3 Mart 1927 tarihli Servet-i Fünun dergisindeki habere göre, TTTAŞ'ın İstanbul'daki vericiyle yaptığı ilk deneme yayınlarından birisi 1927 yılı Mart ayı başlarındadır. İstanbul Büyük Postahanesi'nin kapısı üzerine yerleştirilen bir vericiden halka müzik dinletilmiştir (Kocabaşoğlu, 2010: 55). Nisan ayı süresince deneme yayınlarının devam ettiği anlaşılan İstanbul Radyosunda, düzenli yayının ilk başlangıcı ise tamamen basın tarihinden edinilen bilgilere dayanmaktadır. Buna göre;

Programlı ve düzenli yayınlara geçilmesi ancak 1927 yılının Mayıs ayı başlarında mümkün olmuştur. İstanbul Telsizinin düzenli yayınlara başladığı günün kesin tarihi konusunda çeşitli gazeteler arasında görüş birliği yoktur. Cumhuriyet Gazetesi'ne göre "Tük Telsiz Telefon Şirketi dün akşamdan (5 Mayıs) itibaren neşriyat servisine başlamıştır." Akşam Gazetesi'ne göre ise ilk düzenli yayın 6 Mayıs'ta gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi'nin haberinde sözü edilen yayının deneme niteliğinde olduğu, asıl düzenli yayınlara birkaç gün içinde başlanacağı belirtilmekteyse de, gerek Akşam Gazetesi'nin haberinden gerekse 7 Mayıs 1927 tarihli İkdam gazetesinde görülen ilk Telsiz Telefon Programından hareket ederek, düzenli yayınlara 6 Mayıs tarihinde başladığını kabul etmek doğru olacaktır (Kocabaşoğlu, 2010: 55).

Bu tespitle birlikte düzenli yayınlara başlama tarihi 6 Mayıs 1927 olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, Kocabaşoğlu'nun (1979: 177-184) yayınladığı bir makale de özellikle bu ilk düzenli yayınla ilgilidir. 6 Mayıs tarihi, İstanbul Radyosu'nun giriş kapısının altında da yazmaktadır. Ancak ABD Konsolosluğunda ait bir belgede (Ek-2), Türkiye'de radyo yayınlarının 1 Mayıs 1927'de başladığı belirtilmiştir. Ancak bu tarihin düzenli yayınları değil, İstanbul'daki postanenin kapısı üzerine yerleştirilen vericiden yapılan deneme yayınlarını işaret etmiş olması muhtemeldir.

Bununla birlikte birçok mecrada İstanbul radyosunun ilk anonsu olarak geçen ve özellikle internet ortamında da kolaylıkla erişilebilen; *Alo alo, muhterem samiin. Burası İstanbul Telsiz Telefonu, 1200 metre tul-u mevc, 250 kilosaykıl. Bugünkü neşriyatımıza başlıyoruz*, anonsunun tarihine ilişkin de herhangi bir kaynağa dayandırılan kesin bilgi bulunmamaktadır. Anonsta yer alan sesin Eşref Şefik Bey'e ait olduğu belirtilse de bu durumla ilgili de herhangi bir tarihi doküman ya da kayıt bulunmamaktadır. Bu konudaki belirsizliğe TRT Radyo yapımcılarından Lalifer Balibeyoğlu Uçar da (2009: 8) dikkat çekmiştir; "Bu anons ilk kez kimin tarafından seslendirildi bilinmiyor. Bazı kaynaklara göre Eşref Şefik bazılarına göreyse Sadullah Gazi Evrenoz. Hangi tarihte, hangi stüdyodan antene çıktığı da belli değil. Fakat emin olunan tek gerçek bir zamanlar İstanbul Telsizi'nin bu şekilde açıldığı."

Düzenli yayınların başlangıcında ilk anonsu kimin yaptığı konusunda Gazi Evrenoz ve Eşref Şefik Atabey, dışında başka bir isim telaffuz edilmemiştir.

Ankara'daki radyo istasyonunun ise 1927 yılının Haziran ayında yayın yapabilecek durumda olduğu bilinmektedir (Kocabaşoğlu, 2010: 58). Ancak Haziran ayında düzenli yayınların başladığına dair bir kaynak bulunmamaktadır. TTTAŞ sözleşme süresi olan 10 yıl boyunca İstanbul Radyosu'nu daha düzenli çalıştırabilmiş fakat Ankara vericisi zaman zaman faaliyetini durdurmuştur.

Sözleşme süresince şirketin yükümlülükleriyle ilgili devlete sorun çıkardığına ilişkin verilere rastlanmamaktadır. Ancak TTTAŞ döneminde hükümetin şirketten beklediği yayıncılık başarısının karşılandığı söylenemez. Yukarıda sözü edildiği gibi hükümet bu yeni ve hızlı iletişim mecrasından, Cumhuriyetin ilkelerini, yapılan inkılapları benimsetecek, halkın sosyokültürel düzeyini arttıracak kısacası her yönüyle milli kalkınmada ciddi rol oynayacak içerikler beklenmektedir. TTTAŞ'ın bu beklentiyi karşılayamamasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

Bunlardan ilki şirketin radyo yayınlarından beklediği geliri elde edememesi ve sürekli olarak maddi sıkıntılarla uğraşmasıdır. Öyle ki 6 Mayıs 1927'de yayına başladıktan hemen sonra 3 Aralık 1927'de İstanbul Radyosunun para sıkıntıları nedeniyle yayını durur (Akagündüz, 2014: 362). Kısa süreli bu durmanın ardından 1929 yılında Amerika'dan başlayan ve etkisi hemen hemen bütün dünyada hissedilen ekonomik buhran TTTAŞ'ı derinden sarsmış ve 1 Şubat 1930 tarihinde radyo tekrar susmuştur. 25 Mart 1930 tarihine kadar süren bu suskunluk hükümetin maddi desteğiyle son bulmuştur (Dinçmen, 2007: 39). Şirketin gelir kaynakları abonelik sisteminden elde edilen para ve kendisine devlet tarafından tahsis edilen vergi geliridir. Radyo alıcılarının sayıca yetersizliği de, yayın içeriği olarak beklenen etkinin oluşmamasına ve yeterli maddi kazancın elde edilmemesine gerekçe gösterilebilir. Nitekim 1935 yılına gelindiğinde şirketin abonesi bulunan kişilerin sayısı 6082'dir (Kocabaşoğlu, 2010: 55).

TTTAŞ'ın yayın içeriklerinin bekleneni karşılayamamasının ikinci nedeni de yayın süresinin kısıtlı olmasıdır. Örneğin 26 Kasım 1927 tarihli İstanbul radyosuna ait yayın akışı şöyledir:

- 19.00 Stüdyo Müzik Heyetinden Şevketza Faslı
- 19.30 Esham ve Tahvilat Borsası Haberleri
- 19.40 Telsiz Telefon Orkestrası
- 20.10 Zahir Borsası Haberleri
- 20.20 Telsiz Telefon Müzik Heyeti
- 20.50 Anadolu Ajansı Haberleri
- 21.00 Telsiz Telefon Orkestrası
- 21.30 Teganni (Müzik Programı)

Yukarıdaki yayın akışına bakıldığında yayının 19.00'da başlayıp 21.30'da sona ermesi dikkat çekmektedir. Bunun nedeni radyo yayınlarının telgraf haberleşmesinden arta kalan zaman sığdırılması zorunluluğudur (Dinçmen, 2007: 74).

Yayınlara başlıklarına bakıldığında Türk inkılabının ilkelerinin dinleyicilere benimsetilmesine veya sosyokültürel kalkınmaya ilişkin bir içerik bulunmadığı görülmektedir. 1927-1936 yılları arasında programların akışında özellikle müzik yoğunudur. İstanbul Radyosu'nda yayımlanan programların %85'i müzik programıdır.

1935'e kadar musiki dışı programların oranı %18'i geçmemiştir. Bu %18'lik dilimin çoğunluğunu ise eğitici programlar oluşturmaktadır (Akagündüz, 2014: 363).

TTTAŞ dönemi olarak kayıtlara geçen ve 1927-1936 arasındaki dönemde, şirketin idari ve mali olarak büyük sıkıntılar yaşadığı ancak buna rağmen devletle imzaladığı sözleşmenin gereklerine sadık kaldığı söylenebilir. Sözleşme sonu olan Ağustos 1936'dan sonra TTTAŞ tasfiye edilmiş ve hükümet çıkardığı bir kararnameyle radyoların yönetimini doğrudan ele almıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 171). Böylelikle, Türk radyo tarihinde TRT'nin 1964 yılında kurulmasına kadar geçen süreçte Devlet Radyosu olarak anılan dönem başlamış olur.

6. Tartışma ve Sonuç

Radyo yayınlarını kayıt ederek arşivlemek teknik donanım gerektiren bir iştir. 1927-1936 arası dönemin yayınlarına ilişkin arşiv kayıtları bulunmamaktadır. Yayın arşivleri olmadan radyo gibi bir mecranın tarihiyle ilgili çalışma yapmak bir hayli zordur. Bu zorluktan olacak ki, birkaç temel eser dışında, Türk radyoculuk tarihine ilişkin kapsamlı çalışmaların sayısı çok azdır. Türkiye'deki ilk radyo yayınına ilişkin bilgiler tamamen dönemin gazete veya dergi arşivlerinden ya da daha sonraki yıllarda yine çeşitli gazetelerde aktarılan anılardan toplanmıştır. Bu anıların bazılarında bir gazetenin magazin ekinde yayımlanmış araştırma haberinde, bazılarında da Türkiye radyolarının kuruluş yıldönümünde yapılmış bir söyleşide rastlamak mümkündür. Bu bağlamda TTTAŞ'ın kısa süre yayımladığı *Telsiz* dergisi ve Başvekâlet Umum Müdürlüğü'nün *Radyo* dergisi, araştırmacılar için birincil kaynak olmuşlardır. Türkiye'deki ilk radyo istasyonu işletmecisi olan TTTAŞ, birçok kaynaktan Türk-Fransız ortaklığıyla kurulmuş bir şirket olarak kayda geçmiştir. Gerek dönemin ekonomi politikası göz önünde bulundurulduğunda, gerekse kronolojik olarak; Fuat Münir Bener, Sacide Vural, Uygur Kocabaşoğlu, Ayhan Dinç ve Özden Cankaya'nın aktardıkları ve yazdıkları incelendiğinde, bu sermaye ortaklığının mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Bu ortaklığı çağrıştıran gelişmeler, TTTAŞ'ın kullandığı vericilerin Fransız şirket tarafından inşa edilmiş olması, ilk program akışlarında gerek teknik gerekse içerik bakımından başka bir Fransız şirketten hizmet alınması ve Fransızcanın lingua franca olmasından dolayı yayın anonlarının Türkçe ve Fransızca yapılmasından ibarettir. Şirketin sermaye yapısına ilişkin birincil kaynaklardan en önemlisi; *Nizamname-i Dahili* başlığını taşıyan Ankara Ticaret Sicil Memurluğu'nda bulunan 121 numaralı dosyadır. Bugün, şirketin ticari sicilini kayıt altına alan söz konusu dosyaya ulaşmak ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Ancak Uygur Kocabaşoğlu 1980 yılında söz konusu dosyaya ulaşmıştır ve çalışmasında bu birincil kaynağa atıfta bulunmuştur.

Bunun yanı sıra, TTTAŞ döneminin birçok çalışmada sadece *şirket dönemi* veya *özel yayıncılık* dönemi olarak adlandırılması da gerçeklerle pek örtüşmemektedir. Çünkü TTTAŞ'ın kim tarafından ve nasıl kontrol edildiği hatta yönetildiği, şirketin sermaye yapısında gizlidir. Bunun içindir ki; TTTAŞ'ın milli sermayeyle kurulmuş olduğunun altının çizilmesi, sağlıklı bir Türk medya tarihi değerlendirmesi yapılabilmesi için son derece önemlidir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, iktidarın medyayla

ilişkinini kavrayabilmek için sadece yazılı basın mülkiyet yapısını incelemek yeterli olmayacaktır. Sonuç olarak, konu detaylı bir biçimde araştırıldığında, TTTAŞ için rahatlıkla; *milli sermayeyle kurulmuş özel şirket görünümüne bir kamu hizmeti yayıncısıdır*, denilebilir. TTTAŞ'ın yayıncılık konusundaki başarısı ise oldukça tartışmalıdır. Başarı konusundaki değerlendirme ise dönemin ekonomik ve politik şartları gözetilerek yapılmalıdır.

Kaynakça

- Akagündüz, Ü. (2014). Radyoculuğumuzun Cumhuriyet Yıllarındaki Serüveni ve Telsiz Mecmuası. *Kebikeç*, 37, 359-386.
- Akarcılı, S. (1997). *Türkiye'de Kamusal Radyodan Özel Radyo ve Televizyona Geçiş Süreci*. Ankara: Punto Matb.
- Altar, Cevad M. (1969). *Ankara Radyosunun 30. Kuruluş Yıldönümü Konuşması*, 28.10.1969, Saat: 21.10, Ankara Radyosu.
- Atatürk, Mustafa K. (2015) *Nutuk*. Ankara: Kaynak Yay.
- Aydemir, Şevket S. (1991). *İkinci Adam 1938-1950*. Cilt 2. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aziz, A. (1968). *Radyo ve Köy Yayınları*. Ankara: TRT Merkez Program Dairesi Başkanlığı Yay. 11.
- Aziz, A. (1995). *Radyo ve Televizyon Yasal Düzenlemeler*. Ankara: AÜ İletişim Fakültesi Yay.
- Bener, Fuat M. (1941). Radyomuz Onbeş Yaşında. *Radyo Mecmuası*, 1, 4-5.
- Cankaya, Ö. (2003). *TRT Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi:1927-2000*. İstanbul: YKY.
- Devran, Y. (2011). *Siyasal İktidar-TRT İlişkinin Dünü*. İstanbul: Başlık Yay.
- Dinç, A., Cankaya, Ö. ve Ekici, N. (2000). *İstanbul Radyosu Anılar Yaşantılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Dinçmen, G. (2007). *Radyolu Yıllar*. İstanbul: Geniş Kitaplık.
- Duman, K. (2013). *Türkiye ve İtalya'da Özel Televizyon Yayıncılığının Başlangıcı ve Deregülasyon Sürecinin Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Dursun, D. (2014). Radyo Yayıncılığı 87. Yaşında.... *Radyo Günü nedeniyle RATEM tarafından düzenlenen toplantı konuşması*, Ankara: 6 Mayıs.
- Ertuğ, Hasan R. (1951). *Radyo İşletmeciliği ve Meseleleri*. İstanbul: Güven Basımevi.
- Findley, Carter V. (2011). *Modern Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yay.

- Federal Communications Commission. (2004). *A short history of radio with an inside focus on mobile radio*. Erişim 05.03.2018. https://transition.fcc.gov/omd/history/radio-/documents/short_history.pdf
- Hiçyılmaz, E. (22 Eylül 1996). Radyo Günleri. *Sabah Magazin*. 26-28.
- Girgin, A. (2009). *Türkiye’de Yerel Basın*. İstanbul: Der Yay.
- İçel, K. (2015). *Kitle İletişim Hukuku*. İstanbul: Beta Yay.
- İlkin, A. (28 Ekim 1953). *Vatan Gazetesi Radyo Eki*.
- İlkin, Nedim V. (1945). Radyonun Bize Kazandırdığı Kıymetler. *Radyo Der.*, 39, 1-20.
- İnceoğlu, Y. (2010). *Uluslararası Medya, Medya Eleştirileri*, İstanbul: Der Yay.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yay.
- Kocabaşoğlu, U. (1979). Türkiye’de Radyo Yayınlarının Başlangıç Tarihine İlişkin Bir Not. *Ankara SBF-Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı*: 177-184.
- Kocabaşoğlu, U. (1980). *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. 42.
- Kocabaşoğlu, U. (2010). *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*. İstanbul: İletişim Yay.
- Köksal, F. (2016). Nutukta Telgraf Ve Telgrafçılar. Erişim 10.02.2018, <http://www.telekomculardernegi.org.tr/haber-7007-nutuk-ta-telgraf-ve-telgrafcilar.html>
- Kubilay, Ç. (2003). *Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Telekomünikasyon Politikaları: 1923-1939*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.
- Osman, Nilüfer S. (1970). *Radyo ve Halk Eğitimi*. Ankara: TRT Merkez Program Dairesi Başkanlığı Yay. 12.
- Özalp, M. N. (1994). Eğitim-Kültür-Sanat ve TRT İlişkileri-3. *Mavi Nota Müzik ve Sanat Dergisi*, 14, 9-15.
- Taşer, S. (2010). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Eğitim Yönetimi ve Denetimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Telgraf ve Telefon Kanunu*. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar> Erişim 03.04.2018
- Telsiz (1927). Memleketimizde Telsiz Telefon Postalarını Nasıl Tesis Ettik. *Telsiz Mühendisi*, 1, 3-7.
- Telsiz Tesisi Hakkında Kanun*. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar> Erişim 08.05.2018
- TRT (1990). *Dünden Bugüne Radyo-Televizyon 1927-1990*, Ankara: Ajans-Türk Matb.
- Uçar, Lalifer B. (2009). Türkiye’de Radyo Yayıncılığı. *TRT Radyo Vizyon Dergisi*, 1, 6-11.

Vural, S. (1986). *Radyo-TV Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.

Yalçın, N. (2 Mayıs 2017). Radyoevi Her Zaman Gözde. *Hürriyet Gazetesi*. 5.

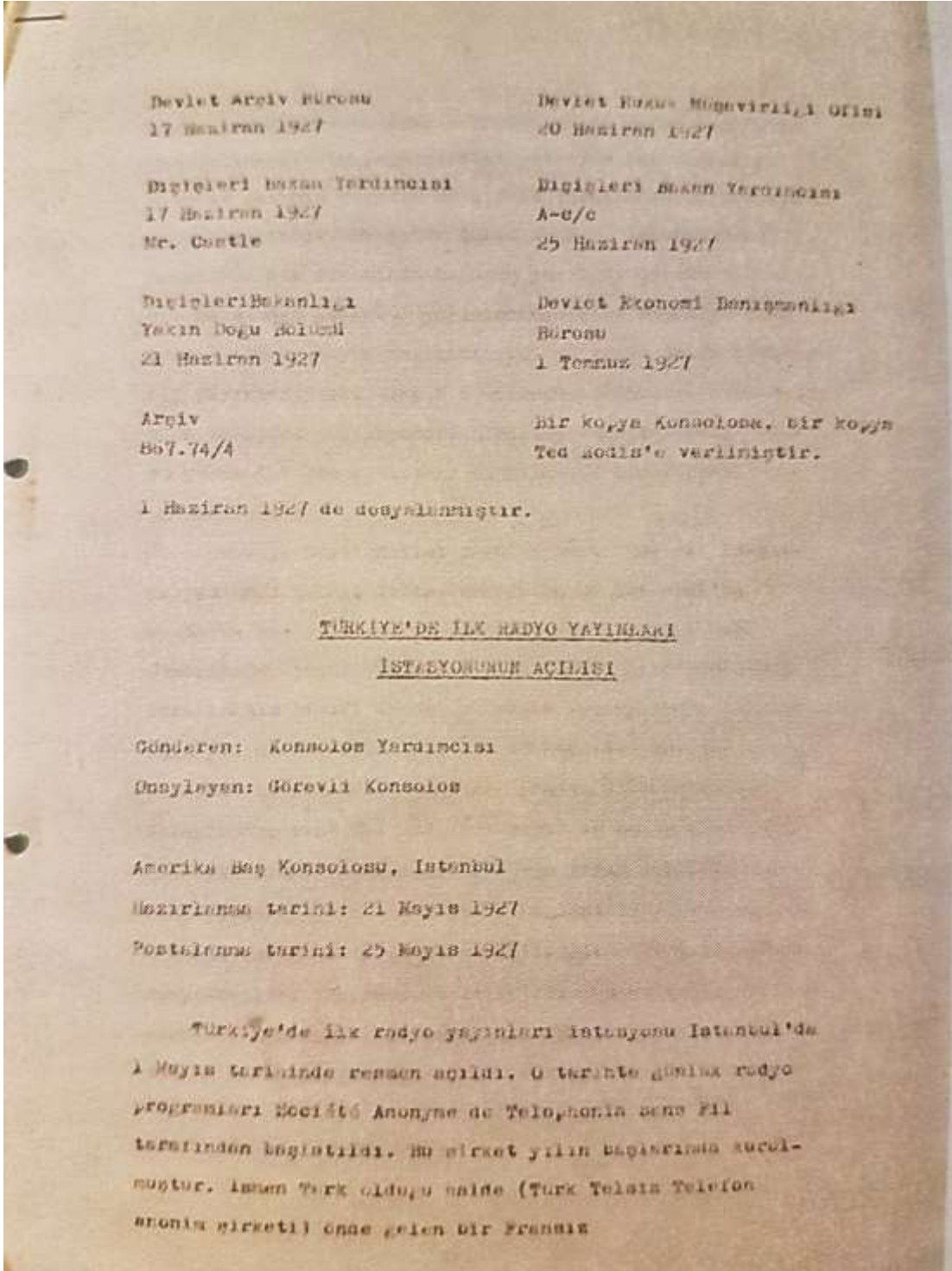

Ek-1. Hayrettin Hayreden'in Sicil Kaydı

VALİFESİ	ALDIĞI Maaş Derece	Yaslıya teşrin İleri- Hl.	Yaslıya başla- dığı veya aşırı İstidadi tarih.	Yaslıya başla- dığı veya aşırı olduğu veya İstidadi başlıği tarihi	
Harbiye Mektebine Dahil			1/E.Eyrol/1300		
Mülkümün İsmi rütbesiyle neş'et ve vatanı harbiye sınıfına giriş				1303	
Yüzbaşı				31/Şubat/1306	
Üçyüzbaşı				28/Şubat/1308	
				26/2/1309	
Türk Telsiz Telefon Şirketi Fen M.	300		1/9/1927	8/9/1935	
İstanbul Stadyosu MÜDÜRLÜĞÜ	200		8/9/1936	1/9/1937	
P.T.T.Ancara Şubesi MÜDÜRLÜĞÜ	250		1/9/1937	25/6/1938	
" " Stadyosu "	300		25/6/1938	21/9/1938	
Yedeksubay Üçyüzbaşı	50		1/8/1940	10/9/1940	
Beden Terbiyesi İstanbul Bölgesi Mükellefiyet Şubesi MÜDÜRÜ	170		1/7/1941		
Beden Terbiyesi İstanbul Bölgesi Saha ve tesisler şefi	210		28/3/1945		
" " " "	400		31/6/1946		
KONUŞUN					
300 memuriyeti : Beden Terbiyesi İstanbul Bölgesi saha ve tesisler şefi.					
Sicil No.	Adı	Babasının adı	Göyü	Sicilindeki doğum tarifi	Emallik maaş No
42-70	Hayrettin Hayreden	Mehmet Sait	Hayreden	İsmi (1303) Doğum yeri : Çan	
Aynı gibidir.					

Ek-2. ABD İstanbul Başkonsolosluğu'nun Raporu.

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 30.11.2018 - *Accepted*: 14.12.2018

Transformation Of The Villain In Hollywood

Şükrü SİM

Istanbul University Faculty of Communication Department of Radio Television and
Cinema. Istanbul, TURKEY

Email: sukrisim@istanbul.edu.tr

Abstract

All kinds of films, from animation to comedy, live on conflict: the conflict between the good and the bad, the old and the new, or between other elements enhances humorous aspects in a comedy whereas the tension in a thriller. Film scenario would neither flow without the element of conflict nor can audience expectation be kept alive. For this reason, villains are required in films as much as heroes. “Villain”, existing since the birth of film, has constantly been in a struggle with the hero. In this fight, sometimes the hero and sometimes the villain seem to be winning. “Villains” are also based on a broad scale; some villains are like that by birth, some become villains due to the conditions, some like being bad, and some just cannot inhibit their instincts. No matter which type, in classical Hollywood narrative cinema – and in Turkish cinema that copied its basic structure from the former – the villain is condemned to lose. However, the weight of the villain in the film has been changing as an increasing trend since the 1960s; sometimes the characters selected as villains are pictured as the protagonists of the film and sometimes they defeat the good and win. Two reasons are pointed out for this increasing trend: the first one is the moderation regarding censorship laws and the second is the transformation in the expectation of the audience. The answer sought by this study is to the question of which one of these two reasons affect the other to what extent. In the study, the transformation of censorship laws since the birth of film is being analyzed specifically within Hollywood, which uses state of the art technology in film production industry, has a leading role in influencing the development of world cinema in addition to having by far the greatest number of audience on a global scale, and also this important transformation observed in villains is being examined. As an example to this transformation, for both its outstanding revenue and the shocking eccentricity of the villain portrait it draws, *The Dark Knight* (2008) will be discussed and interpreted in detailed analysis within the framework of the subject.

Key words: Villain, Hollywood, Film, Character, Representation

Method

In this study, following the examination of censorship applications observed in the American cinema and that of other countries since the birth of film until recent years within a historical context and the analysis of the extent these restrictions narrowed the characterization of the villain, the change of the protagonists of recently shot Hollywood films compared to those in the films shot in the first years of cinema will then be examined with the methods of subject search and discourse analysis.

1. The Pathology Of Evil

The problem of evil has been a matter of interest and curiosity since the ancient times and one of the basic subjects discussed by religions and philosophers. The philosophers interested in the problem of evil considered moral evil as “the wrongdoing or sin resulting from the abuse of human will”. Humans who are free but abuse this freedom or act negligently comprise the basis of moral evil. Moral evil, which emerges as a result of the abuse of human will, caused several objections based on the principle that humans’ responsibility and freedom cannot be reconciled with the power of God and necessitated addressing the divide between humans’ freedom and God’s power (Kocabaş, 2010: 6-7). One of the major questions regarding the problem of evil is related to the perspective towards this concept. Actually, everyone agrees that evil is “not good and unwanted”. However, the question of what the measure to determine what is good and what is bad will be is still disputed (Gelir, 2008: 6).

Disputes over good and evil should be considered within their own contexts. In consideration of the history of religions in particular, it can be observed that the divide between the good and the bad is not as clearly drawn as it is today. While a pagan’s object of worship before Abrahamic religions entirely sustained the worldly life, it aimed at hindering God’s influence through direct intervention for the things he/she had done. Then, along with Abrahamic religions, Gods sustained their relationship with humans indirectly through revelation in our living space, which is the middle earth in the relation of God with this world. With the transition from the pre-Abrahamic era, which had more material and concrete touch, installation of a more symbolic living space was required. In this framework, the meaning of the world needs to be constructed. The question of “what kind of place this world should be?” has come to coincide with the answer that it should be in accordance with God’s command in moral terms. For Saint Augustine, it should be a place where God’s city will be built and inhabited. Therefore, the disputes over good and evil should be analyzed together with the analysis of what the judgments of the era within which they are disputed mean. This is because good and evil comprise a hierarchy regarding our acts when considered as a moral principle (Bergson, 2009:79). Among whom this hierarchy takes place is crucial. Examples can be a clergyman and a slave, a Brahmin and a warrior, a monotheist and a pagan. Therefore meanings of good and evil vary in the hierarchical distinction each of which is designated categorically.

Speaking of good and evil is actually imagining that we are considering these two concepts as some sort of opposites. Are these two concepts really opposites of each other? The answer to this question is unclear. “Distinguishing good and evil ... is a dream, the desire to do so is a rather an unreal utopia” (Baudrillard, 2012: 121). For this reason, the problem of evil rather than that of good is the one we struggle with. This is because we believe we will succeed in attributing meaning to the world once we understand evil. In this context, we see serious discussions in the history of philosophy. Especially with the decline of Christianity in the European history, the dispute whether God could be an entity that deceives people emerged. Under close attention, the problem of evil is a process regarding the ability to understand the demands of God. Hence all these processes can even be interpreted as the history of hermeneutics. We think that we will be able to speak more clearly of the existence of God and our teleology within the world once we figure out the source of what we deem evil either naturally or morally in this world. Therefore the question of “how God can let a natural order that causes the innocent to suffer be” has caused considering the evil in God (Neiman, 2006: 14). This process brings along wondering about the purpose of creation and the quest for what human freedom is. However, various answers were given to this question throughout the history of philosophy. So that Leibniz states that God did not create a bad world and the current world is actually the most perfect one among those that could have existed. Yet Kant argues that relating good or evil to God is nonsensical for we cannot account for something like this within the limits of our thinking and the naturally existing cannot be interpreted as punishment. Hence the inner voice of man, his conscience would ask whether he has become disrespectful when he’s on his own. Therefore the thought of attributing evil to God within the created world is tried to be eliminated. Leibniz argues that guilt cannot be attributed to God because the belief that the world could be a better place would include the reference that God is a gigantic criminal (Neiman, 2006: 30). However, still the natural evil in the world needs to be given a meaning. For example, the question of why earthquakes happen and thousands of people die is what actually gives way to the thought of evil that we are curious about. Then the answer to the question of why natural evil (besides we are the ones who attribute the meaning of evil to a natural disaster) happens to humans becomes the moral evil committed by humans. Hence “Bayle argues that history is the history of mankind’s crimes and misfortunes” (Neiman, 2006: 30). Obviously, as a result of natural disasters, the cause of humans’ pain and suffering is no more God but their own evil. It is well known that humans can construct disasters on their own and cause pain and suffering for many others as a result of such disasters (see *Purify and Destroy*). Therefore we take responsibility for our acts and make judgments accordingly. At this point, with the mankind taking responsibility for what it does, the thesis that Gods or God can be bad is eliminated. Only Gods punish mankind’s activities. Hence for Augustine, the principle of “eternal punishment for eternal crime” is at work (Neiman, 2006: 58).

The idea that not the world but actually mankind is bad, meaning that many things can happen for it fails to consider virtue in its acts and God’s command has been disputed for centuries. However, collecting good and evil in oneself is the consequence of a

development specific rather to monotheistic religions. This is because in polytheistic religions, or pantheons, each God has a different characteristic. As a matter of fact, Shiva and Vishnu among Indian gods have such characteristics. Vishnu has a good will towards people and loves them whereas Shiva dislikes people and brings diseases and disasters to them (Eliade, 2012: 255). As can be seen, good and evil emerge as characteristics gods have. However, the good and evil mentioned here is not considered as things to be abstained or as the loss of the world beyond, neither as the reason of many things that can happen to us but rather as the disruptiveness directed at others as a consequence of the characteristics of the one that is deemed evil. In other words, they are not directly gods of darkness that spread the dark as in cartoons. Likewise, the difference between Apollo and Dionysus also comes to the fore in the Greek Pantheon. Dionysus is related to chaos, trance, and war whereas Apollo is the leader of ruled and balanced living (Sennet, 1999: 265). The interpretation made for Shiva and Vishnu is valid for these two gods as well. This is because we are not saying that Apollo or Dionysus, and Shiva or Vishnu is bad. Yet we admit the basic differences between those two. Only as a consequence of their personal characteristics whoever desires can worship these gods. Moreover the consequences would not be bad for themselves.

Here the real problem is whether evil itself is intrinsic to us or not. At least for social constructivists the case is different. This is because that depends on what is considered as the basic characteristic of mankind. If you admit that mankind is a primitive age of innocence, then you should announce that evil is completely extrinsic. You should say that all of our living has caused the construction of evil in us. Hence, for Rousseau “evil emerged in this world through a long lasting and slow development during which mankind became alienated from its own nature. For this reason, evil is extrinsic; it is not esoteric to who we are and includes exactly focusing on the extrinsic rather than essence” (Neimann, 2006: 63). As can be seen, there is also a rather cultural approach claiming that evil emerged through somehow being constructed. However, if one looks closely, all the explanations hitherto, except Kant’s, are attempts to prove the opinion that if there is a god, he can never be an imposter. Kant rather deals with the mind and places ethics within conscience trying to hinder the explanation of it through God (See *Critique of Practical Reason*). Especially with the project of enlightenment, the possibility that God may not exist has been enhanced. Therefore approaches emerged such as even if there is a God he should be an imposter. Hence, De Sade wrote, “you see terrific miracles wherever you look. Moral and natural evil becomes one in his sight since God himself –if he exists- is an entirely bad one just like Descartes was afraid him to be” (Neiman, 2006: 140).

Evil can actually be interpreted as a process related to the history of Gods. This is because Western philosophy started assuming the consequences of evil in terms of evil being specific to man or bearing the responsibility of his acts. However the limits of evil had been described in the Qur’an. See the following verses: “ones who committed evil and whose self is immersed in the guilt of that (and thus fallen into polytheism) ... (Bakara, 81); “You, who kill each other, cooperate in evil and cruelty against a party

amongst you; who deprive those of their homelands even if it is sinful for you; who paid ransom and saved them when they came to you as prisoners” (Bakara, 85); “how bad it is for them to deny the revelation” (Bakara, 90); “Our Lord! Send them a prophet amongst themselves; let him read them the verses, teach the book and wisdom and purify them of all kinds of evil” (Bakara, 129); “Shall I inform you of those who will be punished more heavily before God? Those are the ones damned by God fell victim to his wrath, made monkeys and pigs come out of those, and who worship the devil” (Maide, 60); “Then we brought good (abundance and wealth) instead of evil (hardship and poverty)” (Araf, 95); “the worst of all before God among the creatures on earth are the deaf and the blind who do not use their reason (cannot see the truth)” (Enfal, 22); “When God wishes evil for a clan, that is irreversible” (Rad, 11); “A bad word is like a bad tree that is detached from the ground, which can no more stand upright” (Ibrahim, 26); “The sea and the land has been distorted because of the acts (evil) of mankind. God will have them taste some of the (bad) consequences of those (in the world) for them to backtrack” (Rum, 41). As can be seen, evil has been exemplified from numerous perspectives. However, these disputes in western philosophical traditions actually find their place in the history of Islam from different perspectives. The subject of fate in particular includes all these disputes. Yet this study will not get involved in such discussion.

Today, global capitalism’s dominant omnipresence might cause changes in the capabilities regarding moral judgment as a result of the world’s transformation into a global village. In this era, which can be seen as some kind of ellipsis, relations of means and purpose have entirely been confused with each other. In consideration of the fact that today consumption has left all purposive relations behind and become a purpose itself, in the art of film, the relation between good and evil has also come to a point where it cannot merely be exchanged. Evil is no more the opposite of good and rather like a consumable material with no symbolic value yet as an object that has lost its power of sanction (Baudrillard, 2012: 12). We are now at a point where we can walk into the supermarket and ask for two kilograms of evil. Therefore in an era when great Gods struggling for good have been forgotten, gods such as Yang, Vishnu and Shiva, Varuna and Mitra, and Ahura Mazda have become objects of consumption. Their validity emerges only at the moment of consumption and then can vanish just like the bubbles in a glass of soda.

In close consideration of today’s societies, especially those in Western Europe, evil has normally vanished within the societies, in which almost everything can be controlled, machines protect everyone from all kinds of danger, and protection has become the real element of threat. This is because for them evil is entirely extrinsic for everything is good and symbolically makes no sense. However, this strategy of entire exclusion of evil is bad on its own for it destroys dialectic. When the dialectic of good and evil vanishes, moral principles have no importance for man in terms of decision-making. Therefore good without an opposite is no different than evil. For this reason, the excerpt below is meaningful in terms of seeing the place of evil within a society in which it does not have an opposite:

“The illusion of removing extreme phenomena is a total illusion. These phenomena will become even more extreme to the extent our systems develop. Fortunately it is as such; because these phenomena are the most developed method that would cure the system. In transparent, homeostatic or homeofluid systems, there is no longer a strategy of the Good vs the Evil, there is nothing but the Evil against the Evil - the strategy of worse” (Baudrillard, 2012: 67).

Today, considering that we have been freed of all kinds of duties in terms of expected moral liability can only be deemed indifference. Therefore as a consequence of the fear that God could be evil as disputed throughout the period of enlightenment, of reserving the entire moral area for the freedom of man with the death of God, and yet everyone continuing to act evil as well as of ethical disputes that even propose the extermination of will, we are now in an era in which we have moved away from all moral codes. We are facing this era as an era of indifferent individualism (Bauman, 2011: 11). Therefore evil has now become indistinct. This is because when everyone is indifferent, there are no valid codes remaining to bond us. In such an era, good and evil have become intertwined, melted within each other and even evaporated.

The problem of evil, evil that is reflected on human behavior, and from what this stems fall into the field of psychology as well as those of philosophy and religion. In his structural model regarding neurotic conflict constructed in order to explain the conflict emerging from Oedipal conflict, Freud divided the unconscious into three: the Id (primitive self) represents the primary, animal instincts innately present in a baby. The Id is a pure instinct that is motivated by the principle of pleasure and interested only in satisfying itself. The power behind the Id is libido, the primary force of life that strengthens every animal with the basic instincts of power, sexuality, and aggression. Vampires are perfect examples of the Id monsters for they get sexual pleasure from attacking the soft throats of their young female victims (Indick, 2007: 27).

A villain that expresses his/her malevolence at a simple level or wants to destroy the world is among the most entertaining characters to be written on paper. The bad that is exempted from all hindrance, ethics, crime, or regret is entirely free to express his/her Id desires and thus the audience likes this villain secretly for they can unchain their own hindrance through this character on an imaginary level and satisfy their own Id desires. A good screenplay writer establishes connection with the Id within himself/herself to construct a robust villain (Indick, 2007: 27).

The structure of conscious following the Id is the Ego. “While the Id represents the principle of pleasure, the Ego represents the principle of reality, the necessity of reconciling the individual’s own Id urges and the demands of parents and the society for appropriate behavior. The duty of the Ego in the unconscious is to suppress the Id and, in a similar way, the duty of the hero in the film is to catch the villain and defeat him/her” (Indick, 2007: 27).

The Superego, the last step of the human unconscious, is the subconscious representation of the moral and social traditions indoctrinated to the individual slowly by authority

figures such as the father. As the male infant grows up, aggressive behavior towards the father is replaced with the feelings of respect and appreciation. Male infant, identified with the father who is a role model, internalizes all of his father's moral values and beliefs. Essentially, the Superego is the psychological concretization of the identification of the male infant with his father (Indick, 2007: 31).

All kinds of films address a particular feeling of the audience and make them experience something they have never done before. Also in thrillers this rule is valid from Shanghai to California. With these films, the viewers satisfy two logically incoherent desires: entering into the criminal world yet not paying any costs for that in real life, and moving away from the real world and its problems yet not facing any traumatic or mortal consequences for this (Leitch, 2007: 399). The Ego and Superego are of appropriate nature for behavioral patterns accepted by the society whereas the Id is inclined to display behavior that includes violence and sexuality suppressed by both law as well as by morals and religious principles. The individual, inhibited by law and social pressure, comes closer to satisfy the desire of Id with the villains in films.

2. Film And Villain Under The Snip Of Censorship

Thrillers, one of the most popular genres in the American film are divided into many sub-genres. Private detective films like *The Maltese Falcon* (1941), whodunits such as *The French Connection* (1971), chase movies such as *The Shawshank Redemption* (1994) and *North by Northwest* (1959), law movies such as *To Kill a Mockingbird* (1962), and slapstick comedies such as the *Police Academy series* (1984-2006) make thrillers a genre that is hard to be classified and defined (Leitch, 2007: 399).

Thrillers, just like films of other genres, have been shaped according to local policies of censorship and the demands of pressure groups within countries, and both good and evil characters have been constrained within rigid stereotypes. An important reason of the heavy self-censorship during the birth and development periods of film is the conservative understanding of the morals in both Western and Eastern societies based on religion in general, and it was too strict to be compared to today's understanding. Even if the producer was not part of such values of the society, this did not allow for the production of a film that remains outside of the general value judgments of the society. Film, which failed to be accepted as a branch of art back then, was considered as a "banal circus act" and theaters were considered to be "nests of indecency"; local governments, the church, and other pressure groups kept the sector under heavy blockade. Hence, a decision of the US Higher Court in 1915 defined movie screening as "a simple job based on profit" and the pressure on film sector was not considered within the scope of the freedom of press (Maltby, 2003: 276). In 1908, New York Mayor McClellan had all the theaters in the city closed for a so-called fire threat.

Film sector was even thrilled over the establishment of the American National Board of Censorship (NBC) in 1909 in order to remove local censorship and pressure yet to remain under central control. British filmmakers followed a similar path and led the establishment of the British Board of Film (BBFC) in 1912. However, these industrial bodies failed to prevent local censorship and the sector chose to predict censorship behavior and avert censorship by getting the jump on those.

A puritan and smooth understanding of the morals had to be at work within the film and villains had to remain as “the other”, be punished, and the good always had to be happy in the end. In a volume dated 1912, *Moving Picture World* harshly criticized a movie that ended with “villains who did not feel regret and were not punished whereas the miserable remained in their old and bad situation”.

The examples of the US and England were soon imitated in the rest of the world. During the early stage of film sector, by the year 1920, censorship rules had already been institutionalized in many countries from Europe to Far Eastern colonies (Maltby, 2003: 277).

Internal control did not really satisfy censorship authorities; American filmmakers established Motion Picture Producers and Distributors (MPPDA) in 1922 in order to keep the sector together against the spreading censorship restrictions varying from state to state. Will Hays, chairman of the committee who made the producers believe that radical decisions were needed to be made to correct their images, formulated the work to be done as such: “Our films must be of such high quality that no sane man would feel the need to apply censorship”. In order to develop the systematized rules which have come to be known as “*the Hays Code*” or “*Production Code*” and led American film sector for decades, strong social institutions such as women’s clubs, churches, guardian-teacher associations were appealed (Maltby, 2003: 278). Although the code limited the sector, this was in advantage of film company owners for the reputation of the sector was being polished and films were controlled at screenplay stage, so films were no longer sent into trash and thus companies were prevented from encountering loss.

The code that was formulated as “Don’ts and Be Carefuls” was in the form of advisory until the 1930s. It was then amended and changed at the beginning of the 1930s and the reactions from the Catholics and Protestants that transformed the Jewish dominance in film sector into an anti-Semitic reason of dissatisfaction were soothed. Will Hays and Jesuit Priest Daniel Lord arranged a new text and elaborated the prohibitions. Three point general principles dictate that the moral standards of audience cannot be lowered, sympathy of the audience should never be thrown to the side of crime, wrongdoing or evil and law, natural or human, shall not be ridiculed.

In the details of this self-regulatory code implemented as of 1930, profanity, all sorts of frivolous and obscene nudity, illegal drug trafficking, implication of sexual perversion, white slavery, sexual intercourse between white and black races, sexually transmissible diseases, scenes of giving birth even in silhouette form, children’s genitalia, mocking with clergymen, and any intended act against any nation, race, or beliefs were taken

within the scope of restrictions. Some issues necessitated precaution for removing banality and obscenity as well as for emphasizing good taste. Among those were listed arson, use of firearms, burglary, robbery, brutality, methods of committing murder, smuggling, interrogation methods, sympathy towards crime, the sale of women, rape, scenes of nuptial night, men and women together in bed, the institution of marriage, surgical operations, and lustful kissing (“Motion Picture Production Code”, 2014) Films that did not abide by these restrictions faced both censorship enforcement and the boycott of distributors. Moreover, such films were not nominated for the Oscars (Teksoy, 2005: 87).

Naturally, in films shot within this period there were villains; the three sensational films shot at the beginning of sound cinema (*Little Caesar* [1930]), *Public Enemy* [1931] and *Scarface* [1932]) had a dominant villain profile in common that did not refrain from committing crime no matter what to obtain a goal. However, these villains being the losers at the end of the film were a warning for the audience about the high price of illegality (Lyden, 2003: 153).

Restrictions were strictly enforced between 1934 and 1954. During this period, even the cartoon character Betty Boop had to replace his mini skirt with an old-fashioned dress. However, numerous directors found smart ways to get around the rules. In his film *Notorious* in 1946, Hitchcock placed 3-second scenes of kissing between the actor and the actress and the entire sequence lasted for 2,5 minutes. Since each kiss lasted no longer than 5 seconds, it could not be classified as lustful kissing (“Motion Picture Production Code”, 2014) The same method was used by Billy Wilder in the movie *Some Like It Hot* in 1959.

In *The Wizard of Oz* filmed in 1939, we see the character “The Wicked of the West” who wants to take revenge from Dorothy, the alleged murderer of her sister. This character is one of the leading figures when we consider the concept of “witch” today as well as being an archetype for the “heresy” of humans (“Wicked Witch of the West”, 2014) . The character is pictured as an ugly person with green skin and a long nose. She also has a disturbing, sharp voice and likes terrorizing her environment. Here we see a villain characterization that is fairly “typical” for today.

Photo 1: The Wicked of the West

In the movie *It's A Wonderful Life*, we see a villain that points out the bad within humans. The character of Mr. Potter represents a ruthless rich person who would do anything for gain. George Bailey is someone who is helpful and tolerant and dedicated himself to humanity. He made almost everyone in the town homeowners through the housing and finance company he took over from his father. He had to postpone his own dreams in order to do that. Such a good character could only be faced by such a bad one. When what George Bailey did contravened the interests of rich banker Mr. Potter, he dedicates himself to eliminate Bailey (Şahane Hayat, 2014).

In the movie, Mr. Potter is pictured as someone with a stern face, cold, furrow-browed, and unlikeable. Every move he makes throughout the film is a consequence of greed and an itching palm. In sum, we see a “typical” rich villain in this movie.

Photo 2: Mr. Potter

In consideration of these examples, we can observe that the villains encountered in the early years of film were extremely sharp. This sharpness means the explicit presentation of the “badness” of the characters to the audience. These are “pure evils” that do not care about anyone but themselves in general, terrify everyone around them almost as a duty, and have no charm.

The huge difference between today’s audience and that of the 1930s in terms of use of slang can be seen in the massive reaction to Rhet Butler’s line with simple cursing “*frankly my dear, I don’t give a damn*” in *Gone With The Wind* (1939).

The enforcement of the censorship law radically transformed thrillers as well. Cops, soldiers, and lawyers who were lawmen in the 1920s-30s could either be powerful or miserable and shared visibility on the screen with villains; yet as of 1950, they owned the

silver screen. As in *The Anatomy of a Murder* (1959), and *To Kill a Mockingbird* (1962), they were transformed into prophets and social engineers (Leitch, 2004: 39).

Censorship laws were enforced for protective purposes; no negative influence was meant to be reflected upon children, immigrants, or workers and in countries like England, films were categorized based on age groups. In the US, the epicenter of film, no specific category was assigned to adult films and there was no age limit. In the US, regarding the chain of restrictions, a detachment from the high court decision that allowed for films in contradiction with religious beliefs in the 1950s, and then elements of violence and crime were started to be observed in films within the same year. The abolition of the law criticized for demanding the murder of characters without bloodshed, arguing without cursing, and having babies without sexual intercourse was not before the 1960s (Nowell-Smith, 2003: 556).

By the end of the 1960s, with the end of studio system and the abolition of the Hays Code, the duty of MPAA was assumed by the "Production Code Administration" (PCA). In this system, as in many European countries, a number was assigned for films to denote the age group they are appropriate for. According to this system, "G" means appropriate for everyone, "PG" means children can watch under adult supervision, "R" means for adults and young people, and "X" means only for adults. This new system designated in a form of classification similar to that of the Legion of Decency, which grades the appropriateness of films based on the values of the Roman Catholic Church, gave film producers a broad area of freedom (Leitch, 2007: 323-324). Profane language was also outlawed by the PCA, including "hell," "damn," "Jesus Christ," "Lord" and even "God" (used as an expression of surprise). It also stated that ministers of religion ought not be portrayed as comic characters or villains. (Malone, 2011 :24)

Moderation in restrictions and allowing varying elements of crime based on age gave scriptwriters their freedom back. Villains and women were no more had to be depicted as condemned to lose, banal, and without identity. One of the major breaking points in the depiction of the villain was "*Bonnie and Clyde*" of 1967. This criminal couple with a broad range of crimes from murder to robbery did not have a caricatured villain profile; they loved, hesitated, got angry, worried, and desired to live as they wished; there was no reason for the audience not to identify itself with this couple. Moreover, it was filmed based on a true story, portrayed by good-looking and well-known actors, and became the symbol of a direct resistance against the authoritarian management of the 1960s (Leitch, 2007: 41). Bonnie and Clyde "became the icon of the rise of New Hollywood". Young filmmakers reconsidered and renewed all popular genres during the end of 1960s and gave a new touch to those.

Two important films shot in 1969 and became cult classics followed "*Bonnie and Clyde*": Sam Peckinpah's apocalyptic Western "*Wild Bunch*" and Dennis Hopper's praise for hippiedom "*Easy Rider*". However, the "Godfather" series started in 1972, when the criminal became the star and lawman was only at the level of a walker-on, constructed the most charismatic underground characters acknowledged by then.

“The Apartment”, directed by Billy Wilder and depicted a young man who rented his apartment to his friends’ for their extramarital liaisons, won the best film Oscar in 1960 and this became disputed widely. In 1969, the story of another young man who came to New York hoping for succeeding in male prostitution, “Midnight Cowboy” won the Oscar. This is the best example summarizing the changes that took place within a decade because the Academy Award was given to an X rated film for the first time.

However, small changes in these character structures stand out in the following periods. Rather than being there as a mere object of balance between the good and bad, characters started representing more than pure evil. Moreover, changes in the direct proportionality with badness and ugliness can be observed as well. Western cinema, which wanted us to abhor villains, altered this view in time and wanted us to respect those as much as we abhor.

Especially after the 70s, there are many films that made their mark in the history of film and characters meticulously constructed within those. The majority of the most unforgettable characters of the history of film belong to those films shot in the 70s and later.

Darth Vader, the representative of the dark side, the symbol of evil in black, acknowledged by the entire world and his wife, is still one of the first characters that come to mind today when evil is in question. So, what are the elements that make the character of “Darth Vader”, the design masterpiece of the “Star Wars” series (1977), perfect evil? First of all, we know that the color black means a lot in terms of semiotics. Yet the basic distinction is that the color white represents life whereas black represents death. When we look at Darth Vader, we see a black knight in black from top to toe. This color black reflects all of his characteristics: mysterious, strong, dangerous, but also melancholic and pessimistic. Here we see a sharp line that distinguishes Darth Vader from all other villains. Where does the evil of Darth Vader actually come from?

Photo 3: Darth Vader

This knight existing in the Star Wars universe has 2 sides: the bright side and the dark side. The bright side requires characteristics such as discipline, obedience to commands, and being able to control feelings whereas the dark side contains images such as power, passion, and emotionality. In the film, the event that drags Darth Vader to the dark side is “love” ironically. His commitment and love for his girl made him a “Sith” (knights who entered the dark side). So, the source of evil of Darth Vader, one of the leading villains of the history of film, is actually “love”.

In consideration of all these characteristics, a different structure than those we called “typical” emerges. The audience respects and feels pity for Darth Vader, and maybe even wants to help him in contrast to the situation during the early years of cinema. He makes them admire him with his charisma and almost becomes a role model at the same time.

1980s is a period of “blood bath” when all kinds of violence found its place on the silver screen and was shown with no restriction. During this period, films like “*Natural Born Killers*” that had no purpose, did not distinguish good from bad, and did not have a moral reference were shot (Leitch, 2007: 329-330). Unsentimental and rude characters such as Rambo, Rocky, and the Terminator almost invaded the silver screen. A bad person might have some moral or conscientious values in his/her Id, Ego, or Superego that would restrict him/her, but robots have none of those. Therefore, their cruelty knows no limits. The villain robot in the movie *The Terminator* (1984), revenue champion of the time, is summarized by the character Reese as such: “It can't be bargained with. It can't be reasoned with. It doesn't feel pity, or remorse, or fear. And it absolutely will not stop, ever, until you are dead.” Such a powerful villain could have only been handled with another robot that had the same powers and been directed towards good (Lichtenfeld, 2007: 61). These action films shot during the era of the presidency of Ronald Reagan also reflected the threat of nuclear war and the tension of the cold war between the US and the Soviet Union on cinema (Lichtenfeld, 2007: 125).

We see a composition of the formula of the early period villain and that in post-70s period in the film “*A Nightmare on Elm Street*” shot in 1984. Freddy Krueger is a child murderer who had gone through serious problems when he was a kid. The way his stepfather treated Freddy mentally depressed him and he became a perverted pedophile and child murderer. When the residents of the Elm Street realized the murders he committed, Freddy was locked into a building and burnt. The demons of nightmare came at that moment and made a deal with Freddy, bestowing him immortality and the ability to slaughter people in their dreams.

Photo 4: Freddy Krueger

One of the prominent elements of the character of Freddy Krueger is his scary face. Since his body was entirely burnt according to the screenplay, we naturally see the character in that form in the film. Here there is a return to the villain-ugliness relation. Along with this, Freddy Krueger is a humorous and absurdly dressed character. With his felt hat, black-red striped t-shirt, and unique sense of humor, he is reminiscent of a clown. The underlying reason of this is him being a child murderer; a phenomenon loved by children had been taken and transformed into an element of fear, thus an unreal impact had been created.

We see Freddy Krueger in the Elm Street series in another way as well. In Wes Craven's *New Nightmare* (1994), Freddy overtakes as even more relentless, more serious, more mysterious, and scarier. The creator of the character and director Wes Craven has told that the Freddy Krueger in *New Nightmare* was the real Krueger he wanted to depict. Between these two Freddy Kruegers, having the same powers and being the same characters, again we can even see the distinction between "emulated villain" and "abhorred villain".

Thelma & Louise (1991) shot in the 1990s has been a disputed example with its unique plot centering women, reflecting a feminist gaze on the wave of criminal frenzy on the silver screen (Rafter and Brown, 2011: 153).

The concept of "villain" is not a concept only used for those who want to overtake the world. In many films there are villains who become that way for different ends. In "The Silence of the Lambs", the character of Hannibal Lecter portrayed by Anthony Hopkins can be given as an example. Hannibal Lecter does not aim at overtaking the world yet his personal pleasure of "cannibalism" as well as being extremely smart and sophisticated place him among the best villains ever. However, there is another element that stands out in Hannibal Lecter: he is extremely calm, emotional, and charismatic. Hannibal, who uses

all these characteristics when communicating with people, can even said to be a good person in essence. Such differences seem to stem from the periodic changes in film in general.

The character of Hannibal Lecter actually has a similar formula with the aforementioned Darth Vader. Both have a dark side and a bright one. Both are mysterious, high ranked, and charismatic. Both have a dangerous charm. These two movies being shot within close periods cannot really be a coincidence in this sense. This is a good example to see the change in the structure of the characters.

Photo 5: Hannibal Lecter

Saruman the White Wizard of the Lord of the Rings trilogy that left its mark in the 2000s is one of the best examples of the characters that slip towards evil for having lost their faith in good. The wizards in the universe of the Middle Earth were actually sent there to protect the order. Yet Saruman the White, the senior of all wizards, who thought “participating in evil” could be the smartest decision to be made against rapidly growing evil, deserves to be one of the leading villains of recently shot films.

Saruman the White is physically different then the examples given hitherto. In contrast to Darth Vader’s jet black, Saruman is snow white. The reason is Saruman’s betrayal. We see him like that in the movie for he entered the dark side when he was a wizard of “White” rank, which was the highest.

Yet there is a mysterious side in Saruman. He is mysterious, strong, and charismatic. He almost roars and terrifies all, and can rule his army with discipline. In that sense we can say that he differs from Darth Vader only in terms of color.

Photo 6: Saruman

3. A Charismatic Villain: The Joker Against The Batman

The trend of the villain getting ahead of the hero in the 2000s continued increasingly. In addition to numerous films such as *Sin City* (2005), in which there are only villains, villains facing superheroes became stronger and stole a role from the starring “hero”. A striking and successful example of the latter is *The Dark Knight* (2008). The two Joker characters in Batman movies have been stuck on all minds. The first one is the Joker portrayed by Jack Nicholson in *Batman* in 1989, and the other one is the Joker portrayed by Heath Ledger in *The Dark Knight* in 2008. We see parallel characteristics in these two Jokers thanks to their excellent portrayal.

2008 version of the Batman series, *The Dark Knight*, starts with the appearance of the Joker in the streets of Gotham city, which had been cleared of crime with the cooperation of the Police department and Batman. With Joker terrorizing the streets again, Gotham faces the threat of going back to its old days of chaos. Batman, who has to clear the city from the environment of crime and terror once again, starts questioning himself about whether his existence helps eliminating criminals or it is his existence that causes the emergence of those (“Kara Şövalye”, 2014).

In the movie *The Dark Knight*, the Joker even sweeps over the Batman; and even film posters featuring only the Joker, who is smart and likes surprises, has been produced. The Joker is literally evil; he does not hesitate killing the entire robbery gang he cooperates with, tells lies, and gets a lustful pleasure from what he does.

The Joker does neither regret for being evil; he even makes fun of this when he is under custody and says: *“I want my lawyer! Oh, that’s right, I killed him too.”* (White and Arp, 2008: 12).

The Joker, even more evil than the evil, transfers the money of the Gotham city mafia, fed up with the Batman on their trail, to another place he considers safe without asking them. He easily stands up against the mafia leaders who disagree and kills them. Even the mafia leaders, who deal with all sorts of dirty business, “cannot figure out what he is”. Both the good and the bad have rules, yet the Joker is a paranoid schizophrenic and his actions are unpredictable. The Joker defines himself as such: *“You know what I am? I’m a dog chasing cars. I wouldn’t know what to do with one if I caught one.”*

Photo 7: The Joker

The Joker is also striking from another perspective other than being evil and appealing to violence for no reason; he places bombs on two different ferries and places the remote control of each bomb on the other ferry. He then contacts the ferries, on one of which there are released prisoners and on the other civil citizens. The Joker suggests the passengers on each ferry to act quickly and press the button to blow up the other ferry to survive; otherwise he would blow up both ferries at 00:00. With this do-or-die game, the Joker predicts that the people will press the button first to survive and tries to prove that all people are actually evil. However, what he predicted does not happen and upon both parties not pressing the buttons the Batman tells the Joker: *“What were you trying to prove? That deep down, everyone’s as ugly as you?! You’re alone.”* He interprets the Joker’s failure as *“This city just showed you that it’s full of people ready to believe in good.”* In the final of the film, upon the death of Governor Dent and the Batman being pointed out as the scape goat and having to run away, Harvey Dent says: *“You thought we could be decent men in an indecent time. But you were wrong. The world is cruel, and*

the only morality in a cruel world is chance.” This is because even if he had been silenced, actually the Joker has won and everything Harvey Dent fought for had been destroyed. The plot does not have a happy ending yet the truth is distorted and hidden from the people of the city thus an illusion of happy ending was created. Director Christopher Nolan continues deconstructing the concepts such as superhero, good, and evil in popular culture research (Civan, 2014).

The Joker has been entitled as the most perfect villain in numerous journals and film magazines for his extremely different nature, for his deep inner world that he opens up to the audience explicitly as if for real despite his fictional character, and for his behaviors most of which we cannot make sense of.

4. Conclusion

Rapidly developing technology in the world has influenced world cinema, Hollywood in particular, to a great extent and continues doing so. It is clearly observed that this interaction experienced in terms of both style and content has also influenced the change/transformation of villains in film. The increase in the weight of the villain within the film in recent years has both cinematic and sociological reasons. The perspective of the people of the modern world towards life and their expectations has completely changed and this change is obviously reflected on the creation of the villain character on silver screen. Moderation period in film censorship and the expectations of the audience are the leading factors that influenced the transformation of the villains.

In terms of screenplay principles and audience expectations, villains are more attractive for creating an unusual play for the audience that would not encounter such in ordinary life as well as for creating a catharsis by motivating the audience for self-comparison and thus enabling self-satisfaction through this comparison. Moreover, the things villain can do has no limit for he/she is free of the laws, conscience, and society’s expectations that restrict the good men. The villain’s space of action is much wider than that of the good and open to surprises from the perspective of the audience. So and so in the final of the *The Dark Knight*, the Joker telling the Batman “*You won't kill me out of some misplaced sense of self-righteousness. And I won't kill you because you're just too much fun. I think you and I are destined to do this forever*” *underlines this fact.*” Villains are also attractive entertainment for comedies in addition to violence movies. They are attractive because what the villain will do is unpredictable and them being in constant conflict with the good enriches the scenario. Under the light of the information given above, the most certain conclusion we can arrive at is that these two elements in the villain characterization of the Western cinema have gone through a sharp transformation; mystery and charisma. With this method, while the early audience supported the good, after the transformation the bad were also given a chance and villains succeeded in winning the audience over. Today, with real life violence all around us, it’s harder to be sure about the cathartic function of films.

In addition to Hollywood, the villain taking over the leading role is an increasing trend also in the Turkish cinema. In consideration of the movies with high revenues and influence in the recent years, it is observed that the leading character is portrayed as selfish, uneducated, inclined to violence, and not hesitating to appeal to illegal ways for self-interest. The movie with the highest revenue in the history of Turkish cinema, the *Recep İvedik* trilogy (2008-2010), is a good “prototype” of this kind. İvedik is uneducated, does not have a profession, drinks almost like an alcoholic, uses profane language, and does not hesitate harming others physically. In the movie *Gora*, Arif portrayed by Cem Yılmaz is a salesman in a tourist area and a pathologic liar, using this characteristic of his for spoofing the tourists. Arif is inclined to violence and selfish yet at the end of the movie he is the one gets to save the planet and take the beautiful girl. Against the bad guys, there is not a usual hero but rather an “anti-hero” (Ercivan, 2014). This is because the good of the silver screen are not strong, smart, and energetic enough to cope with the bad.

Bibliography

- Bauman, Z. (2011). “Postmodern Etik”, Alev Türker (Trans.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). “Kötülüğün Şeffaflığı, Işık Ergüden (Trans.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Civan, C. (2014). “Karanlık... Daha Karanlık Bir Batman”, Retrieved December 28, 2014 from <http://www.kafaayari.com/?p=306>
- Bergson, H. (2009). “Dinin ve Ahlakın İki Kaynağı”, Mahmut Özdil (Trans.), İstanbul, Sayfa Yayınları.
- Eliade, M. (2012). “Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi”, Ali Berktaş (Trans.), İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- Ercivan, A. (n.d.). “Uzak, Çok Uzak Bir Galakside Bir Türk”, from <http://www.beyazperde.com/filmler/film-58579/elestiriler-beyazperde/> (Retrieved December 20, 2014).
- Gelir, R. (2008). “Mevlana’nın Mesnevi’sinde Kötülük Problemi”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Dini Bilimler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Indick, W. (2007). “Senaryo Yazarları İçin Psikoloji”, Yeliz Taşkan & Ertan Yılmaz (Trans), İstanbul, +1 Kitap.
- Kant, I. (2008). *Critique of Practical Reason*, Werner S. Pluhar (Trans.), USA, Hackett Publishing.

- Kocabaş, V. H.(2010). “Mevlana’nın Mesnevi’sinde Kötülük Problemi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kuran-ı Kerim Meali (2013) Ali Bulaç (Trans.), İstanbul, Çıra Yayınları.
- Leitch, T. (2007). “Schirmer Encyclopedia of Film”, Volume 1, USA, Thomson Gale Publishing.
- Leitch, T. (2004). “Crime Films: Genres in American Cinema”, England, Cambridge University Press.
- Lichtenfeld, E. (2007). “Action Speaks Louder: Violence, Spectacle, and the American Movie”, USA, Wesleyan University Press.
- Lyden, J. C. (2003). “Myths, Morals and Rituals: Film as Religion”, USA, New York University Press.
- Malone, A. (2011). “Censoring Hollywood Sex and Violence in Films” USA, McFarland & Company, Inc., Publishers.
- Neiman, S. (2006). “Modern Düşüncede Kötülük”, Ayhan Sargüney (Trans.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Nowell-Smith, G. (2003). “Dünya Sinema Tarihi”, Ahmet Fethi (Trans.), İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- Rafter, N. & Brown, M. (2011). “Criminology Goes to the Movies: Crime Theory and Movies”, USA, New York University Press.
- Roloff, B. & Seebler, G. (1997). “Cinayet Sineması: Polisiye Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi”, Süheyla & Saliha N. Kaya (Trans.), İstanbul, Alan Yayıncılık.
- Semelin, J. (2009). “Purify and Destroy: The Political Uses of Massacre and Genocide” C. Schoch (Trans.). New York City, California University Press.
- Sennet, R., (1999). “Ten ve Taş”, T. Birkan (Trans.), İstanbul, Metis Yayınları.
- Teksoy, R. (2005). “Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi”, 2. Basım, İstanbul, Oğlak Yayınları.
- White, M. D. ARP, R. (2008). (Eds.): Batman and Philosophy, The Dark Knight of the Soul, USA, Wiley Publishing.
- Kara Şövalye. (n.d.). from Beyazperde: <http://www.beyazperde.com/filmler/film-115362/> (Retrieved December 28, 2014)
- Motion Picture Production Code. (n.d.). Retrieved December 28, 2014 from Wikipedia the Free Encyclopedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Motion_Picture_Production_Code

- Rita. (n.d.). “Gerçekleri hatırlatan bir Yılmaz Erdoğan yazısı”. from <http://www.hukuki.net/showthread.php?10311-Gercekleri-hatirlatan-bir-Yilmaz-Erdogan-yazisi> (Retrieved December 28, 2014).
- Şahane Hayat. (n.d.). from Vikipedi Özgür Ansiklopedi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Şahane_Hayat (Retrieved December 28, 2014).
- Wicked Witch of the West. (n.d.). from Wikipedia the Free Encyclopedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Wicked_Witch_of_the_West (Retrieved December 28, 2014)

Field : Communication

Type : Research Article

Received: 10.12.2018 - *Accepted*: 17.12.2018

Sosyal Paylaşım Siteleri ve Demokratikleşme İlişkisi: Facebook Örneği*

Serdar ÇİL*, Yusuf YURDİGÜL**

*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Radyo Televizyon Teknolojileri Programı, Muğla, TÜRKİYE

**Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo TV ve Sinema Bölümü, Erzurum, TÜRKİYE

Email: serdarcil@mu.edu.tr, yurdigul@atauni.edu.tr

Öz

Günümüzde demokratik yönetimlerin bir çıkmaza girdiği ve temsil sisteminin toplumların yönetsel taleplerini karşılamadığı görülmektedir. Bu sebeple halkın yönetime katılımını artırmak ve sistemi tekrar benimsemelerini sağlamak için farklı arayışlara girilmektedir. Bu süreçte ise öne çıkan en önemli araç internet ve yeni medya olarak görülmektedir.

Demokratik yönetimlerin daha katılımcı bir yapıya kavuşmaları için internet, özellikle de yeni medya araçlarına ve bu ortamda geliştirilecek uygulamalara yönelik büyük beklentiler içerisinde girilmektedir. Facebook ise bu beklentilere karşılık vermesi beklenen en yaygın sosyal paylaşım sitesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda Facebook'u aktif olarak kullanan kişilere uygulanan anket çalışmasında demokrasiye ve Facebook'a yönelik algıları ortaya konulmaya çalışılmış ve bir demokratikleşme aracı olarak Facebook'u algılayış biçimlerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Facebook; Demokrasi; Yeni Medya; Sosyal Paylaşım Siteleri

* Bu makale Serdar Çil'in "Sosyal Paylaşım Siteleri ve Demokratikleşme İlişkisi: Facebook Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Social Sharing Sites and Democratisation Relation: Facebook Example

Abstract

Today democratic governments seem to be in aporia and representational system seems to be far off in meeting societal demands for governance. For this reason, there are various pursuits to make the people participate in the government thereby accept the system. In this pursuit, the most important instruments under consideration are the internet and the new media.

There are great expectations from the internet, especially from the new media and applications developed for and within this medium to help make democratic governments more participant. Facebook seems to be the most common application that could meet these high expectations.

This study aims to present the results of a survey designed to measure perceptions of democracy and Facebook application among a sample of people actively using Facebook. It tries to understand how these people perceive Facebook as a means of democratization.

Keywords: Facebook; New Media; Democracy; Social Network

1. Giriş

İnsanlığın Antik Yunan ile başlayan demokrasi macerası günümüze kadar farklı arayışlarla, gelişim ve dönüşümlerle devam etmiştir. Gelişen ve dönüşen toplum yapısıyla birlikte demokrasi kavramı daha çok tartışılmaya başlanmış ve modern demokrasi kuramları geliştirilmiştir. Bu kuramlar içerisinde en fazla yaygınlık kazanan ve uygulanan (uygulanabilen) ise liberal temsili demokrasi kuramı olarak görünmektedir. Ancak değişen ve dönüşen toplumsal yapılarda bireylerin ihtiyaç ve öncelikleri değişmekte ve bu bağlamda yönetimlerden talepleri de farklılaşmaktadır. Daha fazla hak ve hürriyet, yönetime daha fazla katılım, bireysel anlamda daha fazla özgürlük isteyen yurttaşlar bu taleplerine karşılık bulamayınca özellikle Batı toplumlarında, yönetimlerle bağlarını zayıflatmış, seçimlere dahi yeterince ilgi göstermemeye başlamıştır. Bu sebeple de yönetimler halkı tekrar sistemle barıştırmak ve sistemin devam etmesini sağlamak için farklı arayışlara girmişlerdir. Bu süreçte ise Atina'daki gibi bir doğrudan demokrasi modelinin uygulanamazlığı göz önünde bulundurularak “katılımcı demokrasi” modeli giderek tartışılan ve uygulanmasına yönelik arayışlar içerisinde girilen bir demokrasi modeli olmuştur.

Bilgi toplumu bireylerinin, yönetsel anlamda daha fazla özgürlük, yönetime daha fazla katılım çabalarının; yönetimlerin temsil sistemine inancı zayıflayan halkı tekrar sistemle barıştırmak adına içine girdikleri çabaların ve elinde bulundurduğu gücü kaybetmek istemeyen ve bilgiyi kontrol altında tutmak isteyen egemen güçlerin çabalarının; ortak noktasında yer alan internet ve sosyal paylaşım siteleri, daha katılımcı bir demokrasi modeli oluşturmak adına kendisinden önemli değişimler beklenen araçlar olarak tartışılmaktadırlar.

İnternet ve sosyal paylaşım sitelerinin demokratikleşmeye katkı sağladığını öne süren görüşler olmakla birlikte bu alanların demokrasinin gelişimine herhangi bir katkı sağlamadığını ve hatta aksi yönde demokratik düşünce yapısına zarar verdiğini ve mevcut durumu sağlamlaştırdığını savunan görüşler de mevcuttur. Ancak tüm bu görüşlere rağmen siyasi aktörlerin, toplumsal örgütlenme ve oluşumların da bu alanlarda var olma çabasına girdikleri görülmektedir. Yöneticiler bu alanları kitlelerle buluşmak için aktif olarak kullanırken, kitlelerin de toplumsal hareketlerde bu alanı örgütlenme ve seslerini duyurma adına aktif olarak kullandıkları görülmektedir. Bu bağlamda ise en yaygın kullanıma sahip sosyal paylaşım sitesi olan Facebook ön plana çıkmaktadır.

Aynı isimli doktora tez çalışmasından üretilen bu makale “Demokratik Bir Mecra Olarak Sosyal Paylaşım Siteleri: Facebook ve Demokrasi İlişkisi” başlıklı bildirinin geliştirilmiş ve güncellenmiş halidir. Çalışmada Facebook ekseninde sosyal paylaşım siteleri ve demokratikleşme ilişkisini ortaya koymaya çalıştığımız araştırmamıza geçmeden önce temel bir kavram olarak “demokrasi” ve araştırmaya zemin oluşturması açısından sosyal paylaşım siteleri ve demokrasi ilişkisine yönelik tartışmalar kısaca ele alınacaktır. Araştırma kısmında ise bireylerin Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları bağımsız değişkenler ekseninde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Demokrasi ve Katılımcı Demokrasi

Demokrasi kelimesinin etimolojik olarak kökeni demos (halk) ve kratia (iktidar) kelimelerine dayanır ve en basit tanımla halkın iktidarı anlamına gelmektedir. Spitz demokratik devleti diğer devletlerden ayıran iki özelliğe dikkat çeker. (Spitz, 1994:24) Birincisi zıt fikir ve kanaatlerin serbestçe çarpışması ikincisi ise idare edenlerin idare edilenlere karşı anayasaya dayanan mesuliyetidir. Yani demokrasilerde vatandaşların fikir hürriyeti çerçevesinde tartışarak ve hatta fikirleri çerçevesinde örgütlenerek içinde yaşadıkları düzenin oluşmasına ve yaşamasına katılmaları gerektiğini belirtir. Öte yandan vatandaşların yönetenlere karşı hukukun üstünlüğü ilkesi ile korunmasına ve yönetenlerin sorumluluğuna dikkat çeker. Lijphart ise ideal demokratik sistemi halkın isteklerini tam olarak karşılayan, halkın tercihleri doğrultusunda oluşan ve halkın tercihlerine bağlı olarak etkinlikte bulunan bir yönetim şekli olarak tanımlarken bu şekilde bir demokratik yönetimin insanlık tarihi boyunca ulaşılamayan ve belki de ulaşılamayacak ancak ulaşılmak istenen bir düş olduğunu söylemektedir. (Lijphart, 1984:1) Belirtildiği gibi demokrasi ile ilgili tartışmalar ilk olarak kavramın tanımlamasından başlamaktadır ki bu noktada bile henüz bir görüş birliğine varılamamıştır. Öte yandan ideal demokrasinin nasıl olması gerektiği, demokratik bir yönetim şeklinde halkın yetkilerini nasıl kullanacağı ve bu yetkilerin neler olacağı da üzerinde uzlaşılammış konulardandır. Atina sitelerindeki gibi (köleler ve kadınları dışlarsa da) doğrudan bir demokrasi modelinin bugünün nüfus olarak kalabalık toplumlarında uygulanamazlığı, öte yandan böyle bir modele de duyulan özlem, yeni demokrasi modellerinin arayışını getirmektedir. Yaygın olarak uygulanan temsili demokrasilerde halk yetkilerini temsilcilere devretmektedir. Ancak sadece seçim dönemlerinde yetkilerini kullanmak ve geri kalan zamanlarda karar alma süreçlerinin dışında kalmak günümüz insanı için yeterli olmamaktadır. Daha fazla özgürlük ve karar alma süreçlerine daha fazla katılım isteyen yurttaşlar, bu istekleri karşılık bulmadığında seçimlere katılmayarak, boykotlar ve protestolar düzenleyerek sisteme olan tepkilerini göstermekte ve sistemin varlığını tehdit etmektedirler. İktidarlar ise halkın mevcut sisteme olan bağlılığını artırmak ve dolayısıyla sistemin devamı için arayış içine girmektedirler. Katılımcı demokrasi ise bu bağlamda ortaya konulan bir demokrasi modelidir.

Katılımcı demokrasi kuramı modern demokrasi kuramları öncesi şekillenmiş ve sonrasında modernize edilen ve uygulanabilirliği artırılmaya çalışılan bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha çok temsili demokrasinin yetersizliği ve doğrudan demokrasinin uygulanamazlığının ortasında bir nokta oluşturmaya çalışılan bu kuramın öncülerinin esas savundukları; halkın kendisiyle ilgili kararlarda daha etkin rol alması gerektiğidir.

Katılımcı demokrasi kuramı, oy kullanma hakkına sahip olanlar çerçevesini genişletmek ve oy verenlerin kamusal işler konusunda konuşma, irade oluşturma ve karar vermeye katılımını yaygınlaştırmak ve yoğunlaştırmak ister. (Schmidt, 2001:164)

Katılımcı demokrasiyi parlamenter demokrasi ile doğrudan demokrasi arasında bir noktaya oturtan Zavala, yerel düzeydeki güçlü örgütlenmelerle, özellikle yoksul bölgelerde, demokrasinin yaratmış olduğu gelir dağılımı ve ifade eşitsizliğinin ortadan

kaldırılabilirliğini düşünmektedir. Zavala'ya göre katılımcı demokrasinin özünü, kararlara katılma ve birlikte belirleme hakkı yani vatandaşların kendi kentleri, mahalleleri, vergi paraları ve kamusal bütçeleri konusunda kolektif karar ve erk sahibi olma hakları oluşturmaktadır. Zavala katılımcı demokrasinin seçim günü dışında insanlara belirleme hakkı tanımayan geleneksel temsili parlamenter demokrasiden bir adım daha ileride olduğunu belirtir. (Zavala, 2006:18-19)

Katılımcı demokrasi kuramına da diğer demokrasi kuramları gibi birçok eleştiri yöneltmiştir. Yurttaşların ve erdem kavramının öneminin abartıldığı, azınlık veya çoğunluk despotizmine dönüşebilme ihtimali, aşırı katılımın siyasal istikrarı bozabileceği ve demokrasinin işleyemez hale geleceği gibi eleştiriler bunlardan bazılarıdır.

Katılımcı bir demokrasi modeli oluşturmada yeni iletişim teknolojilerinden önemli dönüşümler beklenmiş ve bu teknolojiler aracılığıyla sınırlı alanlarda da olsa Teleoy, elektronik oylama, Telenor gibi birçok uygulama denenmiştir. Son dönemlerde ise gücü oldukça artan internet ve sosyal paylaşım sitelerinden katılımcı bir demokrasi modeli noktasında önemli katkılar beklenmektedir.

3. Sosyal Paylaşım Siteleri ve Demokrasi

Sosyal paylaşım siteleri insanlara çevrimiçi profiller oluşturma ve bu profilleri diğer insanlarla paylaşma fırsatı veren bir grup web sitesidir. (Barnes, Akt: Timm, Duven, 2008:89) Boyd&Ellison ise sosyal paylaşım sitelerini bireylerin sınırlı bir sistem içerisinde genel veya yarı genel profiller oluşturmaya, bağlantılar paylaşmasına ve başkalarının paylaştıkları bağlantıları görerek onlar arasında geçiş yapmasına izin veren web tabanlı servisler olarak tanımlarlar. (Boyd, Ellison, 2008:211) Sosyal paylaşım ağları, Web 2.0 aracılığıyla önemli gelişmeler göstermiştir. Özellikle bu ağlar üzerinden kullanıcılara sunulan uygulamalar toplum üzerinde derin bir etki oluşturmuştur. Tek yönlü bilgi ve veri akışı Web 2.0 ile son bulmuştur. Çift hatta çok yönlü iletişim imkânı etkileşim kavramını ortaya çıkarmış, böylelikle etkileşim sosyal paylaşım ağlarının meydana gelmesini sağlamıştır. (Kırık, 2013:73)

İnternetin ortaya çıkışı, gelişimi ve yaygınlaşmasıyla birlikte bu sürecin siyasal yapıda da etkili olacağı ve katılımcı bir demokrasi modelinin geliştirilmesi için kullanılabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Son dönemlerde ise bu tartışmanın odak noktasına her geçen gün yaygınlığını ve toplumsal yapıdaki rolünü artıran sosyal paylaşım siteleri oturmuştur. Her geçen gün kullanıcı sayılarını artıran bu alanların, siyasi ve sosyal konularda da kullanımı artmakta ancak demokratikleşmeye katkı sağlayıp sağlamayacakları yönündeki tartışmalar da bu paralelde süregelmektedir.

İnternet ve sosyal paylaşım sitelerinin demokratikleşme alanında sunduğu avantajların başında özgür bir iletişim ortamı gösterilmektedir. Katılımcı bir demokrasi modelinin oluşmasının temelini özgür bir iletişim ortamına bağlayan görüşe göre bireyler bilgiye ulaşip bilgiyi yayabildikleri ölçüde demokratikleşme sağlanabilecektir. Buna göre sosyal

paylaşım siteleri kullanıcıların içerik oluşturmalarına, paylaşımlarına ve başkaları tarafından oluşturulan içeriklere ulaşmalarına imkân sunmakta ve bu anlamda özgür bir iletişim ortamı olarak demokrasinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Geleneksel medyada kendine yer bulamayan gruplar bu alanlarda örgütlenebilmekte ve oluşturdukları alternatif medya kanalları ile seslerini diğerlerine duyurabilmektedirler.

İnternette birlikte ortaya çıkan bu alternatif medya kanalları, mobil teknolojilerin gelişimiyle birlikte “yurttaş gazeteciliği” adı verilen kavramın gelişim rüzgârını da arkasına alarak ilerlemektedir. Mobil teknolojiler sayesinde yurttaşlar, şahit oldukları olayları akıllı telefonları ile kayıt altına alabilmekte, yine aynı araçlardan Facebook, Twitter, YouTube gibi sosyal paylaşım sitelerine yükleyerek geniş kitlelerle kolayca paylaşabilmektedirler. Bu sayede de geleneksel ve kartel medyanın görmezden geldiği veya önemsiz gördüğü konular halkla buluşmakta ve oluşan kamusal alanlarda bu konular üzerine tartışılarak kamuoyu oluşturulabilmektedir.

Sosyal paylaşım sitelerinin yurttaşların bilgi sahibi olmalarını sağlayarak, oluşan sanal kamusal alanlarda siyasi konular hakkında görüşlerini belirtmesine yardımcı olduğu, yurttaşların politik kimliklerini kazanmasına yardım ettiği ve örgütlenmelerini sağlayarak kitlesel tepkilerle yönetime katılmalarını sağladığı da savunulmaktadır. Ayrıca katılımcı bir demokrasi modeli için vazgeçilmez olan sivil toplum kuruluşları da fiziksel ortamlardaki varlıklarını sanala da taşıyarak bu alanlarda kendilerini ifade etmeye ve bu alanların sunduğu fırsatlardan yararlanarak yeni destekçiler kazanmaya çalışmaktadırlar.

Sosyal paylaşım siteleri siyasi liderler ve seçmenlerin de buluşması noktası konumuna gelmiştir. Bu alanlarda siyasiler seçmenlerine seslenebilirken, seçmenler ise siyasi partileri ve liderlerini takip edip onlarla iletişime geçebilmekte ayrıca karşıt siyasi görüşlerle tartışabilmektedir.

İnternet ve sosyal paylaşım sitelerinin demokrasinin gelişimine katkı sağlayacağını savunan görüşler olmakla birlikte aksi yönde görüşler de mevcuttur. Sosyal paylaşım sitelerinde verilen tepkilerin sanal ortamlarla sınırlı kaldığı ve sadece kullanıcılara sanal tatminler yaşattığı, bu alandaki tepkilerin yönetimler tarafından ciddiye alınmadığı, bilgi kirliliği olduğu, bu alanlarda oluşan tepkilerin egemen güçlerce yine bu alanda daha sokağa inmeden pasivize edildiği veya yönlendirildiği, gözetim toplumu oluşturduğu, bu alanların demokratikleşmeye katkı sağlayacağı görüşüne yönelik getirilen başlıca eleştirilerdir.

Araştırmaya zemin oluşturulması açısından demokrasi, sosyal paylaşım siteleri ve demokrasi gibi temel kavramlar sunulduktan sonra dünyada ve ülkemizde en yaygın olarak kullanılan sosyal paylaşım sitesi: Facebook’un (Global Digital Report 2018, 2018) demokratikleşme ile olan ilişkisini ortaya koymaya çalışan araştırmamıza geçilecektir.

4. Materyal ve Yöntem

Amaç

Bu araştırmanın amacı bireylerin demokrasi algılarını, Facebook ve ülkemiz özelinde sosyal paylaşım sitelerini kullanım şekillerini, iletişim aracı olarak sosyal paylaşım

sitelerini algılayış biçimlerini, bu alanlara karşı güven algılarını ve bu ortamlarda geliştiği düşünülen toplumsal hareketlere karşı algılarını ortaya koyarak bu alanların daha katılımcı bir demokrasi modeli oluşturması yönündeki beklentilerin toplum nezdinde nasıl karşılık bulduğunu ortaya koymaktır.

Araştırmada dünya ve Türkiye genelinde en çok kullanıcıya sahip sosyal paylaşım sitesi olan Facebook inceleme alanı olarak seçilmiştir. Bireylerin daha yoğun olarak kullandığı ve gelişmiş gizlilik ayarları sayesinde bireye daha rahat kendini ifade etme şansı veren Facebook'un ülkemizdeki kullanıcı sayısı da dünya sıralamasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu nedenlerle çalışmanın kapsamı; ülkemizdeki Facebook kullanıcılarının sosyal paylaşım siteleri ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algılarını ortaya koymak amacıyla bu şekilde oluşturulmuştur.

Önem

Araştırma temsili demokratik sistemin tıkanıklıklarının giderilmesi ve daha katılımcı bir yönetim anlayışının olabirliğini ve bu aşamada sosyal paylaşım sitelerinin rolünü ve toplumun bu alanlara yüklenen beklentiyi ne denli benimsediğini koymak adına önem taşımaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bireylerin bu alanlara yönelik algılarını ve kullanım şekillerini de ortaya koyarak katılımcı bir demokrasi modeli için sosyal paylaşım sitelerinin nasıl bir rol oynayabileceği konusunda ilerde yapılabilecek çalışmalara katkı sağlayacaktır.

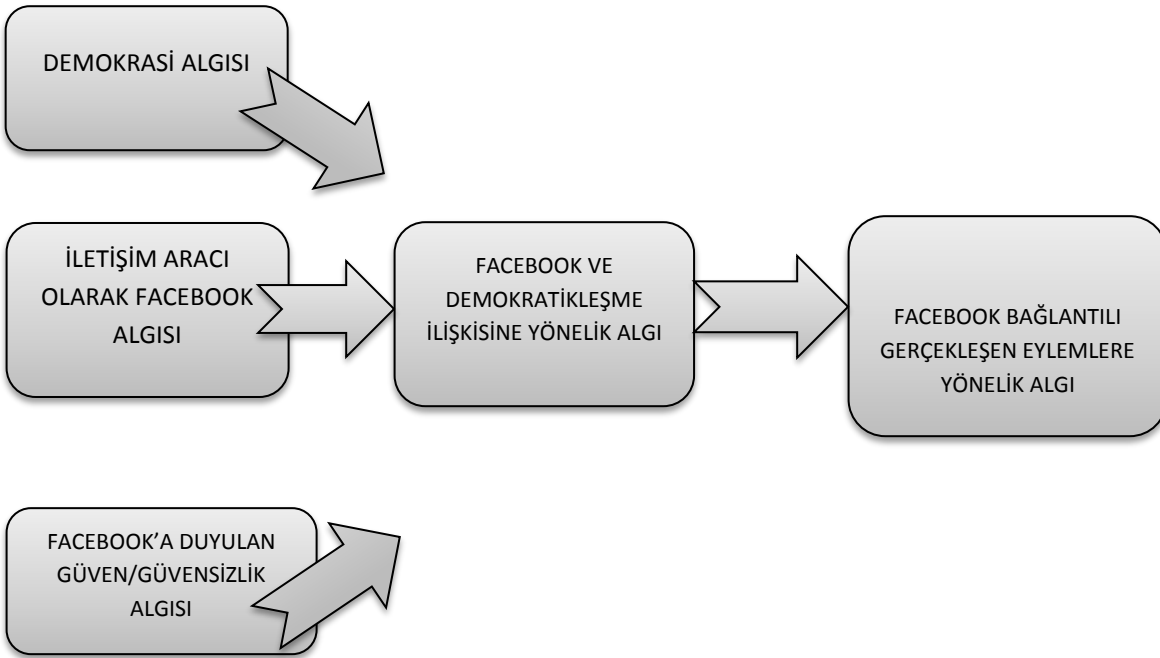
Sınırlılıklar ve Varsayımlar

Araştırma evreninin geniş olması ve tüm Türkiye'de yayılmış Facebook kullanıcıları ile yüz yüze görüşme ve anketi uygulama imkânı bulunmadığından anket çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Anket uygulaması sırasında kullanıcılar ile birlikte olunamaması bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır ancak bu durumu aşmak adına anket uygulanan kişilerle iletişim bilgileri paylaşılmış ve bazı kullanıcılardan anketle ilgili geri dönüşler alınmıştır. Anket uygulamalarında en sık karşılaşılan sınırlılıklardan biri de anket uygulanan kişilerin verdiği cevapların doğruluğundan emin olunamamasıdır. Bu sınırlılık da veri analizi yapılırken çelişkili ve gelişigüzel doldurulmuş anket formlarının elenmesiyle aşılmaya çalışılmış ancak genel anlamda kullanıcıların doğru cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırmada Şekil 1’de verilen model oluşturularak “Demokrasi Algısı”, “İletişim Aracı Olarak Facebook Algısı” ve “Facebook’a Duyulan Güven/Güvensizlik Algısı”nın “Facebook ve Demokratikleşme İlişkisine Yönelik Algı”ya ve bu algının da “Facebook Bağlantılı Gerçekleşen Eylemlere Yönelik Algı”ya etkisi olduğu varsayılmış ve varsayılan bu ilişkiyi ortaya çıkarmak adına oluşturulan soruları test etmek için anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Oluşturulan model ekseninde araştırmanın temel hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur:

H1: Kişilerin demokrasi algısı ile Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları arasında ilişki bulunmaktadır.

H2: Kişilerin iletişim aracı olarak Facebook’u algılama biçimleri ile Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları arasında ilişki bulunmaktadır.

H3: Kişilerin Facebook’a yönelik güven/güvensizlik algıları ile Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları arasında ilişki bulunmaktadır.

H4: Kişilerin Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algılarını etkilemektedir.

Ayrıca araştırma kapsamında, araştırmayı destekleyici diğer bulgulara ve ilişkilere yönelik sorular da yöneltilecek bireylerin davranış, tutum ve algıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Alan araştırması yöntemi ile yapılan bu çalışmada anket tekniğine yer verilmiştir. Anket tekniği oldukça yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler veya sorgulama takımı aracılığıyla belli bir nüfusu temsil edecek çok sayıda denekten bilgi toplayarak, toplumsal verinin toplanması ve çözümlenmesi yöntemidir. (Berger, Akt. Geray, 2011:135) Anket yönteminin olumlu yönleri kısa sürede, düşük maliyetle, çok sayıda kişiden doğru bilgi almak olarak sıralanırken beyana dayalı olması ve deneklerin anketi algılama düzeyine göre şekillenmesi ise olumsuz yönleri olarak gösterilebilir. (Arıkan, 2005:107-108)

Araştırma modeli ortaya konulduktan sonra bağımlı ve bağımsız değişkenlerin arasındaki etkiyi ortaya koymak adına anket ve ölçek soruları oluşturularak çevrimiçi olarak Facebook kullanıcılarına uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Facebook kullanıcıları oluşturmaktadır ki bu rakam daha önce de değinildiği üzere 40 milyon civarındadır. Örneklem belirlenirken 1000 kişi üzerindeki gruplarla çalışılması durumunda 0.05 oranında kabul edilebilir hata payı için gereken örneklem büyüklüğü 384 kişidir. Çalışmamızda ise 724 kişiye anket uygulanmıştır ki bu sayı güvenilir bir veri elde edebilmek için gerekli sayının oldukça üzerindedir. Çalışmada maddi kısıtlılıklar ve her bölgedeki Facebook kullanıcılarına ulaşmanın zorluğu dikkate alınarak ve geniş bir örneklem kümesine ulaşmak amacıyla çevrimiçi anket yöntemi uygulanmıştır. Örneklem grubu Türkiye'de bulunan Facebook kullanıcıları içerisinde rastgele seçimle oluşturulmuştur.

Anket Sorularının Hazırlanması

Araştırma kapsamında uygulanacak anket soruları için öncelikle araştırma modeli oluşturulmuş ve bu modeldeki değişkenleri belirlemek amacıyla her değişkene yönelik 5'li likert yöntemiyle sorular hazırlanmıştır. Ayrıca Facebook kullanım alışkanlıkları, demografik özellikler ve demokratik tutumları belirlemeye yönelik seçmeli sorular da ankete eklenmiştir. Demokrasi algısını belirlemeye yönelik sorular oluşturulurken literatür kısmında verilen demokrasinin temel ilkelerinin örneklem grubundaki algısını belirlemeye yönelik başlıklar belirlenmiş ve daha önce International Association For The Evaluation Of Educational Achievement (IEA) tarafından kullanılan demokrasi algısı ölçeğindeki sorulardan konumuz çerçevesindeki sorular ankete eklenmiştir. Yine diğer değişkenlere yönelik algıları ortaya koymak adına da literatürde geçen kavramlar ve başlıklar ışığında ölçek soruları hazırlanmıştır. Facebook kullanımına ilişkin sorular hazırlanırken de daha önce uygulanmış olan anketlerde bulunan başlıklardan faydalanılmıştır. Hazırlanan anket soruları hukuk, sosyoloji, iletişim, dilbilgisi ve

istatistik alanında uzmanlar tarafından incelenerek gerekli düzeltmeler yapılmış ve pilot çalışmaya geçilmiştir.

Anket sorularının her biri ön çalışmalar sonucunda hipotezlerin çözümü için yeterli görünse de değişkenleri ortaya koymak için oluşturulan soruların bir bütün olarak da hipotezlere cevap verip vermediğini belirlemek ve hangi soruların birbirleriyle gruplaşma yaptıklarını yani aynı amaca yöneldiklerini belirlemek amacıyla elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. SPSS programı ile yapılan faktör analizine sadece likert ölçeği ile oluşturulmuş sorulara ilişkin veriler dahil edilmiştir.

Tablo 1. Faktör Analizi Uygunluk Testi

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.919
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	8218,969
	df	351
	Sig.	,000

Tablo1’de görüldüğü üzere faktör analizi sonucunda KMO değerinin 0,919 değerine sahip olması 1,00’a yakınlığından dolayı ölçeğimizin faktör analizi için uygun sorulardan oluştuğunu ortaya koymaktadır. Yine Barlett değerinin 0,000 olması da elde edilen verilerle faktör analizi yapılabileceğini bize göstermektedir.

Toplam varyansların elde edildiği kısımda ise ilk 5 bileşenin toplam varyansının %60,478 oranında olması ise verilerin ölçmeye çalıştığımız problemi açıklayabildiğini göstermektedir. Bu değer de yine düşük olmaması beklenmektedir.

Component Matrix tablosunda ise birden fazla bileşene düşen sorular tespit edilmiş ve diğer sorularla aynı grupta toplanamayan bu sorular ölçme kısmında faydalı olamayacağından çıkarılarak ankete son hali verilmiş ve örneklem grubuna uygulanmaya başlanmıştır.

Anket uygulaması tamamlandıktan sonra hipotez testleri ve ilişkileri test etmeden önce güvenilirlik analizi yapılmıştır. Likert ölçeği ile sorulmuş 27 adet soruya yapılan güvenilirlik analizinde Tablo 2’de görüldüğü gibi Cronbach's Alpha değeri 0,872 olarak çıkmış ve anketin yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Öge Sayısı
,872	27

5. Bulgular

Demografik Bulgular

Ankete katılan ve aktif Facebook kullanıcısı olan 724 kişinin 310 tanesi (%42,3) kadın, 414 tanesi ise (%57,7) erkek kullanıcılardan oluşmaktadır. Anketi yanıtlayan Facebook kullanıcılarının büyük çoğunluğunu 18-24 yaş aralığındaki kullanıcılar oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş ve cinsiyet dağılımı Facebook'un kullanıcı verileriyle benzeşmektedir. (Global Digital Report 2018, 2018) Katılımcıların 317 tanesi (%43,8) lisans mezunu olarak görünürken bunu 176 kişi (%24,3) ile ön lisans mezunları izlemektedir.

Facebook Kullanımına İlişkin Bulgular

Kullanıcıların %40,6'sı Facebook'ta günde ortalama 1-3 saat geçirirken %38,4'ü ise 1 saatten az zaman geçirdiğini belirtmiştir.

Facebook'u kullanım amaçlarına bakıldığında ise "Arkadaşlarımdan haberdar olmak", "Gündemi takip etmek", "Eğlenmek/Zaman geçirmek" ve "Bilgi edinmek" ilk sıralarda gelmektedir. Paylaşımlarda bulunulan konularda ise sırasıyla eğlence, eğitim, politika/siyaset ve kültür/sanat gelmektedir.

Verilere bakıldığında kullanıcıların Facebook'u en çok mobil olarak kullandıkları görülmüştür. Facebook'a en sık hangi yolla bağlandıkları sorulduğunda %75 gibi bir oran cep telefonu ile bağlandığını söylerken %11,7 ile dizüstü bilgisayarlar, %10,6 ile masaüstü bilgisayarlar ve %2,6 ile tablet bilgisayarlar gelmektedir.

Facebook'ta üye olunan gruplarla ilgili soruya verilen cevaplarda ise eğitim ile ilgili gruplar ön plana çıkmaktadır. Meslek grupları, spor ve sosyal konulu gruplar ise yine en fazla katılım gösterilen gruplardır.

Katılımcıların Gerçek Hayatta ve Facebook'taki Siyasal Tutumlarına İlişkin Bulgular

Ankete katılan kullanıcılara gerçek hayatta ve Facebook'ta takındıkları siyasi/sosyal tutumlara ilişkin de sorular yöneltilmiştir. Demokrasi algısı, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları belirlemek için sorulan sorularla ortaya çıkacak sonuçlar için bu sorulara verilen cevaplar da bir nevi zemin oluşturmaktadır.

Katılımcıların gerçek hayatta siyasi tartışma ve eylemlere yönelik katılım durumları Tablo 5’te belirtilmiştir. Buna göre katılımcılarının arkadaş çevresinde siyasi tartışmalar yapmayı tanımadıkları insanlarla yapmaya tercih ettikleri görülürken siyasi kararlarla ilgili gösteri ve yürüyüşlere katılanların oranı da %20’lerde kalmaktadır ki katılımcıların siyasi tutumlarını daha kapalı bir çevrede yaşadıkları görülmektedir. Bu aktivitelerin hiçbirine katılmadığını belirtenler ise hiç de azımsanmayacak şekilde %32 civarındadır.

Tablo 3. Katılımcıların Gerçek Hayatta Siyasi Tartışma ve Yürüyüşlere Katılımı

Aktiviteler	Frekans	Oran
		%
Arkadaşlarımla siyasi konulardaki tartışmalar	480	66,2
Tanımadığım kişilerle siyasi tartışmalar	104	14,3
Beğendiğim/Beğenmediğim siyasi kararlarla ilgili gösteri ve yürüyüşler	147	20,3
Hiçbiri	230	31,7

Katılımcıların siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına üyelik durumları da yine siyasi/sosyal hayatta daha pasif bir tutum sergilediklerini, katılım göstermediklerini belirtmektedir. Katılımcıların sadece %13,8’i siyasi partilere üye iken bu oran sivil toplum kuruluşlarına üyelik aşamasında bir nebze artsa da yine düşük bir oranla %32,6 olarak görülmektedir.

Ankete katılanların gerçek hayattaki demokratik tutumlarının ardından Facebook’ta takındıkları demokratik tutumlara ilişkin sorular sorulmuştur. Öncelikle Facebook’ta siyasal/sosyal konularda etkinlikte bulunup bulunmadıkları sorulan katılımcılar bu soru ile ayrılarak katılım durumlarına göre farklı sorular yöneltilmiştir. “**Facebook’ta sosyal/siyasal konularda etkinlikte bulunur musunuz?**” sorusuna katılımcıların %47,3’ü (342 kişi) evet derken %52,7’si (382 kişi) hayır yanıtını vermiştir ve katılımcıların çoğunluğunun Facebook’u bir siyaset aracı olarak görmedikleri anlaşılmıştır.

Facebook’ta siyasi/sosyal konularda etkinlikte bulunmayan katılımcılara bunun nedeni sorulduğunda ise büyük çoğunluk bu alanın bir şeyleri değiştiremeyeceğini düşündüğünü

belirtirken bu cevabı siyasi konulara ilgi duymayanlar ve siyasi görüşünün gizli kalmasını isteyenler izlemektedir.

Facebook'ta siyasi sosyal konularda etkinlikte bulunanlara ise ne tür etkinliklerde bulunduğu sorulmuştur. Katılımcıların en fazla gerçekleştirdiği aktivite "Kendi sayfamda görüş ve düşüncelerimi ifade etmek", "Görüşlerini beğendiğim yazar/ gazeteci vb. kişileri takip etmek", "Sivil Toplum örgütlerinin sayfalarını takip etmek" ve "Siyasi/Sosyal mesaj vermek için profil fotoğrafımı değiştirmek" olarak sıralanmaktadır. Bu cevaplar doğrultusunda katılımcıların etkinliklerini kendi sayfaları ile sınırlı tuttukları ve sayfa veya kişileri takip ederek pasif bir şekilde gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Facebook'ta siyasi/sosyal etkinlikte bulunduğunu belirtilen katılımcılara Facebook'ta organize olan ve gerçek hayata yansıyan veya sanalda kalan etkinliklere katılım durumu sorulmuştur. Tablo 6 ve Tablo 7'de görüldüğü üzere Facebook'ta organize olan ve gerçek hayata yansıyan etkinliklere katılım oranı %48,5'lardadır. Genele vurulduğunda ise bu oran %22 gibi düşük bir oranda kalmaktadır. Bu oran sanal eylemlerde ise artış göstermekte ancak genele vurulduğunda yine %30 gibi düşük bir oranda kalmaktadır. Katılımcıların sanal ortamlarla kalan eylemlere katılım oranının gerçek hayata yansıyan eylemlere göre yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Facebook'ta Organize Gerçek Hayata Yansıyan Siyasi/Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu

Facebook'ta organize olan ve gerçek hayata yansıyan bir siyasi/sosyal etkinlik davetine katıldınız mı?						
			Katıldım	Katılacağımı belirttim ama katılmadım	Katılmadım	Toplam
Facebook'ta sosyal/siyasal konularda etkinlikte bulunur musunuz?	Evet	Kişi Sayısı	166	25	151	342
		Yüzde	48,5%	7,3%	44,2%	100,0%

Tablo 5. Katılımcıların Facebook'ta Organize Sanal Ortamda Kalan Siyasi/Sosyal Etkinliklere Katılma Durumu

Facebook'ta organize edilen ancak sanal ortamda kalan bir siyasi/sosyal etkinliğe katıldınız mı?					
			Evet	Hayır	Toplam
Facebook'ta sosyal/siyasal konularda etkinlikte bulunur musunuz?	Evet	Kişi Sayısı	217	125	342
		Yüzde	63,5%	36,5%	100,0%

Katılımcıların tamamına “Facebook üzerinden organize olan ve hiçbir kuruluşa bağlı olmadan bağımsız olarak gerçekleşen siyasi ve sosyal konulu eylemlere katılıp katılmayacakları” sorulmuştur. Siyasi konulu bağımsız eylemlere katılım oranı %24’te kalırken sosyal konulu bağımsız eylemlere katılım oranı ise %34.2 şeklindedir. Görüldüğü üzere katılımcıların henüz Facebook temelli gerçekleşen eylemlere yeterli ilgiyi göstermediği görülmekle birlikte sosyal konulu eylemlerde siyasi konulu eylemlere göre daha istekli davrandıkları gözlemlenmektedir.

Araştırma Hipotezlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmanın temel hipotezlerine yönelik uygulanan analizler ve analizler sonucu elde edilen veriler aktarılacaktır.

H1: Kişilerin demokrasi algısı Facebook’un demokratikleşmeye sağlayacağı katkıya yönelik algılarını etkilemektedir.

Kişilerin demokrasi algısı (A) ve Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları (D) arasındaki ilişkinin derecesi ve yönü ile ilgili sonuç almak için korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış ayrıca hipotezin doğruluğunu analiz etmek adına da Anova testi uygulanmıştır.

Seriye oluşturan birimlerin ölçülen değerinin toplamına serinin toplam değeri denir. Serinin toplam değerinin serinin birim sayısına bölümü ile elde edilen ölçüye aritmetik ortalama denilir. (Güriş & Astar, 2014:44)Aritmetik ortalama olarak da tanımlanan ortalama, merkezi eğilimi tanımlamak için en çok kullanılan yöntemdir. (Geray, 2011:49) Çalışmada sadece aritmetik ortalamaya değil, mod(Tekrar sayısı), medyan (ortanca)

değerlerine bakılarak, ortalama değerleri ile ilgili net sonuçlarla çalışmanın güvenilirliği artırılmıştır.

Kişilerin demokrasi algısı ve Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algılarını belirlemeye yönelik soruların ortalaması alındığında A için 3,2403 D için ise 3,9174 değerlerine ulaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların demokrasi algılarının yüksek yani “4-Katılıyorum” seçeneğine yakın olduğunu, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algılarında ise “3-Kararsızım” seçeneğine yakın durduklarını ve henüz Facebook’un demokrasinin gelişimine önemli katkılar sağlayacağı konusunda tereddütleri olduğunu söylemek mümkündür.

Bağımsız bir değişkenin bağımlı bir değişken üzerindeki etkisini incelemek ve hata oranını azaltmak adına “Tek Yönlü Anova” testi kullanılmaktadır. Tek Yönlü Anova testinde; bağımlı değişkenin bağımsız değişkenin düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı, farklı gruplarda hesaplanan varyansların karşılaştırılması temeline dayanan F testi ile incelenmektedir. (Güriş & Astar, 2014:214-215) Açıklanmaya çalışılan hipotezde kişilerin demokrasi algısı bağımsız değişken olarak ele alınırken Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda değişkenlere uygulanan Anova testinde “p” değerinin “,000” yani $p < 0,05$ olduğu görülmektedir. F yani Anova test değeri ise 498,467 olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda değişkenler arası farklılığın olduğunu ve anlamlı, yorumlanabilir bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Hipotez için uygulanan bir diğer test ise korelasyon testidir. Korelasyon ile birlikte, değişim gösteren iki veya daha fazla değişkenin aralarındaki ilişki incelenir. İlişkinin yönü, yani ters veya doğru yönlü olduğu ve ilişkinin kuvveti korelasyon katsayısı adı verilen bir katsayı ile belirlenir. Bu katsayı “Pearson korelasyon katsayısı” olarak da bilinmektedir. Aralarındaki ilişkinin inceleneceği değişken sayısı iki veya daha çok olabileceği gibi değişkenler arasında doğrusal veya doğrusal olmayan ilişki de olabilir. Korelasyon katsayısının değeri +1’e yaklaşıyorsa; değişkenler arasında doğru yönlü kuvvetli ilişki, -1’e yaklaşıyorsa değişkenler arasında ters yönlü kuvvetli ilişki vardır. Aynı şekilde korelasyon katsayısının değeri 0’a yaklaşıyorsa; işareti + ise doğru yönlü zayıf ilişki, işareti - ise ters yönlü zayıf ilişki olduğu anlaşılacaktır. (Güriş & Astar, 2014:249-252)

Korelasyon tablosu incelendiğinde $p = 0,00 < 0,005$ olarak bulunmuştur ve bu sonuç değişkenler arası anlamlı ve yorumlanabilir bir ilişki olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı yani “R” değeri ise 0,639 olarak elde edilmiştir ki bu da değişkenler arası ortanın üzerinde doğru yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Korelasyon katsayısı, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve kuvvetinin gösterirken; değişkenler arasındaki ilişkinin matematiksel yapısı hakkında bilgi vermez. Regresyon analizinde ise değişkenler arasındaki ilişki, matematiksel bir regresyon ile açıklanır. Basit doğrusal regresyon başlığında yer alan basit kelimesi, iki değişken arasındaki ilişkinin söz konusu olduğunu, doğrusal kelimesi ise değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal fonksiyon ile açıklandığını ifade etmektedir. Kısacası basit doğrusal regresyonda, iki

değişken arasındaki doğrusal ilişki incelenmektedir. (Güriş & Astar, 2014:249-252)
Regresyon analizi ile:

- Bağımsız değişken(ler)in, bağımlı değişkeni ne şekilde etkilediği,
- Bağımlı değişken üzerindeki değişimin ne kadarının bağımsız değişken(ler) nedeniyle ortaya çıktığı
- Bağımsız değişken(ler)in alacağı değerlere göre, bağımlı değişkenin değerinin ne olacağı belirlenmeye çalışılır. (Can, 2013:238)

Basit doğrusal regresyonda, iki değişken arasındaki doğrusal model ortaya konmaktadır. Bağımsız değişken(ler) ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin modellendiği doğrusal regresyon analizi bu anlamda en sık kullanılan modeldir.

Değişkenlere uygulanan doğrusal regresyon analizinin sonuçları incelendiğinde $p=0,000<0,05$ olarak bulunmuş ve demokrasi algısı ile Facebook ve demokratikleşme algısı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. Tablodan elde edilen bir diğer önemli veri de determinasyon katsayısı olarak adlandırılan “R Square” yani “R²” değeridir. Determinasyon katsayısı (korelasyon katsayısının karesi) bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki değişimi açıklama oranıdır. (Can, 2013:243) $R^2=0,408$ değeri demokrasi algısının, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının anlamlı bir bağımsız değişkeni olduğunu göstermektedir. Demokrasi algısı Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıdaki değişimin yaklaşık %41’ini açıklamaktadır. Yaklaşık %59’luk kısım ise diğer faktörler olarak ifade edilebilir.

Regresyon analizi ile iki değişken arasındaki ilişkinin doğrusal matematiksel bir modelinin ortaya konulduğunu belirtmiştik. Bu anlamda bağımsız değişken olarak demokrasi algısı (X) ve bağımlı değişken olarak Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının (Y) regresyon modeli şu şekilde ortaya çıkmaktadır: $Y= 0,619X+0,815$

H2: Kişilerin Facebook’u nasıl bir iletişim aracı olarak algıladıkları Facebook’un demokratikleşmeye sağlayacağı katkıya yönelik algılarını etkilemektedir.

Kişilerin iletişim aracı olarak Facebook algıları (B) ve Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları (D) arasındaki ilişkinin derecesi ve yönü ile ilgili sonuç almak için korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış ayrıca hipotezin doğruluğunu analiz etmek adına da Anova testi uygulanmıştır.

Kişilerin iletişim aracı olarak Facebook algıları ve Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algılarını belirlemeye yönelik soruların ortalaması alındığında A için 3,2403 D için ise 3,6540 değerlerine ulaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların iletişim aracı olarak Facebook algılarının “4-Katılıyorum” seçeneğine yakın olduğunu, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algılarında ise “3-Kararsızım” seçeneğine yakın olduklarını ve henüz Facebook’un demokrasinin gelişimine önemli katkılar sağlayacağı konusunda tereddütleri olduğunu ancak Facebook’u önemli bir iletişim aracı olarak gördüklerini söylemek mümkündür.

Açıklanmaya çalışılan hipotezde kişilerin iletişim aracı olarak Facebook algıları bağımsız değişken olarak ele alınırken Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları ise

bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda değişkenlere uygulanan Anova testinde “p” değerinin “,000” yani $p < 0,05$ olduğu görülmektedir. F yani Anova test değeri ise 308,025 olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda değişkenler arası farklılığın olduğunu ve anlamlı, yorumlanabilir bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür.

Korelasyon tablosu incelendiğinde $p = 0,00 < 0,005$ olarak bulunmuştur ve bu sonuç değişkenler arası anlamlı ve yorumlanabilir bir ilişki olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı yani “R” değeri ise 0,547 olarak elde edilmiştir ki bu da değişkenler arası orta düzeyde doğru yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Değişkenlere uygulanan doğrusal regresyon analizinin sonuçları incelendiğinde $p = 0,000 < 0,05$ olarak bulunmuş ve iletişim aracı olarak Facebook algısı ile Facebook ve demokratikleşme algısı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. $R^2 = 0,299$ değeri ise iletişim aracı olarak Facebook algısının, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının anlamlı bir bağımsız değişkeni olduğunu göstermektedir. İletişim aracı olarak Facebook algısı, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıdaki değişimin yaklaşık %30’unu açıklamaktadır. Yaklaşık %70’lik kısım ise diğer faktörler olarak ifade edilebilir.

Bağımsız değişken olarak iletişim aracı olarak Facebook algısı (X) ve bağımlı değişken olarak Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının (Y) matematiksel regresyon modeli ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır: $Y = 0,517X + 1,352$

H3: Kişilerin Facebook’a yönelik güven/güvensizlik algıları Facebook’un demokratikleşmeye sağlayacağı katkıya yönelik algılarını etkilemektedir.

Kişilerin Facebook’a yönelik güven/güvensizlik algıları (C1 ve C2) ve Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları (D) arasındaki ilişkinin derecesi ve yönü ile ilgili sonuç almak için korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış ayrıca hipotezin doğruluğunu analiz etmek adına da Anova testi uygulanmıştır.

Kişilerin Facebook’a güven algıları olumlu (C1) ve olumsuz (C2) olarak sınıflandırılmış ve bu algıların Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algılar ile ilişkisi ayrı ayrı irdelenmiştir. Her faktör için tanımlayıcı istatistik değerlerine bakıldığında C1 için 2,3490 ortalama değerine ulaşılırken C2 için ise 3,7578 ortalama değerine ulaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların olumlu algılar bazında 2,3490 ortalama ile “2-Katılmıyorum” seçeneğine yakın durduklarını yani Facebook’a tam anlamıyla güvenmediklerini söylemek mümkündür. Aynı şekilde Facebook’a duyulan güven algısını belirlemek için sorulan olumsuz algı sorularında da 3,7578 ortalama değerine yani “4-Katılıyorum” seçeneğine yakın durduklarını ve önceki faktörü destekler nitelikte yine Facebook’a güven duymadıklarını söylemek mümkündür.

Hipotezle ilgili sonuçlara ulaşılmaya çalışılırken C1 ve C2’nin D ile ilişkisi ayrı ayrı ele alınmıştır. İlk olarak C1 yani Facebook’a yönelik güven algısı bağımsız değişken olarak ele alınmış ve Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda değişkenlere uygulanan Anova testinde “p” değerinin “,000” yani $p < 0,05$ olduğu görülmektedir. F yani Anova test değeri ise 109,954

olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda değişkenler arası farklılığın olduğunu ve anlamlı, yorumlanabilir bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür.

Korelasyon tablosu incelendiğinde ise $p=0,00<0,005$ olarak bulunmuştur ve bu sonuç değişkenler arası anlamlı ve yorumlanabilir bir ilişki olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı yani “R” değeri ise 0,364 olarak elde edilmiştir ki bu da değişkenler arası orta düzeyin altında doğru yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Değişkenlere uygulanan doğrusal regresyon analizinin sonuçları incelendiğinde $p=0,000<0,05$ olarak bulunmuş ve Facebook’a yönelik güven algısı ile Facebook ve demokratikleşme algısı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. $R^2=0,132$ değeri ise Facebook’a yönelik güven algısının, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının anlamlı bir bağımsız değişkeni olduğunu göstermektedir. Facebook’a yönelik güven algısı Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıdaki değişimin yaklaşık %13’ünü açıklamaktadır. Yaklaşık %87’lik kısım ise diğer faktörler olarak ifade edilebilir.

Bağımsız değişken olarak Facebook’a yönelik güven algısı (X) ve bağımlı değişken olarak Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının (Y) matematiksel regresyon modeli ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır: $Y= 0,390X+2,324$

Facebook’a yönelik güvensizlik algılarının bağımsız değişken Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıların ise bağımlı değişken olarak ele alındığı durumda uygulanan Anova testinde “p” değerinin “,009” yani $p<0,05$ olduğu görülmektedir. F yani Anova test değeri ise 6,838 olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda değişkenler arası farklılığın olduğunu ve anlamlı, yorumlanabilir bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür.

Korelasyon tablosu incelendiğinde ise $p=0,005<0,05$ olarak bulunmuştur ve bu sonuç değişkenler arası anlamlı ve yorumlanabilir bir ilişki olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı yani “R” değeri ise 0,097 olarak elde edilmiştir ki bu da değişkenler arası düşük düzeyde doğru yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Değişkenlere uygulanan doğrusal regresyon analizinin sonuçları incelendiğinde $p=0,009<0,05$ olarak bulunmuş ve Facebook’a yönelik güven algısı ile Facebook ve demokratikleşme algısı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. $R^2=0,009$ değeri ise Facebook’a yönelik güven algısının, Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının anlamlı bir bağımsız değişkeni olduğunu göstermektedir. Facebook’a yönelik güven algısı Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıdaki değişimin yaklaşık %1’ini açıklamaktadır. Yaklaşık %99’luk kısım ise diğer faktörler olarak ifade edilebilir.

Bağımsız değişken olarak Facebook’a yönelik güven algısı (X) ve bağımlı değişken olarak Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının (Y) matematiksel regresyon modeli ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır: $Y= 0,100X+2,863$

H4: Kişilerin Facebook’un demokratikleşmeye sağlayacağı katkıya yönelik algıları Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algılarını etkilemektedir.

Kişilerin Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları (D) ile Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algıları (E) arasındaki ilişkinin derecesi ve yönü ile ilgili sonuç almak için korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış ayrıca hipotezin doğruluğunu analiz etmek adına da Anova testi uygulanmıştır.

Kişilerin Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları ve Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algılarını belirlemeye yönelik soruların ortalaması alındığında E için 3,0506 değerine ulaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algılarının “3-Kararsızım” seçeneğine yakın olduğunu ve katılımcıların Arap Baharı ve Gezi eylemleri gibi Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere ve bu eylemlerin demokrasinin gelişimine katkı sağladığı görüşüne katılmadıklarını, bu tür eylemlerle ilgili henüz bilgi ve karar sahibi olmadıklarını söylemek mümkündür. Öte yandan katılımcılar Facebook’un demokratikleşmeye katkı sağlayacağı görüşüne eylemlerden daha yakın durmakta ve eylemlerle ilgili ise kararsız görünmektedirler.

Açıklanmaya çalışılan hipotezde kişilerin Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algıları bağımsız değişken olarak ele alınırken Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algıları ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda değişkenlere uygulanan Anova testinde “p” değerinin “,000” yani $p < 0,05$ olduğu görülmektedir. F yani Anova test değeri ise 870,555 olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda değişkenler arası farklılığın olduğunu ve anlamlı, yorumlanabilir bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür.

Korelasyon tablosu incelendiğinde $p = 0,00 < 0,005$ olarak bulunmuştur ve bu sonuç değişkenler arası anlamlı ve yorumlanabilir bir ilişki olduğunu göstermektedir. Pearson korelasyon katsayısı yani “R” değeri ise 0,739 olarak elde edilmiştir ki bu da değişkenler arası yüksek düzeyde doğru yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Değişkenlere uygulanan doğrusal regresyon analizinin sonuçları incelendiğinde $p = 0,000 < 0,05$ olarak bulunmuş ve Facebook ve demokratikleşme algısı ile Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algılar arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmüştür. $R^2 = 0,547$ değeri ise Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algının, Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algıların anlamlı bir bağımsız değişkeni olduğunu göstermektedir. Facebook ve demokratikleşme ilişkisine yönelik algı, Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algılardaki değişimin yaklaşık %55’ini açıklamaktadır. Yaklaşık %45’lik kısım ise diğer faktörler olarak ifade edilebilir.

Bağımsız değişken olarak Facebook ve demokratikleşme algısı (X) ve bağımlı değişken olarak Facebook bağlantılı gerçekleşen eylemlere yönelik algıların (Y) matematiksel regresyon modeli ise şu şekilde ortaya çıkmaktadır: $Y = 0,833X + 0,351$

6. Sonuç ve Tartışma

Son dönemlerde yeni iletişim teknolojileri bağlamında katılımcı demokrasi modeli arayışlarının ve tartışmaların temeline Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım siteleri oturmaktadır. Sosyal paylaşım sitelerinin; alternatif bir iletişim ortamı sunarak geleneksel

medyada yer bulamayan görüşlere kendilerini ifade imkânı sağlaması, bilgiye erişim ve bilgiyi yayma anlamında sunduğu fırsatlar, kamusal bir alan olarak düşüncelerin tartışma ve uzlaşmasına olanak tanınması ve bu sayede demokrasi kültürünün gelişmesine sunduğu katkılar, bireylerin politik kimlik kazanmalarını sağlaması, örgütlenme ve sivil toplum yapısının gelişmesine fırsatlar sağlaması ve siyasal iletişim imkânı sunarak yöneten ve yönetilenlerin etkileşime geçmelerini, şeffaf bir yönetim anlayışına olanak sunması gibi faktörler bu alanların demokratik bir toplum yapısının oluşmasına katkı sağlayacağı yönündeki beklentileri artırmaktadır. Öte yandan bu alanların bilgi kirliliği ve manipülasyona sebep olduğunu, gözetim toplumunu geliştirdiğini, parçalı ve çok merkezli olması nedeniyle örgütlü toplum yapısını oluşturamayacağını, kullanıcılara sanal tatminler yaşatarak tepkilerini bastırmalarını ve bu sayede sistemin devamına katkı sağladıklarını düşünen ve bu alanların sadece bu teknolojiyi kullanabilenlerle sınırlı kaldığını belirterek dijital uçurumlar oluşturduğunu düşünen görüşler de mevcuttur.

Bu tartışmalara, Facebook özelinde sosyal paylaşım siteleri ve demokratikleşme ilişkisini ülkemizdeki Facebook kullanıcılarıyla yapılan anket çalışmasıyla ortaya koymaya çalışan araştırmamız ile katkıda bulunulmaya çalışarak çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır.

Yeni iletişim teknolojileri, internet ve sosyal paylaşım sitelerinin kullanımı belirli bir bilgi ve kültür düzeyi gerektirmekte olup bu özellikler ise teknolojik gelişmelerle büyüyen bir nesil gerektirmektedir. Bu teknolojilerin ülkemize gelişi gecikmeli olsa da anket katılımcılarının demografik bilgilerine ve diğer araştırmalarda elde edilen verilere bakıldığında bu teknolojileri kullanan genç ve eğitilmiş bir kullanıcı kitlesiyle karşılaşmaktayız.

Ülkemizdeki Facebook kullanıcıları bu ortamlarda yoğun olarak zaman geçirmektedirler. Özellikle mobil teknolojilerin gelişimi bu oranları daha da artırmıştır. Ancak demokratik olarak önemli değişimler getireceği düşünülen bu ortamları kullanım yoğunluğumuzun aksine çok da nitelikli bir şekilde kullanmadığımız görülmektedir. Kullanıcılar genel olarak bu alanı sohbet ve eğlence amaçlı kullanmakta ancak bu alanların bilgi kirliliği yarattığı görüşünün aksine bilgiye ulaşma ve yayma amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu alanlardan beklenen değişimler paralelinde kullanım kültürünün geliştirilmesi ve bilinçli ve aktif bir kullanıcı kitlesi oluşturulması gerekmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu siyasi partilere veya sivil toplum kuruluşlarına üye olmadıklarını belirtmişlerdir. İnternet ve sosyal paylaşım siteleri ile halkın yönetime katılmalarını sağlamayı beklerken halkın gerçek hayatta dahi böyle bir talep içerisinde olmadığı görülmektedir. Genel itibarıyla katılımcıların demokrasi algısının yüksek olduğu gözlemlenen araştırmada siyasi tartışmaların demokrasinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülürken, uygulamada bu tür tartışmaların sadece kendi çevresiyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Aynı şekilde siyasi kararlarla ilgili gösteri ve yürüyüşlere katılım oranı da son derece düşüktür. Demokrasi algısı ve tanımının benimsenmesinde sorun görülmezken uygulamada ve demokrasi kültürünün oluşumunda henüz bir olgunlaşma yaşanmadığı görülmektedir.

Facebook'ta takınılan demokratik tutumlarda da katılımcıların yarıdan fazlası bir şeyleri değiştireceğini düşünmediğini, siyasi konulara ilgi duymadığını veya siyasi görüşünün gizli kalmasını istediğini söyleyerek Facebook'ta siyasal/sosyal konularda paylaşım da bulunmadığını belirtmektedir. Şüphesiz bu sonuçlarda Facebook'un henüz demokratik toplum yapısının gelişimi için belirleyici bir role sahip olamaması vardır. Ancak öte yandan gerçek hayatta olduğu gibi bu alanda da katılımcılar siyasete ilgi duymamakta veya bazı çekinceler veya engeller nedeniyle siyasi görüşünü açıklayamamakta, siyasi faaliyetlerde bulunmamaktadır.

Gerçek hayatta siyasi ve sosyal konulu gösteri ve yürüyüşlere katılım göstermeyen kullanıcıların bu tutumlarını Facebook'ta organize olan ancak gerçek hayata yansıyan eylemlere karşı da sürdürdüğünü görmekteyiz. Ancak Facebook'ta organize olan ancak gerçek hayata yansımayan, sanalda kalan etkinliklere katılım oranı ise bu kullanıcılarda daha yüksek çıkmaktadır. Bu durum ise Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinin katılımcılara sanal tatminler yaşattığını ve rahatlamasını sağladığını belirten görüşleri destekler niteliktedir. Ayrıca kendi çevresiyle sınırlı ve pasif bir siyasi tutum sergileyen katılımcılar sanal ortamlarla sınırlı etkinliklerde sadece kendi çevresiyle muhatap olduğu için de daha rahat hareket edebilmektedir. Kişi veya kurumlardan bağımsız olarak Facebook üzerinde organize olan eylemlere katılım oranının düşüklüğü de benzer nedenlerle açıklanabileceği gibi kullanıcıların iddia edildiğinin aksine sadece sosyal ağlar üzerinde var olan örgütlenmelere henüz yeterince ilgi göstermediği ve siyasette hala kişi veya kurumlara ihtiyaç duymalarıyla da açıklanabilir.

Demokratik tavır ve tutumları düşük olmasına karşın demokrasi algısı yüksek bir kullanıcı topluluğu bulunmaktadır. Yani neyin demokratik neyin anti-demokratik olduğunu bilmekte ancak uygulama kısmında sorunlar yaşamaktadır. Ancak katılımcılar Facebook'un demokratikleşmeye katkı sağlayacağı konusunda henüz bir karar verebilmiş değildir.

Kullanıcılar Facebook'u önemli bir iletişim aracı olarak algılamaktadırlar. Özellikle bu alanları sık kullananlarda bu oran daha da artmaktadır.. Bu algı ve Facebook'u demokratikleşme aracı olarak görmeleri arasında da pozitif yönde doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. İletişim aracı olarak Facebook algısı bu alanın demokratikleşmeye katkı sağlayacağı yönündeki algının %30'luk bir kısmını açıklamaktadır. Kullanım sıklıklarına göre bir ilişki kurulmaya çalışıldığında da bu ortamları sık kullananlarda bu alanları bir demokratikleşme aracı olarak görme oranı negatif yönde bir kayma göstermektedir.

Eleştirel görüşlere paralel olarak kullanıcıların önemli bir çoğunluğunun Facebook'u güvenilir bulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu güvensizlik durumu Facebook'u bir demokratikleşme aracı olarak algılamaları noktasında çok küçük bir etki sağlamaktadır. Önceki bulgularla birlikte düşünüldüğünde katılımcıların bu ortamları bir demokratikleşme aracı olarak algılama süreçlerinde veya bu alanlarda siyasi/sosyal etkinlikte bulunup bulunmamalarında sanıldığının ve yaygın olarak tartışılanın aksine, öncelikle bu ortamlara güvenmemeleri, fişlenme ve gözetlenme korkusu, güvenlik endişeleri yatmamaktadır. Bu olumsuz algı ve pasif tutumların en önemli sebepleri gerçek

hayatta sahip oldukları demokrasi algısı, demokrasi kültürü ve demokratik tutumlar, iletişim aracı olarak Facebook'u algılayış biçimleri olarak görünmektedir.

Kullanıcıların Facebook bağlantılı gerçekleşen Gezi Parkı ve Arap Baharı gibi eylemlere yönelik de kararsız oldukları görülmektedir. Benzer şekilde gösteri ve yürüyüş hakkının uygulanmasının demokrasinin gelişimine katkı sağlayacağını düşünen kullanıcılar bu hakları kullanma konusunda pasif ve kararsız kalırken Gezi Parkı Eylemleri ve Arap Baharı gibi toplumsal hareketler konusunda da yine karar verememektedirler.

Araştırmanın sonucu genel itibariyle daha önce Pew Araştırma Merkezi tarafından yapılan araştırmayı destekler niteliktedir. Sosyal paylaşım siteleri henüz bir siyasal araç rolü kazanamamış, bireylerin siyasi görüşleri ve etkinliklerini önemli ölçüde etkileyebilecek bir yapıya ulaşamamıştır. Sosyal paylaşım sitelerinin demokratikleşme ve katılımcı bir demokrasi modeli oluşması sürecinde etkili bir unsur olması için yapılacak araştırmalara ve girişimlere katkı sağlamak adına araştırma sonucu elde edilen verilere ve ortaya çıkan yapıya dayanarak, sorunlar temelinde bazı öneriler sunulacaktır.

Demokrasi Kültürünün Gelişmemiş Olması: Sosyal paylaşım sitelerinin daha demokratik bir toplum yapısının oluşumuna katkı sağlayacağını beklemeden önce bu değişimin gerçek hayatta başlaması gerekmektedir. Şüphesiz bu süreçte en büyük rol ise yönetimlere düşmektedir. Araştırmada anlaşıldığı üzere yüksek olan demokrasi algısının davranış boyutuna taşınması sağlanmalıdır. Halkın zayıf olan siyasete katılım talepleri artırılmalı, toplumun her kesimin siyasetin içerisine girmesine olanak tanınmalı, bu konuda bireylerde mevcut çekince ve endişelerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Toplumsal yapı içerisinde yönetimler fikir ve ifade özgürlüğünün garantisi olmalı, demokrasinin temel ilkelerinden sayılan çatışma ve uzlaşma kültürünün gelişimine katkı sağlamalıdır. Sonraki süreçte sosyal paylaşım sitelerinden var olan bu durumu iyileştirmesini beklemek daha gerçekçi olacaktır.

İnternet Kullanımının Yayınlştırılması: Ülkemizde internet kullanım oranının henüz gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşmadığı görülmektedir. Eğer internet ve sosyal paylaşım sitelerinin demokratikleşmeye katkı sağlaması bekleniyorsa halkın hiç olmazsa büyük çoğunluğunun bu alanlara erişimi sağlanmalıdır. Bu sayede oluşması muhtemel bir katılımcı demokrasi modelinde herkesin söz hakkı olması sağlanabilir ve çoğulcu bir yapıya ulaşılabilir.

Yeni Medya Okuryazarlığının Geliştirilmesi: İnternet ve sosyal paylaşım siteleri başta olmak üzere yeni medya araçlarının toplum hayatına hızlı ve çoklu giriş yapması geleneksel medyada yaşanan bu alanların kullanımına ilişkin sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bireylerin bu alanların kullanım amaçlarına bakıldığında sohbet, eğlence gibi amaçlar ön plana çıkmaktadır. Demokratikleşme sürecinde önemli değişimler beklenen bu ortamların geleneksel medyada yaşandığı gibi içeriği boşaltılmış ürünlerle dolması istenmiyorsa bireylerin bu alanları daha bilinçli kullanmasını sağlayacak adımlar atılmalıdır.

Sosyal Paylaşım Sitelerine Yönelik Algı Sorunu: Sosyal paylaşım siteleri ile ilgili yeterli bilgiye ulaşamayan, şeffaf bir yapı ile karşılaşamayan kullanıcılarda, bu alanların

egemen güçler tarafından toplumları yönlendirmek, sistemin sürekliliğini sağlamak için kullanıldığı yönünde algılar oluşmaktadır. Ayrıca yönetimlerin bu alanları bireyleri fişlemek, gözetlemek, toplumsal tepkileri bastırmak için kullandığı yönünde endişeler de vardır. Bu algı ve endişelerin çok da yersiz olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte yönetimlerin bu alanlara müdahale etme çabası içerisinde olmaları, bir takım hukuki düzenlemelerle bu ortamlarda kendilerine karşı gelişen tepkileri bastırmaya ve sindirmeye çalışmaları da bu algı ve endişeleri destekler niteliktedir. Ancak bu alanlar demokratikleşmeye katkı sağlayacak araçlar olarak kullanılacaksa başta sosyal paylaşım siteleri veri paylaşımı ve saklanması konusunda şeffaf bir yapıya bürünmelidir. Sonrasında ise yönetimler bu alanları kontrol etmek için değil halkla buluşmak için kullanmaya çalışmalı, gerçek hayatta olduğu gibi bu ortamlarda da ifade ve düşünce özgürlüğünün garantörü olmalıdır.

Sanal Tatmin: Literatürde de yaygın eleştirilerin başında bu ortamlarda oluşan tepkilerin sonuçsuz kalması ve sadece kullanıcılarına sanal tatminler yaşatmanın ötesine geçememesi yönündedir. Bu durumun en önemli sebebi önce de belirttiğimiz gibi kullanıcılarda tam anlamıyla demokrasi kültürünün gelişmemiş olması, bu nedenle aktif siyaset içinde yer almak yerine daha kolay ve risksiz olan sanal tepkilerle kendilerini ifade etmeleri ve bu sayede takındıkları pasif demokratik tutum ve davranışların huzursuzluğundan kurtulmalarıdır. Şüphesiz demokrasi kültürünün geliştirilmesi ve sanalda oluşan tepkilerin sokakla bütünleştirilerek etkinliğinin artırılması bu sorunun en kökten çözümü olacaktır. Ancak çok yakın görünmeyen bu değişimi beklemek yerine yönetimler halkla bütünleşmek için bu ortamlarda varlıklarını artırmalı, buralarda ortaya çıkan sanal tepkileri dikkate alarak kararlarını vermeli, bir anlamda halkın bu ortamları bir siyaset aracı olarak tanımalarına ön ayak olmalıdır.

Bilgi Kirliliği ve Manipülasyon: İnternet ve sosyal paylaşım siteleri için getirilen eleştirilerin başında bu ortamların bilgi kirliliği yaratması ve manipülasyona açık olması da gelmektedir. Tüm kullanıcıların içerik oluşturmaya olanak tanımayan ve böylesine geniş bir içeriğe sahip ortamlarda bilgi kirliliğinin önüne geçmek ve sadece doğru bilgilerin yer almasını sağlamak veya denetlemek mümkün görünmemektedir. Ancak bu alanların demokrasinin gelişimine katkı sağlaması bekleniyorsa demokrasinin temel ilkelerinden sayılan bilgi edinme ve bilgiyi yayma hakkının gelişiminde, bir iletişim ortamı olarak bu araçlar kullanılmalıdır. Bu nedenle denetlenerek önlenemeyecek olan bilgi kirliliği ve manipülasyonun önüne geçmek için yönetimler halkı bilgilendirme için bu alanları kullanabilir, gerçek hayatta güvenilir birer kurum imajı çizen sivil toplum kuruluşları bu alanda bilgi kaynağı rolü üstlenerek bilgi akışına yön verebilir. Bu sayede doğru ve gerçek bilgiye ulaşan halkın bu alanları benimsemesi ve siyasal iletişim ortamı olarak görmeleri de mümkün hale gelecektir.

Parçalı ve Merkeziz Yapı: Sosyal paylaşım siteleri kendi iç dinamikleri ile de hareket edebilen ve tepkiler oluşturabilen ortamlardır. Gerçek hayatta olduğu gibi bu ortamların da merkezi bir otoriteye bağlı olması şüphesiz bu ortamlardan beklenen demokratik gelişimleri boşa çıkaracaktır. Ancak mevcut merkeziz ve parçalı yapı içerisinde de oluşan tepkiler sabun köpüğü gibi ani ve kısa süreli olabilmekte, sürekli değişen gündem

içerisinde eriyebilmektedir. Oluşan sanal topluluklar gerçek hayattaki topluluklar gibi ortak eylemlerde bulunamadığından, bir anlamda kader arkadaşlıkları yaşanmadığından sıkı bağlarla birbirlerine bağlanamamakta, olduğu gibi hızlı bir şekilde dağılıp yerini yeni sanal topluluklara bırakabilmektedirler. Literatürde de yer alan bu eleştiriler araştırma sonuçlarında da ortaya çıkmıştır. Bireyler kişi veya kurumlardan bağımsız sadece Facebook'ta organize olan siyasi ve sosyal konulu eylemlere karşı çekingen yaklaşmaktadırlar. Öyleyse bu ortamlarda oluşan sanal tepkilerin fiziki varlığa sahip kişi ve kurumlarca yönlendirilmesi gerekir ki bu anlamda en önemli rol sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Sivil toplum kuruluşları bu tepkilerin doğmasında birebir merkez noktasına gelmemeli ancak bu oluşumun içerisinde yer alarak hareketin güvenilirliğini artırmalı, belki de en önemli görevlerinin başında gelen toplumda demokrasi kültürünü geliştirmek ilkesini sanal ortamlara taşıyarak sanal demokrasi kültürünün de gelişmesini sağlamalıdır.

Araştırma kapsamında ele aldığımız sorunlar ve çözüm önerileriyle, demokratikleşme ve katılımcı bir demokrasi modeli oluşturulması sürecinde bu alanlardan nasıl verimli bir şekilde faydalanılabileceğine ilişkin öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Ancak bu dinamik ortamların değişen yapısında her geçen gün yeni sorunların veya fırsatların ortaya çıkabileceği veya getirilen çözüm önerilerinin geçerliliğinin kalmayabileceği unutulmamalıdır. Şüphesiz bu süreçte de yeni araştırmalar ve çözüm önerileri sunulacaktır. Sosyal paylaşım sitelerinin demokratikleşmeye katkı sağlaması beklenirken en önemli ve vazgeçilmez, gerekli olan unsur bu tür bir demokratikleşmeyi isteyen siyasal yönetimlerdir. Sosyal paylaşım sitelerini demokratikleşme sürecine katkı sağlayacak araçlar ve ortamlar haline dönüştürmek için yetkilerini halkla paylaşmayı düşünen, halkın katılımı ile güçleneceğini bilen ve katılımcı bir demokrasi modeli isteyen demokratik zihniyete sahip yönetimler gerekmektedir. Aksi takdirde bu ortamların demokratikleşmeye katkı sağlaması bir yana kullanımının dahi yasaklanabileceği süreçler yaşanacaktır.

Kaynakça

- Arıkan, R. (2005). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Ankara: Asil Yayınları.
- Boyd, D. M., Ellison, N. B. (2008). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*(13), 210-230.
- Can, A. (2013). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Geray, H. (2011). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş: İletişim Alanından Örneklerle*. Ankara: Genesis Yayınları.

- Güriş, S., Astar, M. (2014). *Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kırık, A. M. (2013). Gelişen Web Teknolojileri ve Sosyal Medya Bağımlılığı. Editör:A. Büyükaslan, A. M. Kırık, *Sosyalleşen Birey Sosyal Medya Araştırmaları I*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Lijphart, A. (1984). *Çağdaş Demokrasiler*. (E. Özbudun, & E. Onulduran, Çev.) Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği.
- Schmidt, M. G. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. (M. E. Köktaş, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Spitz, D. (1994). *Antidemokratik Düşünce Şekilleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Timm, D. M., Duven, C. J. (2008). *Privacy and Social Networking Sites*. New Directions For Student Services, Wiley İnterscience, Sayı:124 89-103 http://www.readcube.com/articles/10.1002%2Fss.297?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1 (14 Temmuz 2014 tarihinde erişim sağlanmıştır.)
- Wearesocial, (2018). Global Digital Report 2018. <https://digitalreport.wearesocial.com/> (8 Aralık 2018 tarihinde erişim sağlanmıştır.)
- Zavala, A. V. (2006). *Katılımcı Demokrasi*. (N. Aras, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 14.12.2018 - *Accepted*: 27.12.2018

Toplumsal Cinsiyet Ve Medya İlişkisi: Yazılı Basında Kadına Şiddet Ve Kadın Cinayetleri Haberleri Üzerine Bir Analiz

Fatma AVCI, İ. Aysad GÜDEKLİ¹

Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Antalya, TÜRKİYE

Email: fatmavci110@gmail.com, agudekli@akdeniz.edu.tr

Öz

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından biri olan ataerkil sistem kadına şiddet ve kadın cinayetleri üzerinde etkilidir. Erkek egemen sistem toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarına hâkim olmakta, kadınlar ikincil konuma düşmekte ve eril şiddete maruz kalmaktadır. Yazılı ve görsel medya, kadına yönelik şiddet ve kadın cinayeti olaylarını sıklıkla haberleştirmekte, toplumda kadına şiddeti görünür kılmaktadır. Bu çalışmada 11 Şubat 2015 tarihinde Mersin’de işlenen Özgecan Aslan cinayeti döneminde, Türk yazılı basınında çıkan kadına şiddet haberlerindeki söylem farklılıkları ele alınacaktır. Çalışma farklı yayın politikalarına sahip olan Cumhuriyet, Akit ve Hürriyet gazetelerinin 14 Şubat 2015- 14 Mart 2015 tarihlerindeki ilgili haber metinlerini kapsamış, haber metinleri Van Dijk’ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma bulgularına göre Özgecan Aslan cinayeti ve kadına şiddet haberlerini gazeteler kendi ideolojilerine ve yakın ilişkide olduğu siyasal kanadın söylemlerine göre şekillendirmiştir. Kullandıkları başlıklar, fotoğraflar ve sözcükler incelendiğinde olaylar üç gazetede farklı şekilde yorumlanmıştır. Olayların toplumsal bağlamından koparılıp siyasal bir malzemeye dönüştürüldüğü, haberlerde eril söylemin bulunduğu ve tiraj kaygısı ile sansasyonelleştirildiği sonuçlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Özgecan Aslan, Toplumsal Cinsiyet, Kadına Şiddet, Medya.

NOT: Bu çalışma, Doç. Dr. Aysad GÜDEKLİ danışmanlığında Fatma Avcı’nın tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The Relationship Between Gender And Media: An Analysis On News Coverage Of Violence Against Women And Femicide

Abstract

As an outcome of the social gender mainstreaming, the paternalistic system has descent effect on violence against women. The male dominated system ruling over the political, financial and social areas of the community creates unequal power relations and consequently women are subordinated and subjected to male violence. The news of violence against women are daily exposed in written and visual media and this type of violence is made visible in the society. In this study, it has been analysed how the Turkish written media depicted the murder of Özgecan Aslan on February 11th 2015 in Mersin; and the expression differences on Özgecan Aslan's murder and concurrent cases of violence against women in the media are discussed. The article includes the news published between February 14th 2015 and March 15th 2015 on the newspapers Cumhuriyet, Akit and Hürriyet, all of which has different publishing policies. The texts have been analysed by using the method of critical discourse analysis by Teun Van Dijk. Due to the findings, the newspapers shaped the news on murder of Özgecan Aslan and violence against women as to their ideologies along with the statements of the political circles which they are in closer relationship. When the titles, photos and words they preferred have been analysed, it is evident that incidents have been interpreted in a different way on all three newspapers. It has been concluded that the incidents have been detached from its social context and used as a means of political material, the news included masculine expressions and were sensationalized for rating

Keywords: Özgecan Aslan, Gender, Violence Against Women, News Expressions, Media, Patriarchy.

Giriş

Dünyada ve Türkiye’de her gün kadınlar eril şiddete maruz kalmakta ve kadın cinayetleri işlenmektedir. Eril şiddetin kadınlar üzerinde bu kadar yoğun yaşanmasında toplumsal cinsiyet kavramı ve rollerinin etkisi tartışılmaz. Çünkü toplumun kültürel normları, inançları insanların yaşam biçimleri üzerinde etkili olduğundan, dünyada hâkim olan ataerkil sistem cinsiyete dayalı şiddeti beraberinde getirmiştir. Ataerkil toplumlar kadınları erkeklerden alt statüde gördüğü için cinsiyete dayalı şiddet aslında kadına yönelik şiddet anlamını taşımaktadır (Population Reports, 1999: 1).

Toplumsal cinsiyet kavramı doğuştan kişinin kazandığı bir nitelik değildir. Kişilere ailesinden, arkadaşlarından, okulundan genel olarak toplum tarafından empoze edilen davranışlar, kurallar, kısaca toplumun yüklediği öğretilerdir. Türkiye’de cinsiyet ayrımına her alanda rastlayacağımız gibi bu ayrımın kadın ve erkekler arasında başladığı ve belirgin olarak hissedildiği yer özellikle ailedir. Ailede başlayan ve toplum içerisinde devam eden düşünce kalıplarına göre, kadın ve erkeklere sözde cinsiyetlerine uygun gördükleri birtakım roller biçilmiştir. Bu rollere kadının, ev işleri ve çocuklarının bakımından sorumlu olması, erkeğin dışarıda para kazanarak evin geçindirmesi, eşinin ve çocukların üzerinde söz hakkının olması gibi örnekler verilebilir. Kadının şefkatli, ağırbaşlı, namuslu, evine, eşine bağlı olması beklenirken; erkeğin güçlü, lider, baskın, risk alan bir yapıda olması kabul gören stereotip özelliklerdendir. Kadınlar kendilerine biçilen bu roller dışına çıktığında, erkek ile fikir ayrılığına düştüğünde veya kıskançlık, töre gibi sebepler yüzünden erkeklerin fiziksel güç avantajını kullanarak kadınlara şiddet uygulaması çok yaygındır. Sebep ne olursa olsun şiddet kesinlikle suçtur. Bu suçun hem hukuki alanda hem de toplumsal alanda kesinlikle ağır yaptırımını olmak zorundadır.

Medya ise toplumda kadına şiddeti ve kadına yönelik şiddet çeşitlerini, biçimlerini en sık gördüğümüz bir mecra olarak karşımıza çıkar. Haber kanallarında, gazete sayfalarında ve internet mecralarında sıklıkla haberleştirilen konulardan biridir. Medyanın kadına şiddet haberlerini paylaşmasının yanı sıra ne şekilde gösterdiği de oldukça önemli bir konudur. Medyanın kadına şiddet ve kadın cinayeti haberlerini topluma nasıl yansıttığını fikir vermesi açısından, haberde kullanılan başlıklar ve fotoğraflar, haber metinlerindeki kelime seçimleri önemlidir. Medyanın asıl işlevi kamuoyunun sesi olmaktır. Fakat günümüz kapitalist ilişkilerinde medya kamuoyu yerine güçlülerin, egemen sınıfın sözcülüğü yapmaktadır (Çoban, 2009: 151). Bu yüzden kar elde etmek isteyen medya kuruluşları, haber verme işlevi yerine tirajlarını arttırmak için haberleri gerçek bağlamından uzaklaştırmaktadır. Yazılı ve görsel medyada kadınların cinsel obje, mağdur veya kurban olarak gösterildiği birçok haber vardır. Üçüncü sayfa haberleri denildiğinde insanların aklına şiddet gören ve öldürülen kadınların hayat hikâyelerinin anlatıldığı gazete sayfaları gelmektedir. Gazeteciler kadın cinayetleri ve şiddet haberlerinde, sorunun toplumsal yönüne dikkat çekmek yerine olayları sansasyonel bir şekilde ya da adli bir vaka olarak vermektedirler. Şiddete uğrayan kadınların fotoğrafları çarpıcı bir şekilde verilerek etik değerler hiçe sayılmaktadır. Medya haber diline ve söylemine dikkat etmemekte, kadına şiddeti sıradanlaştıran, meşrulaştıran ifadelerle yer vererek ataerkil sistemin bir parçası olmaktadır.

Medyanın haberlerini oluştururken dikkate aldığı bir diğer unsur siyasi aktörlerin ideolojileridir. Çünkü medyanın siyasi kimselerle aralarında kuvvetli bir ilişki söz konusudur. Özellikle birçok medya organı iktidarın ideolojisi doğrultusunda haberlerini yaparak hem maddi hem de manevi bir güç elde etmektedir. İktidar medyayı kullanarak topluma ideolojisini ve söylemlerini benimsetmeye çalışmakta, bunun sonucunda medya güç ve ün kazanmaktadır. İktidarın söylemlerini ve ideolojisini olumlayan medya aynı şekilde muhalefetten olan siyasilerin söylemlerini de olumsuzlamaktadır. İktidarın ideolojisini desteklemeyen, farklı ideolojik görüş ve söyleme sahip siyasilerin desteklediği medya kuruluşları da vardır. Haberler bu sefer muhalif, iktidar karşıtı söylemler barındırmaktadır. İktidarın yaptığı yanlış politikalar üzerinden haberler şekillendirilmektedir. Bu durumda yine gazeteci özgür olmaktan çıkmakta, desteklediği siyasi kanat kimse onun sözcüsü haline gelmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Demografik bir kategori olan cinsiyet kavramı, biyolojik bağlamda bireyin bedensel açıdan kadın veya erkek olarak farklı olduğunu belirten, nüfus cüzdanlarının cinsiyet bölümüne yazılan ifadedir. Toplumsal cinsiyet kavramında ise kadın veya erkeğe toplum ve kültür tarafından bir takım anlamlar yüklenmekte, toplumun ve kültürün beklentileri ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı ayrıca bireyin psikolojik özelliklerini de dikkate almaktadır. Çünkü kişilerin biyolojik yapısı ile psikolojik özelliklerinin iç içe olduğu kabul edilir (Bayhan, 2013: 153). Bireylerin davranışlarına, düşüncelerine etki eden unsurların başında aile ve devlet gelmektedir. Aile içinde alınan eğitim ve öğrenilen davranış modelleri ile toplumsal cinsiyet kalıpları pekişmektedir. Devletler ise ideolojik uygulamaları ile cinsiyet rollerinin inşasında ve denetiminde etkilidir. İran'lı kadınlar için kıyafet uygulamaları, Çin'de yakın bir tarihe kadar ailelerin tek çocuk sahibi olma kuralı gibi örnekler devletlerin toplumsal cinsiyet üzerindeki gücünün göstergesidir (Connell, 2016: 189).

Çocukluğundan beri bireylere kendi cinsiyetine uygun davranış sergilemelerinin yanı sıra, mesleklerini de cinsiyetlerine göre seçmeleri gerektiğini empoze eden ataerkil düşünce yapısına sahip birçok toplum vardır ve çocukluktan itibaren kişilere bu düşünceler aşılanır. Örneğin kız çocuklarının evcilik oynarken, erkeklerin arabalarla oynaması toplumun cinsiyet rollerine göre mantıklıdır. Öğretmenlik mesleğinin kadınlar için daha uygun bir meslek olduğu düşüncesi yanlıştır fakat büyük bir grup tarafından kabul edilmiş yaygın bir görüştür. Böyle toplumlarda ise kadın ve erkek arasında toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü yaygındır. Kadının evde ev işleriyle uğraşması "dişil", erkeğin ise çalışma hayatı içerisinde makine kullanması "eril" anlamlar taşımaktadır. Makine kullanmanın ev işleri yapmaktan daha değerli olduğu görüşü ise iş hayatında cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aynı işi yapan kadın ve erkeğin aldığı ücretler işyerinde farklılık gösterebilmektedir. Erkekler kadınlar ile aynı işi yapmalarına rağmen daha fazla ücret almaktadır (Sancar, 2013: 175). Kadınların erkeklerle aynı işi yapması fakat eşit ücret alamaması küreselleşmenin sonuçlarından biridir. Küreselleşme ekonomide, kültürde, siyasette olduğu gibi toplumsal cinsiyet üzerinde de etkilidir. Küreselleşen dünyanın hem kadınlar üzerinde hem erkekler

üzerinde etkilerine rastlanılmakta fakat bu etkiler yüzyıllardır geçerli olan cinsiyet kalıplarını değiştirememektedir. Günümüzde kapitalist bir yönetim anlayışı ve bu yönetimin ataerkil bir ideolojisi vardır (Güdekli, 2016: 58). Ataerkil bir ideolojinin var olması kadın ve erkeğin fırsat eşitliği olmamasına hatta bu eşitsizliğin daha da güçlenmesine sebep olmuştur.

Cinsiyet ayrımcılığının oluşmasında ve sürdürülmesinde kalıpyargıların önemi büyüktür. Cinsiyet eşitsizliğinin üzerine yapılan en yaygın kalıpyargı ise kadınları 'namuslu' ve 'namussuz' olarak ayırıp, kadınların sürekli toplumda bir tehdit altında yaşamasına sebep olmasıdır. Bu kalıpyargılar ataerkil bir bakış açısıyla oluşturulur ve medyada, sohbetlerimizde hatta atasözlerimizde bile pekiştirilerek her alanda karşımıza çıkar (Bora, 2012: 186). "Cinsel tabakalaşma" üzerine akademik literatürde kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlikler konusunda birden çok ampirik çalışmalar yapılmıştır. Araştırmaların sonuçlarına bakıldığında ise; kadınlar ve erkeklerin ne maddi olanaklarının ne de hayattaki fırsatlarının eşit olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır (Connell, 2016: 95). Çünkü ataerkil bir toplumda kadınların ve erkeklerin nasıl davranmaları, nasıl düşünceleri gerektiği erkek egemen bir düşünceyle çizilmektedir. Bu yüzden erkek, toplumda kendisinden beklenen rolleri yerine getirip kendine yetebilen bir birey olarak yetiştirilirken, kadınlar toplum tarafından bu şekilde yetiştirilmezler. Sonuç olarak kadının özgüveni eksik kalır. Toplumsal düzene göre erkekler yapmak istedikleri mesleği seçmekte özgür olan, kendi ayakları üzerinde duran, ailesini, eşini, çocuklarını koruyan güçlü kişiler olmalıdır. Kadınların hayatı nasıl yaşayacakları genellikle evlenmeden önce baba, abi evlendikten sonra koca tarafından belirlenmektedir. Aslında bu durumda hem erkekler hem de kadınlar bir şekilde özgür olamamaktadır. Çünkü burada ideoloji devreye girerek bu cinsiyet rollerinin yerine getirilmesi gerektiğini kadın ve erkeğe şart koşmaktadır (Çetin Özkan, 2016: 122).

Sadece toplumsal alanda değil siyasal, ekonomik alanda da kadınlara yönelik ayrımcılık yapılmaktadır. Örneğin toplumda kadın ve erkekler birlikte aynı temel hak ve özgürlüklere sahip olmalarına rağmen kadınlar siyaset yaşamının dışında kalmaktadır. Türkiye'de milletvekillerinin kadın-erkek oranlarına bakıldığında arada büyük bir fark olduğu görülmektedir. (Çakır, 1991: 38). Kadının siyasete uzak kalmasının bazı sebepleri; Wintringham'a (2005) göre dört kategoride toplanır. Bunlar, ailevi sorumluluklar, siyasete katılmak için gerekli eğitim ve beceri eksiklikleri, kadınlara yapılan ayrımcılık ve cinsiyet rolü sosyalleşmesidir. Bunların dışında, kadınlar özel hayatlarında birçok işle uğraştıkları için siyasal yaşama zaman ve enerji bulamamaktadır (Güldü ve Kart, 2009: 100). Kadınların siyasete katılım oranlarının erkelere göre daha düşük olmasının bir diğer sebebi siyasal yaşamdaki ataerkil düzendir. Erkekler sayı ve güç olarak politikada egemen durumdadır. Siyasal yaşamın düzeni ve kuralları erkeklerin hayat tarzına göre belirlenmektedir. Bu yüzden kadınlar dışlanmaktadır (Tekeli, 1991: 121) Geçmişten günümüze kadınların siyasetten dışlanmalarının sebebi olarak kadın ve erkekler arasında "doğal" bir farklılığın olduğu varsayımdır. Siyaset kadınlara göre bir çalışma alanı olarak görülmez. Çünkü kadın ailesine, evine, çocuklarına bakmakla

yükümlüdür. Siyaset yıllarca erkeklere ait bir etkinlik olarak görülmüştür (Adak, 2016: 18).

Cinsiyete dayalı iş bölümünün bir diğer sonucu kadınların düşük statüde ve düşük ücretlerle yıllarca sınırlı meslekleri yapması, bu yüzden birçok kadının istihdama katılamamasıdır (Hartmann, 2008: 193). Connell (2016) bu işbölümünün keskin bir şekilde olmadığını ifade etmektedir. Ama bakıldığında çok az sayıda kadın denizci ve az sayıda erkek sekreterin olduğunu söyler. Aile içinde sadece erkeğin çalıştığı, yani erkeğin emeğinden para kazanıldığı durumlarda, ailede cinsiyet eşitsizliği ortaya çıkar. Connell bu durumu erkekliğin ekonomi politikası olarak isimlendirmiştir (Connell, 2016: 162-163).

20. Yüzyılda ekonomik alanda yaşanan patriarkal sistem yüzünden kadınlar aile içinde, kamusal alanda ve işgücü piyasalarında erkekler ile eşit tutulmamıştır. Kadınlar, devletin ekonomi politikaları ve kadınları düşük ücretle çalıştıran işyerleri yüzünden erkeğe bağımlı kılınmış, ekonomik şiddet görmüş ve ev işlerini karşılık almadan yapmışlardır. Zaten kadının kamusal hayata katılmış olması ve maddi kazanç sağlaması ev işlerini yapmayacağı ya da erkekle birlikte yapacağı anlamına gelmez iken çocuk bakımı, (varsa) evdeki yaşlıların bakımı her durumda kadının görevi sayıldığı için kadın çalışma hayatına mecburen girememiştir (Toksöz, 2011: 107).

Kadına Yönelik Şiddet Ve Medyada Sunumu

Şiddet insanlar arasında huzur bozan, yıkıcı bir davranıştır. Michaud, şiddeti “bir kişiye güç ya da baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak; duyguların kabaca ifade edilmesine doğal eğilim” ifadeleriyle tanımlamıştır (Michaud, 1991: 7). Günümüzde ise kadınların şiddet görmesi ve bu şiddetin çoğunlukla eril olması toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin en önemli kanıtlarından biridir. Sancar, eril şiddetin tanımını şu şekilde yapmıştır : “Eril şiddet, yaş, sınıf, cinsiyet ve etnisiteye dayalı hiyerarşilerle yapılandırılmış ve en güçlüünün kazanacağı biçimde örgütlenmiş bir davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir. ”Düzen”, “disiplin”, “terbiye”, “namus-şeref” gibi ahlaki değerleri merkezine alan ve en temel tekniği her türden şiddet olan toplumsal ve siyasal ilişkiler biçimidir eril şiddet” (Sancar, 2013: 216).

Ataerkil toplumlarda erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddete oldukça sık rastlanılmaktadır. Bu şiddet tek taraflı eril bir şiddettir. Her gün gazete ve televizyonda kadına şiddet haberleri paylaşılmaktadır. Özellikle kocasından, sevgilisinden, babasından yani en yakınlarından kadınlar şiddete maruz kalmaktadır. Genellikle gazeteler şiddetin fiziksel yönünü vurgulamaktadır. Fakat kadına yönelik şiddetin çeşitleri vardır.

Şiddet fiziksel, duygusal, ekonomik, cinsel ve aile içi şiddet olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Şiddet çeşitlerinden, fiziksel şiddet tokat atmak, yaralamak, dövme gibi fiziksel olarak güçlü olan kimsenin (çoğunlukla erkeklerin) karşısındaki kişiyi sindirme, istediğini yaptırma/yaptırmama davranışdır. Ekonomik şiddet, güçlü konumda olan kişinin karşısındaki kişiyi ekonomik olarak kısıtlaması, zorla çalıştırması, parasına el koyması gibi eylemlerden oluşur. Psikolojik şiddet karşı tarafı küçük düşürme, aşağılama, küfür etme gibi davranışları kapsamaktadır. Kadınların en sık karşılaştığı

şiddet türü psikolojik şiddettir. Cinsel şiddet ise kadına isteği dışında cinsel davranışlarda bulunmak, küçük yaşta evlenmeye zorlamak, laf atmak, fuhuşa zorlamak gibi davranışlardır (Suğur, 2009: 155-159). Şiddetin türü ne olursa olsun kadını son derece yıpratıcı bir davranıştır. Fiziksel veya cinsel şiddet gören kadın dolayısıyla psikolojik olarak da yıpranmaktadır. Bu şiddet biçimleri kadının özgüvenini yıkan ve mutsuz eden davranışlardır.

Eril şiddetin ortaya çıkmasına ve sıklıkla yaşanmasına etken olan birçok unsur vardır. Bu unsurlara kültürel nedenler, hukuk ve ekonomik alandaki kadınlara yönelik eşitsizlikler, devlet politikaları örnek gösterilebilir. Şiddetin ortaya çıkma sebeplerinden bir diğeri, Dursun' a göre (2010) eşitsiz güç ilişkileri ve medya kuruluşlarıdır. Medya kuruluşları içeriklerini hazırlarken toplumda güçlüden yana tavır sergilemekte, erk sahibiyle birbirini desteklemektedir. Bu ilişkilerden ise en çok ikincil durumda olan kişiler zarar görmektedir. Kadınlar cinsiyet ilişkilerinde ikincil konumdadır (Dursun, 2010: 21).

Günümüz toplumlarında yasama, yürütme ve yargıdan sonra 4. Güç olarak görülen medyanın birey ve toplum üzerinde önemli bir etkisi vardır. Kişiler dünyada, ülkesinde ve çevresinde olup biteni medya vasıtası ile takip etmektedir. Medya haber verme işlevinin yanı sıra toplumsal eşitsizlikler ile mücadele ve gerektiğinde iktidarı denetleme gücüne sahiptir. Yazılı basın bünyesindeki gazeteler uzun yıllar sürdürdüğü çizgisi ve okuyucu kitlesinin çokluğu, haberlerin kaynağının belli olmasından dolayı güvenilirliği ile toplumda önemli kitle iletişim araçlarındandır. Kaplan ve Akyol (2009: 231) gazeteyi "kullandığı dilleri aracılığıyla (simgesel ve imgesel) ürettiği enformasyonla, içeriği ve anlatı yapısıyla ideoloji (bilgi) üreten ve birey-egemen sistem, yöneten-yönetilen ilişkisini düzenleyen yapısal bir kültür kurumudur" şeklinde tanımlamıştır. Medyanın gündem belirleme, kitleleri etkileme ve yönlendirme gücünün büyüklüğü düşünüldüğünde her gün haberleştirilen kadın cinayetleri ve kadına şiddet haberlerinin yazılı basında ne şekilde sunulduğu büyük önem teşkil eder. Medyanın ekonomi politik yapısı ve belli bir ideolojiye sahip olduğu gerçeği göz önüne alındığında gazetelerin bu unsurlar doğrultusunda haberlerini şekillendirdikleri görülmektedir. Daha fazla satmak, reklam almak ve okunmak için sorumlu yayıncılık ilkesi ve etik değerler göz ardı edilip sansasyonel haberler yapılmaktadır.

Medya toplumsal cinsiyet rollerinin topluma yansıtılması ve benimsetilmesi noktasında oldukça etkilidir. Medyanın kadınlarla ilgili içeriklerini dikkat çekmek, izleyici arttırmak üzerine kuran bir yapısının olması ataerkilliğin toplumda devam etmesine sebep olmaktadır (Güdekli, 2016: 63). Medya ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında şöyle bir döngü vardır. Toplumsal cinsiyet rolleri medyaya yansır, medya da aynı şekilde bu rolleri topluma geri yansıtır. Bu yüzden bireylerin kişiliklerinin ve rollerinin oluşmasında oldukça etkilidir (Şener vd., 2016: 166).

Kadınlara şiddet uygulayan Sancar'ın da (2013: 216) ifade ettiği gibi çoğunlukla erkeklerdir. Dolayısıyla medyada çoğunlukla kadınların erkekler tarafından şiddet

gördüğü ve öldürüldüğü haberleri yer almaktadırlar. Her gün Türkiye’de ve dünyada eşinden boşanmak istediği için ya da birlikte olduğu kişi tarafından kıskanıldığı için öldürülen ya da şiddet gören kadınların sayısı azımsanamayacak kadar fazladır. Medyanın şiddet olgusunu sıkça kullanmasının bir diğer sebebi izlenme oranları ve tirajlarını yüksek tutmaktır. Özellikle gazeteler kadına şiddet ve kadın cinayeti haberlerine sayfalarında sıkça yer vermektedir. Gazeteler ilgili haberleri oluştururken olayları ayrıntılarıyla anlatarak, bazı kelimelere vurgu yaparak ve çarpıcı başlıklar kullanarak haberleri magazinleştirmektedir. Durum böyle olunca zaten şiddet görmüş kadın bir kez de medya tarafından mağdur edilmektedir (Yaktıl Oğuz, 2010: 446).

Medya kadına şiddet ve cinayet haberlerini toplumsal bir sorun olmasından dolayı okuyucu ile paylaşmaktan sorumludur. Bu yüzden kadın cinayetleri medya tarafından insan hakkı ihlali olarak sunulmaktadır. Fakat kadın cinayet haberlerinin medyada sıkça yer verilmesinin ve ‘yine kadın cinayeti’, ‘yine cinayet’, ‘yine kadın’ gibi kelimelerle sunulması aslında yaşanan olayın sıklığına tepki çekilmek istenirken, medyanın şiddet, cinayet olgusunu meşrulaştırdığı ve bazı insanlara kötü örnek olduğu da bir varsayım, eleştiridir (Yegen, 2014: 19-20). Bu durumda gazeteler, kadın cinayetlerini ve kadına yönelik şiddeti sıradanlaştırmakta ve toplumun tepkisinin azalmasına sebep olmaktadır.

Cinsiyetçi dilin medyada sıklıkla kullanılmasının bir başka sebebi medya sektöründeki kadınların istihdam oranlarının düşük olmasıdır. Özellikle yönetici konumunda çoğunlukla erkekler vardır. Bunun sonucunda haber medyasında cinsiyetçi kodlar yeniden üretilir ve kadına şiddet sıradanlaştırılarak medyada yer almaya devam eder. Olması gereken ise kadın ya da erkek gazeteci cinsiyetinden bağımsız şekilde haberini yazmalı, cinsiyetçi kodları habere katmamalı, ataerkil söylemi devam ettirmemelidir. Bu şekilde ilgili haberlerde kadınlar mağdur olmayacak ve toplumsal cinsiyet eşitliği medyada sağlanmış olacaktır (Dursun, 2010: 29).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışma Teun A. Van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi yöntemine dayalı olarak farklı ideolojiye sahip Cumhuriyet, Hürriyet ve Akit gazetelerinin 14 Şubat 2015-14 Mart 2015 tarihleri arasında Özgecan Aslan cinayeti ve kadına yönelik şiddet içerikli haberler incelenecek ve haberlerdeki söylem farklılıkları ele alınacaktır. Farklı ideolojiye sahip üç gazetenin toplumsal bir olay olan Özgecan Aslan cinayeti ve o dönem (1 aylık süreçte) yayınlanan kadına şiddet haberlerindeki söylem farklılıklarını açığa çıkarmak ve gazetelerin kendi ideolojisine yakın siyasilerin sözlerinden destek alarak haberlerini ne şekilde oluşturduklarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Araştırmanın bir diğer amacı ise gazetelerin ideolojilerinin farklı olmasının, kadına şiddet ve kadın cinayeti haberlerinin eril dil ile yazılmasında etkisinin olup olmadığına cevap aranacaktır.

Araştırmanın Özgecan Aslan cinayeti döneminde ve örnekleminde seçilmesinin sebebi öncelikle toplumu her yönden etkilemiş ve ülkede her kesimin dikkatini, tepkisini çekmiş

bir olay olmasıdır. Medyada uzun süre gündem yaratması, toplumsal duyarlılığın artması ve kadına şiddetin en çok konuşulduğu dönemlerden biri olması açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada 14 Şubat 2015-14 Mart 2015 tarihleri arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Akit gazetelerindeki Özgecan Aslan cinayeti ile kadına şiddet haber metinleri Teun Van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi yöntemi ile ele alınacaktır. Çalışmada kullanılan gazetelere Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır. Farklı ideolojilere sahip gazetelerin Özgecan Aslan cinayeti ve kadına şiddet haber metinlerindeki söylem benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Her metnin içinde farklı fikirler, ideolojiler ve gizli anlamlar vardır. Van Dijk medya metinlerindeki örtük anlamların ortaya çıkarılması, verilmek istenilen mesajların anlaşılması, haberlerin yarattığı etkilerin incelenmesi için söylem çözümlemesi kullanmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi alanında yapılan çalışmalardan en önemlisi haber metinlerinin üzerinde olduğunu belirten Dijk (1988) özellikle haber metinleri ve bağlam arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Dijk'e göre medya söylemi her kesimden insanlar için çok önemlidir. Aynı zamanda bilgi, tutum ve ideolojilerin esas kaynağıdır (Ergeç, 2010: 35-36). Milyonlarca insan, dünyada yaşanan birçok önemli olayı (örneğin savaşlar, anlaşmalar) medya aracılığıyla öğrenir. Bu insanların her biri basında ve televizyonda çıkan haber metinlerini farklı şekilde paylaşır, yorumlar. Haber söyleminin ne kadar güçlü bir etkisinin olduğu bu yüzden çok önemlidir. Toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik iktidarın uygulama biçimini ve ideolojileri anlamak için haberin başlıkları, üslubu ve şemaları iyi şekilde incelenmelidir (Van Dijk, 1999). Ayrıca medyanın siyasi kişilerle kurduğu yakın ilişkiler haberin söylemine yansımaktadır. Medya iktidarın ya da siyasilerin yaptığı çalışmaları ve uygulamaları kamuoyu ile pozitif bir şekilde paylaştığında, toplumun büyük bir kısmının düşüncelerini olumlu yönde etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu ilişkiler sonucunda medya ekonomik fayda sağlarken, iktidar ise yerini sağlamlaştırmaktadır (Bulunmaz, 2009: 339-341). Farklı siyasi ve maddi güçlerin olması, farklı ideolojideki gazetelere ve bu gazetelerde aynı haberlerin farklı şekillenmesine yol açmaktadır. Bu sebeple haber metinlerinde verilmek istenilen ideolojik fikir ve egemen söylemi açığa çıkarmak için söylem analizi yöntemine başvurulmuştur.

Haberler medyada çoğunlukla eril bir dil ile yazılmakta ve kadınlar belli stereotip kalıplar çerçevesinde sunulmaktadır. Bunun nedeni medya endüstrisine erkeklerin hâkim olması ve haberlerin erkek egemen bir anlayış ile yazılmasından kaynaklanmaktadır (Kabadayı, 2006: 113). Çalışmada farklı ideolojiye sahip gazetelerin kadına yönelik şiddet ve kadın cinayeti haberlerini oluştururken kullandığı cinsiyetçi dil söylem analizi yöntemiyle tespit edilecektir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evreni Türk yazılı basınında analize uygun olan tüm materyaller, örnek olay ise Özgecan Aslan cinayetidir. Çalışmada Özgecan Aslan cinayeti yanı sıra o dönem yazılı basında çıkan kadına şiddet ve kadın cinayetleri haberleri de analiz edilecektir. Özgecan Aslan ile ilgili haberler ölümünden üç gün sonra yazılı basında verilmeye başlandığı için gazeteler 14 Şubat 2015 tarihinden itibaren incelenmeye başlanmıştır. Çalışmanın sınırlılığı için 1 aylık süre belirlenmiş, 14 Mart 2015 tarihine kadar olan Hürriyet, Cumhuriyet ve Akit gazetelerindeki haber metinleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Analize ilk 1 ayda çıkan haberlerinin dâhil edilmesinin sebebi, kadına şiddetin yazılı basında yoğun gündem oluşturduğu bir zaman dilimi olmasıdır. Gazetelerin farklı ideolojilerden seçilmesinin sebebi, farklı yayın politikalarının Özgecan Aslan ve kadına şiddet haberlerinin söylemsel benzerliklerini ve farklılıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu gazetelerden Hürriyet, liberal ve ortaya yakın bir çizgide (genel olarak objektif haberler yaptığı kabul edilen), Cumhuriyet ulusalcı ve Atatürkçü, Akit ise İslamcı muhafazakâr ve iktidar yanlısı bir ideolojide olduğu için tercih edilmiştir.

Bulgular ve Yorumlanması

Gazetelerin haber metinleri analiz edildiğinde, Cumhuriyet gazetesi Özgecan Aslan cinayeti ve kadına şiddet haberlerinde hükümeti sorumlu tutan söylemlerde bulunmuş ve bu konuda mevcut iktidarı eleştirmiştir. Hükümetin kadına şiddeti engelleyen politikalarının olmadığına, şiddet konusunda cezaların yetersiz kaldığına, kadına şiddet uygulayan kişilere verilen iyi hal indirimlerine dikkat çekerek hükümetten hesap soran söylemler kullanmıştır. “AKP süttten çıkmış ak kaşık” (Şekil 1), “Devlet erkekçe konuştu” (Şekil 2), “Erdoğan yine çattı: Feministler filan var ya...” (Şekil 15) iktidarı olumsuzlayan başlıklardan bazılarıdır. Cumhuriyet gazetesi Özgecan Aslan ve kadın cinayetleri haberlerinde hükümet kanadından olan cumhurbaşkanı, başbakan ve siyasilere demeçlerine haberlerinde yer vermiş fakat bu demeçler eleştirilmiş ve olumsuzlanmıştır. Özgecan Aslan cinayeti ile yeniden gündeme gelen idam cezasının uygulanması tartışmalarında gazete tarafını belli ederek, idamın caydırıcı bir ceza olmadığını dile getirerek ve yasalaşmasına karşı çıkmıştır. Kadına yönelik tacizi ve şiddeti protesto eden toplulukların haberlerini hükümet karşıtı bir dil kullanarak okuyucuya aktarmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin 16 Şubat sayısınının 10. Sayfasına “Ne yüzle geldiniz” başlığı atılmış, bu başlıktaki sözler Özgecan Aslan’ın ailesine taziyeye gelen dönemin Aile Bakanı Ayşenur İslam’ı protesto eden kadınlar tarafından söylendiği iddia edilmiş ve gazete bu sözleri tırnak içine almadan vererek düşünceye katıldığını göstermek istemiştir. Kadınların saldırıya uğramasında iktidarın payı olduğu dile getirerek, bu konuda yeterli yaptırımları uygulamadıklarına değinilmiştir. Yine aynı sayfada yer alan bir başlıkta “İdam çözüm değil” ifadesi kullanılmıştır. Burada Ak Parti iktidarının kadın cinayetlerini yasalar ile korumadığı öne sürülmüş ve Türk Kadınlar Birliği Başkanı Sema Kendirci ve Kadın Dernekleri Federasyonu Başkanı Canan Güllü’nün görüşleri dile

getirilmiştir. Gazete görüşlerine yer verdiği kişilerin sözlerini desteklemiş ve idamı gündemine alan iktidar eleştirilerek, idamın kadın cinayetlerinin önüne geçebileceği düşüncesi olumsuzlanmıştır (Şekil 1).

17 Şubat tarihli sayıda ilk sayfada yer alan “Devlet ‘erkekçe’ konuştu” başlığı ile Cumhurbaşkanı Erdoğan eleştirilmiş ve iktidar karşıtı söylem sürdürülmüştür. Gazete Erdoğan’ın Özgecan Aslan için üzüntüsünü başka bir kadını eleştirerek dile getirdiğini iddia etmektedir. Haberde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile dönemin Avrupa Birliği Bakanı Volkan Bozkır’ın fotoğrafları ve söylemleri yer almıştır. Gazete burada cumhurbaşkanı ve bir bakanın cinsiyetçi söylemler ürettiğine vurgu yaparak hükümeti eleştirmektedir (Şekil 2).

7 Mart tarihli sayının 11. sayfasında yer alan haberde, “AKP usulü 8 Mart töreni” adlı başlık atılmıştır. Haberde Soma Ak Parti kadın kollarının öncülüğünde 301 işçinin yaşamını kaybettiği kazanın 301. günü ile 8 Mart Dünya Kadınlar günü için ortak bir program düzenlemesine dikkat çekilmiş, asıl eleştirilen nokta ise şehit ailelerine bu program davetiyelerinin yanında Ak Parti Manisa aday adayının broşürlerinin de dağıtılmış olmasıdır. Yaşanılan bu durumu “301. gün fırsatçılığı” olarak nitelendiren gazete, Ak Parti iktidarını bu cümleler ile eleştirmiştir. Haberin inandırıcılığı arttırmak için fotoğraf olarak Soma Kadın Kolları Başkanı Sultan Çorba’nın Somalı vatandaşlara ve şehit yakınlarına gönderdiği davetiyeye yer verilmiştir (Şekil 3).

Muhafif bir gazete olma özelliğine taşıyan Cumhuriyet gazetesi kadına şiddeti ve kadın cinayetlerinin sebebini mevcut iktidar ve politikalarına bağlayarak, eril şiddetin ve kadın cinayetlerinin toplumsal bir sorun olduğunu dile getiren haberlere iktidarı eleştiren haberlerden daha az yer vermiştir. Muhafif bir gazete olarak sadece iktidarın değil toplumdaki bütün haksızlıkların karşısında olması ve bu sorunlara çözümler üretmesi gerekirken bazı haberler “AKP usulü 8 Mart töreni”(Şekil 3) örneğinde olduğu gibi sadece hükümeti eleştirmek için yapılmıştır. Gazetenin kadına şiddeti ve kadın cinayetlerini, toplumsal bir sorun olarak ele aldığı, kadınların isyanları ve isteklerini dile getirdiği haber başlıklarına örnekler ise, “Bu düzene lanet olsun” (Şekil 16), “Öfke Patladı” (Şekil 17), “İsyanın Kadınları” (Şekil 18) şeklindedir. Özgecan Aslan ve kadın cinayetlerini protesto eden toplulukların yer verildiği haberlerde fotoğraf olarak devletin bu cinayetlerden sorumlu olduğuna dair sözlerin yazılı olduğu pankartlar kullanılarak iktidar kanadı yine olumsuzlanmıştır.

Akit gazetesi Cumhuriyet gazetesinin aksine iktidar yanlısı bir tutum sergileyerek hükümetin kadına şiddet ve kadın cinayetleri konusunda yaptığı olumlu adımları sık sık haberleştirmiştir. Özgecan Aslan cinayeti ile ilgili yapılan haberlerin büyük bir kısmında idam cezasının gelmesi gerektiğini, kadına şiddetin bitmesi için tek çözümün idam olduğunun altını çizmiş, genelleyerek Türkiye’de herkesin idam cezasının gelmesini istediğini dile getirmiştir. “Vatandaş kısas istiyor” (Şekil 19), “Vekillerden idama tam destek”(Şekil 20), “78 Milyonluk Türkiye idamın geri gelmesini konuşuyor”(Şekil 5) başlıkları ile Akit gündemini idam cezasının gerekliliği etrafında belirleyerek, halkı bu

konuda düşünmeye sevk etmiştir. Gazete iktidar partisinin sözcülüğünü yaparak toplumun düşüncelerini ve tutumlarını yönlendirmeyi amaçlamıştır. Fakat toplum sadece iktidarın yönlendirmesiyle oluşturulan bir yapı değildir. Haberlerinde akredite kaynak olarak cumhurbaşkanı, başbakan ve Ak Parti'ye mensup siyasilerin demeçleri yer almıştır. Hükümetin Özgecan Aslan'ın ailesine destek olduğunun altı sık sık çizilmiştir. Bazı haber metinlerinde kadına şiddetin sorumlusu olarak muhalefet partisi olan CHP ve medya sorumlu tutulmakta ve olumsuzlamaktadır. Bu haberlere ait başlıklardan bazıları ise şunlardır ; ‘‘Bu canilik medya ve CHP'nin eseri’’ (Şekil 19), ‘‘Vahşeti medya tetikliyor’’ (Şekil 21).

Gazetenin 16 Şubat tarihli sayısında ilk sayfada ‘‘Kadına şiddete karşı seferberlik’’ ana başlığı altında dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun Antalya'da yaptığı konuşmasındaki ifadelerine yer verilmiş, 9.sayfada devam eden haber metninin büyük bir kısmını da Davutoğlu'nun sözleri oluşturmuştur. Özgecan Aslan cinayetinden yola çıkılarak Ak Parti teşkilatlarının kadına yönelik şiddet konusunda ülkede seferberlik başlattığı vurgulanmıştır (Şekil 4).

17 Şubatta sürmanşetten verilen haberin üst başlığı ‘‘78 Milyonluk Türkiye idamın geri gelmesini konuşuyor’’ ifadelerini içerirken, haberin başlığı ise ‘‘Kısa hayat vardır’’ şeklindedir. Hem üst başlık hem başlık ile idamın geri gelmesi gerektiği halk tarafından destekleniyor algısı yaratılmak istenmiştir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haberde Özgecan'ın ailesinin idamı istemediği yönündeki ifadelerinin tersine Akit ailenin idamı istediğini haberinde belirtmektedir. ‘‘78 Milyonluk Türkiye’’ ifadesi ile sayısal bir bilgi verilerek abartmaya gidilmiştir. Çünkü başlıktan tüm Türkiye'nin idam cezasını istediği çıkarımı yapılmaktadır. İlk sayfada verilen ‘‘İdam geri gelsin’’ başlığının 10. Sayfadaki ayrıntısında siyasetçiler, ilahiyatçılar ve hukukçuların idam cezasını tartıştıkları ve yürürlüğe girmesini savunduklarını belirtmiştir (Şekil 5).

17 Şubatta 11. Sayfada yer alan iki haber dönemin CHP milletvekili Aylin Nazlıaka ile ilgilidir. Akit ilk haberini ‘‘Danslı protesto rezilliğine tepki çığ gibi’’ başlığı ile vermiştir. Nazlıaka'nın kadın cinayetlerine dur demek için dünyada bir milyar kadın ile birlikte dans etmesini ‘‘rezillik’’ olarak gösteren ve olumsuzlayan gazete, Nazlıaka'nın dans ederken gülümsediği bir fotoğrafına dikkat çekerek sanki bu durumdan mutluymuş anlamı okuyucuya algılatılmak istenmiştir. Aynı sayfadaki diğer haberin başlığı Cumhuriyet gazetesi gibi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sözlerinin olduğu ‘‘Dans edeceğine Fatiha oku’’ sözleridir. Haberın üst başlığı ‘‘Cumhurbaşkanı Erdoğan, Özgecan'ın ölümünü dans ile protesto edenlere sert çıktı’’ ifadeleri haber metnini özetlemektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ‘‘dans edeceğine Fatiha oku’’ sözlerini Cumhuriyet gazetesi tırnak içinde verirken, Akit gazetesi tırnak içinde vermeyerek bu ifadeye katıldığını göstermektedir. Cumhuriyet gazetesi ayrıca Nazlıaka'nın neden dans ettiğine ilişkin yaptığı açıklamayı haberinde yer verirken Akit gazetesinde sadece Erdoğan'ın eleştirilerine yer verilmiştir (Şekil 6).

Akit gazetesi 9 Mart tarihli sayısında ilk sayfadan verdiği ‘Kürtajcı Hürriyet’e tepki’ başlığı ile Hürriyet gazetesinin 8 Mart günü ‘Kürtaj benim kararım’ başlıklı haberine tepki niteliğinde bir haber yapmıştır (Şekil 7). 8. Sayfada devam eden haberin ayrıntısında Hürriyet gazetesinin kürtajı meşrulaştırmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Kürtajı olumsuzlayan, bir canlıyı öldürmek olarak nitelendiren Akit gazetesi, Hürriyet’in bu haberinin birçok tepki, eleştiri aldığını ifade ederek Hürriyet gazetesine ‘kürtajcı’ sıfatı vererek olumsuzlamıştır (Şekil 8).

Ayhan ve Kükrer Aydın’ın (2015: 75-88) hurriyet.com.tr ile haberler.com gazetelerinde 2015 Şubat ayı boyunca yayınlanan Özgecan Aslan cinayeti haberlerine yapılan okur yorumlarını analiz ettikleri çalışmasında, okurların siyasi iktidarı ve hukuk sistemini eleştirerek ideolojik yorumlar yaptığı tespit edilmiştir. Okuyucuların kadın cinayetlerinde idam cezasını desteklediği ya da desteklemediği, haberlere yapılan yorumlar arasındadır. Burada geleneksel medyanın aksine internet gazeteciliğinde farklı ideolojiden okuyucular, haberlere yorum, eleştiri ve önerileriyle katılarak gazetelerin sahiplik yapısı yüzünden oluşan tek sesliliğin önüne geçilmektedir. Fakat yazılı basında bu mümkün değildir. Akit gazetesi tarafsızlık ilkesine uygun davranmayarak, haber metinlerinde hükümeti eleştiren söylemler, halkın kadına şiddeti protesto ettiği ve devleti sorumlu tuttuğu gösteriler, Türkiye’deki ceza yasalarının durumuna yer vermemiştir. Kadına şiddet toplumsal bir sorun olarak ele alınmamış, kişiselleştirilerek adli bir vaka olarak sunulmuştur. Gazetenin muhafazakâr ideolojisi doğrultusunda kadına şiddetin İslam dininde yeri olmadığı, manevi eğitime ağırlık verilmesi gerektiği gibi söylemler haberlerde yer almıştır.

Hürriyet Gazetesi Özgecan Aslan’ın öldürülmesi, kadına şiddeti ve kadın cinayetlerini toplumsal bir sorun olarak ele almış, bu sorunun olumsuz yanlısamaları üzerinde durmuş ve kadın haklarını savunan bir söylem benimseyerek haber metinlerini oluşturmuştur. Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayeti haberlerinde Cumhuriyet ve Akit gazetelerinden farklı olarak hükümeti ya da muhalefeti doğrudan eleştiren, olumsuzlayan bir dil kullanmamış, gerektiğinde her iki kanadın görüşlerine de yer vermiştir. Bu yönüyle diğer iki gazeteden farklı olarak siyasi söylem katmadan haberlerini objektif bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Akit gazetesinden farklı şekilde kadın cinayetlerine tepki olarak eylem yapan toplulukların haberlerini sık sık sayfalarına taşımıştır. Bu haber başlıklarından bazıları 15 Şubat’ın 5. Sayfasındaki ‘Yastayız isyandayız’ (Şekil 9), 22 Şubat 3. Sayfadaki ‘Özgecan için giydik, geldik’ (Şekil 10), 23 Şubat 3. Sayfada ‘Hepimiz Özge’yiz yakmakla bitmeyiz’ (Şekil 11), 9 Mart’ın 4. Sayfasında yer alan ‘İsyanın rengi mor’ (Şekil 12), ‘Özgecan İsyanı’ (Şekil 22), ‘Özgecan’dan sonra 17 can’, (Şekil 23) ve ‘Susma haykır, değişim yakındır’ (Şekil 24) ifadelerinden oluşmuştur. Bu haberlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devam etmesi, eril şiddetin son bulmaması ve cezaların yetersiz kalmasının eleştirisi yapılmıştır. Haberlerin fotoğraflarını grupların yaptığı eylemler, yürüyüşler oluşturmuştur.

Yargının kadın katillerine verdiği ceza indiriminin ve eril şiddetin olumsuzlandığı haberlerin başlıklarını ise ‘Kürtaj benim kararım’ (Şekil 13), ‘Böyle vahşete saygı

indirimi” (Şekil 25),”Kadın şiddete karşı yapayalnız” (Şekil 26) ifadeleri oluşturmaktadır. Hürriyet Gazetesi eleştirilerini Cumhuriyet gazetesi gibi direkt hükümetin politikalarını hedef göstererek değil üstü kapalı bir şekilde yapmıştır. Haber metinlerinde retorik unsur olarak öldürülen, şiddet gören kadınların sayılarına ve oranlarına yer veren gazete kadına şiddetin olumsuz yanına dikkat çekmiştir.

Hürriyet gazetesi “Kürtaj benim kararım” başlıklı haberini 8 Mart Dünya Kadınlar gününde manşetine taşımıştır. Bir araştırma yapılmış ve bu araştırmaya göre kadınların yüzde 68.4’ünün “benim bedenim benim kararım” mesajını verdiği haber içeriğinde belirtilmiştir. Bir zamanlar iktidarın gündeminde olan kürtajın yasaklanması, kürtaj sınırlılığı, eş rızası olmadan kürtajın yasak olacağı gibi tartışmaların yeniden gündem olması üzerine kadın erkek eşitliğini savunan Hürriyet gazetesi bu haberinde kadınların sesi olmuş, kendi kararlarının kendilerinin almalarının gerektiğine vurgu yapmıştır (Şekil 13). Akit gazetesinin 9 Mart 8. Sayfasında (Şekil 8) çok ağır dille eleştirdiği, Ak Parti’nin aile politikalarına karşı çıkmak olarak nitelendirdiği haberi budur. Hürriyetin bu haberinde açık bir şekilde siyasi söylem bulunmamaktadır.

Ataerkil sistemi ve eril şiddeti olumsuzlayan, kadın haklarına değinen gazete toplumdaki cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekerek kadına şiddet konusunda farklı meslek gruplarıyla, sivil toplum kuruluşlarıyla görüşerek sayfalarında toplumu bilinçlendirici haberlere yer vermiştir. Fakat buna rağmen Hürriyet gazetesi bazı kadına şiddet haberlerini Cumhuriyet ve Akit gazetelerine göre daha fazla haberde sansasyonel bir dil kullanarak oluşturmuş, çarpıcı başlıklar, olayın duygusal yönünü ortaya çıkaran haber metinleri ile kadınlar mağdur ve kurban şeklinde gösterilmiştir. “Yastıklı cinayet”(Şekil 27), “Ankara’da, başına poşet geçirdiği kadını, ağzına tüp hortumu bağlayıp hem boğup hem zehirleyerek öldüren...”(Şekil 28), “Kocasının öldürüp parçalarını çöp konteynerine attığı Kübra Kart’ın komşularının dehşet anına tanık olmalarına rağmen...” (Şekil 27) haberlerinde kullanılan üsluptan anlaşılacağı üzere kadınlar bir de medya tarafından zarar görmektedir. Bu dil ile yazılan haberlerde amaç eril şiddete dikkat çekmek veya kamu yararını gözetmek değildir. Aksine kadın cinayetleri normalleştirilmekte ve magazin unsuru haline getirilmektedir. Berktaş’ın da (1997: 95) ifade ettiği gibi medyadaki haberler veya siyasilerin söylemleri kadınların cinselliği ön plana çıkartılarak oluşturulduğunda erkek egemen cinsiyet düzeni pekiştirilmekte, kadınlar bedensel bir imgeye dönüştürülmektedir. Medyanın ataerkil bir yapısının olduğunu, haberlerini de eril bir dil kullanarak oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Hürriyet gazetesi diğer iki gazeteye oranla, farklı siyasi kanatların görüşlerine sayfalarında daha fazla yer vermiştir. 16 Şubat tarihli sayıda 15. Sayfadan verdiği “Seçimde ilk sıra kadınlara” başlıklı haberin ara başlıkları CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun ifadelerinden alıntılanan “Yalnız değilsiniz” ve “Özgecan’ın hatırasına” sözleridir. Hürriyet gazetesi çoğunlukla siyasilerin sözlerini “dedi” gibi yüklemlemlerle okuyucuya sunarak tarafsızlığını göstermektedir. Bu haberde de yorum yapmaktan kaçınmış ve metninde Kılıçdaroğlu’nun demeçlerine yer verilmiştir (Şekil 14).

Kelime Seçimleri

Kelime seçimleri haber çözümlemesinin en önemli kısımlarından biridir. Çünkü metinlerde kullanılan kelimeler muhabir ve gazetenin ideolojik söylemini yansıtmaktadır. Kullanılan kelimeler ile anlam değişerek haber bambaşka bir şekilde okuyucuya sunulabilir. Aynı olayı farklı kelimeler ile anlatmaları ve tanımlamaları gazetelerin örnek olaydaki farklarını ortaya çıkarmaktadır. Cumhuriyet, Akit ve Hürriyet gazetelerinin kelime seçimleri incelendiğinde ortak olarak kadın cinayetleri, kadına şiddet, erkek şiddeti kelimeleri kullanılmış ve olumsuzlanmıştır.

Akit gazetesi, Özgecan Aslan ve kadına şiddet haberlerine yönelik ifadelerinde, ‘‘ıdam, kısas, caydırıcı’’ kelimelerinin üzerinde sıkça durmuştur. İdam cezasının gelmesi gerektiğini farklı haberlerde sıklıkla kullanarak halka empoze etmek istemiştir. Hükümetin kadına şiddet konusunda çalışmalarını dile getirmek için ‘‘seferberlik, kadınlara müjde, yeni eylem planı’’ kelimeleri kullanmış, kadına şiddeti önlemek için iktidarın söylemini kendi söylemine çevirmiştir. Medyanın kadına şiddeti ‘‘körükliyor, tetikliyor, zihinlere kazıyor’’ gibi kelimeler ile kadına şiddet üzerinde olumsuz etkisinin olduğu ifade edilmiştir.

Hürriyet gazetesi Özgecan Aslan’ın ölümünün ardından toplumun isyan ettiğini ve bazı toplulukların yürüyüşler düzenlediğini sıkça haberleştirmiştir. Metinlerde kullanılan ‘‘isyandayız, protesto etti, ayağa kalktı, on binlerce kişi, sokaklara döküldü, sloganlar atıldı, eylem’’ gibi kelimeler ile büyük toplulukların kadına şiddete isyan ettiği vurgulanmış ve slogan atmak kelimesiyle de protestoların sert bir şekilde yapıldığı yazılmıştır. Haberlerde herhangi siyasi söylem kullanmadan halkın, kadınların, erkeklerin eylemleri yaptığı belirtilmiş, genel bir ifadeyle toplumun kadına şiddet ve cinayetlere tepkili olduğu anlatılmak istenmiştir. Gazete bu tarz haberlerde ‘‘katledildi, vahşet, kurban, dehşet’’ gibi kelimeler kullanarak okunurluluğunu arttırmak istemiştir. Hürriyet’in mahkemelerin kadına şiddet olaylarında verdiği indirim kararlarını eleştirdiği haberlerinde kullandığı kelimeler ise ‘‘saygı indirimi, indirim olmasın, iyi hal indirimi’’ şeklinde nitelendirilmiş ve olumsuzlanmıştır. İdam cezası için bir haber metinde ‘‘devlet terörü’’ ifadesi kullanılmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde, Özgecan Aslan ve kadın cinayetlerinin sorumluluğu devlete yüklenmiş, bu suçlara verilen cezaların yetersiz bulunması ve indirimlerin yapılmasına ‘‘erkek egemen adalet, erkek egemen sistemin erkek yargısı, faili belli devlet, tahrik indirimi, indirim oyunu’’ gibi kelimeler ile ifade edilmiştir. Polis bir haberde ‘‘erkek egemen sistemin küçük minyatürü’’ şeklinde lanse edilmiş ve olumsuzlanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi de Hürriyet gazetesi gibi kadına şiddete tepki için toplulukların yaptığı eylemleri haberlerine taşımış, ‘‘hesap soruyorlar, öfke patladı, tabutumuz sırtımızda, yürüyün erkekler, mecliste eylem’’ gibi ifadeler kullanmıştır. Ak parti hükümetini ise ‘‘Akp usülü 8 Mart, Akp süttten çıkmış ak kaşık, devlet erkekçe konuştu’’ gibi kelimeler ile eleştirmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Özgecan Aslan cinayeti ve kadına şiddet haberlerinin Türk yazılı basınındaki yansımaları incelenmiştir. Farklı yayın politikalarına sahip Cumhuriyet, Akit ve Hürriyet gazetelerinin 14 Şubat 2015-14 Mart 2015 tarihlerine ait ilgili haber metinleri değerlendirmeye alınmış, Teun Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Özgecan Aslan cinayeti ve incelenen diğer kadına şiddet haberlerinde ana olay aynı olmasına rağmen gazeteler söylemleri, kullandığı kelimeler ile haberleri farklı anlamlandırdığı sonuçlar arasındadır. İncelenen haber metinlerinde gazetelerin ideolojilerine yakın siyasi kişilerin söylemleriyle haberlerini şekillendirdikleri, farklı görüşe sahip kişilerin sözlerini olumsuzladıkları ya da yer vermedikleri sonucu medyanın siyaset ile yakın ilişkisi olduğu düşüncesi ile örtüşmektedir.

Çalışma kapsamında analiz edilen Cumhuriyet, Hürriyet ve Akit gazetelerinin Özgecan Aslan ve kadına şiddet haberlerini kendi ideolojileri ve gündem olmasını istediği konular çerçevesinde oluşturdukları araştırmanın bir diğer sonucudur. Kadınların şiddet görmesi, kadın cinayetlerinin sebepleri, bu konudaki politikalar ve çözüm önerileri gazeteler tarafından farklı şekillerde ele alınmış ve haberleştirilmiştir. Araştırmanın problemi oluşturan farklı ideolojilere sahip gazetelerin haberlerini farklı bir söylemle yorumladıkları varsayımının doğruluğu ortaya çıkmaktadır.

İncelenen haber metinlerinde kadınlar ideolojik olarak farklı şekilde gösterilse bile kullanılan dil ve cinsiyet kalıpları açısından benzer rollerde temsil edilmektedir. Eril dilin belirgin bir biçimde kullandığı kadına şiddet haberlerinde kadınlar kurban, mağdur, savunmasız bir şekilde gösterilerek eril değerlerin pekiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Yazılı basında kadın cinayetleri en ince ayrıntısına kadar anlatılmakta, şiddete maruz kalan kadınların fotoğrafları verilerek olay magazinleştirilmektedir. İncelenen üç gazete ekseninde Türk yazılı basınında ataerkil bir yayıncılık anlayışının devam ettiği varsayımını destekler niteliktedir.

Sonuç olarak kadın erkek eşitliğinin toplumda tam anlamıyla sağlanması için erkekler kadınlar ile birlikte hareket etmeli, devlet gerekli uygulamaları ile bu eşitliği desteklemelidir. Kadınlar eğitim almalı, iş hayatında erkekler ile eşit şartlara, eşit ücrete sahip olmalıdır. Erken yaşta kız çocukları evlendirilmemeli, evlilik kadının kararı olmalıdır. Devlet kadına şiddeti caydırıcı cezalar ile önlenmeli, şiddet gören kadınların haklarını korumalıdır. Kitle iletişim araçları yayınlarında cinsiyetçi ifadelere yer vermemeli, ataerkil kalıplar üretecek söylemlerden kaçınmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği yasaları, toplumsal hayatta da uygulanmalıdır. Yasa pratiğe geçmediği sürece tam bir eşitlikten söz edilemez.

Kaynakça

Adak, S. (2016). Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet. F. Saygılıgil (hzl.). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, s. 18-24, Dipnot, Ankara.

Ayhan, A., Kükrer Aydın, Ö. (2015). İnternet Gazetelerindeki Okur Yorumlarına Yönelik Bir Analiz (Özgecan Aslan Cinayeti Örneği). Global Media Journal TR Edition, 6 (11): 75- 89.

Bayhan, V. (2013). Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet. Doğu Batı, s. 147-164.

Berktaş, F. (1997). Tanımlanması Serbest Bir Nesne: Kadın. N. Arat (drl.). Kadınların Gündemi (s. 89-97). Say Yayınları.İstanbul

Bora, A. (2012). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık. K. Çayır, M. Ayan Ceyhan (drl.). Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar (s. 175-187). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bulunmaz, B. (2009). Medya ve Siyaset Etkileşiminin Karşılıklı Boyutları. N. Tan Akbulut, C. Bilgili (drl.). Kitle İletişimi ve Toplumsalın Üretimi (s. 331-347). Beta Yayıncılık,İstanbul.

Connell, R. W. (2016). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar (2 b.). (çev. C. Soydemir) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Çakır, S. (1991). Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını. N. Arat (drl.). Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak Eşit Katılım (s. 131-142). Cem Yayınevi, İstanbul.

Çetin Özkan, Z. (2016). Geleneksel Türk Sinemasında Erkeğin Değişen Simgesi. H. Kuruoğlu (drl.). Erkek Kimliğinin Değişemeyen Halleri (s. 121-135). Nobel Yaşam, İstanbul.

Çoban, B. (2009). Medya,Kamuoyu, İdeoloji. C. Bilgili, N. Tan Akbulut (drl.). Kitle İletişimi ve Toplumsalın Üretimi (s. 137-162). Beta Yayınevi, İstanbul.

Dursun, Ç. (2010). Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği. Fe Dergisi, s. 19-29.

Ergeç, N. E. (2010). Medya ve Söylem. Pegem Akademi, Ankara.

Güdekli, A. (2016). Küresel Erkek(lik) ve Medya. Literatürk Academia, Konya.

Güldü, Ö., Ersoy Kart, M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s. 97-117.

- Hartmann, H. (2008). Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği. G. A. Savran, N.T Demiryontan (drl.). Kadının Görünmeyen Emeği (s. 157-198). Yordam Kitap, İstanbul.
- Kabadayı, L. (2006). Kadınlar ve Medya: Türk Kadın Muhabirlerinin Profili, Haber Anlayışı ve Haber Metinlerinde Kadınları Tanımlayışı. D. İmançer (drl.) Medya ve Kadın (s. 103-119) E Babil Yayınları, Ankara.
- Kaplan, N., Akyol, Ş. (2009). Bilgi Üreten Bir Kültür ve İletişim Formu Olarak Gazetecilikte Meslek Etiği: Mesleğe Aday Öğrencilerin Gazeteciliğe Bakış Açılarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. N. Tan Akbulut, C. Bilgili (drl.). Kitle İletişimi ve Toplumsalın Üretimi (s. 231-253). Beta Yayıncılık, İstanbul
- Population Reports. (1999). Ending Violence Against Woman. Issues in World Health.
- Sancar, S. (2013). Erkeklik: İmkansız İktidar (3 b.). Metis, İstanbul.
- Suğur, S. (2009). Kadına Yönelik Şiddetin Boyutları. G. Y. Oğuz (ed.). Toplumsal Yaşamda Kadın (s. 149-165). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Şener, G., Çavuşoğlu, Ç., İrklı, H. İ. (2016). Medya ve Toplumsal Cinsiyet. F. Saygılıgil (hzl.). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları (s. 166-183). Dipnot, Ankara.
- Tekeli, Ş. (1991). Kadınların Siyasetten Dışlanmışlıklarınının 55 Yıllık Öyküsü. N. Arat (drl.). Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak-Eşit Katılım (s. 115-128). Cem Yayınevi, İstanbul.
- Toksöz, G. (2011). Kalkınmada Kadın Emeği. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Van Dijk, T. A. (1999). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları. M. Küçük (drl.). Medya İktidar İdeoloji (s. 331-377). Ark Yayınları, Ankara.
- Yaktıl Oğuz, G. (2010). Erkek Egemen Toplumda Gücün Kanıtı: Kadına Yönelik Şiddet ve Medyadaki Görünümleri. Ö. Özer (ed.). Medyada Şiddet Kültürü (s. 433-450), Literatürk, İstanbul
- Yegen, C. (2014). İnternet Haberciliğinde Kadın Cinayeti Haberlerinin Sunumu: Posta Gazetesi Örneği. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC), s. 15-28.

ŞEKİLLER

ŞEKİL 1-CUMHURİYET GAZETESİ 16 ŞUBAT 2015 SAYISI 10. SAYFA

ŞEKİL 2-CUMHURİYET GAZETESİ 17 ŞUBAT 2015 SAYISI

ŞEKİL 3- CUMHURİYET GAZETESİ 7 MART 2015 SAYISI 11. SAYFA

ŞEKİL 4- AKİT GAZETESİ 16 ŞUBAT 2015 SAYISI

ŞEKİL 5- AKİT GAZETESİ 17 ŞUBAT 2015 SAYISI

ŞEKİL 6- AKİT GAZETESİ 17 ŞUBAT 2015 SAYISI 11. SAYFA

ŞEKİL 7- AKİT GAZETESİ 9 MART 2015 SAYISI

ŞEKİL 8- AKİT GAZETESİ 9 MART 2015 SAYISI 8. SAYFA

ŞEKİL 9- HÜRRİYET GAZETESİ 15 ŞUBAT 2015 SAYISI 5. SAYFA

ŞEKİL 10- HÜRRİYET GAZETESİ 22 ŞUBAT 2015 SAYISI 3. SAYFA

ŞEKİL 11- HÜRRİYET GAZETESİ 23 ŞUBAT 2015 SAYISI 3. SAYFA

ŞEKİL 12- HÜRRİYET GAZETESİ 9 MART 2015 SAYISI 4. SAYFA

ŞEKİL 13- HÜRRİYET GAZETESİ 8 MART 2015 SAYISI

ŞEKİL 14- HÜRRİYET GAZETESİ 16 ŞUBAT 2015 SAYISI 15. SAYFA

ŞEKİL 15-CUMHURİYET GAZETESİ 18 ŞUBAT 2015 SAYISI

ŞEKİL 16- CUMHURİYET GAZETESİ 5 MART 2015 SAYISI

ŞEKİL 17-CUMHURİYET GAZETESİ 16 ŞUBAT 2015 SAYISI

ŞEKİL 18- CUMHURİYET GAZETESİ 8 MART 2015 SAYISI 16. VE 17. SAYFALAR

ŞEKİL 19- AKİT GAZETESİ 18 ŞUBAT 2015 SAYISI 12. SAYFA

ŞEKİL 20- AKİT GAZETESİ 17 ŞUBAT 2015 SAYISI 8. SAYFA

ŞEKİL 23- HÜRRİYET GAZETESİ 8 MART 2015 SAYISI 6. SAYFA

ŞEKİL 24- HÜRRİYET GAZETESİ 22 ŞUBAT 2015 SAYISI 8. SAYFA

ŞEKİL 25- HÜRRİYET GAZETESİ 18 ŞUBAT 2015

ŞEKİL 26- HÜRRİYET GAZETESİ 27 ŞUBAT 2015 SAYISI 5. SAYFA

ŞEKİL 27- HÜRRİYET GAZETESİ 21 ŞUBAT 2015 SAYISI 8. SAYFA

ŞEKİL 28- HÜRRİYET GAZETESİ 18 ŞUBAT 2015 SAYISI 3. SAYFA

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 16.11.2018 - *Accepted*: 28.12.2018

Sinematografinin Görsel Anlatım Kodları ve Mekân Kullanımının Gerçekliğin Oluşturulması Bağlamında Bir Dönem Dizisi İncelemesi: *Narcos* Örneği¹

Emre Ahmet SEÇMEN

İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü, İstanbul, TÜRKİYE

Email: emreahmetsecmen@gmail.com

Öz

Sinemadan sonra izleyicileri en fazla tercih ettiği diziler, televizyon dışında tüm dünyada farklı ortamlarda izlenen bir tür haline almıştır. İzleyicinin beğenisini kazanmak için aynı sinema gibi estetik kaygılarla üretilmesi gereken diziler, hikâyesi ve oyunculuklarının yanı sıra, her bir bölümünde görsel olarak seyirciyi belli bir haza ulaştırmalıdır. Sinemanın görsel tasarım unsurları olan sinematografi, mekân seçimi, kurgu, ışık, renk, kostüm, saç tasarımı, makyaj gibi görsel ürünü oluşturan bu kodlar birbirleriyle uyum içinde olmak zorundadır. Ortaya konulacak işin geçmiş veya gelecek bir dönemde geçiyor olması bu görsel ürünlerin, sinematografi ve mekân kullanımı gibi konularda daha titiz davranmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu nedenle çalışma, tüm dünyada takip edilen bir dönem dizisi olan “Narcos” un bu kodlardan olan “mekân” ile “sinematografik anlatım” arasındaki uyumu sorunsallaştırmaktadır. Çalışmanın amacı sinematografi ve mekân kullanımının, bir görsel ürünün başarısında ne denli önemli olduğunun ortaya çıkarılmasıdır. Mekân seçimi, kullanımı ve sinematografik anlatımın tutarlı bir şekilde ve bir bütün olarak incelenebilmesi için “Narcos” dizisinin ilk iki sezonundaki yirmi bölüm çalışmanın sınırlılığı olarak belirlenmiş; sinematografi tanımı, görsel anlatım ve mekân seçimi ve kullanımı örneklem olarak seçilen “Narcos” dizisi üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: görsel tasarım; sinematografi; mekân kullanımı; narcos

¹ **NOT**: Bu çalışma, 2-3 Haziran 2017 tarihlerinde İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi’nde düzenlenen “Düğünler ve Çözümler: Kent” Ulusal Lisansüstü Öğrenci Konferansı ve Sergisi’nde Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

A Study On The Visual Expression Of Cinematography Creation Codes And The Usage Of Space In An Episode Of *Narcos*

Abstract

After cinema, series are the most preferred pieces by audiences all around the world in different context apart from television. To gain the interest of the viewer, the series' produces aesthetic concerns and series story and acting in each section, which provide visual interest for the audience. Visual expression includes narration, which is an integral part of the visual design of cinema such as cinematography, space selection, editing, lighting, color, costume, hair design, and make up, which have to be in harmony with each other. For the work of art that takes place in the past and the future, cinematography and the usage of space are examined in a series way in this context. For this reason, this study questions the harmony between space with the cinematographic narration of "Narcos," a period sequence that is followed all over the world. The purpose of the study is to reveal how important cinematographic narration and the usage of space are in the success of a visual product. In order to analyze location selection and usage as well as cinematographic narration, as a whole and coherently, this study is limited to the first two seasons of the Narcos series. The definition of cinematography, visual expression, and space selection and their usage are examined by means of Narcos.

Keywords: visual design; cinematography; usage of space; narcos

Giriş

Televizyon dizileri sinemadan sonra en fazla tercih edilen ve insanların boş vakitlerini değerlendirdiği bir görsel kültür aktivitesidir; Günlük yaşamı seyirlik bir olguya dönüştüren televizyonun, program akışında, televizyon dizileri önemli bir yer alır (Erginbaş, 2012: 50). Popülerleşen dizi furyası ve dizilerini reklamsız kesintisiz internetten izlemeye başlayan izleyici sayesinde doğal bir şekilde ortaya çıkan; büyük medya gruplarının ya da ciddi girişimcilerin hayata geçirdikleri resmi dizi/film izleme siteleri artık hayatın içindedir (blogajansweb.com, 2013: Nisan 22). Yazılan dizi senaryolarının geniş kitlelere hitap etmesi ticari amaçlı ilk önceliktir; ancak bir televizyon dizisi, senaryo kalitesi ve dünya çapında bir etki yaratılması dışında özellikle görsel olarak izleyiciyi bir doyum noktasına ulaştırabilmelidir.

Bütün sanat dalları yalnızca toplumun siyaseti, felsefesi ya da ekonomisi tarafından değil, aynı zamanda teknolojisi tarafından da biçimlendirilir (Monaco, 2001: 69). Dizi, aynı sinema filmlerindeki gibi büyük bir estetik kaygı ile çekilmeli ve üzerindeki şüpheler giderilmelidir. Sinematografinin görsel anlatım kodları, sinemanın temel bir yapı taşı olmasının yanı sıra dizi türünün de bir yapı taşı haline gelmiştir. Bunun için de anlatım, kamera kullanımı, mekân seçimi, ışık, renk, kostüm, saç tasarımı, makyaj gibi görsel ürünü oluşturan bu kodlar birbirleriyle uyum içinde olmak zorundadır. Zaten sinematografik görüntü de; dış gerçekliğin kurulması, düzenlenmesi ve simülatif olarak yeniden yaratılması üzerine kuruludur (Yıldız, 2015: 53).

Sanatsal dürtüler teknoloji aracılığıyla dışa vurulana dek, sanat eserinden söz edilemez (Monaco, 2001: 69). İçinde bulunduğumuz dönemin görüntü teknolojileri, mekân seçimi ve kullanımı ile birleşmiş; özellikle bir dönemi anlatan hikâyelerin izleyici tarafından daha fazla tercih edilmesini beraberinde getirmiştir. Geçmişe yönelik özlemi içeren ve detayları bilinmeyen gizli kalmış olayların aydınlatılması insanoğlunun görsel kültür ürünlerinden bir beklentisi haline gelmiştir. İnsanın algılandıklarından elde edilen tarihsel kaynakların tümü öznel, ama yalnızca sözlü kaynaklar bu öznelliğe meydan okumamızı, gizli gerçeğe ulaşmak umuduyla belleğin katmanlarına inmemizi ve karanlıklarına girmemizi sağlar (Thompson, 1999: 132). Rudolf Arnheim şöyle yazar: Nesneyi alışılmamış ve çarpıcı bir açıdan yeniden üreterek sanatçı izleyiciyi sadece dikkat etme ya da kabul etmenin ötesine geçen daha zekice ilgi duymaya zorlar (Bordwell & Thompson, 2011: 198). Son dönemin örnekleri arasında gösterilen *Game of Thrones* (Taht Oyunları), *Spartacus*, *Boardwalk Empire* (Rıhtım İmparatorluğu), *Rome* (Roma) gibi diziler hepsi birer dönem dizisi olmakla birlikte, mekân kullanımı ve sinematografik anlatımı bakımından her bölümde izleyiciye ayrı bir sinema filmi hazzı yaşatmaktadır (Imdb Top Charts, çevrimiçi: 26.09.2016).

İlk sezonu 28 Ağustos 2015'te *Netflix* üzerinden yayınlanan *Narcos* dizisi, hem *Netflix'in* daha çok tanınmasını hem de ona ait diğer dizilerin de izleyici tarafından dünyanın dört bir yanında takip edilmesini sağlamıştır (Spangler, 2016: 3

March). *Narcos* dizisi farklı bir kurgu mantığı, mekân & renk kullanımı ve sinematografik görsel anlatımı ile bir dönem dizisi olarak farklı bir canlandırma ile çekilen; yapım ve teknik kadro olarak Güney Amerika sinemasının usta isimlerini –Jose Padilha gibi- barındıran başarılı bir yapımdır (Imdb, 26.09.2016). Dizide dönemin canlandırılmasında oyuncuların gerçek olaylardan esinlenen karakterlerle benzerliklerine dikkat edilmesinin yanı sıra mekân kullanımı ve görüntü üretimi sırasında tercih edilen teknik detaylar, belirleyici roller üstlenmiştir. Öykünün gerçek karakterlerinin yaşadıklarına dayalı geliştirilen senaryo, politik içerikli ve polisiye türünün temel unsurlarıyla bir arada harmanlanmış; belge ve kurmaca görüntüler arasında bir uyumu kurgusu ile yakalamıştır. Kuşkusuz dizinin başarısının temel sırrı Kolombiyalı ünlü uyuşturucu baronu Pablo Escobar gibi daha önceden üzerine çok fazla görsel iş yapılmamış bir kişiyi ve onun ekseninde dönen birtakım ulusal ve uluslararası olayları anlatmasıdır (Kırsavoğlu, 2016: 26 Eylül).

Sinematografi –ya da görünüş yönetmenliği- sinema için görüntü kaydetme bilimi ve sanatıdır (Goodridge & Grierson, 2014: 8). Mekân kullanımı ile oluşan sinemasal mekân ise dünyanın sanatçı tarafından sinema aracılığıyla algılanması, başka bir deyişle anlamlandırılmasıdır (Oktuğ, 2008: 123). Sinematografik teknik ve mekân kullanımının, kadrajlama ve anlatıma nasıl destek verdiğinin ortaya çıkarılması ve sinemasal anlatım kodları üzerine yapılan çalışmaların sayıca az olması bakımından bu araştırma daha da önem kazanmaktadır. Çünkü Kracauer'e göre, sinema, büyük şehri yakalama, ortak ve adsız yaşamını görüntüleme, kendine has zamansallığını anlatma ve sessiz, gizli saklı, bilinçsiz olaylarını yakalama yetisine sahip olan bir araçtır (Kracauer'den akt. Perivolaropoulou, 2008: 25).

Sinematografi

Sinema, tekniğin deneyini ve onun algı üzerindeki etkilerini tamı tamına ifade etme gücüne sahip tek sanattır (Pezzella, 2006: 13). Dilimizde ve sektörel tanımında daha çok görüntü yönetmenliği olarak tanımlanan sinematografi, kelime anlamı olarak hareketle yazma olarak tanımlanır. Fotoğraf ve fotografiye dayanan bu kelimenin tanımından yola çıkarak içeriğinin tanımlanması veya kapsamının açıklanması daha önemlidir. Yönetmen aynı zamanda çekimin sinematografik niteliklerini de –yalnızca ne çekildiğini değil, ama nasıl çekildiğini de- kontrol eder. Bu neden faktörü üç tercih alanı içerir: (1) çekimin fotografik kapsamı, (2) çekimin çerçevesi ve (3) çekimin süresi (Bordwell & Thompson, 2011: 167).

Yukarıdaki tanım, sinematografi kavramının birçok unsurun bir araya gelmesinden doğan bir estetik düzen olduğunu gösterir. Diğer bir görüşe göre sinematografik görüntü; aydınlatma, çerçeveleme, görüntü düzenlemesi, alıcı açısı, görüş noktası, nesnelere ve alıcının devinimi, kurgu, dekor, giysi, makyaj, aksesuar, oyun, oyuncu gibi etmenlerle oluşur (Algan, 1996: 78). Tüm bu etmenlerin uyum içinde, filmin görsel estetiğine uyacak biçimde ve izleyicinin dikkatini de çekecek şekilde kullanımı sonucunda kendine

özgü bir nitelik sahibi görüntü ortaya çıkacaktır. Ayrıca sinematografinin kullanımı yeni bir dili veya söylemi de beraberinde getirecektir. Görüntü yoluyla yaratılan atmosfer, içinde oyuncuların öykünün gerektirdiği madde ve ruha bürünmeleri için mutlak ihtiyaç duydukları yaşam alanıdır (Güngör, 2014: 165). Görsel ürünün kendi içinde yeni yaratacağı bu söylem ve uzam, yapılan işin özgünlüğünü belirleyen en önemli unsurdur. Nilgün Abisel'e göre söylem ise anlatının dinamiğini, kurmaca dünyanın mantığını oluşturan olay örgüsünü, zaman ve mekân kullanımını, eksiltileri, anlatan ağızları kapsamanın ötesinde tüm sinematografik tekniklerin kullanılış tarzını da –aydınlatmadan çekim ölçeklerine, oyunculuktan müziğe- içermektedir (Abisel'den Aktaran: Ersümer, 2013: 119).

Sinematografi kavramının ortaya çıkması, sabit görüntüden hareketli görüntüye geçiş ve akabinde kullanılan kaydedici cihazın hareketlenmesi yeni anlatım türlerinin çıkışının ilk adımlarıdır. Hareketlenen kamera yeni çerçeveleme anlayışlarını ve yeni kamera hareketlerinin de bulunuşu ile birbirini izlemiştir. Fotoğraf ile birebir bağlantılı olan çerçeveleme anlayışları, sinematografi olarak yeni bir isimle kendi içinde devinim ve gelişme sağlamaktadır. Çerçeve iki boyutlu bir tasarım olarak, seyircinin bakışı ve dikkatini planlı bir şekilde yönlendirerek iletilmesini istediğimiz anlamı ortaya çıkarır. Sanatçının, başkalarını farklı şekilde gördüğü malzemeyi kendi bakış açısıyla ortaya koymasındadır (Brown, 2014: 147). Şunu da unutmamak gereklidir ki sinematografik görüntünün kendi gerçekliği dışında olağan gerçeklikle de bir ilişkisi mutlaka olacaktır. Film kamerasının doğayı betimleme yeteneği eşsizdir. Perdedeki görüntü doğadaki gerçeğinin birebir uzantısıdır. Sanatsal ürünler içerisinde yalnızca fotografik ve sinematografik görüntü nesnesinin birebir kopyasını sunma özelliğine sahiptir (Yıldız, 2015: 53,54).

Buradaki gerçeklikte payı olan en önemli unsurun sinematografik anlatım kodları olduğu şüphesizdir. Kurmaca gerçekliğin kendi içindeki inandırıcılık oranının artması veya azalmasında en önemli unsurlar olarak görülen mekân ve bu kurmacanın kendi içindeki zamanı, görsel ürünlerin izleyici tarafından beğenilmesi ve takip edilmesinde en belirgin etmenlerdir. Çalışma, sinematografiye bu boyutlardan bakmayı amaçlamıştır.

Görsel Anlatım Ve Mekân Kullanımı

Tüm görsel ürünler fikir olarak yaratım aşamasından geçtikten sonra onun görselleştirilmesindeki en önemli unsurlardan olan mekân için yaratım süreci başlamaktadır. Senaryoda iç veya dış olarak belirtilen mekân, yapay bir dekordan ibaret olabilmekte veya gerçek bir mekânın üzerinde yapılacak düzenlemelerle var olanın üzerinde oynayarak üretilebilmektedir. Bu tercihler üretilecek olan görsel ürünün temel yapısına ve seyirci üzerinde bırakmak istediği etkilere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Sinema, mekân tasarımları üzerinde bir uygulama alanıdır. Yönetmen de yarattığı düşsel gerçeklik için özgürce davranabileceği bir alan bulabilmektedir. Yönetmenin kendi coğrafyasından esintilerini taşıyarak bunu farklı ülkelerde de olsa

uygulayabilmesi ve üretimini görsel dokusunu oluşturmadaki etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Sinema filmleri, diziler ve içinde kurmaca öğeler barındıran tüm görsel üretimler, kendilerine özgü has bir dil kullanmak zorundadırlar. Bu dilin oluşmasında en belirgin iki unsur olan görsel anlatım ve mekân, üzerinde en fazla kafa yorulması gereken detayları bir arada barındırır. Fakat mekân unsurunun, sinematografiden bir adım önce düşünülmesi gereklidir. Sinema ortaya çıktığı ilk günden itibaren mekânla etkileşimde olmuş ve bilinçli veya bilinçsiz mekânı daima kullanmıştır. Yapılan tüm sinemasal tasarımlar mekânsal tasarımdan sonra yapılmaktadır (Bayrak, 2015: 49).

Sinematografinin kendi iç unsurlarından biri olan çerçeveleme ise görsel anlatımın yapıtaşıdır. Çerçeveleme yönetmen ve görüntü yönetmeninin direkt, sanat yönetmeni ve mekân sorumlusunun ise dolaylı olarak içine dâhil olduğu bir uygulama türüdür. Çerçeveleme, çerçeve oranı ve biçimi, çerçevenin ekran içi ve ekran dışı mekânı tanımlanma tarzı, çerçevenin mesafeyi, açıyı ve görüntüye bakış noktası yüksekliğini dayatma tarzı ve çerçevenin mizansenle ilişki içerisinde hareket etme tarzı aracılığıyla güçlü bir şekilde görüntüyü etkiler (Bordwell & Thompson, 2011: 186).

Her yönetmen kendine uygun bir çerçeve seçecek ve bu biçimsel tercih ona ait bir tarzın oluşmasına öncülük edecektir. Bundan sonra devreye girecek olan çerçevenin hareketlenmesi ise çekim yapılacak olan mekânın durumu ve görüntü yönetmeninin yaratıcılığı ise perçinlenerek estetize edilmiş yepyeni bir kurmaca gerçeklik ortaya çıkaracaktır. Kamera hareketleri, mekânı belirli hale getirmek için kullanılır. Aynı zamanda nesnelerin üç boyutluluğunu ortaya çıkaracak, onlara gerçeklik izlenimi kazandıracak şekilde kaydırma hareketleri yapılır (Ersümer, 2013: 120).

Hareketli çerçeve nesnenin çerçevenmesinin değişmesi anlamına gelir. Hareketli çerçeve çekim sırasında kameranın açısını, düzeyini, yüksekliğini ve mesafesini değiştirir. Ayrıca çerçeveleme bizi görüntü içindeki malzemeye yönlendirdiği için, çoğu kez kendimizi çerçeve ile birlikte hareket ederken görürüz. Bu tip çerçeveleme aracılığıyla nesneye yaklaşabilir, ondan geri çekilebilir ya da yanından geçebiliriz. Kamera hareketlerinin sinemanın başından beri yönetmenler ve izleyiciler için bir çekiciliği olmuştur. Neden? Görsel olarak kamera hareketlerinin birkaç yakalayıcı etkisi vardır. Çoğu kez onlar görüntünün mekânındaki enformasyonu artırır. Nesnelere durağan çerçevelere göre daha açık seçik ve canlı görünür hale gelirler. Genellikle yeni nesnelere ve figürler ortaya çıkar. Yani kamera hareketi bir bakış açısı çekimini izlediğimiz güçlü bir ipucu olabilir (Bordwell & Thompson, 2011: 199,200).

Mekân seçimi ve kullanımı ise görsel bir ürünün kendi gerçekliğinin yaratılmasındaki en önemli unsurdur. Mekân belirlenmeden kameranın nereye kurulacağını kararı verilemeyecek ve çekim öncesi buna dair bir fikir yürütülebilmesi çok zor hale gelecektir.

Mekânın seçimi ve kullanımı ile birlikte tüm görsel ürünlerde bir filmsel gerçeklikten bahsetmek mümkün hale gelecektir. Mekân adeta bir oyuncu gibidir; duyguları şekillendirir, güçlüye güçlü, suçluya suçlu hissi verir. Bunun en büyük nedeni şudur: insan kendisini bilmeye başladığı andan itibaren, hatta ve hatta daha kendini bilmezken bile; kendisini sürekli bir mekân içinde “var etmiştir” (Uzunali, 2015: 22).

Bir filmin veya dizinin çekim mekânı seçimi ve kullanımı, seyirci ile bütünleşmesi ve kendi gerçekliğinin inandırıcılığı hususunda çok kritik bir eylemdir. Bu eylemin rayına oturması ise sinematografik anlatım ile kendini bulacaktır. Çünkü sinema da (yani yönetmen) aynen mimar gibi mekânı eleştirir, düşletir, temsil eder, kullanır, denetler ve dönüştürür (Allmer, 2010: 8). Yönetmen bunu yaparak aslında kullanılan mekâna anlatılan zamanı, konuyu, karakterleri ve etkiyi de düşünerek bir sınırlama getirmektedir. Bu sınırlama görsel anlatımın kodlarıyla sağlanmaktadır. Mekânın farklı açılardan çekilmesi ve istenilen noktalarının gösterilmesi, mekânın kendi gerçekliğinin değil ürünün yarattığı yeni mekânsal gerçekliğin ortaya çıkmasının önünü açmaktadır.

Yönetmen mekânın tasarlanması sürecinde kamerayı konumlandırarak tüm figürleri farklı açılardan görmek istemektedir ve bu şekilde belirli bir sinemasal düzen içerisinde kurgulanan gerçeklik izleyiciye aktarılmaktadır (Bayrak, 2015: 59). Burada hareketli çerçevenin de altını çizmek gerekmektedir. Hareketli çerçeve sayesinde mekânın nasıl algılanması gerektiği farklı bir boyut kazanacak ve birbirinden farklı hareketli kamera türleri de mekânın farklı kavranması için bir sebep doğacaktır.

Mekân ile ilgili yapılan çalışmaların geneline bakıldığında mekân kelimesinin açıklanması, mekânın anlamlandırılması, mekânın kullanıcıları için bilgi sunulması şeklinde yaklaşımların yoğunlaştığı görülmektedir. Bir filmde veya dizide ise mekân yine üç şekilde canlandırılabilir: ürünün bir dönemde geçmiş bir ürünün yeniden canlandırılması mantığından hareketle gerçek mekânların kullanımı (mekân dış görünüm olarak büyük bir değişiklik geçirmemişse geçerli olabilir), dönemsel veya günümüzde geçen yeni bir olayın canlandırılmasında ilgisi olmamakla birlikte gerçek mekânların kullanımı ve anlatılan hikâyenin zaman çizelgesi düşünülmeden mekânın gerçek veya sanal olarak sıfırdan inşa edilmesidir.

Belli bir dönemde geçmiş gerçek hikâyelerin yeniden canlandırıldığı bir görsel üretim için en doğru kararın –eğer ayakta kaldıysa- hikâyenin geçtiği orijinal yerin seçimi olacağı kesindir. Mekân tasarımı modernizm öncesinde olduğu gibi yerel kültürlerden beslenmektedir. Sinemanın mekânı kullanma zorunluluğu nedeniyle kullanılan mekânlar yönetmenin etkileşim halinde olduğu yerel kültürle alakalı olarak şekillenmektedir. Yönetmenin içinde doğup büyüdüğü toplumun sahip olduğu kültür yine yönetmenin çekeceği filmlerde mekân tasarımı olarak seyirciye sunulmaktadır (Bayrak, 2015: 59). *Narcos* dizisi, bir dönem dizisi olarak mekân (yer) seçimi ve kullanımı, sinematografik anlatım bağlamında ve dizinin yönetmeni ve teknik ekibinin de çekim mekânları arasındaki yerel bağın ışığında incelenmesi gereken bir dizidir.

Amaç Ve Yöntem

Araştırmanın amacı, bir dönem dizisinde konunun görselleştirilmesinde sinematografinin görsel anlatım kodları ve mekân kullanımının dizinin başarısındaki payını ortaya çıkarmaktır. Fritz Lang'dan Jacques Tati'ye, yan yana düşünmekte zorluk çekilecek yönetmenlerin filmlerinin ortak noktası mekândır, öyle ki mekân adeta bir oyuncu gibi başrolüdür (Allmer, 2010: 7). Sinema filmleri dışında bir dizinin güncel kalmasında ve başarılı olmasında en önemli etken olan görsel anlatım ve mekân kullanımı “*Narcos*” dizisi bağlamında incelenmiştir. Senaryo, oyunculuk ve yönetmenlik kavramları bir işin başarısındaki en önemli etkenlerdir, fakat yapılan akademik çalışmalar mekân kullanımı ve sinematografik (teknik) anlatım ile ilgili çözümlenmeler bakımından sayıca az olduğu için sinema tekniği ve mekân kompozisyonlarını ve kadrajlamalarını oluşturmak konusunda yapılan tercihlerin incelenmesi, konu ile ilgili bilgi sahibi olmak isteyen çalışmacılar için son derece önemlidir.

Tanımlayıcı ve keşfedici bir araştırma olan bu çalışmada betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Yaklaşım, Gömülü Teori “Grounded Theory” olarak belirlenmiştir. Verileri sistematik olarak bir araya getirip analiz eden ve yeni olgular keşfetmeye yarayan bu yaklaşımda kuram; verilerden tüme varımsal olarak geliştirilmekte ve hipotez oluşturulmamaktadır. Grounded teorinin eş zamanlı veri toplama ve analiz yaklaşımı, ortaya çıkan analizimizi geliştirmek için veri koleksiyonumuzu şekillendirirken, bu vurguları izlememizde bize yardımcı olur (Charmaz, 2015: 64). Oluşturulacak olan kategoriler (değişkenler) ham veriler içinde vardır ve bunu araştırmacı çözecektir. Açık, Eksen ve Seçici Kodlama olarak üç çeşit kodlama barındıran Gömülü Teori yaklaşımı; bilgi kategorilerinin geliştirilmesi (açık kodlama), geliştirilen bilgi kategorilerinin birbirlerine bağlanması (eksen kodlama) ve kategorileri birbirine bağlayan bir hikâye oluşturulması (seçici kodlama) şeklinde yapılmaktadır.

Kodlama türleri dışında gömülü teori yaklaşımında üç çeşit desen mevcuttur:

- Sistemik Desen: Geliştirilen teoriyi görselleştirmeye vurgu yapmaktadır. Veri analiz sürecinde önceden belirlenen bir dizi kodlama adımları kullanılmaktadır. Kodlama, teori geliştirme sürecini başlatan bir aşamadır.
- Gelişen / Klasik Desen: Araştırma sorusu, çalışılacak olguyu tanımlayan bir ifade değildir. Gömülü teori ile elde edilen verilerin, bir olay hakkındaki bilgileri yakalayan kelime zinciri olarak tanımlanmasıdır.
- Yapılandırıcı Desen: “Anlam”, bireyler arası etkileşimden doğmaktadır ve yorumlama gücü vardır. Katılımcılar tarafından atfedilen anlamlar üzerine yoğunlaşmıştır. Geliştirilen her hüküm bir öneridir, tamamlanmamıştır ve sonuçsuzdur.

Araştırmada sistematik desen benimsenmiştir. Gömülü teoride sistematik desen, veri analizi sürecinde önceden belirlenmiş bir dizi kodlama adımlarını kullanmaya ve bir

mantık paradigması geliştirmeye veya geliştirilen teoriyi görselleştirmeye vurgu yapan bir desen olarak kabul edilir (Creswell'den Akt. Çelik & Ekşi, 2015: 40). Araştırma sorularının belirlenmesi ve analiz sürecinde dizi incelemesi sırasında alınmış gözlem notları kullanılmıştır. Mekân seçimi ve kullanımı, sinematografik anlatım olarak iki farklı merkez kategori belirlenmiş ve açık kodlara tanımlanmıştır. Mekân seçimi ve kullanımı açık kodunda mekânın kendi gerçekliği, oluşturulan kurmacanın kendi gerçekliği ve dönemsels unsurların mekân seçimindeki önemi; sinematografik anlatım açık kodunda ise dizinin anlatısının teknik analizi, görüntülerdeki renk seçimi, anlatılan dönem, dizinin türü ve yönetmen, görüntü yönetmeni ve teknik ekibin dizinin özgünlüğüne etkisi, kamera ve lens tercihleri, kamera açılarının mekânsal değişimi eksen kodları alt kategorileri belirlenmiştir. Kategorilerin bir araya getirilmesiyle elde edilen veriler analiz edilmiş ve sonuç kısmında maddeler şeklinde belirtilmiştir. Çalışmada internet ortamında eleştirmenlerin dizi ile ilgili yazdığı eleştirilerden, biyografilerden ve konu ile ilgili yapılan arşiv taraması ve betimsel yöntemlerden faydalanılmıştır. Sinematografinin tanımı, görsel anlatım ve mekân kullanımı, sinematografinin görsel anlatım kodlarından olan mekân seçimi kullanımı ve sinematografik anlatım ana başlıkları çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Araştırmanın soruları şu şekildedir:

S1: *Narcos* dizisinde sinematografik anlatım ve mekân kullanımının temel özellikleri nelerdir?

S2: *Narcos* dizisi mekân seçimi konusunda nasıl bir politika izlemiştir?

S3: *Narcos* dizisinin sinematografik anlatımının özgünlüğü nasıl sağlanmıştır?

Bu çalışma ile *Narcos* dizisi üzerinden mekân kullanımı sinematografinin görsel anlatım kodlarıyla uyumu incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bakışla çalışmanın amacı *Narcos* dizisinin mekân kullanımı ve sinematografi arasındaki uyumu sağlamaya çalışırken, belge görüntüleri ve kurmaca çekilen görüntüleri birlikte kullanarak türün kendi içinde yeni bir özgünlük sağladığını ortaya koymaya çalışmaktır.

Evren Ve Örneklem

Narcos dizisinin ilk sezonu *Netflix* kanalında 10 bölüm olarak 2015 yılının Eylül ayında; 2016 Eylül ayında ise yine 10 bölümden oluşan ikinci sezonu yayınlanmıştır. Gerçek olaylardan esinlenerek ekranlara aktarılan *Narcos*, ünlü uyuşturucu mafyasının lideri *Pablo Escobar*'ın hayatını anlatmaktadır. Dizi 2015 yılı sonbaharında izleyici ile buluşmuş ve büyük bir hayran kitlesi oluşturmuştur. *Narcos* dizisi, Amerikalı bir ajanın ağzından anlatılmaktadır. 1970'li yılların ortalarından itibaren uyuşturucu piyasasını ellerinde bulunduran *Medellin* karteli, *Pablo Escobar* önderliğinde birçok politik girişimde bulunmuştur. *Pablo Escobar*, özellikle kokain ithalatında çok gelişmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde dünyanın en zengin yedinci kişisi konumundadır. Fakirlere ev ve para dağıtması sebebiyle bir dönem "Kolombiya'nın Robin Hood'u" olarak anılan *Pablo Escobar*, siyasi mücadeleleri ve yüzlerce kişinin öldürülmesindeki payı ile bugün hala tartışmalara neden olan bir isimdir.

1980’li yıllarda ABD, Meksika, Porto Riko gibi ülkelere her türlü yollarla uyuşturucu girişi yapan *Escobar*, çok kısa bir sürede tüm dünyadaki uyuşturucu pazarının %80’ini kontrol eder hale gelmiştir. *Escobar*, ülkesi Kolombiya’da öylesine büyük bir güç haline gelmiştir ki kendisini devlet başkanı yapmak için girişimlerde bulunmuştur. Bir noktaya kadar bu hayalini gerçekleştiren *Escobar*, milletvekili olarak parlamentoya girmiş; ancak uyuşturucu kaçakçısı olması nedeniyle dönemin Adalet Bakanı tarafından istifaya zorlanmıştır. Eğitim almadığı halde ülkesine büyük başarılar getirebileceğine inanan *Pablo*, Başkanlık hayali suya düşünce bir çöküntü içine girmiştir. En sonunda *Escobar*, ülkeyi iç savaşa sürükleyen bir karar alarak hükümet ile silahlı çatışmaya girmiştir. Yüzlerce evi, binlerce adamı ile adeta illegal bir derebeylik kuran *Pablo Escobar*, Devlet Başkanının uçağına suikast yapmak istemiş ve başarısız olan bu girişimin neticesinde bir uçağı havada patlatmıştır. 110 masum insanın öldüğü bombalı saldırının yanı sıra, 200’ün üzerinde hakim ve yaklaşık 1000 polisin ölümünden sorumlu tutulmuştur. Hükümetle çatıştıktan sonra anlaşma dâhilinde kendi hapishanesini inşa edecek kadar ileri boyuta ulaşan uyuşturucu patronu, arkasında binlerce ölü bırakmıştır. Beş aylık bir çalışma ve milyonlarca liralık operasyonlardan sonra 2 Aralık 1993 yılında bulunduğu daireden kaçarken öldürülmüştür.

Pablo Escobar karakteri ve onun kartelinin olayları ilk iki sezonda anlatılmış, yeni sezonlarda ise *Escobar*’ın ölümü sonrası diğer uyuşturucu kartelleri ile ilgili olayların anlatılması planlanmıştır. Çalışmanın evreni *Narcos* dizisi; örnekleme ise dizinin ilk iki sezonu olarak belirlenmiştir. Bu yapım, bir dönemi belge & kurmaca görüntülerle kurgulayıp aktaran; olayların yaşandığı mekânların kendilerinde yapılan çekimleri barındıran; renk, kompozisyon, kostüm, sinematografi unsurlarını bir dönem anlatımında uyumlu biçimde bir araya getiren bir ürün olarak incelenmeye değer görülmüştür. Mekân seçimi ve kullanımı ve sinematografik anlatımın tutarlı bir şekilde ve bir bütün olarak incelenebilmesi açısından ilk iki sezonda yayınlanan her biri 50 dakika süreli toplamda 20 bölümün örneklem alınması uygun görülmüştür. Bu bölümlerin her biri beş kere tekrarlanarak izlenmiştir. Dizi içerisindeki ana hatların belirlenmesi açısından, *Netflix* kanalından yayınlanan dizinin orijinal bölümleri ve dizinin *Youtube* sitesindeki resmi kanalında yayınlanmış kamera arkalarını içeren görüntü klipleri kullanılmıştır.

Sınırlılıklar

Film, dizi, televizyon programı gibi görsel ürünler oyunculuk, senaryo, yönetmenlik, sinematografi, ışıklandırma, kurgu, ses, kostüm, sanat yönetmenliği gibi birçok açıdan incelenebilmektedir. Bu çalışma, mekân seçimi, kullanımı ve sinematografik anlatım olarak iki konuda sınırlandırılmıştır.

Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgular, mekân seçimi ve kullanımı ve sinematografik anlatım merkez kategorileri altında; mekânın kendi gerçekliği, oluşturulan kurmacanın kendi gerçekliği ve dönemsel unsurların mekân seçimindeki önemi; dizinin anlatısının teknik analizi, görüntülerdeki renk seçimi, anlatılan dönem, dizinin türü ve yönetmen, görüntü yönetmeni ve teknik ekibin dizinin özgünlüğüne etkisi, kamera ve lens tercihleri, kamera açılarının mekânsal değişimi alt kategorileri şeklinde sunulmuştur.

Narcos – Mekân Seçimi Ve Kullanımı

Tablo 1: Mekân Seçimi ve Kullanımı

Kod Örneği	Kodlanacak Anlatımsal Veri
Mekânın Kendi Gerçekliği	Dizi için seçilen mekânların, anlatılan olayların geçtiği gerçek mekânlarla aynı olması.
Dönemsel Unsurların Mekân Seçimindeki Önemi	Dönemin yeniden canlandırılmasında mekân seçimi ve sinematografik tekniklerin doğru kullanılmasının önemi.

Sinema anlatısında geleneksel yöntem olarak kabul edilen klasik anlatı köken olarak Aristo'nun "Tragedya" sına dayanmaktadır. Poetika'da yer alan iki terim olan "Katharsis" (Arınma) ve "Mimesis" (Taklit) klasik anlatının temellerini oluşturmaktadır. Tragedya, taklitlere (Mimesis) dayalıdır ve izleyici de bu taklitleri izleyip bundan bir haz duyarak arınma (Katharsis) yaşayacaktır. Aristo, Poetika adlı eserinde "Katharsis" ve "Mimesis kavramlarını açıklamadan önce günümüzde görüntü üretimindeki tasarım unsurlarından olan "mekân" kavramına "decoration" terimi içinde yer verir:

Tragedya denen bu taklit, eylem halindeki kişilerce oynandığına göre, zorunlu olarak ilk planda göz önünde bulundurulması gereken şey, decoration'dur; nitekim, decoration, tragedyanın bir ögesidir. Bundan sonra müzik ve dil gelir. Tragedya, bir eylemin taklididir. Bu eylem, karakter ve düşünce bakımından belli bir özellikte olması gereken eylem halindeki kişilerce temsil edildiğine göre, -çünkü, bu iki etkenle eylemler belli bir özellik kazanırlar-, o halde karakter ve düşünce, tragik eylemin iki etkeni olarak ortaya çıkar; kişiler, eylemlerinde bu iki etkene uyarak ereklarine [mutluluğa] ulaşırlar ya da ulaşamazlar (Aristoteles, 2007: 22-23).

Bir nedenselliğe bağlı olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan klasik anlatı, "biçim" ile gerçeğin yanında bir başka gerçek ürettiğini inkâr eder ve herkes için geçerli olan, genel-geçer ve tek gerçeği sunduğunu iddia eder. Bu anlatılarda taklidin gerçekleşebilmesi için önce bir takım sahne düzenlemelerine, daha sonra ise bu taklidi gerçekleştirecek oyunculara ihtiyaç duyulmaktadır (Bağır, 2018: 45). Bu açıdan bakıldığında klasik anlatı için "gerçekçi" değil denebilir (Ersümer, 2013: 168). *Narcos* 'ta uygulanan bu yeni yapım mantığı ile klasik bir anlatımın dışına çıkmış ve gerçek

hikâyelerin yeniden canlandırılmasındaki kurmaca yapı, kendi gerçekliğini yeniden yaratmıştır.

Dizi için seçilen mekânlar, hikâyede anlatılan gerçek olayların gerçekten geçtiği mekânlar olarak seçilmiştir. Bu aynı gerçeklik duygusunu sağlamak için geçerlidir. Sadece sinematografik olarak değil kullanılan oyuncuların da mekân ile bütünleşmesi söz konusu olacaktır. Gerçekçi bir dekor ve aksesuar bütünlüğü içindeki oyuncuların da gerçekçi ve doğal bir performans alınır (Ersümer, 2013: 132).

Dizinin bir diğer önemli noktası da bir dönem dizisi olmasıdır. Bir dönemin tekrardan canlandırılması için mekân seçimi ve sinematografik tekniklerin doğru kullanımı çok önemlidir. Ayrıca son dönemlerde, geçmiş dönemlere ilişkin başta biyografik hikâyeler ön plana çıkmış ve seyirci tarafından çok tercih edilmiştir. Dönem dizilerinin seyircisi tarafından bu denli tercih edilmesinin sebebi nedir? sorusu bu araştırmanın da temel hareket noktasını oluşturmaktadır. “Televizyona Yetişmek” isimli makalesini yapan *Alastair McKay* bir medya yapımcısının fikirlerinden yola çıkarak bu olguyu şu şekilde özetlemektedir: *BBC*’nin yapımcılarından *Peter Blake*, kendi kariyerini medya ve televizyon dünyasında dönem temalı işlere ayırmış ve bu dönem temalı işlerin televizyon dünyasının nasıl mitik bir güç olabileceği konusunda çalışmalar yapmıştır. Bu dizilerin başrol oyuncusunun hiçbir zaman Brad Pitt olamayacağını fakat Robert de Niro’nun yolundan gidebileceklerini söylemiştir (McKay, 2015: 28 Ağustos).

Dizinin ilk bölümünün girişi bir yazı ile başlamaktadır: “Büyülü gerçeklik, son derece gerçekçi şeylerin, inanması güç şeyler tarafından istila edildiğinde ortaya çıktı” (*Narcos*, 2015: Sezon 1, Bölüm 1). “Büyülü Gerçekçilik” ilk başlarda fantastik, hayal gücüne dayalı ve rüyaların betimlendiği resimleri anlatmak amaçlı kullanılan bir terimdir. 1950’li yıllarda Latin Amerikalı yazarlar ise ürettikleri eserleri bu sanat akımı içinde sınıflandırmışlardır. Arjantinli yazar Jorge Luis Borges’in (1899-1988) 1935 yılında yayımlanan *Historia Universal De La Infamia (Alçaklığın Evrensel Tarihi)* isimli eseri, ilk Büyülü Gerçekçilik çalışması olarak kabul edilmektedir (Cuddon’dan Akt. Emir & Diler, 2011: 52). Bu akım, olağanüstülük ve gerçekliğin bir arada bulunduğu ve her ikisinin de bir denge içinde kullanıldığı bir anlatım tarzına sahiptir. Mitsel mekânların kullanımı ve geçmişe dönüş (flashback) ve geleceğe gidişler (flashforward) sayesinde oluşturulan çevrimsel bir zaman algısı mevcuttur (Emir & Diler, 2011: 53). Olayların anlatımında doğru ya da yanlış olup olmadıklarının sorgulanmadığı ve açıklama gereğinin duyulmadığı bir biçim söz konusudur. Akımın temsilcilerinden biri olan Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Marquez’in, bu bağlamda *Narcos* dizisinin yaratıcıları için bir çıkış noktası olması muhtemel görünmektedir.

Dizinin ilk sezonunun ortalarında *Murphy* karakterinin ağzından şu cümleler dökülecektir: “Büyülü gerçekliğin ortaya çıkmasının bir nedeni vardı: Kolombiya hayallerin ve gerçekliğin birleştiği bir ülkedir” (*Narcos*, 2015: Sezon 1, Bölüm 6) “Büyülü Gerçekçilik” akımının temel özelliklerinde yer alan mitsel yansımalar ve yerel

folklor kullanımı, doğal ve doğaüstü olanın okuru şaşırtmadan bir arada kullanımı, çizgisel olmayan zaman anlayışı, karakterlerin salt eylemleri ile tanıtılması ve özünde politik kaygı taşıyıp Üçüncü dünya ülkelerinin dışlanmış insanın ekonomik ve toplumsal sorunlarını aktarması maddelerinin *Narcos* dizisinin içeriğinde ve anlatımında da kullanıldığı görülmektedir. Dizide bir suç örgütü ve onlarla mücadele edenlerin karşılıklı savaşı anlatılırken, suçlunun veya mücadele edenlerin yaptıklarının anlatımında seyirciye özel bir mesaj verilmediği görülmektedir. *Escobar*, mitik ve yerel bir ikon halindedir; işlediği tüm suçlara rağmen destekçileri fazladır. Bu örgütle mücadele eden yasal ve gayrimeşru karakterlerin eylemleri özünde politik amaçlıdır. Dizinin yaratıcılarının, oyuncularının, teknik ekibinin de Latin Amerikalı bireylerden oluştuğu düşünüldüğünde, neden bu akımın temel özelliklerini benimsemiş bir anlatımın tercih edildiği ortaya çıkmaktadır.

Dizinin ilk bölümünün girişinde yer alan bu yazı ile gece karanlığı ile karışan siyahlık kendini gece havadan çekilen getto manzaraları görüntülerine bırakmıştır. Dizi, “büyülü gerçeklik” şeklinde ifade ettiği “gerçekliği” tanımlamak için çekim mekânını ana hatlarıyla göstermeyi seçmiştir. Yoksul kenar mahallelerin ve ormanların havadan gösterimi dizi için son derece önemlidir çünkü suç ve polisiye türüne bir de belgesel sinemaya ait “mekân tanıtımı” amacı eklenmiştir. Burada *Padilha*’nın belgesellerinde ve filmlerindeki başlangıçlar kendini tekrarlamakta ve altından büyük bir sorun çıkacağını hissettirmektedir. Bu mekânlar yukarıdan farklı görünür fakat mekânlar içinde veya kapalı kısımlarında gelişecek olaylar için bir ön hazırlık niyetindedir. Kamera havadan yere indiğinde ise bir anda özgürleşir ve çatışma, kovalamaca, takip planları için aktüel olarak sokaklardaki semt sakinleri onun farkında değilmişçesine gezinmeye başlayacaktır.

Bu mekânsal değişimlerin ve dönüşümlerin ayrıca değişen üretim biçimlerinin sinemaya yansması yine kurgu ve kamera hareketleri ile birlikte verilir. Kentin darlığı ve kuşatıcılığını göstermek için kent aşağıya ve yukarıya dikey olarak büyür. Sokak düzeyi klostrofobiktir ve alt sınıfların yaşam alanıdır. Geometrik olarak, sınıfsal piramit temsil biçimini bulur (Uzunali, 2015: 24).

Dizinin çekim mekânları Kolombiya’nın iki önemli şehri olan başkent Bogota ve diğer bir şehir Medellin’dir. Her iki şehir de hava görüntüleri ile dağlık görünümü, tarihi devlet binaları ve çoğunlukla varoş mahalleleri ile ön plana çıkmaktadır. Burada Kolombiya’nın doğal bir çekim platosu olarak pazarlanması konusunda yapılan birtakım girişimlerden bahsetmek gereklidir. www.locationcolombia.com isimli internet sitesi Kolombiya Ticaret, Endüstri ve Turizm Bakanlığı’nın desteğiyle kurulmuştur. Amaç, Kolombiya’nın bir çekim yeri olarak uluslararası olarak pazarlanması ve ülke tanıtımının sağlanmasıdır. Kolombiya’da çekim yapmak isteyen kişi veya kuruluşların bu site üzerinden ülkedeki birçok yeri bölgesel ve fotografik özelliklere göre ayrılmış farklı kategorilerden bulması sağlanmıştır. Bu bağlamda olayların geçtiği yerlerin seçiminde bir film yapımcısı veya görüntü yönetmeni bu siteden faydalanabilmektedir. Bu internet sitesi, *Narcos* dizisinin

teknik ekibinin sağlanması ve çekim yapılacak mekânların seçimi konusunda yapımcılara bir rehber olmuştur (www.locationcolombia.com, 2016). “*Jose Padilha*, daha otantik bir görünüm ve belgesel hissi vermek istediklerini ve bunun stüdyoda yapılmasının zor olduğunu; bu nedenle mekân olarak her şeyin Kolombiya’da çekildiğini söylemektedir” (Merli, 2015: Ekim 5).

Mekânsal anlamda dizinin önemli mekânlarından ormanlar, yukarıdan bakıldığında doğal bir güzellik, içlerinden bakıldığında kirli işlerin döndüğü yerler olarak gösterilmektedir. Kaçakçıların ve kartellerin yaşadıkları malikâneler, uyuşturucu imalathaneleri, gerillaların yaşam alanları hep ormanların içindedir. Fakat bir yandan ormanların olduğu alanlardaki çekimler, sürekli puslu bir havada ve depresif bir ortamın içinde görüntülenmektedir. Suç işleyen kişiler ve oluşumlar buralarda yaşamakta fakat içinde buldukları dünyanın kirli bireyleri oldukları da seyirciye unutturulmamaktadır. Dizi ilerledikçe, suçlularla mücadele yine ormanlardan başlayarak şehre doğru gelecektir.

Pablo Escobar’ın yüzlerce evi ve malikânesi olduğu bilinmektedir. Dizide en çok yer verilen mekân olan “*Hacienda Napoles*” ilk sezonda *Escobar*, ailesi ve kartelin önemli üyelerinin bir yaşam alanı olarak göze çarpar. Diğer kartellerin liderleri ile burada buluşulur, Medellin kartelinin önemli kararları burada alınır, *Escobar* ailesi ve annesiyle burada vakit geçirir, aynı zamanda mekân birçok yerden gelmiş farklı hayvanların barındığı büyük bir çiftlik şeklinde gösterilir. Bu mekân, eski gerçek görüntüleriyle dizinin jeneriğinde fazlasıyla yer bulan bir mekândır.

İlk sezonun sonlarına doğru, gerçek hikâyede de geçen “*La Catedral*”, *Escobar*’ın tamamen kendi rızasıyla fakat kendi kurallarının işleme şartıyla kendisi için oluşturduğu hapishanedir. Bu hapishanenin içindeki gardiyanlar, *Escobar*’ın kendi adamlarıdır. Hapishane dışında nöbet tutan silahlı kişiler devlet görevlileridir fakat içeri girmeleri yasaktır. Ayrıca kimse hapishaneye üç kilometreden daha fazla yaklaşmayacaktır.

Escobar ve Medellin karteli bu hapishaneye “*La Catedral*” demektedir. Fakat dizinin anlatıcısı olan Amerikalı ajan *Steve Murphy* (Boyd Holbrook) ve ortağı *Javier Pena* (Pedro Pascal) bu mekânı “*Club Medellin*” şeklinde isimlendirmektedirler. Bu hapishane gerçekte de dizide de bir kale görünümündedir. Yine orman ve dağ manzaralı bir bölgede dışından gayet sakin ve huzurlu görünen bir mekândır. Fakat aynı dizinin genelindeki orman ve şehrin havadan görüntülerinde olduğu gibi içerde işler tamamen farklı görünmektedir.

Mekânsal olarak değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta da, kartelin olaylarının geçtiği mekânların dışında kalan yerlerdir. *Escobar* ile savaştan devlet ve devletin güvenlik güçleri, başkent Bogota’daki tarihi devlet binalarında çekilen ve klasik anlatının getirdiği simetrik görüntülerle desteklenmektedir. *Escobar*’ın “*La Catedral*”den kaçışıyla birlikte

daha çok gösterilen bu mekânların büyük bir kısmı polis, asker, CIA ve onu yakalamak için kurulan özel timlerin bir karargâhı haline dönüşecektir.

Son olarak *Escobar*'ın son günlerindeki ruh halinin yansıtılmasının amaçlandığı, babasına ait çiftlikten bahsetmek gerekmektedir. Dizinin ikinci sezonunun sonlarına doğru *Pablo*, ailesinden uzaklaşmak zorunda kalmış, kartelinin tüm elemanları öldürülmüş veya tutuklanmış, etrafında sadece adamlarından *Limon* kalmış, yalnız bir birey olarak resmedilmektedir. Bu ruh hali ve tek başına kalmışlığın verdiği çaresizlik onu yıllardır konuşmadığı babasının yanına gitmeye götürecektir. Babası ise oğluyla ilişkisi kopmuş şehrin dışında yeşil bir çayırılıkta bir çiftliği olan birey olarak çıkar. Buraya geldiklerinde babası onları, kendi yaşamının disiplinine uymaya sevk eder ve *Pablo*, bir daha bulamayacakmışçasına kendini doğaya veren, saçlarını ve sakallarını uzatan ve toprakla uğraşan biri olacaktır. Bu mekân aynı zamanda *Escobar*'ın ölmeden önce yeşil ve doğa ile son buluşması ve gideceği yerin bunun altında bir yer olacağını sinyalini vermektedir. Kendisi ile baş başa kalan ve sürekli yeşillerde yatıp gökyüzünü izleyen *Escobar*, bir daha böyle bir rahatı olmayacağını çok iyi bilen biri olarak şehre geri dönecek ve ölümünü bekleyecektir.

Narcos – Sinematografik Anlatım

Tablo 2: Sinematografik Anlatım

Kod Örneği	Kodlanacak Anlatımsal Veri
Anlatının Teknik Analizi	Klasik anlatı tekniğinin dışına çıkılması ve konuya özgü aktüel görüntü.
Görüntülerdeki Renk Seçimi	Sarı, kırmızı ve yeşil tonların hakimiyeti ve soldurulan görüntüler.
Anlatılan Dönem	Görüntü tasarımında anlatılan dönemin tüm unsurlarıyla bir araya getirilerek canlandırılması.
Dizi türü; yönetmen, görüntü yönetmeni ve teknik ekibin dizinin özgünlüğündeki yeri	Dizinin polisiye türünü daha önceki işlerde başarıyla işleyen bir anlatı geleneğinden gelen; çekim yapılan coğrafyada yaşayan ve bu coğrafyayı iyi bilen kişilerden oluşturulan yapım ekibi.
Kamera ve Lens Tercihleri	Dönemsel unsurların görüntüde belirgin olması için soluk ve mat görüntü veren kamera ve lenslerin kullanımı.
Kamera Açılarının Mekânsal Değişimi	Kullanılan farklı mekânlara ve karakterlere göre kamera açılarının, ölçeklerinin ve sabit/aktüel kullanımının değişimi.

Sinematografik anlatım olarak dizi klasik anlatıdan birçok noktada ayrılmaktadır. Klasik anlatı sinemasında kompozisyon, anlatılmak istenen sahnede dramatik açıdan önemli

figürlerin çerçeve içine simetrik bir şekilde yerleştirilmesine dayanır. Figürlerin çerçeve içindeki konumları, izleyicinin dikkatini çerçevenin merkezine ve harekete çekecek şekilde simetrik ve dengeli olarak düzenlenir (Ersümer, 2013: 124). *Narcos* ise tüm dizi boyunca bu anlatı tarzını çok benimsemeyen bir yapı içermektedir. Bunun iki temel sebebi vardır: Birincisi dizinin bir suç ve polisiye draması türünde olmasından yola çıkarak ve kameranın özgürleştirilerek aktüel kullanımın ve simetri dışı kadrajlamanın serbest bırakılması, ikincisi de mekânları ve çekim yapılan coğrafyayı iyi bilen, Güney Amerika'ya ait sinema tarzını benimseyen yönetmenler, görüntü yönetmenleri ve teknik ekiplerin oluşturularak bu yapımın onlara emanet edilmesidir.

Sinematografik anlatım ile ilgili olarak görsel anlatım ve mekân kullanımı bölümünde bahsedilen cümleye geri dönmek gereklidir. Sinemada anlam ve anlatım, sinematografik öğelerin yanında kültür ve politikadan; özellikle toplumdan yoğun bir şekilde etkilenir. Ayrıca yönetmenin yaşadığı çevre, etkilendiği fikir akımları ve ideolojiler, topluma ve hayata bakış açısı da filmsel anlatıda kendini yoğun bir şekilde hissettirir (Uzunali, 2015: 8). Burada dizinin ilk bölümlerinin yönetmeni – aynı zamanda da proje başladığından bu yana yapımcı ve projenin genel uygulayıcılarından olan - *Jose Padilha*'dan bahsetmek de gereklidir. Brezilyalı bir Yönetmen olan *Padilha*, 2002 yapımı belgesel *Onibus 174* (*Bus 174*) ile adını duyurmuştur. Belgesel sinema konusunda özgün fikirleri olan yönetmen, başta Brezilya olmak üzere Güney Amerika ülkelerinde yaşanan hukuksal, politik ve insani sorunlara dikkat çekmeyi filmlerinde bir gelenek haline getirmiştir. Bu konulara tek bir göz üzerinden değil, empatik bakışı görselleştirerek olayların içindeki aktörlerin kendi içindeki hesaplaşmalarını da birebir aktarmayı tercih eden bir yönetmen olarak çıkar.

Tüm filmlerinde havadan çekilen şehir görüntülerini ustaca kullanmıştır ve genellikle bunlara depresif ve sorunlu görünecek bir anlam yüklemeye çalışmıştır. Onun gözünde şehirlerde yaşanan problemler ilk olarak hava çekimleri ile gösterilen getto mahalleleriyle başlar ve olaylar onun etrafında gelişir. *Onibus 174*, *Tropa De Elite* (*Özel Tim*) filmlerinde de giriş sahneleri ve filmlerin birçok bölümünde yer alan varoş mahallelerinin havadan görünümü *Narcos*'ta da karşımıza çıkmaktadır. Polisiye veya suç temalı ürünler üreten yönetmen *Padilha*'nın *Narcos*'ta da bunu tercih etmesi tesadüfi değildir. Dizinin Kolombiya'da başkent Bogota ve Medellin şehirlerinde gerçek mekânlarda çekilmesi konusunda şöyle demiştir: “Başka hiçbir yerde bu çekimleri yapmazdım. Kolombiya'da olmasaydı bunu yapmazdım. *Netflix* de bunu Kolombiya'da yapmayı kabul etti” (Wade, 2015: Eylül 9).

Dizinin sinematografik anlatımı, şimdiye kadar çok başvurulmamış bir yöntem ile bir belgesel anlatımını andırmaktadır. Dizinin jeneriği, belge görüntülerden kurgulanmış bir girişi barındırmakta ve içeriğin kalan kısmının da bu şekilde devam edeceğini önceden haber vermektedir. Olaylar, *Escobar*'ı yakalamak üzere görevlendirilen ve Kolombiya'ya gelen ajan *Steve Murphy* (Boyd Holbrook)'un anlatımında ve anlatılan olaylara ait belge televizyon görüntüleri ve sıfırdan üretilen kurmaca sahnelerin kurgulanması ile

anlatılmaktadır. *Padilha*'nın daha önceki belgesellerinde de benimsediği bu anlatım biyografik temelli bir suç draması için tekrar denenmiştir. Mekân sorumlularının ve sanat yönetimi grubunun bu başarıdaki payı ile ilgili *Elizabeth Stamp*'in araştırmasında şu bilgilere yer verilmektedir:

“*Before Night Falls*” ve “*Volver*” gibi projeler ile tanınan Salvador Parra, 1989 yılında Medellin’de yaşanan bir uyuşturucu kaçakçılığını konu edinen 2005 yapımı *Rosario Tijeras* filmini tasarlamış. Çok iyi tanınan biri olduğu için *Escobar* projesi ile tekrar gündeme gelmiş. Kendisi, *Pablo Escobar* hakkında Bogota ve Medellin’deki kütüphanelerde tonlarca kitap okumuş. Gerçekten de kendi kişisel bakışını diziye yansıtmak istemiş bunun için araştırma bölümünün gerçeğe uygunluğu açısından çok ciddi ve yoğun geçtiğinin altını çizer (Stamp, 2016: Ağustos 30).

Tüm bu araştırma ve yoğun çalışma, bir dizinin başarısındaki temelleri gözler önüne sermektedir. Normal şartlarda bir film projesi olarak tasarlanan *Narcos*, araştırma sonrası elde edilen bilgilerle bir dizi olarak karşımıza çıkmış ve yeni bir anlatım tarzı ile bir sinema filmi tadını yakalayan bir yapıma dönüşmüştür. Oldukça dinamik ilerleyen hikâyesi ise araya sıkıştırılan gerçek görüntüler ile izleyiciyi kendine çekmeyi başarıyor (Kırsavoğlu, 2016: Eylül 26).

Dizinin ilk bölümünden itibaren başta Kolombiya olmak üzere, Güney Amerika kıtasının uyuşturucu ile olan ilgisi belge görüntülerin kurgulanması ve anlatımıyla aktarılmaktadır. Suçun geliştiği bölgeler olan gettolar, ormanlar ve yeşil alanlar içindeki malikâneler hava çekimleri ile verilmektedir. Varoş mahallelerin içindeki birçok evde yasa dışı işler dönmektedir. Bu loş ortamlarda uyuşturucu alışverişi, silah depolanması, sorgular ve işkenceler hep bir arada yürümektedir. Burada devlet veya onun güçleri yoktur çünkü buralara girememektedirler veya müdahale edilse bile başarısız olunmaktadır. *Pablo Escobar* ve onun başını çektiği Medellin karteli bu bölgeleri kontrol altında tutmaktadır. Olayların gerçekten olduğu bu gerçek mekânlarda çekilen kovalamaca sahneleri, mekânın derinliği ve bitmek bilmez ritimli hava çekimleri ile desteklenmektedir.

Dizide kullanılan renk tonları ve dijital müdahaleler anlatılan dönem olan 1970-1990 arasının oldukça başarılı bir canlandırmasını ortaya koymaktadır. Sarı, kırmızı ve yeşil tonların hâkimiyeti ve soldurulan görüntüler, sinematografinin dönemsel esasını oluşturmakta; montajda bir arada kullanılan belge görüntüler ve yeniden çekilen kurmaca sahnelerin arasındaki uyum bu sayede göze batmamaktadır. Eleştiriler bu durumun başarısına tekrar vurgu yapmaktadır: Dizide renk seçimleri övgüyü hak ediyor. 80’ler, 90’lar mükemmel bir sanat yönetimi eşliğinde ele alındı. Kostümler, kıyafetler, çevre, otomobiller... En ufak bir falso bile olmaksızın muazzam bir iş ortaya konuldu (Verdi, 2016: Eylül 26).

Kolombiya dışında çekilen Miami ve Panama görüntülerinde ise ciddi bir farklılık göze çarpmaktadır. Dizinin görüntü yönetmenlerinden *Lula Carvalho* bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Çok gerçekçi bir bakış açısı ile baktık. Uyuşturucu kültürünün 1980’lerdeki ruhunu yansıtabilmek için renklerle oynayabilmek çok önemliydi. Miami sahnelerinde, Kolombiya görünümünden uzaklaşmak ve daha yumuşak bir etki yaratmak için Black Pro-Mist filtre kullandık. Ayrıca Miami’de daha tropikal görünen bir hava, Kolombiya’da ise daha sert iklime sahip gerçekçi bir Güney Amerika etkisi yaratarak bunları birbirinden ayırdık” (Merli, 2015: Ekim 5). Dönemin kendi içindeki geçmişe yönelik dönüşlerde ise –Medellin ve Cali karteli arasındaki geçişin anlatıldığı sahnelerde- görüntüler daha da sarararak kendi içinde bir “flashback” etkisi yaratılmıştır.”

Kurulan teknik altyapı ve kamera seçimleri de dönemselsel canlandırmanın başarısında önemli bir tercihtir. Çekimlerde 5K çözünürlüğe sahip RED Epic Dragon kamera ve hava çekimlerinde ise Drone sistemine bağlı 4K çözünürlüklü Panasonic GH4 modelleri kullanılmıştır. Lens olarak da Zeiss marka ultra prime serileri tercih edilmiştir (Merli, 2015: Ekim 5). RED kameraların genellikle daha solgun ve mat bir görüntü verdiği düşünüldüğünde dizinin dönemselsel yapısına etkisi çok olmuştur. Merli, dizi ile ilgili yazdığı yazıda görüntü yönetmenlerinden *Lula Carvalho*’nun çekimler ile ilgili söylediklerine yer vermiştir:

Carvalho, en büyük zorluğun çekilen her şeyin mekâna bağlı olması ve mekânla zenginleştirilmesi olduğunu söylüyor. Çözüm, hızlı ve etkili olmalıydı ve aynı zamanda aynı paralelde çalışan 2. Ünitemiz de vardı. Çok fazla “dolly” çekimi ayrıca az miktarda “crane” çekimi yaptık. Sonuç olarak öncelikle görsel efektsiz bir belgesel hissi yarattık. “Panning” çekimlerini çok fazla denedik. İlk 2 bölümü, seslendirme ile destekleyen ve aynı anda aksiyonu veren aktüel bir kamera kullanımı ile çektim” (Merli, 2015: Ekim 5).

Özellikle dizinin yönetmenleri ve görüntü yönetmenlerinin sürekli değiştiği düşünüldüğünde, dizinin genel yapısının bozulmadan bir bütünlük içinde anlatılması çok önemlidir. Bu bağlamda yapımcının ve sorumlu kişiler çok yerinde kararlar almışlardır. Dizinin ilk yönetmeni ve yapımcılarından olan *Jose Padilha*, yerini yine Güney Amerika kökenli ve bu anlatım tarzını benimsemiş diğer meslektaşlarına bırakmıştır. *Padilha*’dan sonra görevi devralan yönetmen *Guillermo Navarro*’dur. *Navarro* aynı zamanda *Pan’in Labirenti*, *Hellboy* ve *Jackie Brown* gibi önemli filmlerin görüntü yönetmenliğini yapmış bir isimdir. Bir başka örnek vermek gerekirse ikinci sezonda görüntü yönetmenliği yapan *Mauricio Vidal*, ilk sezonda ikinci ünitenin görüntü yönetmeniyken ikinci sezonda dizinin görüntü yönetmeni olmuştur. *Vidal*, birçok ödüllü belgesel çekmiş, el kameralarını ve doğal ışığı kullanmayı seven bir görüntü yönetmenidir (locationcolombia.com, 2016: Nisan 11).

Genellikle teknik ekip ve oyuncular –Amerikalı ajan *Murphy*'i canlandıran *Boyd Holbrook* hariç- Güney Amerika ülkelerinden seçilmiştir. Oyuncuların büyük bir kısmı Meksika, Brezilya ve Kolombiya kökenlidir. Değişen ve diziye yeni katılan oyuncular da bu ülkelerden gelen kişilerdir. Yönetmen ve görüntü yönetmenlerinin aynı bölgenin bireyleri olması ve sürekli değişimleri, dizinin kendi biçimini ve anlatımının korunmasını kolaylaştırmış bir yandan da çekim yapılan mekânların farklı çekim açılarıyla ve yeni algılarla yeniden oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

Tartışma Ve Sonuç

Sinematografi; kamera kullanımı, mekân seçimi, ışık, renk, kostüm, saç-makyaj gibi birçok unsurun bir araya geldiği bir bütündür. Burada sinematografi var olan gerçeklik ile kendi filmsel gerçekliğinin birleşiminden yeni bir gerçeklik yaratmaktadır. Gerçek nesne ve olaylar sanatçının yaratıcı hayal gücünü tetikleyebilir elbette; ancak sanatçı bunları amorf halleriyle muhafaza etmek yerine, kendisinde uyandırdıkları biçim ve kavramlara göre spontane bir biçimde şekillendirir (Kracauer, 2015: 518).

Görsel ürünlerde mekân seçimi ve kullanımı son derece önemlidir. Bu seçimden sonra oluşacak sinematografik biçim ise başta yönetmen olmak üzere tüm ekibin ortak çalışmasının bir ürünüdür. Bu süreç ile mekânın kendi gerçekliği yeni bir anlam kazanarak ve kameranın hareketlenmesi ile de birleşerek özgün bir bakış açısı için zemin hazırlanmaktadır.

Bir dönem ürünü için mekân seçiminin ve sinematografik tercihlerin önemi daha da artacaktır. Çalışmada örneklem olarak alınan *Narcos* dizisinin dönemsel bir dizi olması bağlamında mekân seçimi ve sinematografisi ile ilgili incelemesi sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- 1) Dizinin konu olarak türü, dizide kullanılan coğrafya, mekânlar, seçilen oyuncuların bölgesel olması ve yönetmen, yaratıcı ekibin yine bu bölgeyi bilen insanlardan oluşması sonucu, klasik bir anlatım stili terk edilmiştir.
- 2) Seçilen mekânlar, hikâyenin esinlendiği gerçek olayların geçtiği şehirlerdedir ve çekimler buralarda yapılmıştır.
- 3) İlk bölümlerin yönetmeni, yapımcısı ve genel sorumlulardan olan Brezilyalı yönetmen *Jose Padilha*, daha önceki işlerinde kullandığı hava görüntüleri ve belgesel anlatım tarzını bu diziye de aktarmıştır.
- 4) Dizinin kendine özgü yeni anlatım biçiminde bir anlatıcı, belge görüntüleri ile sıfırdan üretilen kurmaca görüntülerin birleşimi ile belgesel anlatımında bir suç draması oluşturulmuştur.
- 5) Devlet güçleri ve uyuşturucu karteli arasındaki çatışma, sinematografik anlatıma fazlasıyla yansımış; daha çok gettolarda geçen sahnelerde aktüel bir kamera kullanımı, devlet ve devlet güçlerinin mekânlarında çekilen sahnelerde

klasik anlatıma yakın sabit veya düzenek üzerinde yapılan kamera hareketleri ile bir kullanım yapılmıştır.

6) Ormanlar ve gettolar hava çekimleri ile farklı ve egzotik; yerdeki çekimlerde ise suç dünyasının iç yüzünü gösterircesine resmedilmektedir.

7) 1970-1993 arası dönemin anlatımında, çekimde ve çekim sonrasında tercih edilen renk seçimleriyle izleyiciye farklı hislerin verilmesi sağlanmıştır. Seçilen kamera modelleri ve lensler de bu hususta önem arz etmektedir.

8) Sürekli değişen yönetmen ve görüntü yönetmenleri, mekânlara ve olaylara bakışa yeni biçimler vermiş, bu sayede seyircinin algısını canlı tutulmak istenmiştir. Ayrıca dizinin genel ruhuna da zarar verilmemeye çalışılmıştır.

9) *Pablo Escobar*'a ait malikâneler, hapisane ve son anlarını geçirdiği babasına ait çiftliğin seçimi ve mekân kullanımı dönemin ruhuna uygun olarak yapılmıştır.

Narcos, mekân seçimi, kullanımı ve sinematografik anlatımıyla uyum yakalamış görsel bir üründür. Belgesel tadında anlatımı ve belge-kurmaca görüntülerin bir anlatıcı ile desteklenerek aktarılması dizinin kendine özgü yeni bir anlatım biçimi yakalamasını sağlamıştır. Bunda yönetmen ve yapımcılardan olan *Jose Padilha* ve bölgesellik unsuruna ait doğru bir değerlendirme yatmaktadır. Gerçek mekânların seçimi, aktüel kamera kullanımı ve renk seçimleri de gerçekliğin yeniden yorumlanmasını kolaylaştırmış ve dizi kendi öz gerçekliğini yaratmıştır. Dizinin 3. sezonunda *Escobar* sonrasında onun yerini almak isteyen *Cali* karteli anlatılmış; 2018 sonlarında yayınlanmış *Narcos Mexico* isimli 4. sezonda ise Meksika kartellerinin hikâyesi ile bir suç draması olan *Narcos* dizisi devam etmiştir.

Kaynakça

Alkaya, O. V. (2015, 3 Eylül). *10 Maddede Dizi Dünyasının Yeni Kralı Narcos: Has Adam Esas Adama Karşı!*

<http://www.radikal.com.tr/radikalist/10-maddede-dizi-dunyasinin-yeni-krali-narcos-has-adam-esas-adama-karsi-1427477/>

Algan, E. (1996). *Görüntü Yönetmenliği ve Görüntü Yönetmenine Özgü Biçemin Sinematografik Yapıtı Yansıması*. Doktora Tezi. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Seçil BÜKER. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Allmer, A. (Ed.) (2010) *Sinemekan: Sinemada Mimarlık*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Angel, M. (2015, 3 Oct.) *Narcos Tv Series* (Erişim Tarihi: 26.09.2016).

<http://www.cinematography.com/index.php?showtopic=68792>

Aristoteles (2007). *Poetika*. Çev. İsmail Tunalı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Bağır, M. (2018). Aristoteles'in Mimesis ve Katharsis Kavramları Üzerinden Bir Film İncelemesi: Dogville. *Egemia Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 36-55.
- Bars, M. E. (2013). Mitlerde Büyülü Gerçekçilik. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 2, 219-230.
- Bayrak, T. (2015). *Türk Sinemasında Mekân Yaklaşımı: Yılmaz Güney'in "Yol" ve Nuri Bilge Ceylan'ın "Kış Uykusu" Filmlerinin Mekânsal Çözümlemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Tez Danışmanı: Doç. Dr. Deniz YENGİN. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bazin. A. (2011) *Sinema Nedir?* İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Benyahia, S. C. (2014) *Sinemaya Giriş: Suç*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Bordwell, D. & Thompson, K. (2011) *Film Sanatı*. Ankara: DeKi Yayıncılık.
- Boyer, P. & Wertsch, J. V. (2011). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Brody, C. (2016, 2 Sep.) *Narcos*. Entertainment Weekly Inc.
- Brown, B. (2014). *Sinematografi: Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Hil Yayın.
- Butler, A. M. (2011). *Film Çalışmaları*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Büker, S. (2012). *Sinemada Anlam Yaratma*. İstanbul: HayalPerest Kitap.
- Charmaz, K. (2015). *Gömülü (Grounded) Teori Yapılandırması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çelik, H. & Ekşi, H. (2015). *Nitel Desenler: Gömülü Teori*. İstanbul: Edam Yayınları.
- Dizileri / TV'yi Artık İnternette Takip Ediyoruz* (2013, 22 Nisan).
<http://blog.ajansweb.com/2013/04/dizileri-tvyi-artk-internette-takip.html>
- Edgar-Hunt, R. (2012) *Kurmaca Yönetmenliği*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Edgar-Hunt, R. & Marland, J. & Rawle, S. (2012) *Film Dili*. İstanbul: Literatür Yayınları.

- Emir, D. & Diler, H. E. (2011). Büyülü Gerçekçilik: Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm ve Angela Carter'ın Büyülü Oyuncakçı Dükkânı İsimli Eserlerinin Karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 30, 51-62.
- Erginbaş, O. (2012). *Bir Popüler Kültür Ürünü Olarak Kavak Yelleri Dizisinin Lise Gençliği Üzerinde İmaj Oluşturma Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Enderhan KARAKOÇ. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ersümer, A. O. (2013). *Klasik Anlatı Sineması*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Goodridge, M. & Grierson, T. (2014). *Sinematografi: Görüntü Yönetmenliği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gülüş, İ. (2006). *Sinemada Görsel Zaman ve Mekân Kurgusu*. Yüksek Lisans Tezi. Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Halim ESEN. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güngör, Ş. (2014) *Görüntü Düzenlemesi*. Yıldız, S. (Ed.) *Sinema Dili: Beyazperdeyi Yaratanlar*. İstanbul: Su Yayınları.
- Hartley, R. D. (2016, Jan.) *Pablo Escobar*. Salem Press Biographical Encyclopedia.
- Hayward, S. (2012). *Sinemanın Temel Kavramları*. İstanbul: Es Yayınları.
- Imdb Charts: *Top Rated Tv Shows* (2016, 26 Eylül).
http://www.imdb.com/chart/toptv?ref=tt_awd
- Kırsavoğlu, O. (2016, 26 Eylül). Dizi: Narcos.
<http://www.perasinema.com/dizi-narcos/>
- Kolker, R. (2011) *Film, Biçim ve Kültür*. Ankara: DeKi Yayınları.
- Kracauer, S. (2015) *Film Teorisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Makal, O. (2014) *Sinemada Tarihin Görüntüsü*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Mauricio Vidal – Director of Photography for Narcos. (2016, 11 Apr.) (Erişim Tarihi: 26.09.2016).
<http://locationcolombia.com/>
- McKay, A. (2015, 28 Aug.) *Catch Up TV...* Evening Standart. P37, 1p.

- Merli, J. (2015, 5 Jan.) *Shooting Netflix's "Narcos"*. (Erişim Tarihi: 26.09.2016).
<http://www.tvtechnology.com/expertise/0003/shooting-netflixs-narcos/277108>
- Modiano, A. (Ed.) (2007) *Fotoğraf Tarihine Giriş*. Antalya: Art Studio Publishing.
- Monaco, J. (2001) *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı, Sinema, Medya ve Multimedya Dünyası*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Mükerrem, Z. (2012) *Sinematografi Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Narcos (Erişim Tarihi: 2016, 26 Eylül).
http://www.imdb.com/title/tt2707408/?ref=fn_al_tt_1
- Narcos, (2015) Sezon 1, Netflix & Gaumont International Television.
- Narcos, (2016) Sezon 2, Netflix & Gaumont International Television.
- Narcos: Escobarlar Kolombiyalı' dır!!* (Erişim Tarihi: 26.09.2016).
<http://dizi-mania.com/narcos-escobarlar-kolombiyalidir/>
- Oktuğ, M. (2008) Kent-Sinema İlişisine Kuramsal Bir Yaklaşım. S:117-126.Öztürk, M. (Ed.) *Sinematografik Kentler: Mekânlar, Hatıralar, Arzular*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Özsevgeç, Y. (2015). *Büyülü Gerçekçi Kurgu Üzerine*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 39, 188-194.
- Öztürk, S. (2012). *Mekân ve İktidar: Filmlerle İletişim Mekânlarının Altpolitikası*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Pachelli, N. (2016, 13 Sep.). 5 Pivotal Narcos Scenes And Where They Filmed.
<http://www.cntraveler.com/story/5-pivotal-narcos-scenes-and-where-they-were-filmed>
- Perivolaropoulou, N. (2008) Kracauer'in Sine-Kent Anlayışına Kuramsal Bir Yaklaşım. S:25-40.Öztürk, M. (Ed.) *Sinematografik Kentler: Mekânlar, Hatıralar, Arzular*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Pezzella, M. (2006) *Sinemada Estetik*. Çev. Fisun Demir, Ankara: Dost Kitabevi.
- Schneider, S. J. (Ed.) (2006) *Ölmeden Önce Görmeniz Gereken 1001 Film*. İstanbul: Caretta.

Spangler, T. (2016, 3 March) *Netflix Caused %50 of U.S. TV Viewing Drop in 2015*. (Erişim Tarihi: 17.12.2016)

<http://variety.com/2016/digital/news/netflix-tv-ratings-decline-2015-1201721672/>

Stam, R. (2014). *Sinema Teorisine Giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Stamp, E. (2016, 30 Aug.) *Explore the Sets and Filming Locations of the New Season of Narcos*. (Erişim Tarihi: 26.09.2016).

<http://www.architecturaldigest.com/story/narcos-sets-and-filming-locations-season-two>

Thompson, P. (1999). *Geçmişin Sesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tosyalı, İ. (2016, 26 Eylül). *Narcos: 2.Sezon*.

<http://www.perasinema.com/narcos-2-sezon/>

Uzunali, G. (2015). *Zeki Demirkubuz Sinemasında Mekân Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi. Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gülsüm DEPELİ. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Verdi, F. (2016, 26 Eylül). *Narcos 2. Sezon Eleştirisi, 3. Sezon Beklentileri*.

<http://teknolojiturcu.com/2016/09/24/narcos-2-sezon-3-sezon/>

Jared, W. (2015, 9 Sep.) “Narcos” : *Behind The Scenes With Director Jose Padilha*. (Erişim Tarihi: 26.09.2016).

<https://thecitypaperbogota.com/features/narcos-interview-director-jose-padilha/9492>

Worthington, R. (2011) *Yapım*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Yalçın, T. Ö. (2016, 26 Eylül). *Pablo Escobar'ın Sakin ve Huzurlu Şehri: Medellin*.

<http://www.hurriyet.com.tr/pablo-escobarin-sakin-ve-huzurlu-sehri-medellin-40231782>

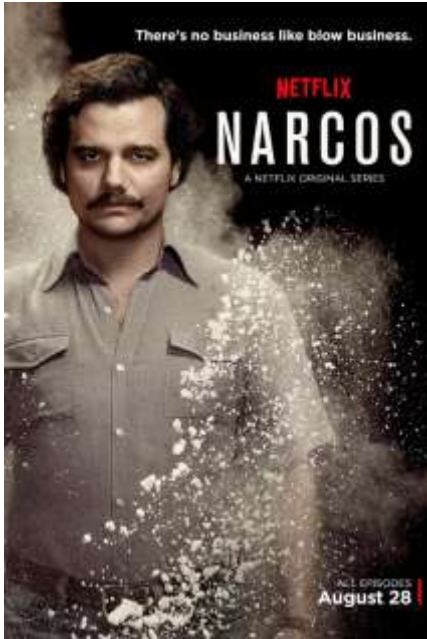
Yıldız, S. (2015) *Sinematografik Anlatım*. İstanbul: Su Yayınevi.

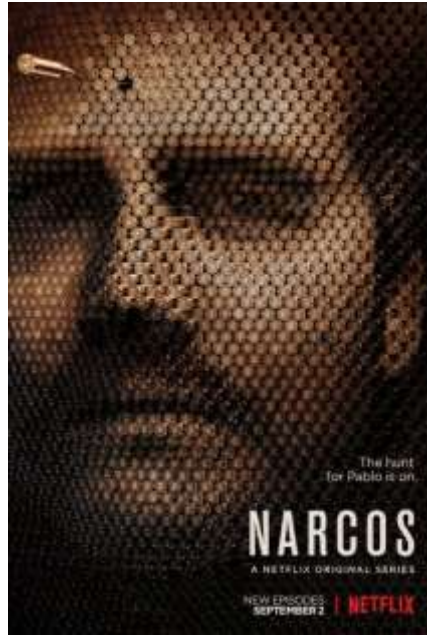
Tablolar Ve Şekiller

Tablo 1: Mekân Seçimi ve Kullanımı

Tablo 2: Sinematografik Anlatım

Resim 1: *Narcos* 1.Sezon Afişi

Resim 2: *Narcos* 2.Sezon Afişi

Resim 3: *Pablo Escobar*'ın Malikânesi Kullanılan

"Hacienda Napoles" Gerçek Hali.

Resim 4: *Narcos* Dizisinde

"Hacienda Napoles" Mekânı.

Resim 5: Pablo Escobar'ın Hapishanesi
"La Catedral" Gerçek Hali.

Resim 6: Narcos dizisinde Kullanılan
"La Catedral" Mekanı.

Ekler

EK-1

NARCOS – DİZİNİN KÜNYESİ

Yapım Yılı: 2015 & 2016

Yapım: ABD (Kolombiya & Meksika & Brezilya & Fransa ortak yapımı)

1. Sezon Başlangıç: 28 Ağustos 2015

2. Sezon Başlangıç: 2 Eylül 2016

Yönetmen: Jose Padilha & Guillermo Navarro & Fernando Coimbra & Josef Wladyka & Gerardo Naranjo & Andres Baiz

Senaryo: Chris Brancato & Doug Miro

Yapımcı: Chris Brancato & Eric Newman & Jose Padilha

Görüntü Yönetmeni: Mauricio Vidal & Lula Carvalho & Carmen Cabana & Adrian Tejjido

Sanat Yönetmeni. Salvador Parra & Anthony Medina

Yapımcı: Netflix & Gaumont International Television

Oyuncular: Wagner Moura (Pablo Escobar)
Boyd Holbrook (Steve Murphy)
Pedro Pascal (Javier Pena)
Paulina Gaitan (Tata Escobar)
Raul Mendez (Cesar Gaviria)
Juan Pablo Raba (Gustavo Gaviria)
Paulina Garcia (Hermilda Gaviria)
Stephanie Sigman (Valeria Velez)
Diego Catano (La Quica)

Field : Communication

Type : Review Article

Received: 22.12.2018 - *Accepted*: 28.12.2018

Sosyal Medyada Öz-Temsil ve Ötekiliğin ‘Öteki Boyutu’: ‘Karikateist’ Toplumsalı Üzerine İnceleme

Seçkin ÖZMEN*, **Savaş KESKİN***

*İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, RTS Bölümü, İstanbul, TÜRKİYE

**İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü RTS ABD, İstanbul, TÜRKİYE

Email: seckinozmen@gmail.com, skeskin3323@gmail.com

Öz

Gerçek toplumsal yaşam dinamiğinden farklı bir sosyalleşme pratiği sunan sosyal medya, dezavantajlı gruplar açısından oldukça anlamlı bir toplumsal alan haline gelmiştir. Bu bağlamda, gündelik ilişkiler ve medya temsillerinde bir ‘Öteki’ olarak sunulan Ateistlerin, sosyal medyayı bir telafi ortamına dönüştürdüğü görülmektedir. Sosyal medya üzerinde örgütlenen enformel Ateist gruplar, kolektif kimliklerini kendi toplumsallıklarının devimselleri çerçevesinde kurgulamakta ve güçlü bir temsile dönüştürmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmada, Türkiye’deki en büyük sanal ateist topluluğu olan Karikateist içerisindeki öz-temsili ve toplumsallaşma pratikleri araştırılmıştır. Netnografi yönteminin kullanıldığı çalışmada, topluluk içindeki bireysel ve kolektif performanslar, topluluğun sosyal dinamikleri çerçevesinde irdelenmiştir. Çalışma bulguları, sosyal medyanın sunduğu toplumsal egemenlik ile Ateistlerin de kendi ‘Ötekilerini’ yaratma ve dini inançları ötekileştirme tahakkümü altında tutma pratiklerine yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ötekilik, Ateist, Öz-temsili, Sosyal Medya, Karikateist, Netnografi

Self-Representation in Social Media and ‘Other Side’ of The Otherness: The Review on ‘Karikateist’ Society

Abstract

Social media which offers a different socialization practise from real social life dynamic, has become a quite practical place for disadvantageous groups. In this context, it is seen that Atheists which are mariginalized through media representations and daily relationships, how converts to social media to compensation place for their identity. Atheists that are organized on social media, fictionalize and represent their collective identities in their sociality. Therefore, it was instigated socialization and self-representation practises in Karikateist that is the biggest virtual Atheist sociality in Turkey. It was used netnography method in this study and was discussed individual and collective performances in sociality in the context of social dynamics of sociality. Study findings reveals that also Atheists create their own Others and front to mariginalization practises for beliefs of a religion via social domination that is offered by social media.

Keywords: Otherness, Atheist, Self-representation, Social Media, Karikateist, Netnography

1. Giriş

Sosyal medya evreni içerisindeki üretim, mübadele ve temsilin doğası, yalnızca bireysel ifade tarzlarını değil kolektif ifade tarzlarını da içine alan, çoğu zaman bu tarzları birbiri içinde parçalayarak bütünleştiren ve dönüştüren niteliklerle donatılmaktadır. Bu fonksiyonlar seti, farklı ve başka türden, alışılmadık bir toplumsallık kurgusunun meydana gelmesine ve alternatif sosyal ilişkilerin giderek daha fazla önem kazanmasına neden olmaktadır.

Sosyal medyanın yarattığı sosyal etki, her bir birey ya da toplumsal grup için farklı biçimlerde tezahür edebilir. Modüler yapısıyla, daha doğrusu bireyselleştirilebilen ve sonsuz sayıda parçalanabilen kitlesellik formuyla her sosyal sınıf ve statüden insanların kendilerince anlamlı bir performans üretebilmesinin kanallarını açan sosyal medya, ‘kullanıcı’ olarak addedilen yeni dijital bireyin aidiyet ağlarının kümelenildiği ve bağlandığı nirengilerden biridir. Bu nedenle, sosyal medyanın, gündelik sosyal yaşam ve geleneksel medya araçlarına hâkim olan temsiliyet ve durum tanımı kalıpları içinde demonize edilen ya da daha iyimser bir tavırla yok hükmünde sayılan ‘öteki’ gruplar açısından önemi; sıradan, ‘normal’ ve olumsal kimlik kategorisindeki bireylerden farklı bir fazda açıklanabilir. Sosyal medyanın, ‘öteki’ gruplar için farklı anlamlara denk düştüğü sayılıştısından hareketle; dezavantajlı kimlik gruplarının geleneksel medyadaki ‘Ötekilik’ kurgularının aksine, sosyal medyadaki araç ve içeriklerle kendi kendilerini temsil edebilme ayrıcalığına eriştikleri söylenebilir. Bu sayede edilgen ve egemen temsillerden sıyrılan Öteki kimlikleri, öz-temsil aracılığıyla etken bir biçimde ve Biz şuuru ile kurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra; sosyal medyada topluluk ilişkileri geliştiren Ötekilerin, kendi kontrollerinde bulunan bir toplumsallık kurgusu ihdas etmesi ve bu kurgu içindeki normlar, paylaşım ilişkileri ve tanımların Öteki’nin görece otonom düzenekleri tarafından yeniden üretilmesi, önemli bir ayrıntıdır. Özetle Ötekiler, sosyal medya toplumsallıklarında, konvansiyonel gerçekliğin aksine ‘egemen’ konumda anlaşılmakta ve antagonistik bir öznenin kimlik modelini inşa etmektedir.

Türkiye’deki toplumsal yapı ve normallere uyumsuzluğu nedeniyle ‘ultra öteki’ (Yılmaz, 2010) olarak tanımlanan/kimliklendirilen ve marjinal bağlama iliştilen Ateistler de sosyal medyayı kullanarak öz-temsil ve topluluk kurguları inşa etmektedir. Son yıllarda Facebook’ta ortaya çıkan ve her geçen gün popülerleşen Karikateist topluluğu, Ateistler başta olmak üzere çok sayıda inancın ya da inanç karşıtı doktrinlerin müntesiplerinin bir araya gelerek ve birbirlerine temas ederek ‘varlık’ gösterisi sunduğu bir birleşme ve çatışma alanı içermektedir. Bu topluluğun en somut gösterenlerinden ve ilgiye mazhar delillerinden biri, yüksek takipçi sayısı içermesi ve kendilerini Ateist olarak tanımlayan/kimliklendiren bir ahalinin egemenliğinde olmasıdır. Topluluktaki en dikkat çeken nokta ise; öz-temsil ve kimlik kurma taktiklerinin büyük oranda, bilinçli olarak üretilen inanç orijinli bir Öteki’nin varlığı üzerinden anlam kazanması ve sürdürülmesidir. Ancak aykırı bir biçimde modellenen bu alternatif Öteki; aslında gerçeklik bağlamında Ateistleri ‘Öteki’ olarak tanımlayan ‘Dini İnançlılar’ın kendisidir. Gelenekseli alaşağı etme ve paralel bir uzamda yeni kodlarla sürekli yeniden kurma işlemleri, baskı altında tutulan Öteki’nin, şiddetli bir gerilimle ve ‘başka’ bir biçimle

açığa çıkmasına ve bu gerilimin sürekli nüksetmesine neden olmaktadır. Topluluk içinde Ateizm ve Ateist kimliği; özellikle azınlık durumundaki İslam ve Müslümanlar başta olmak üzere, diğer dini inançlar ve inançlılar aşağılanarak, ötekileştirilerek ve yaftalanarak; mizahın ilgi çekici fraksiyonları ile nobranlığın çeşitli kademeleri arasında ifade edilmektedir. Gerilim ihtiva eden bu toplumsallık tecrübesi ve öz-temsili pratikleri, Ateist kimliğinin diyalektik dayanağını ve patolojik karşılığını, inançlı kategorisindeki dini kimliklerin yeniden temsiline bağlamaktadır.

Bu araştırmada, gerçek bağlamda bir ‘Öteki’ olarak Ateistlerin Karikateist Facebook topluluğundaki öz-temsili, toplumsal paylaşım ve karşı-Ötekilik pratiklerinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, Ötekiliğin esasında belirli bir kimlik gurubuna dikilen varlık belirleyeni ya da doğuştan verili bir tanımlayıcı değil, toplumsal mücadele ve egemenlik alanlarına bağlı olarak değişkenlik gösteren bir deneyim olduğu ortaya konularak, kimliğin kendini kurma serencamı içerisindeki manevraları açığa çıkarılacaktır. Çünkü toplumlar, varlık gerekçelerini Öteki üzerinden meşrulaştırırken, bu girişimin toplumsal çoğunluk ve Biz algıları ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Toplumsal egemenliğe sahip olan çoğunluk bu nedenle, her zaman ihtiyaç duyduğu bir Öteki’yi yaratmakta, daha doğru bir ifadeyle, farklılaştırıcı pratikleri belirli bir kimlik türüne yönelterek Öteki’yi ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmanın topluluk ilişkilerini konu edinmesi nedeniyle, bu tarz örnek vakalar üzerinde oldukça etkili bulgular elde etmeye yarayan ve sosyal medyaya uygun bir metodolojik altyapı içeren Netnografi, bulgulara ulaşma yöntemi olarak kullanılmıştır. Çalışma süresince, Karikateist topluluk sayfasına dâhil olunarak, topluluktaki temsil ve Ötekilik kurguları yakından incelenmiş, kültürel ilişkilerin organik ve canlı yapılarına karşı gelişen akademik tanıklık, kimliğe ilişkin bir okuma pratiğini meydana getirmiştir.

2. Toplumla Kurulan Gerilimli Bir İlişki Olarak Ötekilik

Tarih boyunca kimliğin mütemmim unsuru ve antagonistik karşılığı olarak ona eşlik eden, tarihin kendisi kadar kadim bir niteliği nüvesinde barındıran öteki kimliği, her ne kadar Ben/Biz ile özdeş ya da en azından benzer olma vasfı taşısa da ötekileştirme pratiğinin altında yatan temel neden, farklılık ve farklılaşmadır. Bu nedenle Türkiye’deki mevcut toplumsal konjonktürdeki egemen ve muteber ‘İnançlı’ kimliği ile Ateist ya da ‘İnançsız’ kimliği arasındaki farklılık, hem organik bir farklı olma hali hem de bilinçli bir farklılaştırma pratiği ve kimlik üzerinden sürdürülen bir mücadelenin sonucudur. Nitekim Connolly’ye göre (1995: 92), bir kimlik toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıkla olan ilişkisi yoluyla oluşmakta ve bu farklılıklar onun varlığı açısından hayati önem taşımaktadır. Çünkü onlar farklılık olarak birlikte var olamazsa, kimlik de onlardan farkı sayesinde ve kendi sağlamlığı içinde var olamaz. Farklılık, doğal bir oluşum izlenimi yaratsa da esasında kimliğin kurucu işlevleri arasında cereyan etmektedir. Bu duruma atıfta bulunan Grossberg (2003: 93), kimlikle kurulan ilişkilerin farklılık ilişkileri içerisinde dönüştüğü ifade etmektedir. Ona göre, modern toplumsal kurumlar farklılık kimlikleri sunmaz, ancak farklılıklar kimliklerden doğar. Ateist kimliği ile İnançlı kimliği arasındaki fark, kimliklerin kurulma sürecindeki farklılaştırıcı tutumdan ve her iki kimliğin de birbirleri için ifade ettikleri karşılıklı farklılaşmadan kaynaklıdır.

Farklılık, belirli nitelikleri kapsadığı ve taraflar arasında üstünlük ilişkisi kurmadığı sürece, kimliğin olağan desenlerinden biri olarak addedilebilir. Ancak farklılık, bilinçli bir farklılaştırma pratiğine bağlı olarak beliriorsa, ortada kimlik üzerinden yürütülen bir mücadele ve tahakküm ilişkisinin var olduğundan söz edilebilmektedir. Çünkü farklılaştırma bir süre sonra kimliğin faşizanlaşmasına neden olan bir dizi bireysel ve kolektif tutumlar şeklinde nüksetmektedir. Schnapper'ın ifadesiyle (2005: 26), farklılaştırıcı tutum, Öteki'nin reddini öneren özgün bir formda ortaya çıkmıştır. Kendi ile öteki arasındaki fark, farklı olanın çıkarılması, dışlanması ya da en ileri durumda yok edilmesiyle sürdürülmeye çalışılmıştır. Sözü edilen farklılaştırıcı tutum, Öteki'ne karşı her zaman tetikte olan bir 'hırçınlığı' sürekli beslemektedir. Öteki'ne karşı tahammülsüzlük, Ben'in momentindeki her öteki unsurun metaneti ve mukavemetini eriten, soğuran ve parçalayan bir takım reflekslere yol açmaktadır. Çünkü farklılaştırma kombinasyonu gerçekleştiğinde, güçlü bir kimlik, bir dizi farklılığı; doğası itibarıyla kötü, akıldışı, anormal, deli, hasta, ilkel, canavar, tehlikeli ya da anarşik –yani öteki-biçimde kurmaya çabalayacaktır (Connolly, 1995: 94). Öteki, bu aşamadan sonra muktadir kimliğin iktidar pratiklerinin bir sonucu olarak her zaman onun defolu bir görünümünden başka bir anlam ifade etmeyecektir. Olumsal 'Ben/Biz' kimlik değerlerini 'İnanç' sistemleri ile tanımlayan toplumsal formasyonlar; Ateist kimliğinin, bir sapkınlık, patoloji, kural ihlali ve toplumun kendisine karşı doğrudan işlenmiş nitelikli bir suç olarak algılanmasına ve kimlikler arası ilişkilerin bu 'yakıştırma' ya da 'teşhis' tabanında sürekli farklılaşmasına sebep olmaktadır. Ateist kimliğinin farklılaşan tarafı, yalnızca inanç odağındaki bir ayrışma değil, Ateist olanın toplumsal varlığını kuşatan ve onu farklılaştırıcı eylemin hedefinde tutan bir kimlik meselesine bağlıdır.

Ateist kimliğinin 'Teist' yapı içerisindeki Ötekilik karşılığının orijinine bakıldığında, toplum dışı olma fikrini görmek mümkündür. Göker'e göre (2015: 236) Ötekilik 6. ve 7. yüzyıllarda Greklerin kendilerinden olmayan yabancıları tanımlamak için kullandığı bir kavram olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yine bu dönemde Ötekiliğin, barbarlık (Sözen, 1999: 24) ve uygarlaştırılması-ehlileştirilmesi gereken bir vahşilik (Passerini, 2010: 226) ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Ötekinin niteliğindeki bu toplum dışı olma durumu, onu dolaysız bir tehdide dönüştürmekte ve toplumsal dışlama reflekslerine maruz bırakmaktadır. Modern çağın 'akılcı' doktrinleri çerçevesinde biçimlenen Ateist kimliğini toplum dışı kılan temel saik; geleneksel anlatılardan farklı olarak teolojik ahlak değerleri ile kurulması yeğlenen dünya standartlarının dışında olması ve bu dünyanın toplumsallarını tehdit eden kodları doğasında barındırmasıdır.

Kolektif bir tutum ve pratik şeklinde işleyen Ateist Ötekiliği, egemen kimlik gruplarının kendileri ve diğer gruplara dair tasarımlarını içeren tanımlayıcı bir yapıyla doğrudan ilintilidir. Çünkü egemen grup üyeleri ile diğer gruplar arasındaki sınırlar ideolojik temsiller aracılığıyla çizilmektedir. Bireylere Biz ve Öteki bilinci bu yöntemle aşılacaktır (Göker ve Keskin, 2015a: 236). Toplumun geneli Biz olma fikrine karşılık gelen 'İnançlı' kimliğine ve durumuna sahip olmak için çabalarken, bireylerin sosyal tecrübeleri genellikle Biz olmanın tanımlanmış sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Bu durum, Ateistlerin de dahil olabileceği Öteki grupların yayılmasını önlemek adına, çeşitli

aktif ve pasif tedbirlerin doğmasının nedenini de açıklar niteliktedir. Çünkü kolektif bilinç Biz kimliğini topyekûn halde Öteki'yi yok saymaya ya da onun olumsuz niteliğini sürekli hatırlamaya ve hatırlatmaya teşvik etmektedir.

Ateist kimlik paydaşlarının toplumsal bağlamdaki dezavantajlı konumu, etiketleme/yaftalama yönelimlerinin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle, toplumun geneli dışında kalan gruplar üzerindeki toplumsal denetim, onları sapkın olarak tanımlayarak sağlanmaktadır (Güngör, 2011: 278). Bu sapkınlık tanımları, toplum dışı karakteri vurgulamakla birlikte, toplumların kendini ahlaki yönden kutsaması ile de ilgilidir. Çünkü genel toplumsal yapı ve bu yapı içindeki bireyler, Öteki'ye bir kimlik isnat edecekleri zaman, kendilerini saf olarak gösterecek bir konuma yerleştirmektedir (Goffman, 2014: 189). Günah keçiliğini de beraberinde getiren bu farklılaştırıcı tutum, Ateist kimliğinin pejoratif söylemler ve küçültücü retoriklerle damgalanmasını ya da toplumsal aksaklık ve bunalımların, hatta doğal afetlerin kaynağı olarak gösterilmesinin ana hatlarını çizmektedir.

Tartışılan konudan hareketle Ateistlerin, özellikle Teist gelenekten beslenen ve bu çerçevede normlar üreten toplumsal yapılar açısından her zaman tehlikeli ve sapkın bir Öteki olduğunu söylemek mümkündür. Yaratıcı kavramının varlığını reddetmekten ibaret olan bir doktrin (Girardi, 2005: 371) şeklinde tanımlanan Ateizm görüşünü paylaşan Ateistlerin, toplumsal konumlarını tayin eden kimliklerini kendi algıları ve perspektifleri çerçevesinde inşa etmeleri fikri, inançlarla karakter kazanan toplumlar tarafından tehlikeli bulunmaktadır.

3. Ötekiliğe Karşı Yeni 'Kolektif Direniş' Pratiği: Sanal Topluluklar

Ateist olmanın tikel değerliklerinin ya da grup mensubiyetinin kimlik açısından karşılık bulduğu toplumsal katman, bu kimlik kategorisinin ortaya çıktığı ve paylaşım yoluyla yayıldığı sosyal formasyonun kurulma biçimleriyle ilişkilidir. Ateist olma hali, doğrudan belirli bir doktrine bağlı varlık göstereni değil, aksine toplumla kurulan ilişkinin doğasında gizli ya da açık seçik halde bulunan bir sembolik etkileşimin sonucudur. Ateist kimliğinin karşılaşmalar ekseninde ya da temaslarla kurulduğu ve yeniden kurulduğu düzeyin olumsuzluk ya da öldürücülük parametrelerini belirleyen ana husus, onun 'Biz' ya da 'Öteki' olma vasfı ile bağlantılı bir durum içermektedir. Konuya Türkiye bağlamında bakıldığında; Yılmaz'ın (2010: 5-6) Türk toplumunun ötekilerini saptamak amacıyla gerçekleştirdiği kapsamlı araştırmada, ateistlerin ve eşcinsellerin "Ultra Öteki" olarak tanımlandığı, halkın %37'lik bir bölümünün Ateistlerin kimliklerini yaşama haklarının tamamen kısıtlanması yönünde görüş beyan ettiği göze çarpmaktadır. Nitekim Ateistlerin de %59'luk bir bölümünün dışlanma ve ötekileştirilme nedeniyle kimliklerini gizli tuttukları tespit edilmiştir.

Ateist kimliğinin Türkiye'deki varlığının denetim altında tutulması, toplumsal birikim yoluyla aktarılan kültürel kodların yanı sıra, medyanın güncel yaklaşımları ve temsil pratikleriyle de açıklanabilecek bir vakadır. Toplumsal gerçekliğe dair bir yeniden üretim düzeneği olarak işleyen kitle iletişim araçları/medya, kimlik farklılıklarının Ötekilik formunda temsil edildiği içeriklerle, Ötekiliğin kolektif düzeyde tecessüm etmesine aracılık etmektedir. Bu bağlamda, Ötekiliğin medya temsilleriyle dolayımlanmış ve

kurgulanmış bir üst gerçeklik olarak sürekli yeniden üretilmesi söz konusudur. Nitekim farklılık politikaları üzerine bina edilen dünyada her Ben'in karşısında bir Öteki konumlanmakta ve bu ötekileştirme sistemi içerisinde kitle iletişim araçları/medya da kendi Ben'leri üzerinden Ötekileri inşa etmektedir (Toruk ve Sine, 2012: 362). Ateistlerin medya içeriklerindeki 'durum' tanımları, olumsuz olaylarla ilişkilendirme ile birlikte bilinçli bir 'yok' sayma sistematiği kapsamında okunabilir.

Ateistler, benzer türevli 'madun' kimlik gruplarının yaptığı gibi, Ötekiliğin öldürücü baskısına karşı korunaklar ve direniş setleri kurmaktadır. Yukarıdaki araştırma örneğinde sunulduğu gibi, Ateist birey ya da grupların kimlik üzerindeki baskı ve tahakkümden korunma yollarından en yaygın olanı 'sessizlik' ve 'gizlenme'dir. Bu gizlenme; genel olarak suskunluk, izini belli etmeme, kimliğe ilişkin sorulardan kaçınma yoluyla sağlanmaktadır. Ancak kimliği gizlemeye dayalı bu 'görünmez' olma manevrası bir itaati ya da kabullenmeyi değil, korunma taktiğini simgelemektedir (Alpman, 2015: 208). Ateist kimliğinin paydaşları, muktedir kimlikle mücadelelerini 'eşit' ahvalde sağlamanın imkânsızlığına karşı, kimliğin hasarını ve örselenme miktarını asgari seviyede tutma pratiğini benimsemektedir. Benzer bir şekilde din değiştirenlerin kimliği yeniden kurma ve tanınma süreçlerine eğilen Keskin (2017: 192-204), kimliğe yönelik tazyikli müdahalelere karşı onarım ve direniş halkalarının önemli bir oranda 'suskunluk' ve kısmen 'kimliği inkar etme', 'kısasa kısas', 'yeni bir dünya kurma' ve 'aktif iletişim' taktikleri içerdiğini saptamıştır. Ateistlerin, çalışmaya konu olan Karikateist toplumsallığındaki kimlik ergilerinin çapına bakıldığında, suskunluk cenderesinin dışarıda bırakıldığı ve Keskin'in saptadığı taktiklerin öne çıktığı bir süreç gözlemlenmektedir. Ötekiliğe karşı 'kısasa kısas' ve 'aktif iletişim' taktiği anlamlı bir biçimde topluluk bağlarına dönüşürken, 'gelenekselin' dışında, dijital tabanlı 'yeni bir dünya' kurma aksiyonları da göz ardı edilemeyecek, etkili bir vakaya işaret etmektedir.

Sosyal medya, Ateist kimliğinin otonom bir kuvvetle ve 'olumsal' olarak yeniden kurulmasını sağlayacak 'yeni dünyanın' olanaklarını içermektedir. Gerçeğin hem içinde hem de dışındaki bu alan, Ateist kimliği için 'iyileşmeye' yönelik bir umuttur. Nitekim kimlik sorunsalına diyalojik perspektiften yaklaşan Taylor (2005: 51), eşitsizlik ve itibarsızlaştırma eylemlerinin sebep olduğu kimlik bunalımlarına karşı geliştirilen 'onarımsal eylemlerin', problemleri yok etmeye yardımcı olduğunu ve hasarların iyileştirilmesini erkene aldığını savunmaktadır.

Ateist kimliğinin sistem içi ya da çevrimiçi (online) direniş hareketinin kurucu ayaklarını anlamak için, yeni medyanın 'özgürleştirici' gücünü teoriye döken Jenkins'e değinmekte fayda vardır. Çünkü Jenkins'e göre (2017: 37), kültürü bozma- yani medyanın akışını dışarıdan bozma- siyaseti yerine, blog yazarlığı- yani medyanın akışını aktif şekillendirme- siyaseti benimsenmelidir. Bir başka deyişle, sistem içerisinde kalarak sistemle mücadele etme, Jenkins'in argümanlarının ana hattıdır. Yeni medyayı anlatırken, filmler hakkında konuşmayı seven Jenkins, The Truman Show'da seyredilen medya sömürüsüne karşı ana karakterin kapıyı çarpıp çıkmasını anlamsız bulmaktadır. Ona göre esas olan, yayında kalmak ve kendi içeriğini üretmek medyanın sömürüsüne başkaldırmaktır (Jenkins, 2017: 36-38). Sosyal medyadaki Ateist hareketi, yeni bir tür

toplum modeli ve geleneksel toplum arasındaki denkleme uyarlandığı zaman, Jenkins'in sözünü ettiği türden bir başkaldırının ağırlığı ortaya çıkmakta ve egemen toplumsal çıkarların eşitsizlik merkezli 'denge' stratejisinde bir bozulma yaşanmaktadır.

Jenkins, medyanın iç içe geçmesi ile birlikte ortaya çıkan Yöndeşme Kültürünün, bireysel özgürlüğün anahtarı olabileceğini savlar. Üstelik bu anahtar, 'Kolektif Akıl' kavramıyla vurgulanan özgürleşmenin kilidini de açabilme potansiyeline sahiptir. Çünkü Kolektif Akıl, kimsenin her şeyi bilmediği, herkesin bir şeyler bildiği ve tüm bilginin insanlığın kendisinde olduğu (Jenkins, 2017: 35) formülasyonu ile, Ateist bireysel kimliğinin içinde bulunduğu çıkmazlara karşı, topluluk şuurunun motivasyonunu kullanarak özgürleşmenin yoludur. Jenkins'e göre (Jenkins, 2001: 93) yöndeşme, bireyleri, her yerde olan ve birbirleriyle ilişkili bir medya çağına sokmaktadır. Bir 'Dijital Rönesans' olarak yöndeşme, sonuç değil, süreçtir ve her alanda tecrübe edilen bir birleşmedir. Ateistlerin de içinde bulunduğu kullanıcı grubu, kara bir kutunun (TV) tüm medyayı kontrol altında tutması problemini aşmıştır. Artık Ateist kullanıcılar da kendi içeriklerinin kaderini ve demokratik kültürü tayin edebilme gücüne sahiptir. Bu yeni form Ateist kimlik paydaşlarına, Küresel Köyün etken yurttaşları olabilme olanağını isnat etmektedir. Çünkü, televizyonun ve diğer enstrümanların çizgiselliğinden, dijitalliğin kompleks katmanlarına katılım, sinerjik bir eylemdir (Jenkins, 2006: 243-248).

Ateistlerin çevrimiçi aktif katılım kültürünün biçimlendiği sanal topluluk kavramı, sosyal medya ile birlikte ortaya çıkmış ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşma sürecine paralel bir gelişme göstermiştir. Sosyal medya günümüzde bir sosyalleşme ortamı olarak gündelik yaşam pratikleri içerisinde yitime uğrayan, dışlanan ve ötekileştirilen bireyler açısından etkin bir telafi mekanizmasına dönüşmüştür. Çünkü sosyal medya, gerçek toplumsal birimlerle kurduğu aidiyet ilişkisi zayıf olan bireyler açısından etkili bir kaçış alanı ve aidiyetin yeniden kurulabileceği sanal bir toplumsallık sunmaktadır (Göker ve Keskin, 2015b: 863).

Sanal topluluklar; en salt çizgiye inildiğinde, Jones'a göre (akt. Blanchard, 2004: 2), sanal uzamlarda bir araya gelerek sanal etkileşimde bulunan sanal yerleşimcilerdir. Gerçekten de sanal toplulukların barındırdığı saçaksız, has ve temel nitelik; dijitallik/sanallıktır. Van Dijk bu durumu, CMC (Computer-Mediated Communication/Bilgisayar-aracılı İletişim) kavramıyla tanımlamakta ve toplumsalın kurucu unsurunu HCI (Human-Computer Interaction/ İnsan-Bilgisayar Etkileşimi) olarak tayin etmektedir (van Dijk, 1997: 40-41). Bu bakımdan, Ateist kullanıcıların sanal topluluklardaki tüm operasyonları ve kültürel üretimleri, birbirleriyle olduğu kadar araçlarla da dolaysız bir ilişkiyi şart koşmaktadır.

Ateist kimliğine uzam ve kolektif birliktelik damarları oluşturan sanal toplulukları, asıl olan örgütlenmelerden ayırıştırmak için, Organik topluluk önermesinde bulunan van Dijk, bu iki farklı topluluk türü arasında belirgin ayrımlar üretmiştir. Ona göre (1997: 45), biri gerçek olan diğeri ise kendine has gerçekliği ile, gerçekte var olmayan iki topluluk tipi arasında 4 temel farklılık düzeyi bulunmaktadır; *Kompozisyon ve etkinlik, sosyal organizasyon, dil ve etkileşim, kültür ve kimlik*. Organik topluluklarda, sosyal yapıyı kuran kompozisyon ve etkinlik düzeyleri sıkı bağlar ve kolektif faaliyetleri gerektirirken,

sanal topluluklarda düşük bağıllık ve özelleştirilmiş faaliyet tarzları hakimdir. Organik topluluklardaki organizasyonların zaman ve mekana bağıllığı, sanal toplulukların ‘dijital yerleşkeleri ve eşzamansızlık düzenekleri’ sayesinde ortadan kalkmıştır. Organik topluluklarda dilsel pratikler ve etkileşim ritüellerinin, sözel ve sözel olmayan öğelerle sınırlı olmasına rağmen, sanal topluluklarda sözel öğelerin yanı sıra dilüstü iletişim olanakları gelişmiştir. Son olarak; organik topluluklarda bütüncül, tekli ve homojen bir kültürel kimlik türü modellenirken, sanal topluluklarda modüler, çoklu ve heterojen bir kültürel kimlik kurgulanmaktadır. Sayılan bu ayrımları destekleyen bir ayrıma giden Wellman da (1996: 2-8), benzer şekilde, ilişkilerin özelleştirilmesi ve sıklığı ile sosyal ağların yoğunluk, serilik ve sınırlılık özelliklerine vurgu yapmıştır. Birbirini tamamlayan ve destekleyen bu tahliller, farklılığın anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Belirli özellikleri itibarıyla organik topluluklardan ayrılan sanal toplulukları kategorize etme sorunsalı üzerine giden Armstrong ve Hagel’in sınıflandırması, günümüzde geniş kabul görmektedir (akt. Uzurt ve Özmen, 2006: 24-30): *Fantezi, ilgi, işlem ve ilişki toplulukları*. Farklı konseptler odağında oluşturulan bu kategoriler, eğlence, bilgi, satış, sosyalleşme ve hobi gibi çeşitli sosyal aparatlara göre biçimlenmektedir (Gupta ve Kim, 2004: 2682). Ateist bireyler, tercihlerine ve kullanım motivasyonlarına bağlı olarak, herhangi bir topluluk ya da birden fazla topluluk içerisinde sosyalleşerek, sosyal inşada yer almaktadır. Karikateist topluluğu ise, ilgi ve ilişki topluluğu kategorilerinde yer alabilecek hibrid bir yapı içermektedir.

Egemen toplumsal düzeneklerle ilişkilerinde, Öteki olarak kimliklendirilen/tanımlanan Ateist grupların, sanal toplulukları bir telafi ortamı ve yeniden kimliklenme aracı olarak kullanmaları kaçınılmazdır. Nitekim Donath’ın yaklaşımıyla (1998: 1), sanal toplulukların önemli işlevlerinden biri de kimliklendirmedir. Sanal topluluklar, kalıtsal normlar ve beden özelliklerinden bağımsız bir kimlik yapısını bireylere sunmaktadır. Bu açıdan, gerçeklik bağlamında örselenen kimliklerine bir onarım ya da direnç seti kurmak isteyen Ateist gruplar, kendi egemenlik alanlarındaki sanal toplulukları, kimlik inşası için kullanmaktadır. Araştırmanın ileriki bölümlerinde görüleceği üzere, Karikateist toplumsalında da benzer şekilde, kolektif bir kimlik üretme çabası mütemadiyen sürmekte ve desteklenmektedir. Ancak belirtilmesi gereken nokta; bu toplulukların faaliyetleri her ne gerçeklik bağlamına sirayet etse de, tesirin sınırlı bir alanda sıkışmasıdır.

4. Araştırmanın Metodolojik Tasarımı

Bu çalışmanın eğildiği sorun, toplumun egemen kimlik aksları arasında dar bir alanda sıkışan ve baskı altında tutulan Ateist Öteki’nin, ‘başka’ bir tür toplum kurarak, ‘başka’ bir biçimde ve güçlü şekilde açığa çıkmasıdır. Baskı altında tutulmanın gerilimle açığa çıktığı bu yeni hareket, geleneksel yapı ile ilişkisinde, tarihsel bazı kurguları aşındırmakta ve Öteki olanın denetim ağlarını yırtarak dışa taşması, kimlik düzeyinde bazı dönüştürücü sonuçlar içermektedir. Bu çalışma, baş aşağı olmuş ve tersine dönüş bir kimlik temsiliyetinin hatlarını açıklayarak, artık baskı altında tutulması görece zorlaşan Öteki’nin nasıl bir formda açığa çıktığını görünür kılacaktır.

Bu çalışmanın amacı, geleneksel medya temsilleri ve toplumsal ilişki örüntüleri içerisinde Öteki olarak tanımlanan/kimliklendirilen Ateistlerin, sosyal medya ortamlarındaki öz-temsili pratiklerini ve öz-kimlik kurgularına dayanak olarak tasarladıkları Öteki'nin kodlarını ve inşa sürecini açığa kavuşturmasıdır. Araştırma kapsamında, sosyal medyanın temsil konusunda sunduğu yeniliklerle birlikte, yeniden ve alternatif bağlamda üretilen Öteki kimliğinin değişen niteliğini sunmak da amaçlanmaktadır. Bu amaçlardan hareketle, çalışmada şu sorulara yanıt aranacaktır;

- Sosyal medya ile 'Öteki' kimliğinin kurulması arasında nasıl bir bağlantı vardır? Öz-temsili olanakları, 'Öteki' kimliğine nasıl bir form kazandırmaktadır?
- Karikateist Toplumsal içerisinde Ateist kimliği nasıl kurulmaktadır? Ateist kimliğinin ilişkili olduğu 'Öteki' kodları nasıl üretilmektedir?
- Karikateist Toplumsalın 'Ötekileri' kimlerdir? Bu 'Ötekilerin' ontolojik gerekçeleri nasıl açığa çıkmaktadır?

Bu araştırma, sosyal medyadaki Ateist topluluklardan biri olan Karikateist topluluğundaki öz-temsilleri ve alışılmadık şekilde Öteki'ye dönüştürülen dini inançların, topluluk içindeki yeniden inşa edilme biçimlerini ortaya koymasından önemlidir.

Araştırma, Karikateist Facebook topluluğu (<https://www.facebook.com/karikateist/>) sayfasındaki yönetici odaklı sayfa paylaşımları ve kullanıcıların bu paylaşımlara katılım (beğeni, yorum, paylaşım) pratiklerini kapsamaktadır. Araştırma alanı olarak seçilen Karikateist topluluğu, hem Öteki olarak tanımlanan Ateist bireylerin hâkimiyetindeki bir toplumsal alanı ifade etmesi, hem de bir milyonu geçen beğeni sayısı ile Türkiye'de sosyal medya üzerinden bir araya gelen Ateist topluluklar arasında en popüler ve öncü olması nedeniyle etkili bir öz-temsili ve sosyallik süreci içermektedir. Nitekim neredeyse tüm Ateist topluluklar, Karikateist'i referans göstermektedir. Araştırmanın sosyal medya boyutunun Facebook'la sınırlandırılmasının nedeni, günümüzde en fazla kullanılan sosyal ağ sitesi Facebook'un, her geçen gün daha fazla internet kullanıcısının tercih ettiği bir sosyalleşme alanı haline dönüşmesidir. Öyle ki sosyal medya kullanıcıları, internet üzerindeki sosyalleşme vakitlerinin oldukça önemli bir bölümünü Facebook'a ayırmaktadır (www.businessinsider.com). Ayrıca, topluluk ilk olarak Facebook'ta kurulmuş ve diğer platformlara yayılmıştır. Bu nedenle topluluk tarafından en aktif kullanılan sosyal medya hala Facebook olarak görülmektedir.

Araştırmada bulgulara ulaşma yöntemi olarak Netnografi kullanılmıştır. Yöntemi anket, odak grup görüşmesi ya da içerik analizi gibi yöntem ve tekniklerden ayıran yönü, toplulukların kültürel içgörüsünü ve bağlamını incelemesidir. Bu noktada, topluluklardaki paylaşımlar içerik olarak değil, kültürel bir anlam olarak değerlendirilmekte, semboller, fotoğraflar, videolar, yorumlar, dil, iletişimci özellikleri ve etkileşime odaklanılmaktadır (Kozinets, 2010: 5). Araştırmacı sürece dahil olarak, tıpkı bir etnograf gibi topluluğun doğal alanlarındaki sosyal paylaşımları tanımlayan bulgulara ulaşmaktadır. Netnografide araştırma süreci beş aşamadan oluşmaktadır; giriş ve araştırma planlaması, veri toplama aşaması, analiz ve yorumlama, araştırma etiğinin sağlanması ve üye kontrolleri (Vernalı, 2013: 13-14). Belirtilen aşamalar bu çalışmada şöyle gerçekleşmiştir;

Giriş ve Araştırma Planlaması: Araştırmanın sondaj aşamasında, öncelikle çalışma sahası anlaşılmaya çalışılmıştır. Facebook iletişim kanalları ve Topluluk Sayfası özelliklerini taşıyan çalışma sahası, Ateist ve diğer dini inançsız kimlik kategorilerinden kullanıcıların çoğunlukta olduğu bir toplumsallık teşkil etmektedir. Karikateist Facebook topluluğu, diğer sanal toplulukların ötesinde, özel bir ilgi alanından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Çünkü bu topluluk, kullanıcıların sadece eğlenceli vakit geçirdiği bir sosyal alan değildir. Aynı zamanda toplumun ultra ötekilerinden kabul edilen Ateistlerin, bir araya gelerek kendi toplumsallığını inşa ettiği bir sosyal yapıdır. Nitekim topluluk içi sosyal üretimler, gerçeklik bağlamındaki ilişki pratiklerine sirayet edecek kadar etkilidir. Üstelik topluluk gerçeklik bağlamında somut bir şekilde bulunmamasına rağmen yadsınamayacak bir gerçeklik performansı ile kolektif Ateist kimliğinin kurulumuna aracılık etmektedir. Çalışma sahasındaki paylaşımlar ve topluluk kurguları, Ateist doktrinler temelindeki bir sosyal organizasyonu kurmaktadır. Çalışma sahasına ilişkin detaylı veriler, analiz bölümünde kapsamlıca açıklanmaktadır.

Planlama safhasında, sayfa içi pratikleri kategorize eden ve dağınık halde duran toplumsallığı yapılandırarak veri toplama araçları saptanmıştır. Topluluk içindeki toplumsallığın sistematik biçimde tanımlanabilmesi için uzun bir izleme ve gözlem süreci yaşanmış, sayfa içerikleri gün gün takip edilerek notlar alınmıştır. Çalışma sahasında kayıt altında olan 2016 Aralık-2017 Aralık periyodundaki zaman dilimi, çalışmanın zamanlılığını teşkil etmiştir. Zaman Tüneli'nde geriye gitme işlemi, içerikler benzeşene ve topluluğun sistematığı anlaşılana kadar sürmüştür ve 2017 Aralık Ayı bu anlamda başlangıç noktası kabul edilmiştir. Sosyal medyanın veri depolama özellikleri sayesinde, Zaman Tüneli'ndeki kayıtlı içeriklere ulaşım, günün her anında mümkün olmuştur. Zamanlılığın belirlenmesi ile birlikte, ölçmenin yapılacağı gözlem süreci ve araçları dizayn edilmiştir. Topluluk yöneticileri ile irtibata geçilerek araştırma sürecinden bahsedilmiş ve görüşler alındıktan sonra, veri toplama süreci başlatılmıştır.

Verilerin Toplanması: Çalışmada veriler, katılımsız gözlem tekniği ile toplanmıştır. Gerçek profili ile topluluğa dahil olan araştırmacı, süreçlere katılım sağlamadan, dışarıdan bir süreç izlemesi gerçekleştirmiştir. Süreç boyunca paylaşımlar ve paylaşımlar eksenindeki yorumlaşmalar, bilgisayar ve mobil telefonda 'screenshot/ekran fotoğraflama' tekniği ile kaydedilmiş, aynı zamanda yazılı notlar alınmıştır. Gözlem süreci, sürekli geriye dönüşlerle dinamik bir yapı içermektedir. Geçmiş zamanlardaki paylaşımlar, değişiklikleri ve katılımları tespit etmek amacıyla periyodlar halinde tekrar incelenmiş ve araştırma amacıyla ilintili önemli değişiklikler not alınmıştır.

Çalışmanın gözlem verilerini desteklemek amacıyla sayfa yöneticileri ile derinlemesine görüşme, sayfa içindeki bazı kullanıcılarla ise enformel nitelikte kısa görüşmeler yapılmıştır. Sayfa yöneticilerine iletilen yapılandırılmış görüşme formu, yazılı olarak cevaplanmıştır. Yorumlar üzerindeki gözlemlerde, Biz ve Öteki ilişkisine dair önemli veriler sunan Ateist ya da diğer dini inançsız kullanıcılar, yaptıkları yorumlardaki kimlik tutumları ve söylemleri dikkate alınarak, (1)İleri muhafazakar, (2) Muhafazakar, (3) İlimli, (4)İleri İlimli kategorilerine ayrılmıştır. Bu kategorilerden özellikle Muhafazakar düzeydeki kimlik paydaşlarından 10 kullanıcı ile iletişime geçilerek görüşme talep

edilmiş ve yaptıkları yorumlar özelindeki kimlik algıları sorulmuştur. Görüşme alanının sınırlı tutulmasının nedeni, Netnografi yönteminin ‘gözlem’ ağırlıklı karakterine sadık kalmak ve çalışmanın metodolojik tasarımını bozmamaktır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması: Verilerin analiz ve yorumlama sürecinde topluluk içi dinamiklere sadık kalınmıştır. Tanımlayıcı bir araştırma türü olan çalışmanın gözlem verileri, betimsel analiz ilkeleri çerçevesinde, sürece ışık tutacak şekilde analiz edilmiştir. Süreç, dini değer yargılarının dışında, tamamen kimlik temsili ve Ötekilik ilişkisi bağlamında anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Elde edilen verilerin ortak noktaları, bağıntıları ve bağlamları üzerinde çeşitli kategoriler ve açıklayıcı kavramlara ulaşılmıştır. Gözlem verileri bu kategoriler ışığında tasnif edilmiş ve temsil gücü yüksek olan ve süreci iyi tarif eden içerikler amaçlı örnekleme esasına göre seçilerek, çözümlenmeye tabi tutulmuştur.

Sayfa yöneticilerinden toplanan görüşme verileri, sayfa içi dinamikleri ve topluluk kurgusunu yönlendiren yöneticilerin ‘kimlik’ tutumlarını anlamaya yardımcı olmuştur. Veriler, gözlem verileri ile ilişkilendirilmiş ve gözlem sürecini desteklemek için tasnif edilmiştir. Kullanıcılarla yapılan enformel görüşmelerdeki verilerin bir kısmı ise, yorum odaklı sosyal ilişkileri açıklayan gözlem verilerini zenginleştirmek amacıyla çözümlenme kısmında tartışılmış, ancak toplanan verilerin önemli bir kısmı çözümlenmede kullanılmadan, sorunun tespiti ve sürecin daha iyi anlaşılması aşamalarında araştırmacıya yol göstermiştir.

Araştırma Etiğinin Sağlanması ve Üye Kontrolleri: Araştırmacı araştırma süresince gerçek kimliğini açık tutmuş ve kendi özel profilini kullanmıştır. Araştırma gizli bir izleme süreci olarak işlememiştir. İlk olarak sayfa yöneticileriyle iletişime geçilerek, toplulukla ilgili yapılması planlanan iki farklı araştırmadan söz edilmiş ve gerekli izinler alınmıştır. Nitekim sayfa yöneticileri araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme sorularını yanıtlamıştır. Ancak tüm kullanıcılara ulaşmak mümkün olmadığı için, sadece iletişime geçilen ve görüşme yapılan kullanıcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiştir. Araştırma içerisinde hiçbir kullanıcının kimliği açıklanmamıştır.

5. Bulgular ve Tartışmalar: ‘Öteki’ Toplumun ‘Biz’ Olma Serüveni

Araştırma kapsamında Karikateist Facebook topluluğu sayfasındaki sosyal üretim süreçleri incelenmiş ve çeşitli kategorisel saptamalar çerçevesinde tartışılmıştır. Bu bağlamda, topluluk demografisi, amaçları, sosyal yapının düzenlenmesi ve işleyiş mekanizmaları, topluluğun dili ve sosyal performansları açığa kavuşturulmuştur.

5.1. Topluluk Demografisi: ‘Öteki’ nin ‘Biz’leşmesi

Karikateist Facebook topluluğu, 1.054.130* beğeni sayısı ile büyük bir sosyal yapı niteliğindedir. Facebook’un özelliği gereği, bir topluluk sayfasını beğenmeden de takip etmek ve süreçlere katılım sağlamak mümkündür. Bu nedenle, topluluğu takip eden kullanıcı sayısının çok daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Karikateist, sadece

* Beğeni sayısı 18.05.2018 tarihine aittir.

Ateistlerin değil, çok sayıda inanç mensubunun dâhil olduğu ve paylaşımlara katılım sağladığı bir topluluktur.

Karikateist topluluğunda üretilen toplumsallığı anlamak için, topluluğun demografik özelliklerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Topluluğun özel bir ilgi alanı olan ‘dini’ niteliğe sahip olması, dini kimlikleri, topluluk sayfasının demografik bileşenleri arasında başat ve ayırt edici bir konuma yükseltmektedir. Sayfa içindeki paylaşımlar ve yorumlar, kullanıcıların büyük bir çoğunluğunun Ateist ve diğer inançsız kimliklere (Agnostik, Deist v.s.) sahip olduğunu** açıkça ortaya koymaktadır. Dini inançlıların azınlık konumunda olduğu toplulukta, bir dini inanç kategorisi olarak İslam ve Müslümanların en belirgin azınlık olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü sayfadaki ötekileştirmeye karşı tepki ve eleştiri yorumlarının geneli Müslüman kullanıcılar tarafından yapılmakta ve İslami gerekçeler sunulmaktadır. Ateistlerin sahip olduğu toplumsal çoğunluk, topluluk içi egemenlik ve ‘Biz’ kavrayışının hangi kimlikleri kapsayacak şekilde kurgulandığını ortaya koymaktadır. Nitekim topluluk içinde dini inançsızlar, gerçekliğe karşıt bir şekilde, ‘Biz’ bilinci ile var olurken, dini inançlıların bir ‘Öteki’ olduğu fikri sürekli yeniden üretilmektedir. Ayrıca sayfa içinde erkek egemen bir yapı ve söylemin bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir. Kullanıcı profilleri incelendiğinde büyük çoğunluğun erkek kullanıcılardan oluştuğu göze çarpmaktadır. Bu durum, gerçeklik bağlamındaki erkek egemen toplumsallığın, Karikateist için de geçerli olduğuna işaret etmektedir.

5.2. Topluluk Amaçları (ya da Gerekçeleri): ‘Gövde Gösterisi’

Her toplulukta olduğu gibi, Karikateist toplumsallığını da meydana getiren ve bireyleri bir arada tutan belirli amaçlar bulunmaktadır. Topluluğun, ateizmi meşrulaştırma ve ateist doktrinleri yaygınlaştırma gibi çok sayıda amacı bulunmaktadır. Ancak bu amaçlardan en belirgin ve etkili olanı, ateistlerin kendilerine ait bir toplumsal alan oluşturma çabasını yansıtmaktadır. Bu çaba, topluluk içindeki pratiklerde alenen ya da dolaylı bir şekilde sürekli vurgulanmaktadır. Topluluk sayfası yöneticileriyle yapılan görüşmede de sözü edilen hâkim toplumsallık ve öz-temsili fikri ön plana çıkmaktadır. Yöneticiler amaçlarını şöyle ifade etmektedir;

[K]arikateist, sadece ateistlerin değil fakat tüm dinsizlerin buluşabileceği, kendilerinin yalnız olmadığını görebileceği ve gövde gösterisi yapabileceği bir sayfadır.

Burada dikkat çeken iki temel nokta vardır. İlki, yöneticilerin Ateistler başta olmak üzere tüm dinsizleri kapsayan bir tanım ve kapsam üreterek ateistliği üst kimlik olarak konumlandırmaları, ikincisi ise, ‘gövde gösterisi’ ifadesiyle somutlaşan toplumsal egemenlik alanı fikridir. Nitekim sosyal medyanın Öteki açısından nasıl bir telafi ortamına dönüştüğü, alternatif toplumsallık vasıtasıyla görünür olmaktadır. Bu toplumsallık içindeki ilişkiler ve medyatik öz-temsiller, gündelik yaşamı telafi etme

** Göker ve Keskin tarafından (2016) 1000 topluluk üyesinin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmada, topluluk üyelerinin %50,8’inin ateist, %17,7’sinin deist, %13,5’inin agnostik, %12,8’inin Müslüman, %0,2’sinin Hristiyan, %0,2’sinin Musevi ve %4,8’inin diğer inançlara mensup olduğu bulunmuştur.

mekanizmasına dönüşmektedir. Öteki, kendi toplumsallığı içinde ‘gövde gösterisi’ yapmaktadır. Üstelik bu ‘gövde gösterisi’ tartışmaya açılmadan kesin bir kural şeklinde sunulmaktadır. Nitekim sayfanın açıklayıcı bilgileri arasında ‘*Karikateist bir tartışma ortamı değildir*’ ifadesi yer almaktadır.

Sosyal medyanın sunduğu zaman ve mekân tanımaz birliktelik imkanı, topluluğun varlığını gerekçelendirmektedir. Çünkü gündelik hayatta pek fazla görünmeyen ateist kimliği, topluluk içinde keskin bir şekilde ifade edilmektedir. Sayfanın bir yöneticisi bu durumu şöyle açıklamaktadır;

[B]ence Facebook ortamını Karikateist'ten önce ve Karikateist'ten sonra diye ikiye ayırabiliriz. Çünkü eskiden bu kadar dinsiz yoktu ve var olan da bir arada değildi.

Karikateist yöneticileri kadar, sayfa takipçilerinin bilişsel yaklaşımları ve bireysel gerekçelendirmeleri de önem arz etmektedir. Bu gerekçelendirme ve bir bakıma kimliklendirme yaklaşımını, sayfanın esaslı takipçilerinden birinin sayfa gönderisinde görmek mümkündür;

[K]arikateist'in en eski takipçilerinden biriyim, Burası ateizm okulu gibidir, gerçek bilgi kaynağıdır. Maksat sayfaya üye sayısını artırmak değil, insanları bilgilendirmek, gerçekleri göstermek amaçlıdır. Bunu da gayet başarılı şekilde yapmaktadır. Gerçekleri öğrenmek isteyenleri aydınlatacak, en bilgi birikimine sahip topluluk sayfasıdır.... (Bana göre TEK'dir :)**

Görüldüğü üzere, formel okul pratikleri içerisinde kimliğine bir dayanak teşkil edemeyen dezavantajlı bireyler, kendi enformel okullarını yaratarak, kimliklerinin ihtiyaç duyduğu olumsal değerleri üretmektedir.

5.3.Sosyal Yapının Düzenlenmesi ve İşleyiş Mekanizmaları

Karikateist toplumsallığındaki sosyal düzen ve işleyişi tarif eden en iyi ifade, ‘sanallık’tır. Çünkü Facebook üzerindeki bu toplumsal gerçeklik, gerçek kişilerin sanal profiller üzerinden sağladıkları sosyal girdiler aracılığıyla inşa edilmektedir. Ancak kendi dinamikleri içerisinde güçlü bir gerçeklik algısı yaratmakla birlikte, toplumsallığın gündelik hayat gerçekliğine sirayet etme seyri izlediğini de söylemek mümkündür.

Karikateist toplumsallığının hammaddesi niteliğindeki içerikler, gerçek kimlikleri belirsiz olan ve takma ad kullanan sayfa yöneticileri tarafından hazırlanmakta ve sosyal dolaşıma sokulmaktadır. Sayfadaki etkileşim, yöneticilerin kurguladığı görsel materyaller ve kullanıcıların bu materyallere, beğeni, yorum ve paylaşma yoluyla katılması şeklinde gerçekleşmektedir. Topluluğa dâhil olan kullanıcıların, içeriklerin üretim aşamasında hiçbir belirleyiciliği bulunmamaktadır. Bu durum topluluk üyelerini, geleneksel medya araçlarındaki kadar olmasa da edilgenleştirmektedir. Çünkü üyeler, tıpkı bir televizyon

*** Kullanıcı yorumları, doğrudan alıntılanmış ve redakte edilmemiştir. Yazım hataları, kullanıcıların dilsel pratiklerini ortaya koymak amacıyla doğrudan yansıtılmıştır.

izleyicisi gibi, kendisine sunulan içerikleri takip etmekte ve bu içerikler özelinde ilişki pratiği geliştirmektedir.

Önceleri her paylaşımda bulunan kaynak niteliğindeki “Alfa”, “Carl”, “Fact” gibi yönetici takma adları, son zamanlarda kaldırılmış ve paylaşımlar kaynak belirtilmeden yapılmaya başlanmıştır. Paylaşımların takma isimlerle yapılması güvenlik kaygısının bir sonucu olarak görünürken, aslında paylaşımlara kolektif bir kimlik kazandırma amacı da bulunmaktadır. Nitekim kim olduğu bilinmeyen anonim bir kişi ya da grup, belirgin bir kimliğe sahip olmadığı için her bir kullanıcıyı ayrı ayrı kapsamaktadır. Ancak kaynağın belirsizliğinden dolayı güvenilirlik problemleri yaşanması beklenirken, topluluk üyelerinin içerikleri çok fazla sorgulamaması, dikkat çeken bir ayrıntı olarak ön plana çıkmaktadır.

Sayfadaki sosyal içerikleri kontrol eden yöneticiler, profesyonel bir yapının aksine amatör kullanıcılardan meydana gelmektedir. Yöneticiler bu durumu şöyle açıklamaktadır;

[S]ayfanın yöneticileri hep sıradan insanlar, bazı komplo teorilerine kendilerini kaptırmış dincilerin sandığı gibi öyle arkamızda güçlü, eli uzun, zengin bir kaynak yok. internet faturasını ödeyemeyen yöneticilerimiz vardı!”

Topluluktaki sosyal içerikler üzerindeki yönetici hâkimiyetine rağmen, topluluğu idare eden bir liderlik statüsü bulunmamaktadır. Toplulukta lidersizlikle birlikte, sosyal yaşamı düzenleyen önceden tanımlanmış kurallar, örgütsel görev dağılımları ve formel yapılanmaların yer almadığı görülmektedir. Topluluk içerisinde düzenleyici bir mekanizma bulunmasına rağmen, zaman içerisinde gelişen ilişkilere bağlı olarak kültürel bir önkoşul ortaya çıkmış ve topluluğun karakteristik özellikleri belirginleşmiştir. Topluluk içindeki her kullanıcı, içinde bulunduğu ortamın ateist egemen bir yapı olduğu ve ilişkilerin de ateizmi kapsayan normlar çerçevesinde şekillendiği varsayımına sahiptir. Bu nedenle kurallar ilişki örüntüleri içinde doğal ve belirli bir varsayımına bağlı olarak üretilmekte ve güncellenmektedir. Bu varsayımına dayalı yapının dışına çıkan herkes öteki olarak işaretlenmekte ve çok sayıda kullanıcı tarafından toplumsal dışlama refleksi hareketine geçirilmektedir.

Topluluk kullanıcılarının, sayfa yöneticilerinin sürece katılmadığı bir ilişki kurması mümkün olmadığı için, etkileşim oldukça düşüktür. Çünkü kullanıcılar arası ilişkiler sadece yönetici paylaşımlarının yorum bölümünde, karşılıklı yorumlaşmalar şeklinde gerçekleşmektedir. Birçok kullanıcı birbirinden habersiz ve topluluk bilinci olmadan sayfaya katılmakta ve tikel pratiklere yönelmektedir. Topluluk süreçlerinde örgütsel bir dizayna tanık olmak mümkün değildir. Ayrıca topluluğa dâhil olmak için sayfayı beğenme zorunluluğu bulunmamaktadır. Çok sayıda kullanıcı dışarıdan biri olarak içeriklere katılım sağlamaktadır. Bu durum toplumsallığın kesin sınırları ve işlem alanını belirsizleştirmektedir.

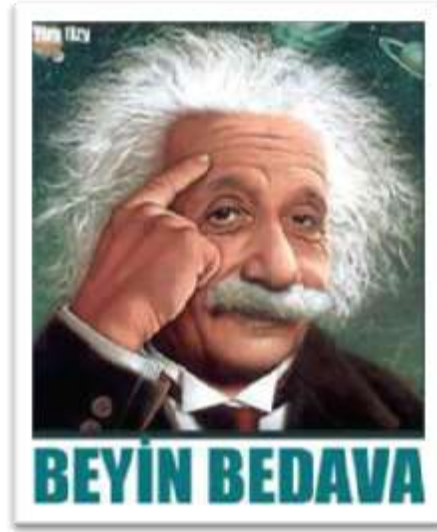
5.4.Topluluktaki Dilsel Pratikler

Topluluğun sahip olduğu ‘Karikateist’ ismi, ‘Karikatür’ ve ‘Ateist’ kavramları bir araya getirilerek türetilmiştir. Topluluk ismi aslında, topluluktaki dilsel pratiklerin mizahi

çerçevede işlediği hakkında ipuçları sunmaktadır. Nitekim topluluk içindeki edimler değerlendirildiğinde mizahın, salt güldürü ve ayrıca hafife alma skalasında esnetilerek kullanıldığını söylemek mümkündür. Topluluk sayfasının mizahi dilini yansıtan en önemli göstergelerden biri, profil fotoğrafıdır.

Görsel 1: Topluluk Sayfası Profil Fotoğrafı

Profil fotoğrafında yer alan Albert Einstein görseli, topluluk içinde ön plana çıkan ve ortak olarak kullanılan belirgin tek semboldür. Toplulukta özgün dilsel ifade ve semboller yerine genel kavramlar üzerinden ilişki kurulmaktadır.

Gerek yöneticilerin paylaşımları gerekse topluluk üyelerinin yorumlaşmalarında alaycılık, aşağılama ve ötekileştirme içeren mizahi bir dil vardır. Örneğin; sayfa yöneticileri kimi zaman “*Günaydın, her sabah uyandığınızda birkaç sayfa okuyun ey kafirler ☺*” ya da “*Blade’le*** dinimi öğreniyorum; ders:8*” gibi mizahi içerikli ve yerici paylaşımlar yapmaktadır. Kimi zaman ise inançsız kullanıcıların yorumlarına cevaben, “*...Şimdiye kadar bu sebeple birini dövmüşlüğüm ya da döveceğim yok ☺*” gibi mizahi yorumlar gözlenmektedir. Yapılan görüşmede yöneticilerin mizahi tona dair açıklaması ise şöyledir;

[Ö]ğrenmekten ziyade gülmek ve eğlenmek için sayfayı takip ettikleri yadsınamaz bir gerçek. Öğretici paylaşımlar ile bir yere varamazsın, başarının sırrı mizahtır”.

Kullanıcılar arasında samimi bir dil kullanılmakla birlikte, sayfa yöneticilerinin de gerek paylaşımlarında gerekse kullanıcılarla girdikleri etkileşimde samimi bir üslup takındığı dikkat çekmektedir.

*** Blade, vampirlerle savaşan, hayali bir film kahramanıdır.

Sayfa içindeki mizah bazı kullanıcılar tarafından argo ve küfür boyutuna kadar taşınmaktadır. Sayfa yöneticilerinin de nadiren argo içerikli paylaşımlarda bulunduğu tanık olunmuştur. İnançsız kullanıcılar için mizahi bağlamda kullanılan argo, dini inançlı (özellikle de Müslüman) kullanıcılar tarafından tepki ve eleştiri bağlamında kullanılmaktadır. Hatta inançsız kullanıcılar arasında, dini inançlı kullanıcıların argo ve küfür kullanımı üzerinden mizahlar da geliştirilmekte ve alay konusu edilmektedir. İnançsız kullanıcıların kullandığı mizahi dil, kendilerine yöneltilen eleştiri durumunda ton değiştirerek sertleşmekte ve kimi zaman tepki içermektedir. Bu durum ötekinin rahatsız edici bir unsur olmasıyla yakından ilgilidir.

5.5.Topluluk Performansları: Ötekiliğin Yeniden İnşası

Topluluk içi sosyalliğin kurulması süreci olarak değerlendirilen performanslar, yönetici paylaşımları ve topluluğa dahil olan üyelerin bu paylaşımlar üzerinden kendi öz kimlikleri ve paylaşılan içerik hakkındaki ifadeleri bağlamında değerlendirilecektir. Nitekim yönetici paylaşımları toplumsallığın belirli bir tarzda kurulmasını sağlarken aynı zamanda medyatik bir temsil niteliği de taşımaktadır. Bu durum, temsil pratiklerinin, sosyal ilişkilerle iç içe geçmiş bir şekilde sürdürülmesine olanak tanımaktadır.

Yönetici paylaşımları, sosyal dolaşım dışında, sayfanın arayüz görünümünde ortaya çıkan görsel kimliğe de sirayet etmektedir. Bu sebeple, profil fotoğrafı ve kapak fotoğraflarının önem taşıdığı söylenebilir. Önceki bölümde sunulan profil fotoğrafının dışında, sayfanın kapak fotoğrafında konumlandırılan Ötekiliği açıkça görmek mümkündür.

Görsel 2: Topluluk Sayfasının Kapak Fotoğrafı

Görselde yer alan “*Sen ona inanç dersin, biz korku deriz*” ifadesi, toplulukta hakim olan ‘biz’ ve ‘öteki’ ayrımını açıkça belli etmektedir. Ayrıca söylemde yer alan ‘biz’e karşılık ‘öteki’nin ‘sen’ şeklinde konumlandırılması, egemenlik ve çoğunluk kavrayışını da yansıtmaktadır.

Yönetici odaklı paylaşımlar genel olarak resim ve video şeklinde gerçekleşmektedir. Yöneticilerin görsel bir materyal olmadan, sadece yazılı ifade paylaşımı oldukça nadirdir.

Paylaşımlar ağırlıklı olarak bilgisayar ortamında hazırlanmış bir görselden oluşmaktadır. Arka plana konulan görsel üzerinde bulunan yazılı ifadeler, verilmek istenen mesajın anlatı yapısını oluşturmaktadır. Topluluk sayfasının paylaşım sıklığı oldukça yüksektir. Her gün aktif olarak çok sayıda görsel yüklenmektedir. Toplamda 40 binin üzerinde resim ve video bulunmaktadır. Bu görseller üzerinden belirli temsil pratiği hayata geçirilmektedir. Paylaşılan görseller incelendiğinde, Ateizmin ve Ateistlerin kendi kavramları, doktrinleri ve anlatıları yerine, olumsuzlanan, çelişkiler silsilesi içinde kurgulanan ve toplumsal bozuklukların merkezinde konumlandırılan dini inançlar ve inançlılar çerçevesinde temsil edildiği göze çarpmaktadır. Öyle ki yöneticilerin, doğrudan Ateizmle ilgili bir paylaşımını, dini inançları konu alan paylaşımlara göre azınlıktadır. Paylaşımların geneli İslam ve Müslümanları hedef alacak şekilde kurgulanmakta ve Ateizmin 'doğruluğu' savı, 'kötü' 'yanlış' ve 'olumsuz' olarak kurgulanan dini inançlar üzerinden sunulmaktadır.

Görsel 3: Topluluk Sayfasındaki Paylaşımlardan Bir Örnek

Görsel 3'te sunulan görsel, yönetici paylaşımlarındaki hâkim yaklaşımı yansıtmaktadır. Görselde görüldüğü üzere Ateizm, 'Biz' ve 'Öteki' kıyaslaması üzerinden temsil edilmektedir.

Paylaşımların genel temaları incelendiğinde, doğrudan dini inançların olumsuzlandığı içerikler, dini inançlıların olumsuzlandığı içerikler, dini inançları olumsuzlayan veya ateizmi olumlayan atıflar, karikatürize anlatımlar, ateizmle ilgili bilgiler ve siyasi eleştiriler şeklinde bir dağılım ortaya çıkmaktadır.

Dini inançların olumsuzlanması, hedef gösterilen inançların kutsal kitapları üzerinden sağlanmaktadır. Topluluk içindeki en belirgin öteki dini inanç İslam'dır ve genellikle İslami içerikler üzerinden bir karşıtlık kurgulanmaktadır. Çelişki olarak tespit edildiği savlanan ayetler ya da sözler, yorumlanarak sunulmaktadır. Ancak İslam dinine mensup kişiler, bu temsil pratiğinde yer almamakta, hatta itiraz ya da düzeltme yoluyla yer almak

isteyenler, tazyikli bir dışlama, aşağılama ve ötekileştirme reflekslerine maruz kalmaktadır.

Topluluk içinde öteki olarak konumlandırılan dini inançlılar (özellikle Müslümanlar) genellikle cahil, saldırgan, terörist, putperest, sapkın, aptal, ahlsız, suçlu, bağınaz ve modernlik düşmanı olarak temsil edilmektedir. Tıpkı geleneksel medyanın ötekilere uyguladığı temsil pratikleri gibi, topluluk içi temsillerde de kişi ya da grupların davranışları tüm inançlara mal edilmekte ve inançlar kötü ve olumsuz bir kurgu çerçevesinde sunulmaktadır. İnançların evrensel ahlak ve insani değerlere olan katkıları hiçbir şekilde temsil edilmemektedir.

Görsel 4: Topluluk Sayfasındaki İnançlı Temsillerinden Örnekler

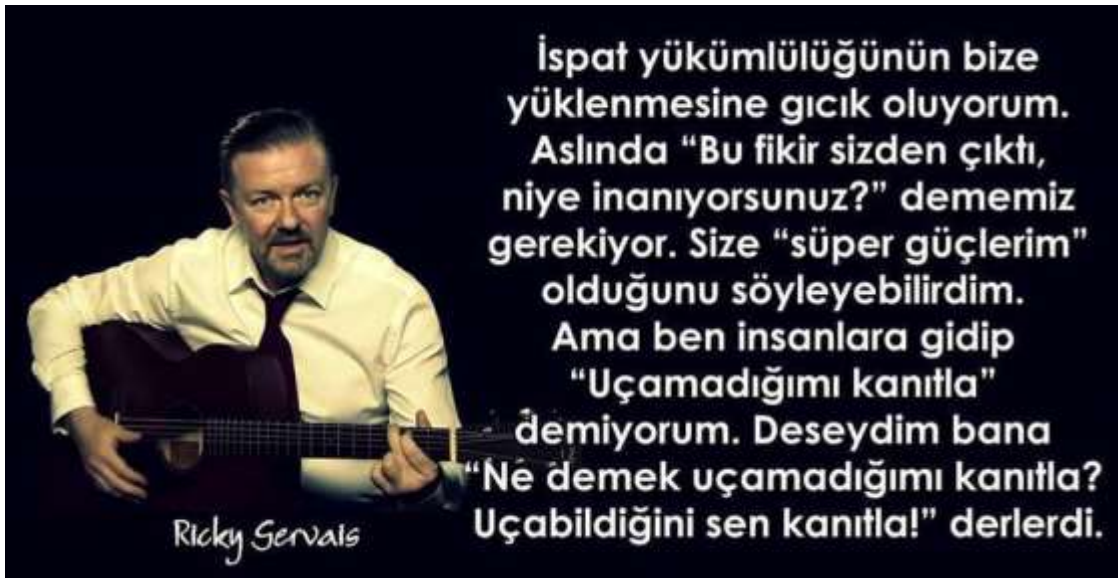
Görsellerde sunulan temsil pratiği, Öteki'nin olumsuzlanması üzerinden işlerlik kazanmaktadır. Temsillerde hedef gösterme, yaftalama ve aşağılamanın yanı sıra, alaycı

ve argo içeren üsluplar vardır. Öyle ki kimi zaman dinlerin kutsal kitapları ve peygamberleri, seviyesi düşük esprilerle temsil edilmektedir.

Toplumlar tarafından kabul gören ve kanaat önderi niteliğindeki tanınmış kişilerin görüşleri, içeriklerin etkisini artırma noktasında önemlidir. Bu bağlamda sayfa içi paylaşımlarda gerek inançları olumsuzlama gerekse ateizmi olumlama açısından kullanılan atıflar mevcuttur.

Görsel 5: Topluluk Sayfasında Kullanılan Atıflardan Bir Örnek

Görsel 5’de Ricky Servais’e yapılan bir atıf örnek olarak sunulmuştur. Örnek görselde, Biz ve Öteki mücadelesinin, Biz lehine sunulması dikkat çekmektedir.

Topluluk sayfasında en dikkat çekici paylaşım yönelimlerinden biri, siyasi yergi ve ötekileştirme içerikli olanlardır. Topluluk amaçları ve niteliği ile örtüşmeyen siyasi temsiller, yapılan paylaşımların önemli bir kısmını oluşturmakta, topluluk içindeki kolektif Ateist kimliğini kuran etkili bir kod işlevi üstlenmektedir. Türkiye’deki sadece belirli bir siyasi partiyi hedef alan ve bu partiye mensup siyasi aktörleri öne çıkaran siyasi ötekileştirme pratikleri, diğer siyasi parti ve aktörleri genel olarak kapsamamaktadır. Aşağılama ve argo kullanımına kadar uzanan temsillere, çok sayıda inançlı ve inançsız kullanıcı tarafından eleştiri yöneltirse de paylaşımlarda kesinti olmamaktadır. Bu durum aslında yöneticilerin, topluluk üyelerinin taleplerini hangi ölçüde dikkate aldığını da yansıtmaktadır. Nitekim yöneticiler, “Öyle her yorumu dikkate alırsan iyi bir yönetici olamazsın” şeklindeki açıklamalarıyla durumu özetlemektedir.

Sayfa yöneticilerinin paylaşım performansında en dikkat çeken ayrıntılardan biri de teşhirdir. Yöneticiler kimi zaman kendilerine gelen tepki içerikli mesajları alaycı bir boyutta teşhir ederken, genellikle kendilerini olumlayan mesajları teşhir etmektedir. Bu yöntem, aleni ya da örtük bir Ötekilik pratiğini içerisinde barındırmaktadır. Aşağıdaki tanıklıkta, sayfayı olumlayan bir teşhir örneği yer almaktadır.

[İ]yi ki varsın Karikateist, iyi ki! Birçok anlamda sıkışmış, bunalmış, cevapsız kalmış benliğimi aydınlığa çıkarmaktaki yegâne büyük yardımcı olduğunuz için teşekkür ederim. Ben yıllardır sayfanızı Facebook üzerinden aratarak, arada bir de varmış yeni diye yoklayarak takip ettim. Aslında hep yazmak istedim size ama genelde tutuk kaldım. Bugün her zaman uğradığım bir mekâna uğrayıp gökyüzüne bakarken ve gezinirken sayfanızca aslında ne kadar riskli ama bir o kadar da güzel, takdir edilesi bir iş yaptığımız geldi aklıma. Dedim ki teşekkür etmeliyim ve yaptım. Çok özür dilerim sizi takip edemediğim için. Bunu çok isterim ama siz de biliyorsunuz Türkiye’de bu denli fikirlere bağlılığı göstermek oldukça riskli, tehlikeli. Ama bir gün inanıyorum ki ilim yolundaki bu düşünceler ve inanış hakkındaki bu düşünceler rahatça paylaşılabilir. [...] İyi ki varsınız!

Sayfadaki toplumsallığın bir diğer yönünü yorumlar oluşturmaktadır. Paylaşımların altına yapılan yorum trafiği incelendiğinde, yüksek bir sosyal akışın sağlandığı göze çarpmaktadır. Ancak bu akış, kullanıcıların bireysel katılımları ya da az sayıda kullanıcının birbiriyle giriştiği diyaloglar şeklinde gerçekleşmektedir.

Ateist ve diğer inançsız kullanıcıların yorumları genellikle, paylaşılan içeriğe beğeni-destek, ötekileştirme pratiklerine katılım içerirken sınırlı sayıda kalan özeleştirici içerikli yorumlar da bulunmaktadır. Sayfadaki yönelimin Ateizme zarar verdiği ya da abartıldığı yönünde düşünce bildiren sınırlı sayıdaki inançsız kullanıcı, dışlama reflekslerine maruz kalmaktadır. Örneğin; yapılan paylaşımlardan rahatsızlığını dile getiren ve ateist olduğunu belirten bir kullanıcı yorumunun altında 64 yorum yapılmış ve bu yorumların çoğunda dışlama ve baskı ön plana çıkmıştır. Bazı yorumlarda yer alan, “*abartma kardeşim, burada eğleniyoruz. Neyi ciddiye alıyorsun*”, “*beğenmiyorsan seni dışarı alabiliriz*”, “*İşte, ateistlerin yobazına bir örnek*” ifadeleri, iç ötekileştirme kurgusu da ortaya konulmaktadır. Çoğu zaman sayfa yöneticileri de bu tarz yorumlara dâhil olmaktadır.

Sayfadaki inançsız kullanıcıların inançlara ve inançlılara ilişkin yorumları genellikle alaylama ve ötekileştirme içermektedir. Bu yorumlar arasında; “*Müminünlara selam!*”, “*Müslüman cahiller gerçeği neden hala göremiyor acaba*” v.s. çok sayıda ötekileştirici ifade bulunmaktadır. Araştırma kapsamında bu tarz yorumlar yapan bazı kullanıcılara ulaşılarak, yorumların nedeni sorulmuştur. Kullanıcılardan alınan yanıtlar şöyledir;

K1: [B]iz çok baskı ve zulüm gördük. Kimliğimizi yaşayamıyoruz. Burada beni ezenlerle özgürce ve isyan edercesine alay etmek istiyorum.

K2: [B]unlara (inançlılar) adam akıllı laf anlatılmıyor. Çok denedik olmadı. Biz de anladıkları dilden konuşuyoruz.

K3: [N]edeni çok basit. Birisi beni olmadığım biri gibi yargılarken duyduğum küfür ve hakareten çok daha azını yazdım. Hem bu benim sık yaptığım bir şey değil, sadece tahammül edemediğim saçmalıklarda böyleyim.

Dini inançlı (çoğunluğu Müslüman) kullanıcılar ise genel olarak tepki-eleştiri, içerikteki temsile yönelik açıklama/savunma, soru, inanca davet ve alay içerikli yorumlar yaparken, az sayıda da olsa içeriği destekleyici yorumlar da bulunmaktadır. Karikateist sayfası, Müslümanların çoğunlukta olduğu kullanıcılar tarafından şikâyet edilerek zaman zaman kapanmakta ve belirli bir süre sonra tekrar aktif hale gelmektedir. Nitekim sayfa yöneticileri bu duruma ilişkin bir çağrı yaparak, toplumsal dayanışmaya davet etmiştir;

[M]erhabalar... Son bir kaç aydır bazı paylaşımlarımız (küfür, hakaret vs. olmadığı halde) şikâyet edilip, kaldırıldı. Yöneticilerimizden bazıları uzun bir dönem paylaşım yapamama cezası aldılar. Sayfanın sol üst kısmında bulunan 'değerlendirme' bölümünden 5 Yıldız verebilerseniz sayfanın ortalaması yükselecek ve sahte (fake) hesaplar tarafından yapılan sahte şikâyetler geçersiz kalacaktır. Değerlendirme yapan herkese şimdiden çok teşekkür ederiz.

Görüldüğü gibi, gerçek toplumsal bağlamda bir araya gelme ve toplumsal hareket oluşturma olanakları oldukça zayıf olan Ateist bireyler, sosyal medya aracılığıyla belirli bir sosyal hareket ve dayanışmayı kurabilmektedir. Ancak Müslüman kullanıcılar başta olmak üzere çoğu dini inançlı kullanıcının yorumlarının altlarında, yöneticiler dahil olmak üzere çok sayıda kullanıcının dışlayıcı ve ötekileştirici ifadeler kullanarak toplumsal dışlama mekanizması geliştirdiği görülmektedir. Bu mekanizma tıpkı gerçek gündelik hayattaki gibi işlemekte ve çoğunluğun azınlık üzerindeki tahakkümünü yansıtmaktadır. Ateist olduğu gözlemlenen bir kullanıcı, duruma örnek olarak, dini inançlı bir kullanıcının yorumunun altında şu ifadeleri kullanmıştır;

[S].... I... a... yobazı elindeki cocuğa yazık senin gibi yobazın cocuğu olmuş cocugunu bırak suriye hemen yanı başında bekleme cihada katılma i... b..... belli olmasın.. 🤔🤔🤔🤔
🤔 nefret ediyorum sen ve sen gibilerden inandığın allah belanızı versin..”.

Hatta bir başka kullanıcı biraz daha ileri giderek, çoğunluğun tahakkümünün varabileceği ufuk noktasını örneklendirecek bir paylaşımda bulunmuştur. Sayfa hakkında yorumda bulunan kullanıcı, sayfayı tanımlamak için şu ifadeleri seçmiştir;

[Ç]ok güzel, çok da ateizm taraftarı. Tek rahatsız eden konu küfreden çomarların da yorum hakkı olması”.

Kolektif tavrın dışlayıcı refleksi, çoğu zaman ötekinin reddine ve daha da ilerisinde onun imhasına odaklanmaktadır. Bu nedenle Öteki'yi susturmak, onun toplumsal alandan dışlanarak 'yok' hükmünde sayılmasının anahtarıdır. Üstelik Öteki yok sayılacağı vakit,

bir günah keçisi gibi ‘suçu’ ile birlikte yargılanmaktadır. Öteki’ye yüklenen ‘küfretme’ suçu, sayfa içindeki çoğunluğun genel tavırları arasında sıradan bir hal olsa bile, Öteki’nin bu tavrı sergilemesi, tazyikli bir refleks kurulumu olarak geri dönmektedir.

6. Sonuç

Ötekilik, toplumsal alan içindeki egemenlik mücadelesinin bir gereği olarak insanlık tarihi boyunca her zaman var olmuştur. Çalışmada elde edilen bulgular, Ötekilik tanımlarının evrensel düzeyde ve sadece belirli bir grubu kapsayacak şekilde kendiliğinden oluşan bir kavram olmadığını, toplumsal çoğunluk ve egemenlik alanlarıyla ilişkiselliğini ortaya koymaktadır. Çalışma, toplumsal azınlığı nedeniyle ötekileştirilen ve olumsuzlanan Öteki grupların da kendi toplumsal egemenlik alanlarında Öteki’sini nasıl yarattığı ve kendini bu Öteki üzerinden nasıl olumladığını güncel ve etkili bir örnek üzerinden açıklamıştır. Üstelik Karikateist özelinde sınırlandırılan bu grup dinamiği, kolektif Biz kimliğini, bağımsız ya da özgül tanımlayıcılar yerine, sevimsiz Öteki olan dini inançlılar üzerinden kurmuştur. Dolayısı ile dini inançlıların kimliğini kurarken ihtiyaç duyduğu ötekilerden biri olan Ateistler, bir yer değiştirmeye pratiği ile Ötekiliğin boyutunu değiştirmiştir. Nihayetinde Keskin’e göre (2017: 200), Ötekilik, salt olarak yalnızca tek bir tarafa has bir var olma biçimi değildir. ‘Ben’ kimliği, varlığını temellendirmek için Öteki’ne ne kadar ihtiyaç duyuyorsa, Öteki olarak tanımlanan kimliklerin de kendi çabaları ile kurduğu bir Biz ve Öteki kavramı her zaman vardır.

Çalışmadan çıkarılabilecek en önemli sonuç; Ötekiliğin mağduriyetini yaşayan örselenmiş ve madun kimlikli grupların, kendi egemenlik sahalarında, yakındıkları ve şikâyet ettikleri pratikleri uç boyutlarda sergilemesidir. Ötekiliğin yüzleşmek zorunda olduğu dilsel bir kimlik tahakkümü olan Damga fikrini kavramsallaştıran Goffman (2014: 43), kendinden olmayanlarla kurduğu günlük ilişkilerinde olumlu karşılıklar bulmaktan yoksun kalan ve içe kıvrılmaya zorlanan damgalı kişilerin; şüpheli, endişeli, bunalımlı, ne yaptığını bilmez ve en önemlisi hasmane birine dönüşebildiğini vurgulamaktadır. Ateist kimliğinin Karikateist toplumsalı içindeki uzlaşmaz ve sivri tavrını, hasmane dönüşüm süreci ve baskı altında tutulmaya karşı bir saldırganlık ilişkisinde açıklamak mümkündür. Çünkü damgalanan bireyler, kimliğin hasmane dönüşümü ile birlikte, etkili bir taktik olan gizlenme, geri çekilme ve susma yerine ‘el mi yaman ben mi yaman’ dercesine hasmane bir tavırla karma etkileşimlere girişme niyeti beslemektedir (Goffman, 2014: 49).

Topluluk içindeki kimlik inşası üzerine konuşurken, mizahın kurucu bir unsur ve direniş mekanizması olarak kapladığı alana özellikle değinmek gerekmektedir. Mizah, eleştirelliğin ve direnişin sembollerinden biri olarak, Ateist kimliğinin sosyal medyadaki kurgusal yansımaları arasında göze en fazla çarpan ve gerilim yaratan unsurdur. Çünkü mizah bu topluluğun karakteri içinde salt bir güldürü nesnesi değil, kimlik üzerinden sürdürülen savaşımın en çetin şartlarını içeren ve kimliği çeşitli zevallerden korumak üzere programlanmış, bilinçli retoriktir. Bu mizahi retorığı, *Reductio Ad Absurdum* (Saçmaya İndirgeyerek Tartışma) (Somay, 2018: 6) kategorisinde değerlendirerek, dini inançlara ilişkin tartışılan kimlik değerlerinin, ‘Absürt’ mizahın nesnesine

dönüştürüldüğünü ifade etmek mümkündür. Ancak, rasyonelliği ve görgül yaklaşımı bir saik olarak konumlandırılan Ateizm görüşünü paylaşan ahalinin, kimlik meselesini ‘saçma’ kodlara indirgeyerek tartışması, Göker’in, Ritzer’den ilhamla sosyal medyayı tanımlamak için kullandığı ‘akılcılığın akıldışı pratikleri’ uyarlamasını önemli kılmaktadır. Göker’e göre (2014: 408-409), sosyal medyadaki iletişim ve etkileşimin doğası, iletişimin fetiş hale gelmesi ve iletilen içeriğin sorunlu hale gelmesi ile akıldışı bir hal almaktadır.

Sunduğu yeniliklerle toplumsallığın veçhesini sürekli dönüştüren sosyal medyanın, gelecek süreçlerdeki toplumsal üretim ve paylaşım ilişkilerinin şekillenmesinde daha fazla etkili olacağını söylemek, oldukça güçlü ve geçerli bir öngörü olacaktır. Çünkü sosyal medya gerçekliği, gün geçtikçe asıl gerçekliğe ikame edecek boyutlara ulaşmaktadır. Tıpkı bir paralel evren önermesi gibi, gerçeklik bağlamında egemen konumda olan gruplar, sosyal medyanın paralel gerçekliği içerisinde konumu yitirmekte ve egemenlik algısı yer değiştirmektedir. Bu nedenle, sosyal medyanın gözlemlenmesi ve boyutlarının hesaplanması sosyal bilimcilerin öncelikli odak noktalarından biri olmalıdır. Aksi takdirde iletişim disiplini, süreci anlamak ve kontrol etmek yerine yalnızca sonuçların açıklanmasıyla yetinmek durumunda kalacaktır.

Kaynakça

- Alpman, P. S. (2015). Toplumsal Eşitsizlikler Üzerinde Etnisitenin Etkisi, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Blanchard, A. (2004). Blogs as Virtual Community: Identifying a Sense of Community, *Blogosphere: Rhetoric, Community and Culture of Weblogs* içinde, Ed. L. G. Gurak ve d. Erişim tarihi 12 Aralık 2017, https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/172837/Blanchard_Blogs%20as%20Virtual%20Communities.pdf, 2.
- Connolly, W., E. (1995). *Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Yönelik Çözüm Önerileri*. Çev. Ferman Lekesizalın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Donath, J. S. (1998). Identity and Deception in The Virtual Community, *Community in Cyber Spaces* içinde, ed. P. Kollock and M. Smith. London: Routledge.
- Girardi, J. (2005). Çağdaş Ateizmin Problemi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çev. Murtaza Korlaelçi, 41, 371.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselelenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Göker, G. (2014). İletişimin McDonaıldlaşması: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies*, 10(2), 408-409.
- Göker, G. (2015). *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2016). Sosyal Medyada Topluluk İlişkileri: Karikateist Facebook Topluluğu Üzerine Bir Araştırma, *ASOS Journal*, 22, (2016), 88-108.
- Göker, G. ve Keskin S. (2015a). Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 236.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2015b). Sosyal Medya Türevi Olarak Sosyal İçerik Platformları: Betimsel Bir İnceleme, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(39), 863.
- Grossberg, L. (2003). Identity and Cultural Studies: Is That All There Is?, *Questions of Cultural Identity* içinde, Ed. Stuart Hall, California: SAGE Publications.
- Gupta, S. ve Kim, H. W. (2004), Virtual Community: Concepts, Implications, And Future Research Directions, *Proceedings Of The Tenth Americas Conference On Information Systems*, New York, August.
- Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Yayınları.
- Jenkins, H. (2017). Medya Yöndeşmesinin Kültürel Mantığı, *Yeni Medya Kuramları İçinde*, Ed.: Filiz Aydoğan Boschele, İstanbul: Der Yayınları.
- Jenkins, H. (2001). Convergence? I Diverge Digital Renaissance, *MIT Technology Review*, (June).
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, New York and London: New York University Press.
- Keskin, S. (2017). Dini Ötekilik ve İletişimsel Pratikler: Din Değiştirenler Üzerine Bir Araştırma, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı.

- Kozinets, R. V. (2010). Netnografi: Pazarlamacının Gizli Silahı, <http://kozinets.net/wp-content/uploads/2012/01/netnography-turkish.pdf>, adresinden ulaşıldı, erişim tarihi 22 Ekim 2018.
- Passerini, P. (2010). Kimlik İronilerinden İroni Kimliklerine, *Avrupa Fikri* içinde, Ed. Anthony Pagden, Çev. Rahmi Ögdül ve Mesut Varlık, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Somay, B. (2018). Dışkı, Başarı ve Entelektüel Kibir, https://www.academia.edu/19634400/D%C4%B1%C5%9Fk%C4%B1_Ba%C5%9Far%C4%B1_ve_Entelekt%C3%BCel_Kibir adresinden ulaşıldı. (Erişim Tarihi, 19.05.2018).
- Taylor, C. (2005). *Tanınmanın Politikası, Çokkültürcülük*. Haz.: Amy Gutmann, Çev: Yurdanur Salman, İstanbul: K.Y.K. Yayınları.
- Toruk, İ. ve Sine, R. (2012). Haber Söylem Üretimindeki İdeolojik Etki: Wikileaks Haberleri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, 31, 362.
- Uzkurt, C. ve Özmen, M. (2006). Pazarlama Yöneticileri İçin Yeni Bir Fırsat: Sanal Topluluklar, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1, 24-30.
- van Dijk, J. (1997). The Reality of Virtual Community, *Trends in Communication*. 1 (1), 40-41.
- Varnalı, V. (2013). *Dijital Kabilelerin İzinde*, İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Wellman, B. (1996). For a Social Network Analysis of Computer Networks: A Sociological Perspective on Collaborative Work And Virtual Community, *ACM SIGCPR/SIGMIS Conference on Computer Personnel Researches*, Denver, Colorado USA, April 11-13.
- Yılmaz, Hakan (2010). Biz”lik, “Öteki”lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık: Kamuoyundaki Algılar ve Eğilimler. https://www.academia.edu/3075718/T%C3%BCrkiyede_Bizlik_%C3%96tekilik_%C3%96tekile%C5%9Ftirme_ve_Ayr%C4%B1mc%C4%B1k_Kamuoyundaki_Alg%C4%B1lar_ve_E%C4%9Ffilimler_Kamuoyu_ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1n%C4%B1n_bulgular%C4%B1n%C4%B1n_k%C4%B1sa_de%C4%9Ferlendirmesi_2010_ adresinden ulaşıldı (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2018).
- <http://www.businessinsider.com/time-on-facebook-2011-9> adresinden ulaşıldı. (Erişim Tarihi 22 Kasım 2018).
- <https://www.facebook.com/karikateist> adresinden ulaşıldı. (Erişim Tarihi 22 Kasım 2018).

Field : Communication

Type : Research Article

Received: 22.12.2018 - *Accepted*: 28.12.2018

A Review on Gendered Discourses in the New Media: 8 March 2016 Example of “Ekşisözlük”

Onur AKYOL*, Cem YÜCETÜRK**

*İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, TÜRKİYE
Amasya Üniversitesi, Amasya SBMYO, Amasya, TÜRKİYE

Email: onurakyoll@gmail.com, cem.yuceturk@amasya.edu.tr

Abstract

It can be said that new media applications have many positive features, but also cause some social problems. In addition to positive features such as the democratization of communication, ease of access to information, increased interaction of active users, some problems such as privacy, security, sharing of personal data and social media addiction have been encountered. Another of these problems is the sharing of racist, sexist and violent hate speech circulated by new media applications in an online and public environment. One of the platforms in which such discourses emerge is Ekşisözlük. In this study, the topics and comments that have been opened in International Women's Day on March 8, 2016 in Ekşisözlük are examined with content analysis method and the research findings are interpreted.

Keywords: New Media, Gendered Discourses, World Women's Day, Ekşisözlük.

1. Introduction

New media has many advantages over the traditional media. Interaction and having multiple voices are major subjects amongst these advantages. In this context, one of the important subjects about the concept of new media is that the users comments which are made freely and without any restraint. With the change of internet by new technologies from a structure that is strict, firm and providing one sided information flow and not allowing any contribution, to a structure that allows sharing of users' comments, contents, ideas and thoughts, new understandings of many fields emerged on a professional level. These new technologies, by removing the one-way communication that was imposed by the traditional media, helped the creation of the social media that internet users actively take role.

In Turkey the oldest example of the new media is Eksisozluk. Eksisozluk, were designed in the year 1999 when there was nothing about the concept of social media and in international context the equals of present time were nonexistent. This was the first of the websites in the World that allowed users to create content and interact with each other. By being released before the phenomenons known as Facebook (2004), Twitter (2006) or etc. and even though emergence of many social media websites it still preserves its' popularity. Still eksisozluk is one of the most visited websites over Turkey and the world. At eksisozluk in the year of 2017, 208 million unique identities viewed over 4,6 billion pages (eksisozluk.com, 2017). Authors in the website are the people who are inside of the society and had needs for sharing their concerns about public events. In addition to this their use of sincere and heartfelt language enables them to create content that are far from being monotonous.

Eksisozluk is a platform which the users of it share their thought without being under the effect of any restraint or social norms. Because of the structure of Eksisozluk users identities are anonymous. Therefore authors, being aware of their identities are kept hidden, can share their thoughts without fear. Because of traditional media's policy about not including contradictory or diversified thoughts for various reasons, people have the opportunity to spread their word to public in social environments of this genre. But democratisation of communication by the ways of new media does not mean contents are democratic. Therefore sexist and slangy statements made about women sometimes draw attention.

In Turkey almost everyday there are new about women that are subjected by violence. As a community, our reaction to this violence is disputable. The main frightening fact is that the individuals that should have a common mind and build the social structure, are becoming insensible. We might say that the one of the main reasons behind this insensibility is media. News about violence inflicted upon women that we see everyday on traditional media, making society perceive these news as a "Typical state of Turkey." The normalization of violence inflicted upon women can sometimes cause this violence to be legitimated in public eyes.

Alongside the media opinion leaders that people needed in social structure, by their statements consciously or unconsciously constitute to dangers of normalization process. Differentiated from the traditional media, in the new media that the people can create their own contents, statements made by politicians, academicians and other popular individuals that present their remarks on the subject of violence inflicted upon women, are widely seen and disputed by everyone. Main purpose of this study is to analyze the sexist statements that had their places in one of Turkey's most important agents on new media; Eksisozluk.

Eksisozluk, born as a platform that has formed with the users' contents and live on likewise. Some of Eksisozluk users as projection of Turkish society, partakes in the statements that go with the violence inflicted upon women. Some others are stating that hate speeches are unacceptable. In this study on 8th of March 2016, International Women's Day, topics and comments written under them will be studied by the way of content analysis, and findings will be interpreted.

2. Aim of This Research

Parallel to the developments in Turkey and world, with amenities supplied by communication technologies many users can state their opinions and ideas to the masses by the social media environment. Users can reach politicians, local or globally popular people easily and spread their opinions and ideas that reside within social media.

This study aims to examine both positive and negative statements that were written 8th of March 2016, International Women's Day, in one of the main social media instruments in Turkey, Eksisozluk. Main reason for choosing the date as 8th of March, on the day of International Women's Day, is for visioning of the increase in the number of the topics that written that day and possibility of a dispute that has a wider extent. In this context we will try to reveal, in Eksisozluk on International Women's Day, which amongst the entries are most favoured and what kind of inputs are interacted most. Reaching these aims is intended by the answers that will be given to the questions below.

- Is there any sexist statements against women in Eksisozluk?
- If so, is it the majority of the statements?
- Which of the entries are most favoured; entries that defends the women rights or the ones that contains sexist statements?
- If there are sexist statements, what is violence levels of these statements?
- Is the genders stated of the writing authors?

2.1. Significance of the Study

This study by emphasizing the importance of new media is to show, how and on what grade users in Eksisozluk, one of the significant components of new media, use sexist statements against the women.

2.2. Limitations of The Study

As in all of the studies there are some limitations in this study. In this study, while examining the statements directed to women, only the entries that are written on 8th of March, 2016 are taken into account. Therefore after this date, tracking and constant controlling of the changes that made are not possible on a time basis and abundance of entries, for being able to analyze all is very time-consuming, and this is one of the limitations of the study. Moreover by the nature of Eksisozluk, it is not possible to determine the genders of the authors, and this causes to not know the authors these mansplaining statements. But these circumstances assumed to have no effect on the conclusion of the study.

2.3. Literature Search

On a study conducted, on the subject of hate speeches made to the women in new media and Eksisozluk, both native and extrinsic sources were found.

Vardal (2015), mentions in the study named "Nefret Söylemi ve Yeni Medya" (Hate Speech and The New Media) by emergence on another dimension of humiliation and hate speech towards women, violence inflicted upon women raise in Turkey day by day. New media in this state, even though sometimes recreating the violence and humiliation towards women, it also creates an opportunity to contents about arising awareness about the aforementioned violence.

Aslantürk and Turgut (2015) in a study they conducted, writing about when anonymity the new media provides is taken into consideration, it is ambiguous to know genders of those who constitute on mansplaining statements and at the same time technologies of new media leads to the opportunity of individualised publicity. They stated that new media is more of a constitution on an individual basis rather than a political one.

Öztekin (2015) in the study named "Yeni Medya'da Nefret Söylemi: Ekşisözlük Örneği"(Hate Speech In New Media: Case Of Ekşisözlük) write about the supervising mechanisms of administration of the website to prevent hate speeches. In the study, it is stated that hate speeches can't be qualified as freedom of speech's extent. It is also stated supervising mechanisms are proceeding on the direction of users' complaints and expecting a satirical attitude from individuals that constantly crosses paths with hate speeches in everyday life and became numb by it, is meaningless. For a solution, raise awareness about hate speeches amongst the users of new media.

Gürel and Yakın (2007) in their study named "Ekşi Sözlük: Post-modern Elektronik Kültür" (Eksi Sözlük: Postmodern Electronic Culture) state the open nature of Eksisozluk is parallel to obligation of all writings in the website must be low-case letters. In this context, without allowing the capitals in the website, it is stated that they are trying to create an equality between the author and the reader.

Binark (2010) in the study named "Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi (Circulation and Production of Hate Speech in the New Media)" states that homophobic, transphobic, sexist, enemy of the foreigner, racist, discriminatory hate speeches in the new media environment produced over discursive practices in daily life and get into the circulation by traditional media are more likely to go viral and become ordinary because of the qualities of new media. Because of it, it emphasizes discriminative statements get accepted and by seeing different identities as foreigners these acts are turn into hate crimes.

Fidaner (2010), while stating that nowadays, the ways that hate speeches going viral, is closely relevant to new media's daily communication fabrics, it also states, on contrary to gazette, radio, television and even mobile phones, new media by creating interactive public areas letting the hate speeches live and recreation of it.

2.4. Content of Study

It is planned this study to consist three sections. There will be informations on the first two sections of the study, and in the third one, there will be findings about the main subject of the study.

On First Section below the headline "Concept of New Media and Eksisozluk", definition and development of new media will be included with the informations about Eksisozluk.

On second section, under the headline named "Social Gender Equality and Hate Speeches Aimed at Women" concepts like social gender equality and hate speeches will be defined and their relationships with the media will be examined.

On third section, in the content of the headline named "Interpretations and Entries Made on the Day 8th March 2016" 8th of March in the year 2016 there will be an examination of popularized entries about women. Right after with the help of the found material, there will be a interpretation as a conclusion.

3. Concept of New Media and Eksisozluk

The year 2017 according to "Internet and Social Media User Statistics" amongst 80 million inhabitants that live in Turkey, 48 million people use internet and same 48 million actively have accounts on social medias. Users of social media on a mobile phone are 48 million as indicated. (wearesocial.com, 2018).

We might say that developments of communication technologies started to change society's structure. With the opportunities created by new communication technologies

people had great advantages about reaching information and moreover they found new areas for sharing their thoughts and ideas freely.

Concept of new media's definition is contrary on traditional media's. Accordingly it has its meaning by the deficiencies of the traditional media. So, in other words, as all advertisements might say, new media is a form that is free from the former's (traditional media) faults, brand new and perfected, and it is the latest product (Özgül, 2015: 83).

By developing technologies and ideas emerged Web 2.0, a system that creates a suitable environment making users active by allowing them to create contents. By this contents created, shared, interpreted and by social networking sites (facebook, twitter), blogs, forum sites, glossary sites (eksisozluk), video and photograph networking sites (Intstagram, Youtube) that allows users interacting each other are shaped by the users themselves. In this context, contrary to the traditional media that is not built by society, there introduced a media that is shaped by society. Audience was playing a passive role that only enables them to consume the message given in traditional media. By new media's liberation of traditional media's one sided communication reign, individuals are not passive audience anymore.

While old media by the contents that created for their own benefits, tells society where, when and what they should talk, new media on the contrary, independent from place or time allowing users to interact. Thereby information, as seen as the most valuable capital, can be created and used by everyone and that means communication's democratisation. (Alankuş, 2005:36).

Despite these optimistic ideas, it should not be forgotten just as traditional media, new media is used by the individuals that form society. These individuals can use new communication tools for democratizing aims, but also they can use them for more oppression, suppression, or violence.

In our day, mobile phones, computers, gaming consoles, in short term all technological devices that use internet, that found its widespread practices in almost every area in our daily life, transformed daily life customs, with an ever increasing usage because of some social needs, that become a part of the body, can be categorised under the headline of new media. New media has the opportunity to transfer considerable amount of information and users to show feedback, because of its multimedia formality, interaction ability, hypertextuality, digitality qualities. (Binark, 2007: 21). Especially new media that evolved with Web 2.0, differentiated from traditional media and Web 1.0, allows users to create content and making them as producers of media. With these developments new media became more popularised, became more participant. Social media applications that are based upon the foundation of Web 2.0, by courtesy of "network effect", has ever increasing numbers of users and trackers. One of these social media tools is the Eksisozluk.

Eksisozluk, is a website that allows registered authors to comment on every type of word or concept and shows qualities of a contender glossary site. Sedat Kapanoğlu, a computer programmer known by his nickname “ssg”, created it on 15th February 1999.

We should begin with stating eksisozluk was designed before any social media concept or by international meaning before any equals was ever programmed. It has the quality of being the first site that allows users to create content, interact with each other. It has emerged before there was not any phenomenon in the world like facebook, twitter and in our days, even though many social media environments emerged it still has its popularity. Still Eksisozluk both in Turkey and World is one of the most visited sites. According to Eksisozluk statistics in the year 2017, 208 million unique individuals viewed over 4,6 billion pages. (Eksisozluk.com, 2017).

Eksisozluk’s most important quality is working on participation foundation. It can be described as a ever developing and ever updating place by contributions of the registered authors. Glossary that has qualities of being a participant, works based upon foundation enables individuals, that are registered to system named “authors”, stating their ideas and viewpoints; is not restricted by any concept, allows authors to act relatively free and creative, letting information stream out of encyclopaedic knowledges, being open to authors’ personal opinions and ideas and is giving opportunity to show diversity of views, and by these qualifications being diversified.

Alongside authors being individuals that come from society and needs to share their concerns about social events, their use of language that is sincere and heartfelt, enables to create content that are far from being monotonous. By this way, readers, can always achieve up to date information and fictionalise their sense of life more colourfully. It is one of the successes of Eksisozluk that information is becoming intriguing by the participation of users. With their motto being “Holy Information Source” imprinted upon the minds of all, Eksisozluk even though their libertarian statements, it still has an authoritarian administration system. Founder of Eksisozluk, ssg, with the power over authors and entries, recruit authors or kick them out of Eksisozluk as he wishes to. When Eksisozluk’s structure and operation observed, it can be seen that there is a intense hierarchy and administration mechanism. (Gürel, Yakın, 2007: 205).

3. 1. Social Gender Equality and Hate Speeches Aimed at Women

Social gender equality, by the laws, described as men and women being treated equal, and in society and family structures, both women and men benefit from resources, opportunities and services. (WHO, 1998).

Women exposed to social gender discrimination, sees inequalities about having rights in political, legal, social and economic areas and about using these rights in order to gain sources like land or capital. In social gender, equality described as the qualification that treats women and men equal and unerring. (Üner, 2008: 8).

People born with a gender and they learn their roles defined by their genders by interacting their social and cultural environments. Social gender is a concept that differs with time, culture and geography. When individuals start to grow, they learn their roles that they require to have and when they are fulfilling these roles, they act with their value judgments imposed by the social and cultural structures. For as much as it is needed to play these roles along to feel sense of belonging and not to be expelled. (Kahraman, 2010: 30).

Discrimination of gender starts in the family structures. With cultural values, girls and boys guided differently and this leads to existence of men and women that approves social gender inequality. Without even not born, starting with the preferences for baby girls to have pink and baby boys to have blue, it continues on by creating more unnatural distinctions. These created unnatural distinctions creates differences between men and women's participation to life. While female gender is stuck in specific places like houses without expressing themselves, male gender can express themselves almost in every public area. Roles and expectations imposed upon women by society, restrains their ability to decide in areas like education, marriage and employment that can affect their life and their ability to apply their decisions. (Akın, 2007:8).

Media, alongside its function to change society's judgments on a positive aspect, by their news and interpretations it can provide the continuation of current social judgments and unnatural distinctions. On this view, media has a important potential about putting news into display by treating men and women equally and by this way allow women to advance. (Adaçay, 2014:30)

Even though various civil society initiatives are supported by the media, it is hard to say that these efforts serve their purpose correctly. Discrimination that is seen in the contribution to social life by the women, is recreated by the stereotypical roles in the media while media that feeds upon society, leads to continuation of discrimination by their broadcasts that normalizes these stereotypical roles.

New media, with produced news and interprations, recreating social judgments, hardening the image of traditional woman. Media is reducing women to "body" and taking advantage of it. Different women lives and attitudes are not represented in media, female gender mostly being stuck in male-dominant roles, usually seems as a person that is oriented with house, and identity of women is built within their husband and children. There are many broadcasts cementing male dominance, representing women as a subject of violence or betrayal, as a sexual meta, as a more consumer than producer. Even though they achieve great successes women rarely takes place in media with their jobs or skills and even when they do it is more of their personal lives appearances and families, not with their achievements. (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008).

Media and Society are reciprocally dependent by supporting each other. It can't be said that media equals society but media is one of the most important tools to create public opinion. Media takes its sources from the society and feeds upon it. On the other hand

society providing media raw materials along with keeping social subjects drawn to the public by the media on their agenda or ignoring them. Political figures, from which system they might come, value communication tools to impress public view. (Kışlalı, 1997:330)

According to agenda building model media determines society's agenda. But the important detail here is the media not telling to people what to think, rather telling people which subject they should think on. Political agenda, public agenda and media agenda are in a relationship with each other. Hence the numerical magnitude of subjects that are included in traditional media's agenda, increases as the society's agenda.

3.3. Interpretations and Entries Made on the Day 8th March 2016

Eksisozluk, is a platform that users can state their ideas without any oppression or social norms. Because of the users' anonymity authors know they can't be subject to any accusation, and because of this knowledge they can make interpretations bravely. Because of traditional media's attitude of not including different and unusual ideas with various reasons, individuals fulfil selves in these kind of social media environments and by creating contents they have the equal opportunity to transfer their messages to public view. But democratisation of communication by the ways of new media does not mean contents are democratic. Therefore sexist and slangy statements made about women sometimes draw attention. As a result Eksisozluk users are parts of this society just as the traditional media administrators. Even though there are many statements that can be described as being edge, by average their statements are close to traditional media. Slangy and swearing words in sexist interpretations made about women is one of the problems, too. Even though traditional media features sexist statements towards women, it does so without insulting them.

On the day 8th March 2016, administration of Eksisozluk stated that they want to incorporate 2524 female rookie authors that has been waiting for approval for the last month before 8 March 2014, in their "8 March 2016 women author intake" entry. They requested other authors to state their views and suggestions about this subject. In this study, it is analyzed contents under this subject.

4. Method of the Study

In this study, before all else, on the day of 8th March 2016, headlines and interpretations made about women made in Eksisozluk will be analyzed. There are 38 headlines and 626 entries in the first section when searched for "woman" and "women" in Eksisozluk with content analysis application on the day 22.11.2016. It is seen that "8 March 2016 women author intake", and "world women's day" headlines were the most speculated. These most speculated headlines are examined one by one. On the second part of analysis, interpretations made under these headlines will be examined. Interpretations made are divided in 5 categories. Contents are categorised as those which have insults, swearwords, etc. towards women (-2), those which has negative qualities without any

insults (-1), those which have neither positive nor negative contents (0), those which have positive contents (+1) and those which have over positive contents

Table 1: *When The Words “Women” and “Women’s” Were Searched For in Eksisözlük on 8 March 2016.*

Title	Typed Content of number
8 mart 2016 Women Author	253
World Women’s Day	97

Bibliography: <https://eksisozluk.com> (Date Accessed: 23.11.2016)

Table 2: *Sample Comments on the Headline "8 March 2016 Women Author Intake*

Category	Sample Contents
-2	"for god’s sake what on earth mentality just because they have boobs prioritize them I can not understand. I have a beauty spot on my left ball myself! Why the fuck did you stall me as a noob writer for the whole 2 years?"
-1	"it’s a very sensible decision. Even more sensible is to shoo the on hand male users. So, there will be a great balance and a female power will overtake the situation. Start from yourself the shoeing Kanzuk. After that you can take yourself to a beef wrap."
0	"(also see: diego stop for god’s sake in the first place the things are complicated."
1	"this is an action I support as a woman writer. 2500 chick-writers can bring a new breath in here. I think things will calm down a bit.
2	"everywhere despised women! At least here they get what they deserve. In the end reacting to this means to shut down the all communication ways. There is no sensible explanation to resist the incoming steps towards us. Let’s give them a positive credit for and we shall ask fort he rest? Yeah."

Bibliography: <https://eksisozluk> (Date Accessed: 23.11.2016).

5. Findings of the Study

According to informations taken from the Eksisozluk website, by the 8 March 2016 while there was 42.367 male authors, there was 22.233 female authors. Eksisozluk in order to increase female author amount incorporates women rookies that wait actively for a month since 2013. On the day 8 March 2016, under the headline "8 March 2016 Women Author Intake" , a content is shared that informs users about this subject.

5.1. Foundings under the Headline "8 March Women Write Intake "

Within the extent of this study under the headline "8 March 2016 women author intake" there were 253 entries in total. These entries are categorized as seen in the method of the study in Table 3.

Table 3: *The Categorization of Content Under the Heading "8 March 2016 Women Author Intake"*

Category	Comment of number	Rate(%)
-2	27	10,6
-1	103	40,7
0	54	21,3
+1	54	21,3
+2	15	6
Total	253	100

Bibliography: <https://eksisozluk> (Date Accessed: 23.11.2016).

When data in Table 3 is examined, it can be said that more than half of the contents include negative statements. When those which have positive attitude towards taking female authors were 27,3 percent, those which have neither positive nor negative attitudes, were 21,3 percent.

Under the aforementioned headline, there 6 entries that "favored" over 20. These entries' categories are shown in Table 4.

Table 4: The Categorization Of More Than 20 Fascinating Contents in the Heading "8th March 2016 Woman Author Intake"

Category	Comment of number	Rate(%)
-2	0	0
-1	5	83,3
0	0	0
+1	1	16,3
+2	0	0
Total	6	100

Bibliography: <https://eksisozluk.com> (Dated Accessed: 23.11.2016).

When examined, under the headline, 5 of the 6 entries that are favored more than 20 has a negative attitude towards female author incorporation, and only one is positive towards it.

Under related headline, in 89 of the 253 entries gender was not specified, and the genders were known. Genders of authors are stated in Table 5.

Table 5: March 8, 2016 Women Writers "Gender of Authors Who Share Content in the Title".

Women		Man		Undefinite		Total	
Number	Rate	Number	Rate(%)	Number	Rate(%)	Number	Rate(%)
38	15	126	49,8	89	35,2	253	100

Bibliography: <https://eksisozluk.com> (Date Accessed: 23.11.2016).

Under related headline, authors which has entries under, are almost half of the males and it is seen that females only consists 15 percent of the authors. 35,2% did not state their genders in their entries.

5.2. Foundings under the Headline "World Women's Day"

Within the extent of this study under the headline " world women's day " the contents created in 8 March 2016, are examined. These entries are categorised by the way that shown in the method of study, in Table 6.

Table 6: “World Women’s Day” Categorization of Content Entered on March 8,2016.

Category	Comment of number	Rate (%)
-2	13	13,4
-1	35	36
0	15	15,4
+1	22	22,6
+2	12	12,3
Total	97	99,7

Bibliography: <https://eksisozluk.com> (Date Accessed: 23.11.2016).

Just as the other headline that had examined before, under “dünya kadınlar günü” headline, negative entries are the majority. As seen in the other headings examined, it is seen that the negative comments made in the title of "world women's day" are proportionally higher. On the day of International Women’s Day, there were just 33 percent of the entries that are positive contents. Almost half of the authors made negative statements about women. In related headline, genders of entry sharing peoples found and can be seen at Table 7.

Table 7: World Women's Day "In The Title of the Authors Who Shared the Content on March 8, 2016.

Women		Man		Undefinite		Total	
Number	Rate	Number	Rate	Number	Number	Number	Rate
28	28,8	38	39,1	31	31,9	97	99,8

Bibliography: <https://eksisozluk.com> (Date Accessed: 23.11.2016).

In the related headline 31,9 percent did not state their genders, and others created content with stating 28,8% of them are women and 39,1% are men.

6. Conclusion and Recommendations

The new media has provided new channels of communication through which users can freely express opinions and suggestions. Thanks to these changes in communication technologies, they have been able to communicate their opinions more quickly and effectively to large masses. These developments, which facilitate access to information

and interaction with knowledge, manifest themselves positively or negatively. For example, the new media can be used as a quick and effective tool for bringing masses of people who need social sensitivity together, while at the same time causing hate speech to be reproduced. Ekşisözlük one of Turkey's most visited social media platforms, most Internet users are hit by the eye as a tool used to find information about the topics on the agenda. It is a medium where many different contents about any social, political or magazinic issue on the agenda meet because it is hosted by every person.

When we look at the contents of Ekşisözlük on World Women's Day on March 8, 2016 within the scope of the study, it is seen that the negative comments about women are more positive than the positive comments. If we consider Ekşi Sözlük as a platform where the common sense of the Turkish community meets, it can be seen that more negative comments are normal. Considering that male authors in Ekşisözlük are approximately twice as many as women, we can also evaluate negative comments from this framework. If we consider Ekşisözlük as a platform where the common sense of the Turkish community meets, it can be seen that more negative comments are normal. Eksisözlük has more or less hate speech for every group like other social media platforms. These discourses are also criticized by sensitive authors and call other writers to block authors who perform this hate speech. While the dictionary management gives the right to work to reduce hate speech towards women, their discourse can not be accepted within the scope of freedom of thought and it is necessary to apply more stricter sanctions to authors reaching the crime they are writing. It is also necessary to take a clearer attitude towards negative opinions by making more voices of authors who do not accept hate speech for women. The importance of "Media Literacy" education is increasing day by day with the reason that media channels dominate every aspect of our lives. The work done in this regard in our country should be expanded more widely. By studying social media and studies on social effects, society should be more aware of this issue.

Bibliography

- Adaçay, F, R. (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma, Ezgi Publishing, Bursa.
- Akın, A. (2007). Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayırıcılığı ve Sağlık. *Bulletin of Community Medicine*, 26(2), 1-9.
- Alankuş, S. (2005). Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, IPS Communication Foundation, İstanbul.
- Binark, M. (2010). Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi. *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, Kalkedon Publishing, İstanbul, 11-53.
- Gürel, E. Yakın, M.: (2007). Ekşi Sözlük: Postmodern Elektronik Kültür. *Journal of Selcuk Communication*, 4(4), 203-219.
- Kahraman, D.S. (2010). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *Dokuz Eylul University Electronic Journal of Faculty of Nursing*, (3) 1, 30- 35.
- Kışlalı, A, T. (2011). Siyaset Bilimi, İmge Publishing, Ankara.
- Mora, N. (2006). Kitle İletişim Araçlarında Yeniden Üretilen Cinsiyetçilik ve Toplumda Yansıması. *Journal of Human Sciences*, 2(1).
- Özgül, G, E. (2012). Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkânının Araştırılması. *Journal Of Yasar University*, 26(7), 4526-4547.
- Öztekin, H. (2015). Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği, *Journal of International Social Research*, 8(38).
- Tanrıöver U. H., Vitrinel, E., ve Sözeri, C. (2009). Gözlemlerden Eylemlere: Türkiye'de Cinsiyetçi Olmayan Bir Medyaya Doğru... *İLETİ-Ş-İM*, 10(10).
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). *Politika Dökümanı Medya ve Kadın*, Ankara. Fersa Ofset.
- Turgut, H. ve Aslantürk, G. (2015). "8284 Vakası: Ekşi Sözlük'te Cinsiyetçi Kamusal Alanın Yeniden Üretilmesi", *İlef Journal*, 2(1).
- Turgut, H. ve Arslantürk, G. (2014) "İsonomia'yı Yeniden Düşünmek: Ekşi Sözlüğün Kamusal Alan Olma Potansiyeli, *Journal of Atatürk Communication*, 6, 139-164.
- Üner, S. (2008).: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, Ankara.

Vardal, B, Z. (2015). Nefret Söylemi ve Yeni Medya, Maltepe University Journal Of Faculty Of Communication, 2(1), 132-156.

World Health Organization. (1998). The World Health Report, Geneva, Switzerland.

Eksistats.: <https://eksisozluk.com/entry/57350587>, (online), Date of Access: 20.11.2016.

We Are Social, (2018): <https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview>. Date of Access: 20.02.2018.

Field : Literature

Type : Review Article

Received: 02.11.2018 - *Accepted*: 11.11.2018

Kültürel Dönemeç, Sömürgecilik Sonrası Çeviri ve Feminist Çeviri Yaklaşımlarına Babil Kulesi'nden Bakmak

Göksenin ABDAL

Istanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Beyazıt, İstanbul, TÜRKİYE
Email: abdalgoxsenin@gmail.com

Öz

Jacques Derrida, "Babil Kulesi" (1985) başlıklı yazısında, dildeki sözcüklerin sonsuz anlam ve bağlam içerdiğini vurgular; eşdeğerlik kavramının baştan defolu bir kavram olduğundan hareketle, her çeviri eyleminin bir yeniden yazmaya dönüştüğünü belirtir. Buna dayanarak, belirli bir dönemde belirli bir bağlam için geçerli ve uygun olan çeviri yaklaşımının, değişen koşullarla ve bakış açılarıyla sürekli olarak farklılaştığı ve her çeviri denemesinde yapıbozumuna uğradığı söylenebilir. Bu çalışma içerisinde, çeviri eylemini kültürel ve dilsel bir yeniden yazma olarak ele alan kültürel dönemeç, sömürgecilik sonrası ve feminist çeviri yaklaşımları tartışmaya açılacak, bu yaklaşımların çeviri eylemine getirdikleri yorumlar ile Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısında öne sürdüğü düşünceler arasında koşutluklar olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Sonuç olarak, bu yazının merkezinde yer alan çeviri yaklaşımları ile Jacques Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısındaki yazma eylemine ilişkin görüşleri arasında yakın bir ilişki olduğu gözlemlenmiş; çeviri eyleminin, çevirmenleri kaynak ve erek dil, kültür ve metnin boyunduruğundan kurtarıp hiyerarşileri yıkma olanağı yarattığı çıkarımı yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Jacques Derrida, Yeniden Yazma, Kültürel Dönemeç, Sömürgecilik Sonrası Çeviri, Feminist Çeviri

A Look Into the Cultural Turn, Post-Colonial and Feminist Translation From the Tower of Babel

Abstract

Jacques Derrida, in his article titled “Des Tours De Babel” (1985), emphasizes that the words in the language are comprised of infinite meanings and contexts; therefore, the concept of equivalence is a defective concept, and that each translation is a rewriting. Based on this idea, the translation, which is valid and appropriate for a given context in a certain period of time, is deemed to undergo deconstruction through constantly changing conditions and perspectives, thus gradually ripping off the target text from the source text under each and every task of translation. In this study, the translational approaches of cultural turn, post-colonial translation and feminist translation, which see the translation activity as a form of cultural and linguistic rewriting, will be discussed, and the question of whether there are any parallelisms between the interpretations these approaches have brought into the concept of translation and Derrida's approach to rewriting will try to be answered. As a result, it has been remarked that the translational approaches that are discussed in this paper have parallels with the thoughts put forward by Jacques Derrida in his article titled Des Tours de Babel (1985), and that the translation activity brings about the opportunity to break the hierarchies by freeing the translator from the hegemony of source and target language, culture and text.

Keywords: Jacques Derrida, rewriting, cultural turn, post-colonial translation, feminist translation.

Giriş

Çeviri, tarih boyunca birçok farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Yazınsal çevirinin bir aydınlanma aracı olarak görüldüğü ve yazınsal çeviri ürünlerinin kaynak metnin erek dildeki birer temsilcisi olarak kabul edildiği 19. ve 20. yüzyıllarda (Schleiermacher, [1813] 2012; Benjamin, [1921] 2002) çeviri tartışmaları genel olarak eşdeğerlik, kaynak metne sadakat, kaynak metnin erek dile aktarımı için kullanılabilirlik uygun ve doğru çeviri yöntemlerinin belirlenmesi ekseninde yürütülmüştür. Bu dönemde çeviri eyleminin daha çok kişisel bir uğraş ve yapan kişiye zevk veren bir eylem olarak konumlandırıldığı fark edilmektedir.

Çevirinin kişisel zevk veren bir uğraş olmaktan çıkıp bilimsel bir bakış açısıyla tartışılmaya başlandığı 1980'li yıllardan 1990'lı yılların sonlarına kadar, betimleyici ve işlevsel çeviri yaklaşımlarının öncülüğünde çeviri eyleminde rol oynayan unsurlar ve çeviri eyleminin paydaşları konularında yoğun bir tartışma zemini oluşturulduğu göze çarpmaktadır (Holmes, 1988; Toury, 1995, Vermeer, 1998; Yazıcı, 2009; Stolze, 2011; Gentzler, 2014). Günümüzde ise çeviri alanındaki tartışmalar, toplumsal ve siyasal alanlardaki dilsel ve kültürel sorunlara odaklanmakta; toplumsal cinsiyet, sömürgecilik sonrası ulusal kimlik inşası, teknoloji ve küreselleşme gibi unsurlarla çeşitlilik kazanmaktadır.

Çevrilen eserin her şeyin ötesinde iki kültürün paydaşlarının beklentileri sonucu şekillenen bir eser olarak konumlandırılması, dünya gündeminde öne çıkan kadınların hak mücadeleleri ve eşitlik talepleri, sömürgelerin özgürleşme hareketleri ve kendi ulusal kimliklerini inşa etme çabaları, çeviri eylemini, kültürel dönemeç, sömürgecilik sonrası ve feminist çeviri bağlamında değerlendirmeyi zorunlu kılar.

Bütüncü

Bu çalışmanın amacı, yapısalcılık sonrasının önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Jacques Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısında ele aldığı "yazma" kavramından hareketle, kültürel dönemeç, sömürgecilik sonrası ve feminist çeviri yaklaşımlarının çeviri eylemine bakış açılarını tartışmaya açmaktır.

Çalışmanın birinci aşamasında, kültürel dönemeç çerçevesinde yapılan yeniden yazma tanımları ele alınacak; 1990'lı yılların başlarından günümüze değin, araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen temel tartışmalar ışığında kültürel bir yeniden yaratma eylemi olarak çeviri eylemiyle ilişkili bakış açıları değerlendirilerek, Derrida'nın kültür ve yazma eylemlerine ilişkin görüşleri incelenecektir.

Çalışmanın ikinci aşamasında, sömürgelerin özgürleşme süreciyle bir kimlik inşası eylemine dönüşen ve hem sömürgeci güçlerin hem de sömürgeleştirilen kültürün izlerini taşıyan melez metinlerin yaratılmasına zemin hazırlayan sömürgecilik sonrası çeviri eylemi kapsamında yeniden yazma yaklaşımı tartışmaya açılacaktır.

Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise, kadınların ve ataerkil düzende ezilen diğer cephelerin ezen-ezilen ilişkilerini eleştiri ve farklılıkları temsil etme aracı haline gelen feminist çeviri yaklaşımı ve yeniden yazma eylemi arasındaki ilişkilere odaklanılacaktır.

1) Kültürel Dönemeç ve Yeniden Yazma

1980’li yılların sonlarında kültürel bir inşa metni olarak görülen ve bu ekseninde yoğun bir biçimde incelenen çeviriler, 1990’lı yılların başlarında kültürel dönemeç olarak adlandırılan çeviri yaklaşımının ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Kültürel dönemeç, her türden çeviri metnin erek kültürün ürünü olduğu düşüncesinden hareketle, kültürlerin çeviri eylemi üzerindeki etkisini, çevirilerin toplumsal arka planını, çevirmenlerin öznelliğini, çeviri metinlerin kültürel niteliklerini odağına alan bir çeviri yaklaşımıdır (Bassnett & Lefevere, 1990; Lefevere, 1992; Venuti, 1995).

Kültürel dönemeçin bir kavram olarak tartışmaya başlanmasında daha çok karşılaştırmalı edebiyat alanında çalışmalarını yürüten Susan Bassnett ve Andre Lefevere’in öncülük ettiği söylenebilir (1990). Bassnett ve Lefevere, çevirinin bir yeniden yazma olduğuna vurgu yaparak, her yeniden yazmanın da, niyet ne olursa olsun, belirli bir ideolojiyi ve poetik görüşü yansıttığını, edebiyatın bir toplumda verili bir biçimde var olması için bozuma uğratıldığını ileri sürer (1990: xi).

Susan Bassnett, yazın eleştirisi odağında sürdürdüğü karşılaştırmalı çalışmalarında, kültürler arasında yazınsal eserler aracılığıyla kurulan ilişkilere yer vermiş ve çevrilmiş eserleri kültürlerin temsil unsuru olarak değerlendirmiştir. Bassnett’a göre çeviri eylemi, çevirmenin yorumlama edimine dayalı eylemselliğiyle şekillenen kültürlerarası bir yeniden yazma eylemidir.

Bir yeniden yazma eylemi olarak çeviri aracılığıyla yaratılan erek metin, çevirmenin öznel yorumlama edimine dair izler taşır. Çünkü çeviri sürecinin ilk aşamasını, kaynak metne ait estetik öge ve yazınsal unsurların yorumlanması oluşturur. Çeviri eylemi süresince, çevirmen, kaynak kültür dizgesine ait kültürel öğelerden (deyimler, atasözleri, eğretilmeler, söz sanatları vb.), kaynak dil dizgesine ait dilsel öğelerden (tümce yapıları, edat ve bağlaç kullanımları vb.) ve kaynak yazın dizgesine ait yazınsal unsurlardan (metin geleneği, metin türleri, biçem vb.) faydalanır. Yukarıda sözü geçen üç temel unsur, kaynak metni erek dilde yeniden yazma eylemi sürecinde çevirmenlere kaynak ve erek kültür dizgeleri arasında bağlantılar kurma fırsatı sunar. Bassnett, bu bağlantıları kurma sürecinde çevirmenleri şu şekilde konumlandırır:

“Çevirmen, özgün dilde kaynak metne bağımlı olan sabit imgelerden metni kurtaran bir özgürleştirici ve görünür bir biçimde kaynak yazar ve kaynak metin ile nihai erek dil okuru arasındaki boşlukta köprü kuran bir kişi olarak görülebilir” (2002: 23).

Çevirmenler, yeniden yazma sürecinde, gerek kaynak kültür, dil ve yazın dizgeleriyle ilişkili art alan bilgisinden gerekse erek kültür, dil ve yazın dizgeleriyle ilişkili deneyimlerinden yola çıkarak kaynak metni yorumlar ve erek dizgede yeniden yaratırlar.

Art alan bilgisi, erek kültür dizgesinin paydaşlarının ve erek okurun beklentileri, erek yazın dizgesine ait metin geleneğinin etkisi, çevirmenin öznel değerlendirme süreci bu yorumlama süreci üzerinde etkiye sahiptir. Çevirmenlerin özneliğiyle ilişkili olarak, yukarıda sözü geçen unsurların her biri her yeniden yazma sürecinde farklı etki gücüne sahip olabilir. Bir başka deyişle, her çevirmenin yeniden yazma sürecinde farklı unsurların farklı oranlarda etkileri vardır. Derrida, “kasti olarak üretilmeyen kopya metin [çeviri] intihalden uzak bir noktada yer alır, çevirmenin kişiliğinden izler taşır ve öznel bir ürün olarak korunması gerekir,” diyerek, bu duruma gönderme yapar (2007: 220). Gerçekten de çeviri sürecinin sonunda ortaya çıkan metin ile çevirmenin yeniden yazma eylemindeki özneliği arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Öznel yorumlama sürecini yeniden yazma eyleminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendiren Bassnett ise, zaman içerisinde her öznel yorumla değişime uğrayan ve farklılaşan çevirileri şu şekilde ele alır:

“Yeni çevirilerin çıkmasıyla sürekli olarak değişen çeviri yaklaşımları bizi de dünyanın devindiğini fark etmeye mecbur bırakacak; yeniden yazma kavramı, kaynak metinler yeniden okundukça ve değerlendirildikçe farklı biçimlerde varlığını sürdürecektir” (2011: 113).

Sonuç olarak, yalnızca farklı dil ve kültürler arasında değil, artsüremli olarak aynı dil, kültür ve yazın dizgesi içerisinde de ortaya çıkan farklılıklar, dillerin, yazınların ve kültürlerin zamana ve mekâna göre devingen yapısı doğrultusunda değişim ve yenilikleri beraberinde getirmekte; çevirmenin ortaya koyduğu çeviri metinden başlayarak her türden kültürel üründe bu türden değişim ve yenilikleri gözlemlemek mümkün olmaktadır. Kültürel üretimin önemli bir parçası sayılabilecek erek kültürdeki metin yazma geleneğini de etkileyen söz konusu değişim ve yenilikler, kültürlerarası aktarımda etkin rol oynayan çevirmenlerin çeviriye yaklaşımında da değişimlere yol açar. Bu nokta, Derrida'nın öznellik kavramıyla ele aldığı çeviri eylemi ile zaman içerisinde farklılaşan çeviri yaklaşımları arasındaki ilişkiyi somut bir biçimde ortaya koymaktadır.

Çalışmalarında çoğunlukları ideolojik arka planına odaklanan André Lefevere ise, çeviri eylemini “ideolojik ve siyasal koşullar altında gerçekleşen bir yeniden yaratım” olarak tanımlamıştır. Lefevere'in yeniden yazma süreciyle ilişkili en temel vurgusu, çevirmenlerin yorumlama edimini ve yaratıcılığını kullanarak kaynak metni erek dil, kültür ve yazın dizgeleri ekseninde yeniden yaratmasındadır. Erek dil, yazın ve kültür dizgesinin paydaşı olan çevirmenlerin yeniden yaratım sürecinde kaynak metnin yazarı gibi yaratıcı emek sarf ettiğinin düşünülmesi, kaynak metnin yazarı ve çevirmenler arasındaki hiyerarşiyi ortadan kaldırdığı gibi, kaynak ve erek dil, kültür ve yazın dizgeleri arasında kurulmuş olan hiyerarşiyi de ortadan kaldırır. Lefevere, erek metinler üzerinde gerçekleştirilen manipülasyondan [tahrif etme] hareketle, yaratıcılığa dayalı yeniden yazma eylemini şu şekilde tanımlar:

“Yeniden yazma, bir tür tahrif etme olarak karşımızda durur; yeniden yazmanın yenilikleri bastırma, sınırlama, saptırma olasılığı vardır ve yazınsal eserlerin tahrif etme

süreçlerine etkileri üzerine yapılan çalışmalar, içinde yaşadığımız dünyaya dair büyük bir farkındalık yaratmaktadır” (1992: vii).

Yeniden yazma eylemi, yazın dizgeleri arasındaki sınırları da kaldırır. Çevirmenler, kaynak dil, yazın ve kültür dizgelerine ait art alan bilgisiyle erek kültürle ilişkili deneyimlerini bir araya getirdiğinde, her iki dizgeye ait özellikleri de bir araya getirmiş olurlar. Başka bir deyişle, çevirmenler, kaynak metne ait dilsel ve kültürel bağlamı ve erek yazın dizgesinin paydaşları olan yazarların ve okurun beklentilerini göz önünde tutarak kaynak metni erek dilde yeniden yaratırlar. Bu noktada, çevirmeni, tarafsız bir eyleyen olarak değil, kendine ait toplumsal algısı, yorumlama edimi, metinsel kavrayışı ve duygu durumu olan bir eyleyen olarak düşünmek gereklidir.

Lefevere’in yukarıda belirtilen düşüncesi incelendiğinde, Derrida’nın anlamsal aktarım kavramına ilişkin düşünceleriyle koşutluk olduğu fark edilecektir. Derrida, anlamsal aktarım ve kurulan eşdeğerlik ilişkisini, “kaynak anlatımın her aktarımında, özel ismin anlamsal eşdeğerliğini anında üreten bir tür aktarım olarak çeviri vardır; bu sayede, salt özel isim, kendine bir eşdeğer özel isim yaratır, bu diliçi çeviri, hemen gerçekleşmez,” şeklinde ele alır (2007: 197). Burada belirtilen diliçi çeviri kavramı, çevirmenin kaynak metni okuma sürecinde zihninde gerçekleşen öznel alımlama sürecine gönderme yapmaktadır. Çevirmen, metni ilk okuyan kişi olarak, kaynak metindeki göstergeleri yorumlar, bu ilişki kurma sürecinde kendi öznel dünyasındaki ve arka planındaki göstergelerle ilişkilendirir ve metnin zihninde gerçekleşen diliçi çevirisi üzerinden yeni bir metin üretir. Bu süreç, kaynak metni erek dilde yeniden yazma süreciyle doğrudan ilişkilendirilebilir.

Çeviri tarihi ve şiir çevirisi üzerine çalışmalarıyla tanınan Lawrence Venuti ise, çeviri eylemini metinlerarasılık ve dizgesellik bağlamında ele alır, metnin erek dilde dönüşümü bağlamında çeviri sürecini yeniden yazma olarak niteler. Venuti’ye göre, çevirmen, erek/kaynak yazın dizgesini kendine odak noktası olarak seçer ve kaynak metni bağlama uygun olarak yerleştirir/yabancılaştırır, erek dilde yeniden yaratılan metnin yerlilik/yabancılık özellikleri üzerinden erek yazın dizgesinde görünmezlik/görünürlük kazanır.

Erek dilde yeniden yaratılan metin, kaynak metnin her iki yazın dizgesine ait bağlamsal unsurlar aracılığıyla son şeklini alır. Venuti, yerleştirme olarak tanımladığı çeviri eylemi ile erek dil, kültür ve yazın dizgesi çerçevesinde ele aldığı bağlamsallık arasında şu türden bir ilişki olduğunu belirtir:

“Çeviri, dolayısıyla, daima erek dile ait bildirişimsel öğelerle kaynak dile ait bildirişimsel öğelerin değiş tokuşunu, bir yerleştirme sürecini içerir. Ancak yerleştirmenin her şeyden önce asimile etme, başka bir deyişle, yabancı metni baskın yerli öğelerle katı bir biçimde sınırlama anlamı yoktur” (1995: 203).

Yukarıda da sözü edildiği gibi, yeniden yazma eylemi, bir yandan çevirmenlerin kültürel bağlamlar ekseninde farklı değişkenler üzerinden yeni metinler yaratmasına olanak tanır; bir yandan da, yeniden çeviri kavramı bağlamında, aynı kaynak metne ait farklı çevirilerin ortaya çıkma olasılığını artırır. Derrida, metinlerdeki sözcüklerin gücül anlamına gönderme yaparak, “yazın kendi kendini çevirir, çevirmenin göreviyle ilişkilenen kısmı da bu kutsal ürünün kendini yeniden yaratıyor olmasıdır; bu durum, salt sınırlardan biridir, bununla zıt olarak, geçişleri, gerçekliği, duraksamayı, arada kalmayı ve satır aralarındakileri, burada halihazırda göstergeleşenleri, geçmişte kalanları sonsuz birleştirme işinden azade değildir,” der (2007: 224-225). Bu nokta, çevirinin yalnızca öznel ve yorumsal bir eylem olduğu düşüncesini beraberinde getirmekle kalmaz, aynı zamanda gücül anlamı oluşturan unsurların da her okuma ve alımlama çabasında yer değiştirdiğini, yazının da bu görünmeyen anlama ve bir araya getirme işiyle kendini var ettiğini ortaya koyar. Bu bağlamda, kültürel imgelere ait olan, satır aralarında kalan anlamsal unsurların kaynak kültüre yakın bir konuma, erek kültürün ise tam ortasına yerleşmiş olan çevirmen tarafından yorumlanarak yeniden yazıldığı sonucuna ulaşılabilir.

2) Sömürgecilik Sonrası Çeviri ve Yeniden Yazma

1990’lı yıllarda Afrika ve Asya’daki sömürgelerin özgürleşmesiyle gündeme gelen ve kültürlerarası bir yeniden yazma eylemi olarak tanımlanan sömürgecilik sonrası çeviri yaklaşımı, sömürgeci ülkelerin yazın gelenekleri ile sömürgeleştirilen ülkelerin yazın gelenekleri arasında çeviri aracılığıyla kurulan hiyerarşi ve ulusal kimlik inşası tartışmalarını merkezine alır (Spivak, 1988; Tejaswini, 1992; Bhabha, 1994; Robinson, 1998; Bassnett & Trivedi, 1999; Ece, 2009). Kendisi de Fransa sömürgesi Cezayir’de doğmuş olan Derrida’nın çeviriye dair görüşüyle benzerlik gösteren bu yaklaşımın ana tartışma konuları arasında, kaynak metnin arka planını oluşturan sömürgecilere ait baskı mekanizmalarının yok sayılması ve kaynak metinlerin sömürgeleştirilen kültürün kendi payına yeniden yazılması da yer almaktadır.

Çalışmalarında sömürge ilişkilerini ve yapısalılık sonrası dilsel yaklaşımı ele alan Tejaswini Niranjana, yeniden yazma eyleminin, sömürgecilerin uyguladığı baskı mekanizmalarına karşı bir direniş oluşturma ve sömürge öncesi kültürel kimliği arayış bağlamında geçerlilik kazanan bir eylem olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan, yeniden yazma eylemi, sömürgeleştirilen kültüre ait yazarlara, çevirmenlere ve okura özgürleşme olanağı sunacaktır. Niranjana, “unutma eylemi” yerine “göndermelerle canlı tutulan” bu çeviri anlayışını şu şekilde açıklar:

“Sömürgecilik sonrası yazarların, belirli yorumlama uygulamalarını sağlama almak durumunda kaldıklarını ve bir tür unutma eylemi gerçekleştirerek harekete geçme zorunluluğuyla eyleme giriştiklerini söyleyebilirim. Bu uygulama, belki de çeviri olarak adlandırılabilir: mutlak unutma yerine gönderme yapma eylemini içeren bir çeviri, rupturinin [geçmiş zaman], bir başka deyişle geçmişin esaslı bir şekilde yeniden yazılması”dır (1992: 88-89).

Yukarıda belirtildiği gibi, geçmişin yeniden yazılması, sömürgecilik sonrası bağlamda, geçmişteki ezen ve ezilen ilişkisinin ortadan kaldırılması anlamına da gelmektedir. Bu da sömürgeci ve sömürgeleştirilen arasındaki hiyerarşinin temeli sayılan kaynak metne ait kültürel öğelerin, kültürel arka planın ve kaynak metin yazarının biçiminin yapıbozumu ile gerçekleştirilebilir. Bu olgu ile Derrida'nın "her türlü iletişimin uygun ve geçerli olması için tek dilli olması gerektiği düşüncesinin terk edilerek, dillerin çoğulluğunun üst seviyeye ulaşması" (2007: 208) düşüncesi arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Metnin sömürgeleştirilen kültürdeki geleceğini de belirleyecek olan bu durum, Niranjana tarafından siyasal bir eylem olarak tanımlanır ve yeniden yazma eylemiyle şu şekilde ilişkilendirilir (1992: 172):

"Sömürgecilik sonrası yorum ve okuma, yorumlayıcı veya yorumlama ile ilgili bir okuma değildir, metnin ve metnin geleceğinin siyasal olarak yeniden yazılması sürecine yapılan bir siyasi müdahaledir."

Yukarıdaki düşünceden farklı olarak, sömürgecilik sonrası bağlamda siyasal bir yeniden yazma eylemi gerçekleştirdiği düşünülen çevirmen, bu alanda çalışmalar yürüten Gayatri Chakravorty Spivak tarafından çelişkileri olan bir eyleyenle ilişkilendirilmektedir. Çevirmenin sömürgeci metinleri dönüştürme ihtimali, yalnızca sömürgeleştirilenle bir özdeşleşme hâlini beraberinde getirmez, aynı zamanda sömürgeleştirilenin erek dil ve kültürde yeniden temsil edilmesinde de rol oynar. Bu da kısır döngü halini alan bir yeniden yazma eylemini karşımıza çıkarır. Sömürgeci metinleri çeviren çevirmenin kaderi, Spivak tarafından şu şekilde ele alınmaktadır:

"İrk temelli yazın, *ethnos* [toplum] (kasıtlı bir özdeşleşme olmaksızın kendi ulusu için yazan bir yazar) ile *ethnikos* [milliyet] (çok aşamalı bir kimlikle kendini diğerlerinden ayırarak insanlıktan çıkan, saldırıya boyun eğen, aşağılayıcı bir bakış açısıyla tanımlanan öteki) arasında kendini var eder" (2003: 83).

Spivak, sömürgeci metinleri yeniden yazan çevirmenin kaderinin, sömürgeci güçlere ait temsilleri yeniden oluşturmak olduğunu belirtse de, Derrida, yazın çevirisinde kaynak yazar ve çevirmen arasında kurulduğu düşünülen hiyerarşinin yeniden yazma yoluyla ortadan kaldırıldığını vurgular. Derrida, bu durumu, "çeviri, kaynak metnin büyüme anıdır, onu genişleterek onun tamamlanmasına yardımcı olur," şeklinde açıklayarak (2007: 211), kaynak metnin yeni anlam evrenleri kazanmasında çevirinin büyük payı olduğunu belirtir. Bu sayede, kaynak metnin yeni dil ve kültür alanlarında temsiliyet kazanacak, çevirmen, erek okur karşısında kaynak metnin yazarıyla eşit konumda anılacaktır.

Sonuç olarak, sömürgecilik sonrası yeniden yazma eyleminin, sömürgeci geçmişin ve ezen-ezilen ilişkilerinin yeniden bağlamsallaştırıldığı, kimi zaman sömürgeci gücün izlerinin, kimi zaman sömürgeleştirilen kültüre ait izlerin öne çıktığı bir eylem olduğu söylenebilir. Bu durumda, yeniden yazma eylemi, bazı durumlarda sömürgeci gücün kurduğu hiyerarşik baskı mekanizmalarının erek dile aktarımında rol oynayan, bazı

durumlarda da özgün kimlik inşasına ortam hazırlayarak, yazın dünyasında erek kültüre ait temsiliyet oluşturan bir yaratım süreci olarak tanımlanabilir.

3) Feminist Çeviri ve Yeniden Yazma

Feminist çeviri, sömürgecilik bağlamından farklı olarak, çeviri yoluyla nesilden nesle aktarılan ataerkil baskı mekanizmalarının ve dilsel ve kültürel ayrımcılıkların birey kimlik inşasında yarattığı etkileri inceleyen ve bunların dönüşüm olanaklarını sorgulayan bir çeviri yaklaşımıdır. Feminist çeviri çalışmalarının odağında ayrımcı dil kullanımını yıkma düşüncesi ve yazınsal alanda dişil dilin temsili gibi tartışma konularının yer aldığı görülmektedir (Godard, 1984; Chamberlain, 1988; Simon, 1996; von Flotow, 1997; Castro, 2003; Castro & Ergun, 2017).

Feminist hareketin ataerkiye karşı mücadelesi ve çevirinin kurulu yazın dizgeleriyle ilişkisi incelendiğinde, her iki alanın da baskın olarak tanımlanan ikilikleri odağına aldığı göze çarpar. Feminist eleştiri çalışmalarında, ataerkil düzene ait erkeğin kadından üstün olduğu düşüncesine karşı çıkılırken, çeviri alanında yapılan araştırmalarda, kaynak metnin erek metinden üstün olduğu düşüncesi eleştirilmiş, her çevirinin bir yeniden yazma olduğu öne sürülmüştür. Bu bağlamda, feminist eleştirinin ve çeviri araştırmalarının bir araya getirilmesi, verili kültürel kalıpların ve ön kabullerin bir kenara bırakılmasına ve yeni eleştirel söylemsel alanlar oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Söylem inşası ile çeviri eylemi arasındaki ilişkiyi inceleyen Lori Chamberlain, kaynak ve erek metin arasında kurulan hiyerarşi ile kadın-erkek cinsiyetleri arasındaki hiyerarşiyi benzeştirir ve şu yorumu yapar:

“Feminist araştırma kadınların yazın eserlerine, akademik yazın türleri içerisinde daha önce aykırı olarak görülen veya baskılanan yazın eserlerine önemli miktarda yer vermiştir. Bu sayede, erkek dünyasında düzgülenen kuramlar ile kadın yazara ait gerçekler arasındaki tartışmayı da odak noktasına almıştır. Bu türden bir araştırma, yazın ve üretim kavramlarımızın şekillendirilmesinde rol oynayan toplumsal cinsiyeti açık ederek, çeviriyi bir orijinal kavramına karşı aşağı bir konuma yerleştiren hiyerarşileri yeniden değerlendirmemize yol açar” (1988: 468).

Yukarıdaki alıntıdan hareketle, kadın ve erkek cinsiyetleri arasında olduğu varsayılan hiyerarşinin ortadan kaldırılması ile kaynak metin ve çeviri arasındaki hiyerarşinin eski hükmünü yitirmesinin birbiriyle yakın ilişkili olduğu söylenebilir. Temellerinde feminist düşüncenin olduğu çeviri eylemi sayesinde, yalnızca kadın yazarların yayın piyasasındaki temsiliyeti değil, aynı zamanda ulusötesi dünyada çeviri eserlerin sayısı da artmıştır. Bu açıdan, kaynak metni erek dilde feminist bir bakış açısıyla yeniden yazma eylemi, bir eserin erek kültürde hâkimiyet dışı unsurlarla yeniden inşasını mümkün kılarak, feminist öznenin kendi bağlamını yaratmasına imkân sağlamaktadır.

Çevirmenin öznelliği ve kadın öznenin inşası üzerine çalışmalar yürüten Sherry Simon ise, kaynak metnin yazarı ve çevirmen arasında kurulan ilişkinin yeniden değerlendirilmesine odaklanmış ve metni başka bir dilde yeniden üretme sürecinde öznelliğin olmazsa olmaz olduğunun altını çizmiştir. Simon, öznel alımlama gücünden hareketle yeniden yazma eylemini şu şekilde betimler:

“Çevirmen ve metin arasındaki yorumsal ilişki yeniden değerlendirilmelidir. Okuma ve yazma, alımlama ve doğrulama arasındaki hareket, öznelliğin hâkimiyetini önlemek için nasıl yeniden şekillendirilebilir? Yeni ve etkin ikilikler ortaya koymayan bir kadın özne yorumu ortaya çıkarılabilir mi?” (1996: 27)

Simon’ın kadın özneye yaptığı vurgunun altında, metnin kadın öznenin tarihsel süreçteki konumu göz önünde tutularak yeniden yazılması, erkek egemen düzende erkeklik temelli baskılar üzerinden şekillendirilen öznelliklerin bozuma uğratılarak “sil baştan” inşası vardır. Derrida’nın çeviri eylemiyle ilişkili olarak, “birçok nedenden dolayı iki metin (iki ürün veya iki yaratı) arasında aktarılmayan yük ve zorunluluk” şeklindeki yorumu (2007: 2003), Simon’ın feminist çeviri sürecindeki öznelliğin yeniden inşasına dair düşüncesiyle de örtüşmektedir. Derrida’ya göre, “çevirinin öznesi, yükü ağır bir öznedir; görevi üstlenmek zorunda kalır; çoktan bir varis konumundadır; hayatta kalan veya hayatta kalma güdüsünün temsilcisi olarak hafızaya işler” (2007: 203). Bundan hareketle, çevirmenin, kaynak metni erek dil ve kültürde yeniden yaratmanın yanı sıra, kadın özneyi ve dişil dili erek kültürde hayata getirme yükünü de sırtlamak durumunda olduğu söylenebilir. Çevirmen yalnızca kaynak metni ayrımcılık unsurlarından kurtarmakla kalmaz, kadın özne için de erek kültürde doğru ve gerçekçi bir temsiliyet yaratır. Bu açıdan, feminist çeviri eyleminin, etkin bir eyleme dönüştüğü ve çevirmene yeni mücadele alanları açtığı fark edilmektedir.

Çeviri eyleminin erkek egemen düzenin geleceğini güvence altına almak ve devamlılığını sağlamak için araçsallaştırılmasına odaklanan Louise von Flotow, nesilden nesle aktarılan değişmez anlam alanlarının feminist bir bakış açısıyla yeniden yapılandırılmasının zorunlu olduğunu belirtir. Flotow’a göre, yeniden yazma eylemi, dünyada devam etmekte olan kadına şiddet ve kadın emeğinin sömürsü gibi toplumsal, siyasal, ekonomik olguların feminist bir duyarlılıkla öne çıkarılması konusunda araç görevi görebilir. Louise von Flotow, feminist bağlamı göz önünde tutarak, yeniden yazmanın sınırlarını şu şekilde sorgular:

“Anlam, belirli bir amaç için belirli bir bağlamda belirli bir birey tarafından oluşturulan belirli bir döneme özgü bir unsurdur. Feminist çeviri uygulaması ve eleştirisi bunu açık bir biçimde ortaya koyduğundan şu soruyu sormamıza da olanak tanır: ‘kim, neden, hangi koşullarda, hangi erek kitle için yeniden yazıyor?’” (1997: 96)

Bu bağlamda, feminist yeniden yazma eylemindeki anlam inşası sürecinin, toplumsal, dilsel ve kültürel yapıya ilişkin doğru soruların sorulmasıyla şekillendiği ve amacına ulaştığı sonucuna ulaşılabilir. Toplumdaki verili ataerkil düşüncelerin çözümlenmesi ve

aşamacı bakış açısıyla ilişkili unsurların sorgulanması, bu noktayı tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda, feminizmin ve çeviribilimin günümüz dünyasındaki ortaklığı, zaman içerisinde kalıplaşma eğilimi gösteren dilsel, kültürel ve metinsel olguların eleştirilmesine zemin oluşturur. Derrida'nın "çevirmenin, metinden iletişimsel anlam süzülmesinde dokunulmayana dokunma arzusu" şeklinde betimlediği çeviri eylemi (2007: 214), feminist çevirinin temelinde yatan dönüştürme ve yeniden yaratma eylemiyle de koşutluk gösterir. Feminist yeniden yazma eylemi, Derrida'nın çeviri tanımında olduğu gibi, kaynak metnin alt metninde yer alan ayrımcı anlamsal unsurları dönüştürme arzusuyla yola çıkar, dişil yazının sesini duyurarak yoluna devam eder ve aşamacı bakış açısını ortadan kaldırdığında bir sonraki yeniden yazma eylemine kadar son bulur. Anlamın "ertelenmesi" gibi, her zaman ve mekânda farklılaşarak sürdürülecek, sonsuz yeni olasılığı beraberinde getirecektir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışma içerisinde ele alınan çeviri yaklaşımları ve Jacques Derrida'nın Babil Kulesi (1985) başlıklı yazısındaki yazma eylemine ilişkin görüşleri arasında koşutluklar olduğu fark edilmiş; çeviri eyleminin, hem metni okuyan ve ilk elden alımlamasını gerçekleştiren, hem de erek dilde yeniden yazan çevirmenleri kaynak ve erek dil, kültür ve metnin boyunduruğundan kurtarıp hiyerarşileri ortadan kaldırma olanağı yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bundan hareketle, çevirinin yalnızca sözcüksel ve sözdizimsel düzlemde bir aktarım olmadığı, kaynak metne ait yorumsal unsurları da kültürel olarak yeniden yaratmayı içerdiği çıkarımı yapılmıştır. Metindeki yorumsal unsurlar, erek kültürün içinde olduğu koşullar (kültürel beklenti ve yargılar, sömürgecilik sonrası toplumsal hayat ve feminist mücadele alanı) ekseninde yeniden bağlamsallaştırmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu noktada, kültürel dönemeçte öznellik, yorumsallık, yerlileştirme ve yabancılaştırma kavramlarına vurgu yapılırken, sömürgecilik sonrası çeviri eylemi, sömürge geçmişinin eserlere yansıtılmasına ve sömürgeleştiren kültüre ait öğelerin "yayamca" dönüştürülmesine odaklanır. Feminist yeniden yazma eyleminde, ataerkil söylem mekanizmalarının beraberinde getirdiği ayrımcı dilsel, kültürel öğelerin kadınların temsiliyetiyle bağlantılı olarak yeniden yaratılması merkezde yer almaktadır. Bu bağlamda, yukarıdaki sonuçlar ile Jacques Derrida'nın tartışmaya açtığı toplumsal koşullardan izler taşıyan çevirmenin öznelliği, metnin yorumsallığı ve metinlerin erek dilde yeniden yazılma sürecinde anlamın her defasında ertelenerek yeniden inşası arasında yakın bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Derrida'nın belirttiği gibi, özneliğin inşası, öznenin kendini konumlandığı bağlam içerisinde gerçeklik kazanır, bir yeniden yazma eylemi olarak çeviri bunun aracısı olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

- Bassnett, S. & Lefevere, A. (Ed.). (1990). *Translation, History and Culture*. London: Pinter.
- Bassnett, S. & Trivedi, H. (1999). *Post-Colonial Translation: Theory and Practice*. New York, ABD; Londra, İngiltere: Routledge.
- Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Bassnett, S. (2011). *Reflections On Translation*. Bristol, İngiltere; Tonawanda, ABD; Ontario, Kanada: Multilingual Matters.
- Benjamin, W. (2002) [1921]. The Task of the Translator. *Walter Benjamin Selected Writings Volume 1 1913-1926*, s. 253-263, Massachusetts, ABD: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Castro, O. (2009). (Re-)Examining Horizons In Feminist Translation Studies: Towards A Third Wave?" *MonTI*, 1, s. 59-86.
- Castro, O. & Ergun, E. (Ed.) (2017). *Feminist Translation Studies: Local and Transnational Perspectives*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Chamberlain, L. (1988). Gender and the Metaphorics of Translation. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 13:3, s. 454-472.
- Derrida, J. (2007) [1985] Des Tours de Babel (Çev. Joseph Graham). *Psyche: Inventions of the Other*, Volume 1, s. 191-225, Kaliforniya, ABD: Stanford University Press.
- Ece, A. (2009). Sömürgecilik-Sonrası Kuramların Çeviri Eylemine Metforik Yaklaşımları. *Litera*, 21:1, s. 47-58.
- Gentzler, E. (2014). Translation Studies: Pre-Discipline, Discipline, Interdiscipline, and Post-Discipline. *International Journal of Society, Culture & Language*, 2: 2, s. 14-24.
- Godard, B. (1984). Translating and Sexual Difference. *Resources for Feminist Research* 13:3 içinde s. 13-16.
- Holmes, J. S. (1988). The Name and Nature of Translation Studies. *Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies*, s. 66-80, Amsterdam: Rodopi.

- Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Niranjana, T. (1992). *Siting Translation: History, Post-Structuralism, and the Post-Colonial Context*. Berkeley, Los Angeles, Kaliforniya: University of California Press.
- Robinson, D. (1998). *Translation and Empire: Postcolonial Theories Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing Company.
- Schleiermacher, F. (2012) [1813]. On the Different Methods of Translating (Çev. Susan Bernofsky). *The Translation Studies Reader* (ed. Lawrence Venuti), s. 43–63, New York: Routledge.
- Simon, S. (1996). *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Spivak, G. C. (1987/1988). *In Other Worlds, Essays in Cultural Politics*. New York, ABD; Londra, İngiltere: Routledge.
- Spivak, G. C. (2003). *Death of a Discipline*. New York, ABD: Columbia University Press.
- Stolze, R. (2011) The Development of Translation Studies as a Discipline – From linguistics to cognition. *Revista Translatio*, 1, s. 21-37.
- Toury, G. (1995) *Descriptive Translation Studies – And Beyond*. Amsterdam, Hollanda; Philadelphia, ABD: John Benjamins Publishing Company.
- Venuti, L. (1995) *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London, Kanada; New York, ABD: Routledge.
- Vermeer, H. (1998). Starting to Unask What Translatology is About. *Target*, 10:1, s. 41-68.
- Von Flotow, L. (1997). *Translation and Gender: Translating in the 'Era of Feminism'*. Manchester, İngiltere: St. Jerome Publishing.
- Yazıcı, M. (2009). Translation Studies as a Fully-Fledged Discipline. *Perspectives in Translation Studies*, s. 6-19.

Field : Literature

Type : Review Article

Received: 15.11.2018 - *Accepted*: 30.11.2018

Recreation of Culture Specific Items in the English Translation of Latife Tekin's *Berci Kristin Çöp Masalları*

Fatih İKİZ*, Göksenin ABDAL**

*İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Translation Studies, İstanbul, TURKEY

** İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Translation Studies, İstanbul, TURKEY

Email: faith_ikiz@hotmail.com, abdalgoaksenin@gmail.com

Abstract

As a well-known author from Turkey, Latife Tekin focuses on daily lives of urbanized or urbanizing communities smashed under the wheels of capitalism, and narrates the imperfect lives and broken memoirs of the ordinary people by re-contextualizing the Anatolian poems, folkloric songs, traditional sayings and idioms into her works. This paper aims to find the relations between source and target cultures with a comparison of culture specific items in the Turkish and English versions of *Berci Kristin Çöp Masalları* (*Berji Kristin, Tales from the Garbage Hills*). The first part of this paper focuses on Latife Tekin as a novelist, the themes she uses in her works and her position as a figure of Turkish literature. The second part briefly discusses the novel *Berji Kristin Tales from the Garbage Hills* in terms of the characters and themes and their effects on the narrative structure of the novel. In the third part, translational decisions peculiar to the culture specific items are debated with references to the theoretical framework drawn by Javier Franco Aixela. After all the comparative analyses, one happens to find out that there are several differences in the English translation of the novel with regards to the recreation of literary elements which already exist in the source culture, and that the perspective of the translators, who adopted various translation strategies to overcome these differences in the process of translation, bears traces of the translational approach put forward by Aixela for the analysis of culture specific items in translation.

Keywords: Literary translation; modern Turkish literature; culture specific items; translation strategies; Javier Franco Aixela.

Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları* İsimli Eserinin İngilizce Çevirisinde Kültüre Özgü Ögelerin Yeniden Yaratımı

Özet

Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Latife Tekin, eserlerinde kapitalizmin dayatmaları ile kuşatılan kentleşmiş ya da kentleşmekte olan toplumların gündelik yaşamlarına odaklanır; manileri, türküleri, atasözleri ve deyimleri yeniden bağlamsallaştırarak sıradan insanların kırık dökük anılarını ve yitik hayatlarını anlatır. Bu çalışmada *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı kitabın kaynak metni ve İngilizce kültüre özgü ögeler odağında kaynak ve erek kültürler arasındaki ilişkilerin saptanması amaçlanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, Latife Tekin'in romancılığı, eserlerinde kullandığı izlekler ve Türk edebiyatındaki konumu ele alınmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde *Berci Kristin Çöp Masalları* isimli romandaki karakterler, izlekler ve bu iki unsurun anlatının ana hattı üzerindeki etkileri kısaca irdelenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise kültüre özgü ögeler ile ilişkili çeviri kararları Javier Franco Aixela'nın çizmiş olduğu kuramsal çerçeve ekseninde tartışılmaktadır. Yürütülen karşılaştırılmalı inceleme sonucunda, *Berci Kristin Çöp Masalları* kitabının İngilizce çevirisinde kaynak kültürde var olan yazınsal unsurların yeniden yaratılması noktasında kaynak metinden farklılıklar gösterdiği gözlemlenmiş; bu farklılıkların üstesinden gelmek için çeşitli çeviri stratejilerine başvuran çevirmenlerin metne bakış açısının da Aixela'nın çeviride kültürel ögelerin incelenmesine ilişkin yaklaşımından izler taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yazın çevirisi; çağdaş Türk edebiyatı; kültüre özgü ögeler; çeviri stratejileri; Javier Franco Aixela.

Introduction

The earliest notion of translation theories can be traced back to Roman poets Cicero and Horace, who translated ancient Greek texts into Latin to enrich the Roman language and literature in the first century B.C. (Bassnett-McGuire 2002: 50-51). Two strategies, namely word-for-word translation and sense-for-sense translation, put forward by these two figures of literature are deemed to be the basis of translation theories with regards to determining how “proper” a translation is made. Giving priority to sense-for-sense translation over word-for-word translation, Cicero and Horace comparatively assess the translation and the source text, which sets ground for the perception of translation as a meta-text serving as an interpretation or a critique of the original text (ibid.:51). When the prefaces written by these two Roman translators are regarded as a starting point of translation theories, it is possible to say that there is a close relationship between translation studies and literature, and that literature is a trigger for the first thoughts recorded in the history of translation activity.

Later on, sense-for-sense translation strategy adopted by Cicero and Horace turns into a source of inspiration for Bible translators, as well. One of the first literary figures in this field, St. Jerome justifies his translational decisions by referring to the same dichotomy in the 4th century, and states that “word-for-word translation gives birth to an incomprehensible text and overshadows the meaning of the Bible” (Tahir-Gürçağlar, 2011: 106). Starting with the motives of St. Jerome in the 4th century, the debates surrounding the translation of the Bible continued until the 17th century when national languages came to the fore and the development of the printing press was witnessed. In this period, the efforts of the translators can be summarized as eliminating the mistakes in the former translations of the Bible and producing both comprehensible and aesthetic texts for the target readership (Bassnet-McGuire, 2002: 56). Therefore, it can be said that religious texts are accepted as literary texts in this era, and creating not only comprehensible but also aesthetic texts is regarded as a principle in translation.

With the emergence of the novel genre in the Western literature in the 18th century, scientific approaches to translation of the literary texts were adopted for the first time. When the early motives in these studies are analyzed, it is remarked that the experiences obtained from the translational practice are transferred to the theoretical field by literary scholars. For instance, in his preface to *Ovid's Epistels* published in 1680, English poet and translator John Dryden mentions three basic methods of translation based on his experiences in the process of translation (Schulte & Biguenet, 1992: 17-32). In the book, Dryden divides translation strategies into three categories such as “metaphrase (word-for-word translation)”, “paraphrase (explication)” and “imitation (calque)”, and implies that neither word-for-word nor free translation of the literary texts can totally reflect the essence of the original in the target text. Dryden, who is a poet himself, also argues that the translator should be able to understand the producer of the original text in order to create the source text without any losses in the target language, which can be realized

with the condition of the translator's being a poet himself (ibid.). However, since literary genres such as novels and poems are subjective in their nature and are formed in the mind of the producer, the expectations regarding the translator to enter into the mind of the writer and to produce a likewise text is open to discussion.

The 19th century witnessed an increase in the translation activity with the attempts of literary figures in German Romanticism, which are prevalently made with the aim of enriching the German literature and language. While the dichotomy of word-for-word and sense-for-sense is the main focus in discussions regarding translation until the 19th century, the theologian and rhetorician Friedrich Schleiermacher (1813/2012) conceptualizes the translation strategies under the terms of "domestication" and "foreignization" in his article titled "On the Different Methods of Translating" for the first time. Generally, Schleiermacher is regarded as the first person to refer to these two terms in the field of translation studies; however, Mary Snell-Hornby argues that Goethe, who is in favor of a middle way between these two concepts in the process of translation, was the first literary scholar to mention these terms in his works (2006: 12). On the other hand, it can be claimed that Schleiermacher prefers the strategy of foreignization over domestication, in which the reader is taken to the writer.

When it comes to the 20th century, theoretical approach to translation is seen to be profoundly affected by the structural view developed by scholars, who adopted a linguistic attitude in the analysis of translated texts. The researchers adopting the structuralist approach (linguists interested in translation) present a problematic and/or concept that continues to be discussed in the field of translation today: Equivalence (Jakobson, 1959; Catford, 1965; Nida, 1969). Roman Jakobson (1959/2008), who is one of the leading scholars to focus on different functions of texts in his studies, states that "there is no exact equivalence between the units encoded in translation; therefore, the meaning can be transferred in different ways in the text" in his article titled "On the Linguistic Aspects of Translation". In the following years, the concept of equivalence is tackled with in a more detailed perspective. Known for his studies on textual analysis and different types of equivalence in translation, Werner Koller develops an approach based on lexical and syntactic aspects of texts and divides equivalence under five categories such as denotative, connotative, text-normative, pragmatic, formal (Munday, 2001: 47; Yazıcı, 2005: 88). Furthermore, Eugene Nida (1969), in his studies on the notion of equivalence in the translation of the Bible, remarks that there are two types of equivalence, which are formal and dynamic, and emphasizes that the target text acquires a function in the target language with the creation of the same effect featured in the source text. When we consider these assumptions, we see that the scholars in this era tend to employ a structural approach in the analysis of translated works, which principally limits the potential of meaning in the source text to the lexical and syntactic patterns.

In 1980's, in translation studies, there has been a radical change in terms of the perspectives on textual analysis and translation. The main reason for this is the assessment of cultural, social, economic and communicational contexts with the impact

of technology and globalization, which is formerly disregarded by translation scholars. This resulted in a paradigm change in translation studies by shifting the main focus to cultural, social, economic and communicational elements in a text. In this respect, the cultural turn is deemed to be an approach that brought about one of the most significant changes in translation studies as well as other disciplines. Accepted as the founding scholars of cultural turn in translation studies, Susan Bassnett and Andre Lefevere (1992) claims that “literary works are culturally-bounded and contain subjective references to the culture in which they have been produced”. According to Bassnett and Lefevere (ibid.), translator is the producer of the target text, which replaces the original work in the target language; therefore, s/he should have the same position in the target culture as the producer of the original text. Starting from this point of view, Lawrence Venuti (1995) focuses on the cultural aspects in translation rather than its structural elements and discusses the visibility/invisibility of the translators regarding the strategies of domestication and foreignization they adopt through the process of translation. Moreover, Venuti implies that the foreign aspects should be kept as much as possible in the target text in order to reflect and recreate the cultural originality of the source text. This viewpoint opened the path to various studies centering upon the position of translators and transferal of cultural elements in translation with the contribution of several translation scholars (Robinson, 1997; Pym, 1998; Chesterman & Arrojo, 2000; Tymoczko & Gentzler, 2002).

Among the scholars who study the notion of cultural transfer and recreation of the culture specific elements in translation, Javier Franco (1996: 56) evaluates the role of translation in the creation and representation of culture and national identity and suggests that “the translations tend to be read like an original on the stylistic level and as the original on the socio-cultural one”. Based on this issue, it is possible to associate Aixela’s thoughts to the ideational framework drawn by the cultural turn in translation studies. In his article titled “Culture-specific Items in Translation,” Aixela bases his notion of cultural equivalence on four basic fields in literary translation, namely linguistic diversity, interpretive diversity, pragmatic or intertextual diversity and cultural diversity, and highlights the role of cultural diversity in the analysis of translated literary texts.

In this paper, we aim to analyze the English translation of Latife Tekin’s *Berci Kristin Çöp Masalları*, which bears many traces of the local poems, folkloric songs, traditional sayings, idioms and cultural elements reflecting the authenticity of the source culture, in the light of the assessment method suggested by Aixela in his article “Culture-specific Items in Translation” (ibid.). Our main focus will be on the strategies applied by the translators (Ruth Christie and Saliha Paker) in the translation of cultural elements to the target language. The main reason for associating Latife Tekin’s novel with Aixela’s method is that Aixela’s method presents a substantial and elaborate ground for a textual analysis approach suitable for such a novel comprised of many culture specific items, which create a high level of difficulty for the translators in turn.

In the first part of this paper, Latife Tekin is introduced and evaluated with a focus on the themes she conveys and discusses in her works. In the second part, the novel 'Berji Kristin Tales From The Garbage Hills' is assessed through the characters, themes and their effects on the narrative structure of the novel. In the third part, translational decisions peculiar to the culture specific items in the target text are debated with references to the theoretical framework drawn by Javier Franco Aixela. As a result, it has been remarked that representation of the source culture in the English translation of *Berci Kristin Çöp Masalları* is profoundly affected by the decisions of the translators since they tried to compensate for the difficulties stemming from the differences between source and target cultures, and that the framework drawn upon cultural diversity by Javier Franco Aixela is appropriate for the analysis of culture specific items in the English translation of the novel.

Latife Tekin as an Antagonist, Magical Realist and Poet-Singer

Having written works of literature since 1980's, Latife Tekin has been one of the leading Turkish authors in "modern" Turkish literary canon. As a woman author, Latife Tekin has used in her works the themes taken from daily life, scenes from the lives of ordinary people, feelings of alienation and marginalization, reflections of oral literature and tradition, local storytelling and myths. When one looks at her works, s/he sees the controversy and conflicts between the modern and the unmodern, the new and the old, the written and the oral, the urban and the rural. By trying to find the relation between author's origin in Anatolia and her style of writing and focusing on the intentionality of the author and her relations to binary oppositions, Sait Aydın (2008: 90) implies that "the idea that the village life has a profound effect on her literature brings about her ignorance for the ideological debates taken place during the birth of the novel as a genre". In this manner, it can be argued that the author has tried to form a unique style out of local stories and fairy tales from the rural life, which is actually against the notion of novel as a genre since the novel was created with the attempt to reflect the noble way of life and to illuminate the society through its instrumentality for reflecting moral codes, ethical ideas, ideologies and cultural traditions. Therefore, Latife Tekin can be regarded as an antagonist owing to her stance against these modernist forms, ideas and manners shaping the novel as a literary genre.

Another aspect of Latife Tekin's works is the use of magical realism as a technique to convey the spatial and temporal conditions which together correspond to the background of the novels comprised of local stories, folk tales, epics and myths, and to portrait the characters by which those stories and tales are narrated to the readership. While creating the narratives, Latife Tekin refers to the temporality of events and people in life, magical encounters with the supernatural elements at a realistic setting and mysterious journeys into the heart of local myths and rural tales. By evaluating the magical themes and encounters with the supernatural beings in her novels, Servet Tiken(2015: 153) refers to this feature as follows:

“The archetypal motifs presented in the novels with everyday life expressions contribute to the shaping of the narration around rich associations. Striking archetypal motifs are also included in the ascension experience, bearing traces of the ancient Turkish beliefs that the author carries to her novels.”

On this basis, Latife Tekin’s novels are assumed to be written works of magical realism in terms of the sorcerous perspective they offer to the readership.

An analysis of the local poems, folkloric songs and traditional sayings and idioms brings about a look into combination of Anatolian Turkish bearing traces of oral literature and tradition, and Istanbul Turkish reflecting the regular and formal rules of the official written language in Turkey. Therefore, one happens to find the coincidences and differential uses of language by Latife Tekin while being knowledgeable with the Anatolian culture and spatial variations in language use. With a focus on traditional narratives and the relationship established with the natural and the supernatural, Macit Balık (2013: 6) remarks as follows:

“It is seen in the first novels of Latife Tekin that human and nature are integrated in a society which is closed to outer effects or has not completed the development process. In other words, in those societies, the language of the nature and the materials has not yet disappeared under the destructive influence of modernity. In oral cultures, in addition to the ability to communicate with nature and the beings in nature, Tekin's early novels are comprised of traditional forms of narrative in which people have no notion of changing nature.”

From this point of view, it can be inferred that Latife Tekin is a poet-singer remaking the traditional notions, elements, terms and aspects of rural life into her novels by using a magical wand on words and images. In the next part, the characters and themes and their effects in the narrative structure of the novel “*Berji Kristin, Tales From The Garbage Hills*” are brought into question.

An Escape from the City or “Berji Kristin, Tales from the Garbage Hills”

As understood from its name, the book tells "the tale of garbage hills." The book, written by Latife Tekin and published in 1984, describes processes of squatting, changing social structure, as well as the changing stories of people with the movement from the rural areas to the urban areas with references to the migration movements between villages and cities in Turkey. New types of people emerging in the new consumer society are discussed under certain categories in the novel: falsifiers, bullies, gamblers, workers. The reflections of poverty, deprivation and illiteracy form the main line of narration of the novel, in which the characters’ fates cross over a few pages, and the story of a character does not last long. The narratives of each protagonist, namely Güllü Baba, Kurd Cemal, Nylon Mustafa, Şengül, Master Gülbey, Gargabe Grocer, Mr. Izak, are told for a few pages and forgotten shortly after their narration. This situation is very similar to the

stories of millions of refugees and asylum seekers lost or left behind after a short while. In this way, *Berji Kristin, Tales from the Garbage Hills* captures the picture of the world we experience today, although it was written a few decades ago.

Furthermore, Latife Tekin bitterly criticizes the consumption madness starting with the 80's by comparing the artificialness of urban life with the realities in rural life, and the habits, different lifestyles and relations with the concept of nature in cities and villages. While analyzing the characters, plot, language use, stylistics and cultural background of the novel, Servet Tiken (2015: 155) states that:

“In this way, life in the slum district forms the main line of narration by taking into account the people's own language and lifestyle, and the boundaries of the novel form are exceeded. The novel, in which the author's quest to present reality with imagery is observed, is largely nourished by elements of folk culture.”

Berji Kristin, Tales from the Garbage Hills is a story of people trapped between the traditions of the countryside and the habits of the modern city. The author discusses the clash of the corruption in the cities and presents the issues of alienation and marginalization with insights from Turkish people with references to folk songs, idioms, traditional sayings, legends having traces of rural habits and traditions and religious ceremonies from Alevism in Anatolia.

Other important points emphasized in the novel are the workers' strikes, resistance against exploitation, deprivation from the rights of unionization, and the unions founded in factories by the workers. The author tries to picturize the atmosphere of those days in the novel through the interventions and pressures the state and private companies made on those people. In this manner, the name “Flower Hill” given to the hills of garbage where the houses of the characters are located reflects this conflict between the garbage people and the state.

In the next part, the translational decisions are taken into focus under two main categories, conservation and substitution, with references to the framework drawn by Javier Franco Aixela.

Translation of Culture Specific Items in “Berji Kristin, Tales from the Garbage Hills”

While analyzing a translated work, naming it a good or bad translation is the easiest way to judge on it. However, when one analyzes a translated work, which includes many references to and traces of the local culture it was written into, s/he has to consider many aspects regarding the message, function, style recreated in translation. In this manner, Latife Tekin's *Berji Kristin, Tales from the Garbage Hills* (translated by Ruth Christie,

Saliha Paker) can be counted as one of the distinguished literary works when one wants to refer to the translation strategies of culture specific items.

In the foreword of the translated version, Paker(2015: 9-14) implies the interculturality of book's plot by making references to the cultural elements blending the East and the West, the modern and the primitive, the foreign and the local. According to Paker, "Latife Tekin distills traditional Anatolian literature with magic realism, which together brings about a kind of hybridity in the end."

In our analysis, we are going to focus on the translation strategies suggested by Javier Franco Aixela in order to demonstrate the difficulties encountered in the production of the translated text. In association with this, Aixela (1996: 56-57) focuses on the problematic of finding an appropriate method for the translation of culture specific items in literary works, and states that:

"The first problem we face in the study of the cultural aspects of translation is how to devise a suitable tool for our analysis, a notion of 'culture-specific item' (CSI) that will enable us to define the strictly cultural component as opposed to, say, the linguistic or pragmatic ones. The main difficulty with the definition lies, of course, in the fact that in a language everything is culturally produced, beginning with language itself."

Based on this statement, it can be argued that finding a suitable method is the initial step in evaluating culture specific items in the translation of literary works laden with references to the source culture. Since linguistic references in both literary systems substantially vary, finding the equivalence of culture specific items in the target texts comes to the fore as a result of "the non-existence or the different value of the given item in the target language culture" (ibid. p. 57).

Another crucial step in the analysis of culture specific items is the evaluation of the temporal and spatial differences and changes that occur in a specific period of time or region. Focusing on the notion of culture specific items open to intercultural evolution among linguistic communities, Aixela (ibid.: 58) claims that in time "the objects, habits or values once restricted to one community come to be shared by others." Hence, it can be deduced that these kinds of elements that are shared by different linguistic communities leave the door open to hybridity and transboundary textual production.

For reasons of methodological efficacy, Aixela (ibid.: 60) sees his method suitable for applying to all possible strategies adopted in the translation of culture specific items, and not to describe objectively any supposedly pre-existing classifications. Based on this issue, Aixela(ibid.: 61) develops a distinctive method of analysis to support the assessment of culture specific items in literary translation with the help of "the scale [of analysis], from a lesser to a greater degree of intercultural manipulation, is divided in two major groups separated by their conservative or substitutive nature, i.e. by the

conservation or substitution of the original reference(s) by other(s) closer to the receiving pole.” He (ibid. p. 61-65) puts forward two translation methods, which are **conservation** (repetition, ortographic adaptation, linguistic (non-cultural) translation, extratextual gloss, intratextual gloss) and **substitution** (synonymy, limited universalization, absolute universalization, naturalization, deletion, autonomous creation).

The first strategy under conservation is *repetition*. Aixela(ibid.: 61) refers to this strategy as “a respectful strategy increasing the exotic or archaic character of the CSI, which is accepted as a foreign element by the target language reader because of its linguistic form and cultural distance.” In this method, the translator keeps as much as s/he can of the original reference. This can be exemplified as follows:

Table 1

<p>Müezzinin kondusunun önü haberin çöp bayırlarının öteki mahallelerine ulaşmasıyla mahşer yerine döndü.</p> <p>(Tekin, 1984: 124)</p>	<p>When the news reached other areas of the garbage hills, the ground before the muezzin's hut became like the place of gathering on the Day of Judgement.</p> <p>(Tekin [Christie and Paker], 2015: 148)</p>
<p>Davulcunun öncülüğünde kondularda ne kadar çalgı varsa toplandı. Bağlama, tef, cümbüş, kemençe, zurna ve davuldan oluşan bir çalgı takımı hazırlandı.</p> <p>(Tekin, 1984: 99)</p>	<p>A band was formed from a bağlama, a tambourine, a banjo, a fiddle, a zurna and a drum.</p> <p>(Tekin [Christie and Paker], 2015: 127)</p>

As one well sees, the word **müezzin** in the source text is transliterated in the English version. This decision can be regarded as a way to repeat the effect of the culture specific item so that the target reader will understand the text does not belong to their own culture. The word **muezzin** in the target text is borrowed from the source text and put in the sentence without any kind of notes or explanations. The same condition is also observed in the translation of the words **bağlama** and **zurna**, which are musical instruments peculiar to the folklore of the source culture. This motive of translation is deemed to reflect the local culture to the target readership.

The second strategy under conservation is *ortographic adaptation*, which “includes procedures like transcription and transliteration, which are mainly used when the original reference is expressed in a different alphabet from the one target readers use” (ibid.: 61). This strategy can be seen in the following example:

Table 2

<p>Tınga tınga tınga tıng İlacın işçisi greve çıktı Hele hele tınga tıng Fabrika önüne ak çadır açtı Hele hele tınga tıng</p> <p>(Tekin, 1984: 31)</p>	<p>Ding Ding, Dinga Ding Out on the strike the chemists went, Keep it going, Dinga Ding By the factory bloomed a snow-white tent, Keep it going, Dinga Ding</p> <p>(Tekin [Christie and Paker], 2015: 48)</p>
---	--

In this example, the translators seem to adapt the reflection of sounds **Tınga tınga tınga tıng** in the target text as **Ding Ding, Dinga Ding**, which gives a domestic sound and look to the text in the target culture. When we evaluate this decision in terms of the English speaking reader, the effect of the source culture specific item seems to be recreated in the translated version for the target audience.

The third strategy under conversation is *linguistic (non-cultural) translation*, “in which the translator chooses in many cases a denotatively very close reference to the original, but increases its comprehensibility by offering a target language version which can still be recognized as belonging to the cultural system of the source text” (ibid.: 62). The example for this strategy is as follows:

Table 3

<p>Berci Kristin (cover page of the source text) Naylon Mustafa</p> <p>(Tekin, 1984: 56)</p>	<p>Berji Kristin (cover page of the target text) Nylon Mustafa</p> <p>(Tekin [Christie and Paker], 2015: 72)</p>
--	--

When the decisions related to these words are evaluated, it is observed that the translators limitedly transferred the proper names by adapting one part of the whole linguistic component to the target language. This creates a hybrid vision in terms of the perception of the characters in the target text, which can be explained with the aim of increasing the representability of the source culture for the target audience.

When it comes to the strategy of substitution, the first category is *synonymy*. Under this category, Aixela(ibid.: 63) underlines the use of “synonym or parallel reference to avoid repeating the culture specific item.” This is reflected in the following excerpts:

Table 4

İçin aynası gözdür diyenler İçim türlü renktir gözlerim kara (Tekin, 1984, p. 40)	The eye's the mirror of the soul , it's said My soul is many-coloured, my eyes dead (Tekin [Christie and Paker], 2015: 40)
--	---

As it is seen in these two lines, the translators adapted the components of the source language to the target text with their equivalents from the target culture. In the first line, the saying is almost literally translated, whereas the word **kara** (black) is recreated with the use of the word **dead** in the target text, which has a connotative meaning for the target audience.

The second strategy under substitution is *autonomous creation*, in which “the translators (or usually their initiators) decide that it could be interesting for their readers to put in some nonexistent cultural reference in the source text” (ibid.: 64). The following excerpt exemplifies this situation:

Table 5

Müezzinin kondusunun önü haberin çöp bayırlarının öteki mahallelerine ulaşmasıyla mağşer yerine döndü. (Tekin, 1984, p. 124)	When the news reached other areas of the garbage hills, the ground before the muezzin's hut became like the place of gathering on the Day of Judgement . (Tekin [Christie and Paker], 2015: 148)
--	--

In the excerpts above, the phrase **mağşer yeri** (a crowded place) is translated into the target language as **the Day of Judgement**, which can be thought as an implication of an emphasis by a proper name onto the phrase in target text. Now the phrase has become more specific, which puts it far from the idiomatic usage in Turkish and closer to the religious context in English. By this way, the word loses its idiomaticness and becomes a specific term related to the Biblical context.

The third strategy under substitution is *deletion and compensation*, “in which translators think that it is not relevant enough for the effort of comprehension required of their readers, or that it is too obscure and they are not allowed or do not want to use procedures such as the gloss, etc.” (ibid.: 64). This condition can be observed in the following excerpts:

Table 6

Düştüm yücelerden engine Kırıldı aynam ne fayda (Tekin, 1984, p. 30).	I broke my mirror in a fall. No use at all! (Tekin [Christie and Paker], 2015: 40)
--	---

In the excerpts above, the target text lost its cultural value by the deletion of the lexical elements such as **yüce** (sacred) and **engin** (cosmic) through which translators concretized the spiritual items taken from the belief of Alevism, a sect of Islam commonly encountered in Anatolia. Hence, the lines in the poem in the target text were not able to create an analogous effect on the target readership. The translators tried to compensate for the meaning by using the words **break** and **mirror** in the target text; however, the sense of the source text was mislaid due to the decisions regarding the concretization of these cultural elements with spiritual items.

The forth strategy under substitution is *universalization*, in which “the translators feel that the culture specific item is too obscure for their readers or that there is another, more usual possibility and decide to replace it. Usually for the sake of credibility, they seek another reference, also belonging to the source language culture but closer to their readers another culture specific item, but less specific” (ibid.: 63). The example of this category can be seen in the following excerpts:

Table 7

...Çiçektepe’de pirlik katına çıkması , ağlayıp sarsılarak Sırma’yı iyileştirmesinden sonra oldu. (Tekin, 1984, p. 29)	His rise to the rank of spiritual guide on Flower Hill had come about.... (Tekin [Christie and Paker], 2015: 39)
--	---

In the example above, it is observed that the translators may have thought that the phrase **pirlik katına çıkmak**, which refers to one of the 12 ranks of Imam in Alevism, is too obscure for the target audience. Nevertheless, instead of omitting the phrase in the target text, they preferred to use the phrase **rise to the rank of spiritual guide**, which corresponds to a member of the sacred class in Christianity. For this reason, it can be claimed that this phrase creates a limited representation of the culture specific item of the source text.

Another strategy under substitution is *naturalization*, in which “the translator decides to bring the culture specific item into the intertextual corpus felt as specific by the target language culture,” (ibid.: 63). The following excerpts exemplify this condition:

Table 8

Ođlan anayla kız babayla dönermiş, Semahlardan sonra mumlar sönermiş. (Tekin, 1984: 98)	Daughter with father, Mother with son, All whirled about. When the dancing was over The candle went out. (Tekin [Christie and Paker], 2015: 126)
--	---

In the excerpts above, the translators naturalized the spiritual usage of the word **semah** (the religious dance of Alevism) and the phrase **mum söndü** (a religious ceremony in Alevism) and ripped off from their cultural and religious contexts, which turned them into mediocre items of culture for the target audience. The target readers could have been presented these elements with the use of footnotes, hence creating awareness about the belief of Alevism.

Concluding Remarks

In this paper, we have tried to reveal the situationality of the culture specific items in the English translation of the novel *Berci Kristin Çöp Masalları* and how the decisions of the translators have affected the representation of the source culture in the target text in the light of the theoretical framework drawn by Aixela. It is seen that the novel has several culture-bounded features, which make it more sophisticated and give a striking outlook to the plot, characters and themes inside it. Accordingly, the translators of the novel have re-contextualized the source culture specific items due to the possible expectations of the target audience in the process of translation.

Moreover, it may be surmised that differences in the worldviews, cultural backgrounds and reading habits of the target readers deeply affect the reception of a literary work in the target literary poly-system. The translational decisions presented in the aforementioned examples may provide answers to the questions regarding the motivations behind the translational decisions taken by the translators.

The translators, Ruth Christie and Saliha Paker, seem to adopt a conservative approach by domesticating the cultural elements from the source text in some cases, whereas they apply a substitutive approach by foreignizing the source culture values and turning them into entities that are deemed to be a part of the target culture in the English translation. From this perspective, the English version of the novel can be regarded as a hybrid text, which brings together two different worlds in one. In this manner, it is evident that the translation activity plays a crucial role in transcending the boundaries and broadening the horizon of different readerships.

After all the evaluations, it can be remarked that Aixela's method of analysis can be applied in the assessment of culture specific items in the texts from different language and literary systems. The results of this study can be ensured and enhanced with various studies on different type of texts in the future.

Bibliography

- Aixela, J F, (1996). "Culture-Specific Items in Translation." In R. Alvarez & M. Carmen Africa Vidal (Ed.), *Translation, Power, Subversion*, Clevedon: Multilingual Matters, 52-78.
- Aydın, S. (2008). "Sevgili Arsız Ölüm'ün Olağanüstü Gerçek Korkuları." *Millî Folklor* [National Folklore], 20/79 : 90-93.
- Balık, M. (2013). "Çevreci Eleştiri Işığında Latife Tekin'in Romanları." *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi* [Online Thematic Journal of Turkic Studies], 1: 1-16.
- Basnett, S. (1998). *Translation Studies*. London, the UK: Routledge.
- Bassnett, S., Lefevere, A. (1992). *Translation/History/Culture: A Sourcebook*. New York, ABD: Routledge.
- Bassnett-McGuire, S. (2002). *Translation Studies*. New York: Taylor & Francis.
- Catford, J C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Chesterman, A., Arrojo, R. (2000). "Shared Ground in Translation Studies," *Target* 12 (1): 151-60.
- Jakobson, R. (1959). "On Linguistic Aspects of Translation," *On Translation*, edited by Reuben Brower, Harvard, Massachusetts, ABD: Harvard University Press, 232-39.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. Oxon: Routledge.
- Nida, E. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Boston, USA: Brill.
- Pym, A. (1998). *Method in Translation History*. New York, USA: St. Jerome Publishing.
- Robinson, D. (1997). *Translation and Empire: Postcolonial Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.

- Schleiermacher, F. (1813/2012). "On the Different Methods of Translating", Çev. Susan Bernofsky, *The Translation's Studies Reader*, 2. bs. Ed. Lawrence Venuti, Londra & New York: Routledge, 43-63.
- Schulte, R., Biguenet, J. (1992). *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*. Chicago & London: The University Press of Chicago.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tekin, L. (1984). *Berci Kristin Çöp Masalları*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Tekin, L. (2000). *Berji Kristin: Tales from the Garbage Hills* (Trans. Saliha Paker, Ruth Christie). London, the UK: Marion Boyars Publishers Ltd.
- Tiken, S. (2015). "Latife Tekin Romanlarında Arketipsel Bir Motif: Yükseliş Deneyimi." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* [The Journal of International Social Research], 8/40: 150-157.
- Tymoczko, M., Gentzler, E. (2002). *Translation and Power*, Boston: University of Massachusetts Press.
- Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Londra & New York: Routledge.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual.

Field : Fine Arts

Type : Review Article

Received: 12.09.2018 - *Accepted*: 27.10.2018

Vincent Van Gogh'un Sanatında Özdeşleşim ile Varılan Aşkınlık ve Günümüz Doğa Sanatı

Ceren YILDIRIM

Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Gaziantep,
TÜRKİYE

Email: cildirim@gantep.edu.tr

Öz

On dokuzuncu yüzyıl sonunda Alman estetikçiler özne ile nesne arasında kurulan özdeşliği tanımlamak için “*einfihlung*” terimini kullandılar. İnsanın doğada erimesi ya da nesneye girebilmesi anlamına gelen *einfihlung*'a göre bizim bir iç edimi önce yaşadığımız sonra nesneye yansıttığımız doğru değildir. Nesne ve düşünen özne, ayrılmaz bir bütünde kaynaşırlar.

Günümüz sanatında doğaya karşı ortaya çıkan duyarlılıklar *einfihlung*'un önemini yeniden gündeme getirmektedir. Bugün “Batı kimlikli” kültür dünyasının doğaya araçsal yaklaşımı ile öznenin nesne ile kurduğu empatik türden yaklaşım olan *einfihlung* arasındaki ayrım daha fazla zıtlasmaktadır. Ekolojik problemleri ve sanatı var eden kültürün düşün yapısı ortak olduğuna göre sanatın tarihini de düşün yapılarındaki fark olarak iki kategoriye ayırabiliriz: bir yanda doğanın (nesnenin) araçsallaştırılması, diğer yanda onda, onunla var olma etiği yer alır.

Einfihlung kavramının içini dolduran önemli bir sanatçı olarak Vincent van Gogh'un (1853-1890) çalışması Batılı tahakkümcü bakış açısının bir reddidir. Onun doğa manzaralarına indirgenemeyecek yoğunluktaki ortaklığı nesne-özne ayrımının silindiği deneyimlerdir.

1960 sonrası Çevresel Sanat üretimlerinde nesne-merkezci bakış açısı tekrar gündeme gelmiştir. Doğada ilerleyerek süreç içerisinde ve doğaya en az müdahale ile gerçekleştirilen çalışmalar sezgisel bilgi alanına girerek dünyanın bugün ihtiyacı olan özgeci, empatik, saygılı, özen ahlakını yeniden kurar.

Anahtar Kelimeler: Estetik, Özdeşleşim, Aşkınlık, Manzara Resmi, Vincent Van Gogh, Doğa Sanatı

Contemporary Natural Art Through Transcendental View of Vincent Van Gogh's Understanding-Einfühlung

Abstract

German aestheticians identified the term "einfühlung" to describe the identity established between the subject and the object at the end of the Nineteenth Century. Einfühlung implies people can be a part of nature or an object without reflecting their experiences towards them. This makes the object and the subject (imaginer/thinker) merge inextricably.

Art only takes place with the conditioning of the artist therefore there is no correct formula to interpret art. For example, the distinction between an empathic object-subject approach such as "einfühlung" and the self-centered approach are in apparent contradiction. This observational differences are as vivid as the lives we are living in an industrial society versus a dream life in countryside. Since identifying ecological problems and creating art are the products of a parallel mind-set we can divide the history of art in a categories: First one being instrumentalization of nature, and second one being a part of it.

Vincent van Gogh (1853-1890) fulfills the concept of Einfühlung as he reflects a viewpoint of rejection of the Western domination. His partnership with nature and associated landscapes cannot be reduced to a simple object-subject relationship.

After 1960, object-centric point of view, in the production of environmental arts, has become a trend. The importance has shifted from interventional art through nature towards intuitive art using nature.

Keywords: Aesthetic, einfühlung, transcendentalism, landscapes, Vincent van Gogh, ecology, Natural Art

Giriş

Estetik felsefesinde Doğulu ve Batılı yaklaşımlar bir kafa karışıklığına yol açmaktadır. Süjenin (sanatçının) psikolojik durumlarından birinin tarifi olan *einfihlung* (içkinlik ya da özdeşleşim) kimi teorilerde aşkınlık (*transcendent* olanın) karşısına konmuştur. W. Worringer (1881-1965) gibi önemli bir başvuru kaynağı ve bazı Batılı kuramcılar, primitif kültür yaratılarındaki ve kendileri dışında kalan Doğu sanatlarındaki soyutlama eğilimini korkudan ötürü doğadan kaçış olarak yorumlarlar. İslam sanatı da bu Doğu'nun içerisinde yer almaktadır. Buna mukabil bazı İslam estetikçileri de Batının *naturalizmasını* yererler. Tenzih inanişından dolayı doğanın dışta bırakılması gerektiğini savunurlar çünkü sanatçının yegâne amacı aşkın olan Tevhide ulaşmaktır. Biri (Doğu) aşkın bir sanat için tenzihi önerirken, diğeri (Batı) aşkın olana *naturalizmadan* da varılabileceğini duyurur. Konu Aristo ile Platon arasındaki uzlaşmazlık gibidir.

Bu çalışmanın amacı, aşkınlık (*transcendent*) ile içkinliğin (*einfihlung*) gerçekte zıt kutuplar olmadığını tanıtlamaktır. İbn-i Arabi'nin "arada olmak" şeklindeki tarifi probleme bir yanıt getirebilir. Özdeşleşim –*einfihlung*– da zaten gerçekte empati (yani egosuzluk) anlamına gelir. Kaldı ki İhsanı temaşa ederek aşkın olan Tevhide varma, bizzat İslam estetiği özelliklerindedir. Katı ahlakçılar böyle bir şeyi paganist sapkınlık olarak yasaklasalar da ruh, yolunu bulacak, kendi bahanesinden mânâya erecektir. Öte yandan Batı estetiğinin Doğu'yu yanlış değerlendirerek *individualism* karşıtı görmesinde de problem vardır. İslam estetiği özgünlüğü demde olma ile açıklar, biricik olan bir an, bir daha yaşanmayacaktır. Üretimdeki çokluk Allah'ın her an yarattığının da kanıtıdır. Bu akış felsefesinde o 'küçük ve ayrık' zannedilerek ayıklanmaya çalışılan özerklikler gerçekte tek gerçeklik değil midir? Aşkın olmak özgün –biricik bir deneyim ise bu yol özgürlüğe de giden yoldur. Sanat kişiyi bu özgürlüğe sevk eden en doğrudan yollardan biridir.

Kavram karmaşasına mahal veren problematik, bu çalışmanın konusunu teşkil eder. Örneklemesini; aşkınlığı özdeşleşim yolu ile deneyimleyen bir sanatçının, Vincent van Gogh'un kişiliği ve çalışması oluşturur. Çünkü Van Gogh bir yol olarak gördüğü çalışmasında, "küçük dünya" ve "psikolojizm" denerek değersiz addedilen bireysellik ile ilerlemiştir. O Yaradan'ı göreceksayet, o anda ve mekânda göreceğinden emindi. "Katedralleri resmetmektense insan gözlerini resmetmeyi tercih ederim"¹ der (Van Gogh, 2003: 306). Ekspresyonist akımın yolunu açtığı için, sanatçının çalışması ekspresyonizm içerisinde değerlendirilmiştir. Oysa Sanatçı konvansiyonele sanıldığından daha fazla sadıktır. Bir sanatçının *temperamanı*, üslupsal tekniği özün biçime dönüştüğü noktadaki dış yüz kabuğudur. Sanatının özünü ise içerik oluşturur. Gerçekte van Gogh panenteist Romantizme ve Hollanda Gerçekçiliğine sıkı bağlarla bağlıdır.

Çalışmada ortaya konan bir diğer tartışma konusu, insan türünün doğaya yaklaşımı ile ilgilidir. John Berger "*Görme Biçimleri*" eserinde burjuva toplumunun manzara resmine bakışındaki metacılığı eleştirir (Resim 1). Günümüz eko-feministleri, meselenin burjuvadan da önce Greko-Romen dünyada başladığını ileri sürmektedirler. Bahis Aristo-Plato tartışmasına geri gitmektedir (Plumwood, 1995: 11-254). İki farklı bakışı ortaya koyan ayrımın sonuçları bugünkü eril kimlikli dünyada izlenebilir. Bu iki farklı yaklaşımın bir ucunda ego-merkezlilikten çıkarak şeylerin merkezleri ile buluşma etiği, diğeri ucunda ego-

¹ Theo'ya 28 Kasım 1885'te Antwerp'ten yazdığı mektubundan

merkezden şeylere bakarak onları araçsallaştırma vardır. Bu iki ayrı tutumun ürünlerini sanat tarihinde izleyebiliriz. Bu çalışmada doğa ile özdeşlik kuran van Gogh'a ayrıcalıklı bir yer verilmiştir (Resim 2). Doğada karşılıklı olma etiği ile çalışan van Gogh'un yaklaşımı ile günümüz doğada doğa ile çalışan bazı sanatçıların üretim tarzları birbirine koşut görülmüştür. Manzaraya seyirlik obje olarak bakma ile manzaranın içinden onu yaşayarak sanat üretme arasında fark vardır.

Resim 1: Gainsborough, T. (1750). *Bay ve Bayan Andrews* Londra: Ulusal Portre Müzesi.

Resim2: Van Gogh, V. (1890) *Siesta (Millet'e Saygı)*, Paris: Musée D'Orsay.

1. Suretten Hakikate

Worringer'in sanat psikolojisi kuramına göre *empfindung*, naturalist üsluptur ve stil dediği soyutlama içtepisi ile iki zıt ucu oluştururlar. Buna göre soyutlama içtepisi, insanın dış dünya olayları karşısında duyduğu büyük bir iç huzursuzluğunun işaretidir ve kuvvetle *transcendental* –aşkın bir renge bürünerek din ile ilgi kurar. Worringer soyutlama içtepisinin büyük tinsel uzay korkusu ya da maddi meydan korkusu da diyebileceğimiz agorafobiden kaynaklandığını yazar. Buna göre çokluk âlemindeki değişkenlik ve geçicilik insana ölümü ve hiçliği düşündürür. Bundan korkan insan hızla öze, töze ulaşmak ister; soyut formlarda aşkınlık tesellisi bulur, adeta bu formlara sığınır. O halde doğa, gelip-geçiciliğin yeri olması ile idealar âlemini temsil edemez (1985: 23-24).

Dünyevi varlığını doğada içkin gören Greko-Romen dünyayı bir uca koyan Worringer, bu dünyanın dışında bıraktığı tüm kültürü de Doğu ve primitif diyerek karşıt uca yerleştirir (1985: 24-132). İslam sanatı da din ile sanatı birleştiren Doğu sınıflamasının içerisinde yer alır. İslam estetiği, Worringer'in savını Batı sanatının eleştirisini yaparak destekler. Modern sanat kimi örneklerinde bireyüstü ilhamla olan ilgisini tamamı ile koparmış, kozmosu ifade yerine, sonlu naturalizme yaslanmış, büyük ölçüde bireysel ve beşeri düzeydeki duygulanım ve algılayışların dışı vurumu olarak anlaşılan bir sanattır (Koç, 2008: 26). Burada öznel algıların alt bir sınıf olarak daha değersiz görülmesi söz konusudur, doğayı yansıtmaya da sonlu yani geçici olmasından dolayı tenzih edilir. Doğa sonlu olansa ona bakılmayacak (o gözlemlenmeyecek), ondan elde edilen simge, çokluktaki birliği ifade için kullanılacaktır. Her iki bakış açısındaki problem aynıdır: aşkınlık ile içkinlik (Worringer'in deyişi ile) birbiri ile uzlaşmasız iki yön olarak tespit edilir.

Worringer, tezinde içkinliği naturalizme ile ilişkilendirmiştir, oysa '*empfindung*'un bir ifadesi de empatidir. Empati, dışsal -dünyevi olanı değil içsel ve aşkın olanı karşılayan bir terimdir. Henüz 5. yüzyılda Aziz Agustinus panenteist görüşünde empatiyi 'birlik'in varlığına kanıt olarak sunuyordu (Gökberk, 1990:152-155). Panenteizmde Yaradan âlemde, âlem de Yaradandır. Bu görüş içkinlik ile aşkınlık arasında bir dengeye işaret eder. O hem değişmeyen töz hem de değişen *nature*dır. Bir yanıt da 12. yüzyılda İslam âlimlerinden biri

olan İbn-ül Arabi'den gelir. Arabi'ye göre nesnelde öznel, öznelde nesnel olan vardır. *Arada olmak* diye tabir ettiği etik felsefesine göre çokluktaki değişkenler değerlidir. Özneliğin nesnel doğruları yıpratmasına izin verilmemelidir ama nesnel etik de öznelin özgürlüğü önünde set olmamalıdır. Arabi bu bakış açısı ile bir hümanisttir. Ona göre tecellide tekrar yoktur, bu yüzden her demde olan kıymetli, biricik ve yoldur (Yasa, 2014: 39-85). O halde kişi *trancendent* olana naturalizm ile yani doğa ile kurulan özdeşleyimle de ulaşabilir ki bu empatidir. Hakikât bilgisine ulaştıran bir yoldur. Kişinin baktığı yerde eriyerek onunla bir bütün olması anlamına gelir. Burada erimekten kasıt ego-merkezli olmaktan sıyrılma anlamına gelir. Schopenhauer ego için “isteme” terimini kullanır: “istememesini geçici ya da tümüyle susturabilen insanlar, kişiliklerini silmekle bu dünyanın geçici kaygılarından da kurtulurlar. Onlar *causalitenin* dışında hür insan olarak bulunurlar” (Eren, 2005: 21). Kişi böylece bir bakışla baktığı nesnede kendini yitirir; bakılan ve bakan bir ve aynı şey olur (Eren, 2005: 25).

Yukarıda ifade edildiği şekilde, özdeşleyim yolu ile Hakikât'e ulaşmanın modern Batı sanatı tarihindeki ilk en büyük temsilcisi belki de Vincent van Gogh'tur. Bu çalışmanın amacı onun doğada özdeşleyim kurarak nasıl olup da *trancendent* –aşkın olanı deneyimlediğini ortaya çıkartma girişimidir. Sanat yapıtı her çağda, çağın oluşumları ile yeniden yorumlanır. Bu çalışmada tarihsel eleştiri yöntemi kullanılmış, böylece çağdaş üretimler van Gogh'un sanatı ile dikey bir nedensellikte ilişkilendirilmiştir. Sanatçının ruhsal tutumu incelemeye alınmış; sanatçı merkezli eleştiri yöntemi uygulanmıştır.

1.1. Vincent van Gogh'ta “Özdeşleyim”

Sanayi Devrimi yıllarında Avrupa'da nostaljik ütopyanın suç mahalli olan doğaya karşı, giderek artan bir hızla gelişen duyarlılık, yaygın bir moda halini alır. Bir yandan büyük kentlerin yıkıcı ve insana düşman çevresinde hızla yayılan reddediş ve eleştiri kırsala kaçmayı hızlandırırken diğer yandan Barbizon Ekolü ressamlarının açık hava resimleri sanatçıları stüdyodan dış alanlara çıkmaya teşvik eder (Bürği vd., 2009: 28) (Resim 3). 19. yüzyıl manzara ressamları burjuva modernizmine deneysel bir alan açarlar. E. Delacroix (1798-1863), G. Courbet (1819-1877), İzlenimciler ve tüm öncüler (avant-gardistler) manzara ve doğa çalışırlar (Resim 4). Doğadan çalışma, endüstrileşmenin sancılarını çeken toplumun duygularını, istek ve ihtiyaçlarını yansıtan bir ayna olur. Rakip araç fotoğrafın yükselişi resmin sınırlarına ve potansiyeline karşı abartılı bir farkındalık geliştirir. 21. yüzyılın başında W. Kandinsky (1866-1944) ve P. Mondrian (1872-1944) manzara resmi aracılığıyla etkili şekilde geleneksel sunum tarzından özerk görsel ifadelerle geçeceklerdir. Van Gogh'un bu gelişime katkısı büyüktür. 19. yüzyıla derin kökler salmış olan sanatı, yirminci yüzyılda ulaşılacak uzak ufukları müjdelir. Van Gogh sezindiği bu gelişim çizgisini kardeşi Willemina'ya yazdığı bir mektubunda şöyle dile getirmiştir:

Öyle bir kuşak gelecek ki sadece bizim bu gün yaptıklarımızı değil, bugün hesaba katılmamış ama sonradan kamuoyunun en az kişilerin portreleri kadar hoşuna gidecek olan manzara ya da enteriyörlerin portrelerini -portrayal of landscape- yapacaklar (Van Gogh, vol.3: 434, Akt.: Bürği vd., 2009: 16).

Van Gogh'un mektubunda bahsettiği sanatsal başarı yaşadığı ve çalıştığı kırsalda gerçekleşmiştir. Çocukluğundan beri kendini içinde huzurlu hissettiği, uzun yürüyüşler yaptığı doğa, Van Gogh'a daima ilham vermişti. 1882'de The Hague'den yazdığı bir mektubunda Theo'ya çocukken sıradanın ötesinde duydukları doğa sevgisini şöyle anımsatır: “Herkes doğayı bir çocuk gibi sevmiştir ama kimse bunu seninle benim gibi bir yol haline

getirmemiştir”² (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 100-101). Aynı yılın sonlarına doğru başka bir mektubunda doğa ile kurduğu derin etkileşimi şu sözlerle ifade eder:

Anlıyorum ki doğa bana bir şey söylemiş, benimle konuşmuş ve ben onun dediklerini stenoyla kağıda geçirmişim. Stenoda çözülmüş, anlaşılması olanaksız kelimeler olabilir, gene de ormanın ya da deniz kıyısının ya da bir figürün bana anlattıklarından bir şeyler kalmış...³ (Kür, 1996: 81).

Resim 3: Açıkhava (plein-air) ressamlığı
www.kievartschool.com adresinden alındı.

Resim 4: Manet, E. (1874). Kayıktan Stüdyosunda Monet. Münih: Yeni Galeri.

Van Gogh'un 1883 Sonbaharında yaşadığı deneyim, ilhamı en kuvvetli şekilde duyumsadığı bir dönüm noktasıdır. Drenthe'nin bataklık kaplı uzak bölgelerinde beş parasız, başıboş dolaştığı üç ay içerisinde ruhsal arayışını belirginleştirir. Gereksinimi olan içsel sessizliği Drenthe'de bulur. Zweeloo'ya yaptığı yolculuğu Theo'ya: “bir yaprağın yere düşüşünün dahi duyulduğu sessiz, gizemli, huzurlu yer”⁴ olarak tarif eder (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 88). Bakir doğayı bir sanatçı için uygun bir yer olarak görmeye başlar. Sadece pitoresk olduğu için değil manevi açıdan da kentten daha üstündür. Drenthe, van Gogh'un Barbizon'u haline gelir. Tanrının doğa aracılığı ile kendisine konuştuğunu duyumsar:

Her şeyi burada, sessiz bozkırda gördüm ki orada senin ve benim üzerimizdeki Tanrı'yı hissettim. Şimdi kendimi tamamen düzelden, düşüncelerimi düzene sokan, onaran, yenileyip genişleten bir çevrede buldum, bunlarla kuşatıldım. Ve bu sessiz, ıssız bozkır bana ne konuşuyorsa sana yazıyorum.⁵

İssız bozkır ona Paris'teki sanat ticareti işini maddi yıkıma rağmen bırakmasını ve ressam olmasını söylemiştir. Van Gogh Drenthe'de sonu nefsinin sonlanması ile biten “sözsüz bir müzik, bir senfoni kadar derin”⁶ bir deneyim yaşar: “Burada saatlerce yürüyen biri kendisinin hiçliğini ve dünyanın sonsuzluğunu hisseder.”⁷ Driftsand ve Black isimli küçük köylerde dolaşırken doğada geçirilen bir ömür hakkında Theo'ya düşüncelerinden bahseder:

En iyi yaşam hangisidir? En ufak bir şüphe yok ki kırsal yaşamda doğa ile uzun yıllar ilişki içinde geçirilen bir hayattır... Bir köylü olmak, bir rahip olmak... bir ressam olmak ve yıllar boyunca kırsalda yaşamış biri olarak bir el sanatına sahip olmak, bu yolda yıllarca ilerledikçe dereceli olarak daha iyi biri olacaksın ve sonunda da daha derin (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 86).

² Theo'ya 1882'de The Hague'den yazdığı bir mektubundan

³ Mektup no: 251, Theo'ya Eylül 1882, Lahey'den yazdığı bir mektubundan

⁴ mektup no: 340, Theo'ya Kasım 1883'te Drenthe'den yazdığı bir mektubundan

⁵ A.g.k., a.g.y.

⁶ A.g.k., a.g.y.

⁷ A.g.k., a.g.y.

The Hague, Etten ve Drenthe'deki resimleri daima doğanın içten yorumlarıdır. Meditasyon yapmak için düşlediği favori mekânı, önünde tahılların yeşerdiği ve çalıların rüzgarda dans ettiği ideal evinin pencere önüdür. Van Gogh'un bakış açısı insan yaşamı ile doğanın formlarının bir arada nasıl tınladığı (rezonance olduğu) üzerinedir. "Beşikteki çocuk da, tarla da doğup yeşermenin dinamiklerini içerdiği için evrenin büyük motifleridir" (Edwards, 1989: 85). Bernard'a Kasım 1889'da yazdığı bir mektupta artistik çabasını bir çiftçinin çalışmasına benzetir: "Çiftçiler tarlalarında ne yapıyorlarsa benim de tuvalimde yaptığım odur"⁸ (Van Gogh, 2003: 445-446).

Drenthe deneyiminden sonra Van Gogh doğanın ona konuştuklarını resmetmeye başlar:

Manzara resmi yapmaya bazen özlem duyarım, tıpkı tazelenmek için doğa yürüyüşlerine can atmam gibi ve tüm doğada mesela ağaçlarda bana konuşan ifade ve ruh görünür. Sığır ya da söğüt dizileri, kimi kez düşkünler evindeki bir kabileyi andırır. Taze mısırlar tarifi mümkün olmayan saflıkta ve şefkattedirler, uyuyan bir bebeğin verdiği duyguyu uyandırırılar⁹ (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 86) (Resim 5).

Deneyimlerini birbiri ile uzlaştırmaya çalışır:

Bu bakış açısında tanımlanamaz bir şeyler var-tüm doğa konuşuyor ve kaynağa ulaştırıyor, aynı duygular Victor Hugo'nun henüz bitirdiğim kitabında da var bir anlamda. Doğa ya da Tanrı, gözleri, kulakları ve anlamak için bir kalbi olan herkes içindir, bunu neden herkesin görüp hissedemediğini anlamama imkan yok¹⁰ (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 62).

Resim 5: Van Gogh V. (1889). *Yeşil Mısır Tarlalı Manzara*. Prag: Bridgeman Sanat Kütüphanesi.

Resim 6: Van Gogh V. (1888). *Arles Yakınında Gün Batımlı Buğday Tarlası*. İsviçre: Winterthur Sanat Müzesi.

Van Gogh için kent ve kırsal birbiriyle çelişen dünyalardı. Van Gogh için çözülemeyen problemlerden biri de yeni endüstrileşmeye başlamış kentlerin baskısının çocukluk anılarının kırsal bölgelerine duyduğu sevgi ve ihtiyaç üzerinde yarattığı gerilimdi (Edwards, 1989: 86). "Van Gogh için kent ve kırsal sıklıkla birbiriyle çelişen dünyalardı. Paris metropolünde kendini hiçbir zaman evinde hissetmedi ve The Hague'u Drenthe ve Brabant için terk etmesi bir tesadüf değildi" (Blotkamp, 2009: 73). Doğada şifalandırıcı güçler hissediyordu: 1888 Şubatında bedeni ve ruhu için daha sağlıklı bir çevre umuduyla Paris'ten ayrıldı. Son olarak kardeşi Theo'nun bebeği hastalandığında tavsiyesi Paris'ten kırsala taşınmaları yönündeydi.¹¹

⁸ mektup no:339, Bernard'a Kasım 1889'da Saint Rémy'den yazdığı mektubundan

⁹ mektup no: 242, Theo'ya 1883'te Nuenen'den yazdığı bir mektubundan

¹⁰ mektup no:248

¹¹ Theo'ya Temmuz 1890'da, Auvers'ten yazdığı bir mektubunda geçer (Bkz. Kür, 1996: 240-241).

Van Gogh, sanatının tüm özellikleriyle kırsalı telkin etmiş görünüyor. İnsanların sanayileşme, ilerleyen kent kültürü ve modern tarım tehdidine rağmen birbirine karşı hâlâ sağlam bağlar hissettiği kırsal, kentin yüksek tempolu yaşamı ile zıtlaşıyordu. Bu nedenle kırsal görünüm içerisinde sanayi kültürüne ait (tren gibi) simgeleri ve tersi olarak da şehir içerisindeki doğa manzaralarını kullandı. “Bu tür resimlerde kırsaldaki zamansızlık ve sağlamlık, şehrin telaş ve gelip geçiciliği ile keskin şekilde zıtlaşır” (Blotkamp, 2009: 74) (Resim 6).

Van Gogh’un doğaya karşı derin duyarlılığı insan-merkezciliğin ötesine geçiyordu, en ufak bir hayvanın dahi yaşamına duyduğu saygı, Vaiz Bonte’nin anılarında şöyle canlanır:

Çirkin bir tırtılın yaşamına dahi saygıyla yaklaşırdı. O yaşayan bir şeydi ve bunun için korunmalıydı. Birlikte kaldığı aile bana bahçede bir tırtıl gördüğünde yerden alıp nazikçe bir ağacın üzerine koyuşunu anlattı. Karakterinin bu özelliğinin önemsiz olduğu düşünülebilir belki ya da aptalca, değer verdiğim izlenim van Gogh’un iyi bir idealle aşılınmış olduğuydu: kendini ihmal ve tüm yaşayan mahlukata bağlılık. Bu başat ideali tüm kalbiyle kabul etmişti (Akt.: Edwards, 1989: 55).

Resim 7: Van Gogh, V.(1889). *Güve*. Amsterdam: Vincent Van Gogh Müzesi.

Resim 8: Van Gogh, V. (1888). *Çiçeklenmiş Armut Ağacı*. Amsterdam: Vincent Van Gogh Müzesi.

Resim 9: Van Gogh, V.(1887). *Çiçeklenmiş Erik Ağacı (Hiroshige'ye Saygı)*. Amsterdam: Van Gogh Müzesi.

Geleneksel Japon estetiği ile tanışmak Van Gogh’un Provence’taki ruhsal arayışını, yaşantısını ve çalışmalarını etkilemiştir. Paris’te bulunduğu sırada Avrupa’nın en büyük Japon baskı resim koleksiyonunun yer aldığı S.Bing Later’in dükkanını ziyareti van Gogh’un içindeki doğa özlemini tekrar alevlendirir:

Japon sanatını incelediğimizde kuşku götürmeyecek şekilde bilge, düşünür, zeki ve vaktini ne yapacağına adanmış bir adamla karşılaşırız. Fakat fırça darbeleri, hayvanları ve insanlarıyla birlikte tüm yabanın görünümünü verir. Bu durumda yaşamını tüketir ve tümünü gerçekleştirmek için yaşamı çok kısadır. Şimdi Japonların bize öğrettiği gerçek bir din değil midir, doğada yaşayan çiçekler gibi? Bana öyle geliyor ki kişi daha mutlu ve neşeli olmaksızın Japon sanatı çalışamaz. Geleneksel bir dünyada eğitim alıp çalışıyor olmamıza rağmen doğaya dönmeliyiz¹² (Van Gogh, 2003: 393).

¹² Theo’ya 24 Eylül 1888’de Arles’ten yazdığı bir mektubundan

Van Gogh, Bing'deki Japon baskılarından ve Provence'ın bol güneşli Japon atmosferine benzeyen doğasından anlamıştı ki doğa kendisini ve çalışmasını şifalandıracak; özgürleştirecekti. Gereksinim duyduğu Japon manzarasına ulaşmak için bir kez daha bir yabancı ve seyyah olmayı seçip, sahip olabileceği tek Japonya olan Prevence'a hareket eder. "Güney'in Japonyası" dediği Arles'te günlerini orman ve meyve bahçelerinde geçirir, uzak tepelere yürüyüşler yapar. Yağmurda, fırtınalı havada resim yapar. Van Gogh'un doğa ile kurduğu derin iletişim, hastalığının en ümitsiz dönemlerinde dahi kopmamıştır. Theo'ya Saint Rémy'deki hastaneden: "Pencerenin demir parmaklıklarından bir buğday tarlasını görüyorum. Van Goyen'in perspektifine benziyor. Üzerinde gün doğumunun tüm ihtişamını görebiliyorum" diye yazar (Van Gogh, 2003: 424) (Resim 10). Kısa süre sonra yazdığı bir başka mektubunda aynı duyarlılıkla karşılaşırız:

Bu sabah gün doğmadan önce uzun süre kırsalı seyrettim, kocaman seher yıldızından başka bir şey görünmüyordu. Daubigny ve Rousseau da aynı bu şekilde yapmışlardı, samimiyet, büyük huzur ve yücelikle dolu fakat aynı anda çok özgün hislere kapıldım, yüreğim parçalandı¹³ (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 105).

Van Gogh'un atakları devam etse de doğa ile kurduğu ruhsal bağ değişmez: "Hastalığım sırasında karlar eriyerek döküldü. Gece kırsala bakmak için kalktım. Doğa asla ama asla bana bu denli dokunmamıştı, bu denli hisle dolmamıştım."¹⁴ (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 105). Bir aile kurabilme hayalini yitirdiğinde kendisi için en uygun, konforlu ve dinlendirici yeri bulduğunu yazar:

Neyi umut etmiştim biliyor musun? Senin için bir aile neyse benim için de doğa, bulutlar ve yeryüzü, çimenler, sarı bir tarla, bir köylü aynı şey... Demek istediğim senin için iş yaşamında bulamayacağın şeyler, bir insanın ihtiyaç duyduğunda seni tedavi edecek ve rahatlatacak olan sevgisinde mevcut¹⁵ (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 150).

Resim 10: Van Gogh, V.(1889). Doğan Güneşli Buğday Tarlası. Özel Koleksiyon.

Resim 11: Van Gogh, V.(1890). Lazarus'un Dirilişi(Rembrandt'a saygı). Amsterdam: Vincent Van Gogh Müzesi.

¹³ mektup no: 593

¹⁴ mektup no: 620,

¹⁵ mektup no: 604

Edwards'a göre Van Gogh'un doğadaki birlikten edindiği deneyim devamsızlıktı. Doğadaki dönüştürücü güçler kişinin yaşam misyonunun ilahiliğini açıklamada belki de Tanrı kelimesinden daha doğru bir tarifti. Devamsızlık bozulma anlamına gelmiyordu, evrenin dönüştürme gücünü paylaşmak anlamına geliyordu. Zen felsefesi, şiiri ve resminde daima aynı kalmayıp, doğa döngüsünün mevsimsel aynı kalmayıp, mevsimsel döngüler "Doğaya göre devin, onun yasalarıyla özdeş ol" diyen Lao Tzu'nun (MÖ 6. yüzyıl) yaşam ilkesine uygundu. Tao'nun temel karakteristiği, sürekli hareketliliğin ve değişimin sahip olduğu devirsel bir doğa anlayışıdır. Doğada ve insandaki tüm doğal gelişmeler gelip-giden devirsel kalıplardan oluşur. Bilgelik bu devirsel kalıpları anlamak ve onlara uygun davranmak demektir. Abe Masao (1915-2006) bunu şöyle açıklıyor:

Budist kurtuluş egonun ölümünden başka bir şey değildir, evrendeki tüm şeylerin genel geçiciliklerinin varoluşsal gerçekliği, evreni gerçekte bu olarak görmektir. Bu gerçeklikte, kişi şeylerin ve kendi egosunun kuraldışı bağlantılarından, insanlık ve dünyaya doğru ve dahası dünya üzerinde yaratıcı olarak çalışıp yaşamaya doğru özgürleşir (Edwards, 1989: 107).

Bu anlamda doğadaki birliğin deneyimlendiği egodan özgürleşmiş yaratımda karşılıklı olma durumunun doruk deneyimi yaşanır. Doruk deneyimlerde algı, ben-aşkın, ben-siz bir niteliğe bürünür ve nesne-merkezli algıya geçilir. Kişisel olmayan, arzusuz, bencil olmayan, gereksinim duymayan bağlantısız bir algı söz konusudur. Birlik bilincinde dünya unutulur; dünya algılanan varlığın bütünü olmuştur. Bu biliş durumu ego-merkezsiz oluşuyla nesnenin doğasını daha doğru bir şekilde görmemizi sağlar. Benliğin nesnenin "içine akıp" ortadan kalkması, estetik deneyimde ya da sevgi deneyiminde ortaya çıkar. Algılanan ile algılayanın özdeşleşmesidir. Yeni ve daha büyük bir bütünde birleşilir. Kişi öznel olarak uzay-zamanın dışına çıkar (Maslow, 2011: 79-97).

1.2. Vincent van Gogh'ta 'Aşkınlık'

Van Gogh'un ister yıpranmış köylü çarıkları olsun, ister ağaç gövdeleri ya da fırtınalı açık denizler, yazılarından ve sanatından doğa ile kurduğu yoğun bir özdeşleşimi yaşadığını anlamaktayız. Bu sanat özünde derin bir felsefeyi gizlemekteydi. Van Gogh'un doğanın değişken görünüşlerinden seçtiği temalar onun için yaşadığı anlam bağının işaretleri, simgeleri idi. Yukarıda, sanatı soyutlama içtepisi ile üreten toplumların hızla dinsel bağ kurduğunu savunan Worringer'in tezine değinmiştik. İster mitoloji olsun ister tek tanrılı dinler, ilahiyat ile ilişkilenen bir sanatın biçim dili simgeciliktir. Seçilen simge çokluğu tekte ifade eden gizil bir güç olarak ortaya çıkar. Kısaca simge, *trancendent* -dünya aşkın- boyutları ifade için uygun olan araçtır. Bu bölümde, van Gogh'un doğanın dış gerçekliğini sevmeye anında, aşkın olanı nasıl deneyimlediğini inceleyeceğiz.

Van Gogh için doğa canlı ve basit çeşitliliği ile sadece tutarsız düşüncelerle uzlaşmayı sağlamaz, aynı zamanda doğrudan estetik yolla hissedilen, yeni ruhsallığa geçiş kapısıdır. Vincet van Gogh aşırı korumacı ve geçerliği yitmiş olan dini katılık çağı ile 19. yüzyıl sonundaki bilimsel katılık çağının kesiştiği noktada yaşamış; gelenek ile modern arayıcı arasındaki mücadele ortamında yetişmiş bir sanatçıdır. Kapalı din anlayışının boğuculuğundan bizi kurtarır. Edwards'a göre van Gogh'un Japon sanatından edindiği asıl kazanım Batının insanı merkeze alan (*antroposentrik*) önyargılı bakış açısını tamamen terk etmede kendisine çıkış yolu olmasıdır. Ömür boyu süren doğa sevgisi Japon sanatçılarla

Provence’da birleşerek “ego-merkezcilik”ten daha ince bir forma dönüşerek “insan-merkezcilik” halini alır, ardından yerini “doğaya teslimiyet”e bırakır. Onun kişisel yolculuğu insanı merkez alan anlayışın sınırlarını aşarak Japon sanatının sırlarını araştırmaya doğru uzanmıştır. Bu yol onu her şeye saygı duyma anlayışına, küresel döngüdeki ruhsal boyutun kutsallığını fark etmeye götürmüştür (Edwards, 1989: 85-116).

Erickson da Edwards ile aynı fikirdedir: Van Gogh’un yaşamı, kendisine itici güç veren dini fikirlerini, sanat, edebiyat ve doğayla nasıl uzlaştırıp bir araya getirdiğinin araştırmasıdır. O, ilahiyat anlayışında doğayla sanatı birleştirmiştir (Erickson, 1998: 35). Doğa onun için işinin bir konusu olmaktan öte, dış gerçeklik ile mistik birliği sağlamada kaynağa ulaştıran en önemli unsurdur: *“Doğanın güzelliklerini duymak, hatta çok derinden duymak bile, dinsel duygu ile aynı şey değil, ama bu ikisinin birbirlerine çok yakın olduklarına inanıyorum”* der¹⁶ (Kür, 1996: 14). Bu tür bir çalışmada nefsinin yitirme duygusu şiddetle belirir: *“Şu an korkunç bir berraklığa sahibim, bu günlerde doğa o denli güzel ki kendimi kaybetmiş durumdayım ve resim bana sanki bir rüyadaymışım gibi görünmeye başladı.”*¹⁷ (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 102).

Van Gogh’un bir simgeci olarak düşünülmemesinin ardındaki gerçek, dönemi Simgecileri ile giriştiği tartışmadır. Anlaşılamayan mesajından geriye kalan ise coşkun üslubu olduğundan sanatçı, dışavurumcu olarak düşünülmüştür. Simgeci akım sanatçıları ile girdiği tartışma, manzara resminin merkezindeki temel meselelerdi. Hollanda geleneksel gerçekçiliğine The Hague Okulu ile bağlanan Van Gogh için açık havada çalışmak temel bir esasken, P. Gauguin (1848-1903) doğadan çalışmaktan uzak duruyor; kendini düş dünyasına bırakmayı tercih ediyordu. Simgecilerin manifestosu, fikirleri resmettikleri yönündeydi, nesnelere değil. Gauguin’e göre sanat zaten bir soyutlamaydı, doğadan önce hayallerin ürünüydü. Van Gogh ise doğanın sıkı gözlemden geçirilmeksizin hayal edilmesine karşıydı: *“..doğayı inceliyorum ki saçma-sapan şeyler yapmayayım, aklıbaşında kalabileyim.”*¹⁸ (Kür, 1996: 149) Van Gogh dinsel maniyerizme ya da dinsel fanatizme dönmeyi reddediyordu. Geleneksel ikonografik dinsel sahne resmetmek yerine ilahi olanı günlük yaşamda deneyim kazandığı sahnelerde görüyordu. Soğuk ve karanlık saydığı kurumsal ibadetten çok, ilahi olanı doğrudan doğadan deneyimlemeye başladığı, etrafını çevreleyen dünyayı sanki ilahi varlık kendisine açıyormuş gibi deneyimlediği bir yaşama geçmiştir.

Gauguin’in gizemli hayal ürünü rüyaları İncil’e ait görünümlemlerle primitif inanca dayalıydı (Dolores, 2004, 161). 1899’da “Calvary”, “Sarı İsa”, “Oklanan Joan”, “İsa Zeytin Bahçesinde”, “Sarı İsa”lı Öz-Portre” eserlerini gerçekleştirmişti. E. Bernard (1868-1941) ise 1887’de “Çobanların Secdesi”ni resmederek 1889’da Van Gogh’a tablonun fotoğrafını gönderdi (Resim 12). Bernard fotoğrafı gönderirken Vincet’tan övgü alacağını ummuştu oysa Van Gogh, Gauguin’in “İsa Zeytin Bahçesinde” ve Bernard’ın “Kralların Secdesi” resimlerini sert dille eleştirdi. Van Gogh konu hakkındaki fikirlerini Theo’ya yazdığı bir mektubunda dile getirdi:

Bütün bir ay zeytinlikte çalıştım, çünkü beyler hiçbir gözlem yapmaksızın gerçekleştirdikleri Bahçedeki İsaları ile asabımı bozmuşlardı... Gauguin ile Bernard’a

¹⁶ Theo’ya 17 Eylül 1875’te, Londra’dan yazdığı mektubundan

¹⁷ mektup no: 543, Theo’ya 1889’da Arles’ten yazdığı bir mektubundan

¹⁸ Theo’ya Ekim 1885’te Nuenen’den yazdığı bir mektubundan

görevimizin hayal kurmak değil, düşünmek olduğuna inandığımı yazdım”¹⁹ (Van Gogh, 2011: 269).

Resim 12: Bernard, E. (1887). *Çobanların Secdesi*. Paris: Müze Grenoble.

Resim 13: Van Gogh, V. (1889). *Sarı Gök ve Güneşli Zeytin Ağaçları*. Minnesota: Mineapolis Sanat Enstitüsü.

Edwards’a göre van Gogh için simgecilik sanatçıların kullandığı zekice bir kod değil, fakat her gün doğada işçi gibi çalışan, sevgi ve basitlik içerisinde yaşayan bir sanatçıya kendiliğinden açılacak olan daha derin ve yüce bir kaynaktan gelen bir dinamikti (Edwards, 1989: 127).

*Doğanın bana bir şeyler söylediğini anlıyorum, bana konuşuyor, ben de steno yazıcısı gibi kaydediyorum. Benim stenomda kelimeler deşifre edilemez, boşluklar ya da hatalar oluşacaktır; fakat bir orman, sahil ya da figürün bana ne konuştuğuna dair bir şeyler vardır orada ve bu evcilleştirilemez ya da üslupsal çalışmalarından, teorik sistemlerden çıkartılamaz, ancak doğanın kendisinden ortaya çıkar*²⁰ (Kür, 1996: 81).

Bernard ve Gauguin ile tartışmalarında, E. Zola’nın (1840-1902) şu sözlerini olumlu mânâda kullanır: “*Sanat çalışması bir doğa parçasının sanatçı mizacı tarafından algılanışıdır*”²¹ (Van Gogh, 2011: 169). Bu düşünce, Gauguin’in “Sanat doğadan önce hayallerden ortaya çıkan bir soyutlamadır” görüşü ile taban tabana zıttı. Zola ile Gauguin’in sözleri arasındaki farklılığa rağmen Gauguin’in, simgecilerle ortaklık kurması, soyutlama ve hayal kurma üzerine bir tür vurguya yer veren yöne doğru hareket etmesine neden olmuştu ve sonuçta doğanın sıradan formlarının sanatçı tarafından dışlanmasına yol açtı. Van Gogh’un kişisel dikkati ise var olan gerçeklik üzerine odaklanmıştı:

*...dürüst gerçekliği vermede dikkatim gerçek ve mümkün olan varoluşlar üzerine sabitlenmiştir. Soyutlama çalışmalarımın bir sonucu olarak ortaya çıkması mümkün bir idealizasyonu istemem hayli güç.*²² “*Bazen bir motifi abartıp değiştirdiğim oluyor fakat tümü bir resim amacı olmaktan uzak. Tersine onu asıl doğanın kendisinde buluyorum, ancak doğanın kendisinden çıkmalıdır*”²³ (Van Gogh, 2003: 445).

¹⁹ mektup no: 614

²⁰ Theo’ya Eylül 1882, Lahey’den yazdığı bir mektubundan

²¹ mektup no: 399, Theo’ya 1885’te Nuenen’den yazdığı bir mektubundan

²² mektup no: B21, Bernard’a 20 Kasım 1889’da Saint Rémy’den yazdığı mektubundan

²³ A.g.k., a.g.y.

Van Gogh, Bernard'a yazmış olduğu bu mektubunda hayallerin üzerinde hissettiği gerçekliği ifade etmek için üç imaj seçer. Bunlar onun için "aynı zamanda sembolik olan gerçeklik"²⁴ duygusunun belli başlı örnekleridir (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 124). Birincisi J.F. Millet'nin (1814-1875) bir eseridir: "...Manevi coşkuya kabiliyetim varsa şayet, mümkün olan gerçekliğe taparım, bu yüzden tarlalarda doğmuş bir buzağıyı çiftlikteki evine taşıyan köylüler gibi yeterince güç olan bir Millet ürpertisi yapabilmek için çalışmadan önce boynumu eğerim..."²⁵ (Van Gogh, 2003: 445). Van Gogh'a göre Millet bu tür bir sahne ile karmaşık yaşamdan tapılması bir sembolizm çıkartmış ve düğümleri çözmüştür. Köylü bir kadın ve çocuklarının, yeni doğmuş buzağı ile yaşamın varlığına saygı göstermeleri, bu sahenin tüm insanlara ulaşabilirliğidir. Seçtiği diğer iki imaj kendi resimlerindedir. İlki Akıl Hastanesi bahçesinden sezonun son güllerinin karşısında yer alan kesilmiş bir çam gövdesidir (Resim 14, 15), diğeri genç buğday tarlası üzerindeki gün doğumudur (Resim 10). Birinci resimle ilgili olarak Van Gogh üzerine güneş vurmuş, kesik dev gövdeler diye bahseder:

*Yenilgiye uğramış gururlu bir adama benzeyen bu kasvetli dev gövde, zayıf çalılar önünde solmakta olan güllerin solgun gülümseyişinin yanında canlı mahlûkatının doğasında zıtlık oluşturur... Hüzünlü gri yeşilin, kırmızı okrin, çevresindeki siyah kontürlerle yarattığı kombinasyonun, bana daima eşlik eden talihsiz acılarımdan biri olan keder tarafından "kırmızı-siyah" olarak adlandırılan duyguyu uyandırdığını anlayacaksınız. Dahası aydınlanmış büyük ağaç gövdesi motifi, sonbaharın son çiçeklerindeki hastalıklı yeşil-pembe gülümseme bu izlenimi onaylamakta.*²⁶

Burada insan duyguları ile doğanın dinamikleri arasındaki rezonans renk ve formlarda devam eden günlük bir sahne olmaktan sıyrılır. "Sembolizmin belirdiği derin seviyeyle iletişime geçebilmek için sanatçı, egosunu, ihtiyatlı ve geleneksel yolları terk eder, her şeyi inanç ve duygularının rolüne bırakmaya girişir" (Edwards, 1989: 127). Konuyu yürekte bilmek, sanatçı yaradılışının merkezi ile gerçeğin merkezini buluşup iç içe geçtiği ilkel noktayı tarif eder. Paul Tillich'in (1886-1965) deyişiyle burası, "kimi çalışmalar olmaksızın bize kapalı kalacak bir boyutta gerçekle karşılaştığımız yerdir" (Tillich, 1957: 42-43). Ve burası aynı zamanda gerçeğin eleman ve boyutları ile iletişime geçen ruhumuzun, kilit altında bulunan boyut ve elemanlarının bulunduğu yerdir.

Resim 14: Van Gogh, V. (1889). *Yaşlı, Kesilmiş Ağaç ve Saint Paul Hastanesinin Köşesi.* Amsterdam: Vincent Van Gogh Müzesi.

Resim 15: Van Gogh, V. (1889). *Yaşlı, Kesilmiş Ağaç ve Saint Paul Hastanesinin Köşesi.* Assen: Folkwang Müzesi.

²⁴ mektup no: 425

²⁵ mektup no: B21, Bernard'a 20 Kasım 1889'da Saint Rémy'den yazdığı mektubundan

²⁶ A.g.k., a.g.y.

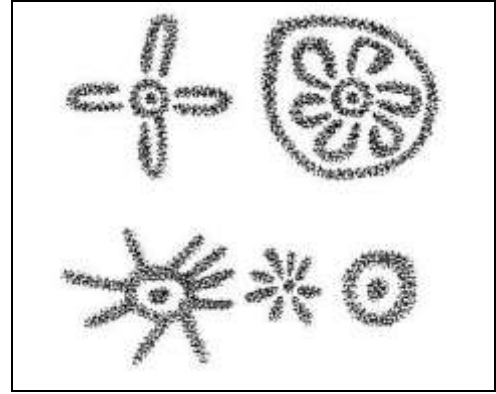

Van Gogh, fikirlerinin asıl ilham kaynağı olarak gördüğü Millet'den yola çıkarak kendi gerçekliğine varmıştır. Millet, kendisini en çok tarım işçilerinin günü gelince gidecekleri topraktan var olabilmek için kendi yaşamlarını çıkartma çabaları, yani iç yüzünde kendinden kendini yaratma imâsı ile etkilemişti. Van Gogh bunu sanatının ana fikri haline getirir. Köylünün mütevazî yaşamındaki üreticiliğini över, gerçek değerın sıradan günlük çaba içerisinde olanlarda bulunduğunu vurgular. Kendisine “köylü ressam” der.

Dini duygularını tarif için aziz azize resimleri resmetmek istemediğini ifade eder. Bu tür bir ifade modern çağın gereklerine uygun değildir ona göre. Babası ile modern edebiyat üzerine girdikleri sayısız tartışmanın konusu da budur. Vincent'a göre modern edebiyat da İncil'deki sözü pekâlâ söylemektedir fakat çağın ihtiyaçlarına uygun bir dille. O henüz yolun başında çok şeyi sevme yolunu tercih etmiş; resim ile edebiyatı, dini öğreti ile doğayı ve hepsini birbiri ile uzlaştırmıştır. Din kurumuna bağlı vaizlik görevinden gönülsüz olarak ayrılmıştır fakat vaaz verme misyonunu ömür boyu sürdürmüştür; kelimeleri değil fakat bu sefer imajları kullanarak. O kurumsal kiliseyi terk eder, dini inanışını değil.

Resim 16: Van Gogh, V. (1888). *Tohum Serpen Adam ve Batan Güneş*. Zürih: E.G.Bhürle Vakfı

Şekil 1: Megalitik Dönem Güneş simgeleri (Van, 2001: 75)

Van Gogh'un sanatında sarı hasır şapka, güneş, ay, yıldızlı gök, buğday, göz, ateş, ekin ekimi ve biçimi, yeni-doğum, günebakanlar, serviler, zeytinlikler, kadın-erkek ikili çiftler, tüm yer altı ile ilgili simgeler gibi süreklilik arz eden simgeler ile; zıt renk dualizmi, sarı-mavi renk simgeçiliği gibi göstergeler sanatçının güçlü simge dünyasını ortaya koyar.

Sanatçı, kişisel simge dilini kendi yaşam serüvenindeki dış gözlemleri ile oluşturmuştur. Bu özdeşleymiden ortaya çıkan ise Hakikat bilgisidir. A. Schopenhauer'a (1788- 1860) göre sanat insana dair bilgi içerir, ancak bu bilgi, doktrinler üzerine ezber yapanların erişebileceği türden bir bilgi türü değildir. İnsan isteme ve bilmeden oluşmuş bir varlıktır. İnsanın isteyen yönü yani nefis onu dünyaya bağlayan yeter-sebebe ilkesi -causalité zinciridir. Ancak deha, causal bağların dışına çıkarak ideleri görür hale gelebilir. “İstemesini geçici ya da tümüyle susturabilen insanlar, kişiliklerini silmekle bu dünyanın geçici kaygılarından da kurtulurlar. Onlar kausalitenin dışında, hür insan olarak bulunurlar.” Hür insan güç için istencini aşmış olandır. Esir insanların eriştiği bilgi, şeylerdeki bağıntılardır, töze ulaşamazlar. İnsandaki id yani isteme sustuğunda dünya farklı görünür. Kişi böyle bir bakışta baktığı nesnede kendini yitirir. Bakılan ve bakan bir ve aynı şey olur. Saf algı durumudur, objelerdeki ideler görünmeye başlar. Yeter-sebebe ilkesine bağlı düşünen kişi akıl yolu ile hep bilinen yöntemle ilerler. Akıl bu yolu bırakırsa algıda yoğunlaşır böylece bilinç seyredilenle dolar. Bu yolla kişi algıladığı nesnede kendini yitirir, unuttur. Ben demeyi unutmak egoizmden sıyrılmaktır.

Tutkular, istek ve korkunun baskısı, istemeden doğan tüm acılar susar, aniden ve şaşılacak şekilde durgunlaşıp yatıştır (Eren, 2005: 15-48).

Soldan sağa sırasıyla:

Resim 17: Van Gogh, V. (1888). *Pipo ve Hasır Şapkalı Öz-Portre*. Amsterdam: Van Gogh Müzesi.

Resim 18: Van Gogh, V. (1887). *Hasır Şapkalı Öz-Portre*. Michigan: Detroit Sanat Enstitüsü.

Resim 19: Van Gogh, V. (1887/1888). *Hasır Şapkalı Öz-Portre*. New York: Metropolitan Müzesi.

Resim 20: Van Gogh, V. (1887). *Pipo ve Hasır Şapkalı Öz-Portre*. Amsterdam: Van Gogh Müzesi.

Sanatçının deha boyutunda Hakikati görür hale gelmesini ifade için literatürde çok sayıda kaynak bulabiliriz. Sonsuz ancak sonsuzlukta anlaşılır. Zaman ve mekânla sınırlı olan, sonsuz olamaz. “Doğu mistikleri deneyim sonrası bilinçte bir genişleme olduğu için, uzay ve zamanın alışıldık algılanma biçiminin değiştiğini öne sürerler. Artık zaman ardışıklığı bitmiş, zamansızlık ve dinamik bir “sonsuz şimdiki an” yaşanmaktadır” (Bobaroglu, 2002: 98). Zamanın adeta hem durağan hem de akışkan olduğu ayrı bir dünyaya geçilmiştir. Tüm dünya tek bir varsıl canlı varlık olarak bir birlik içinde algılanır. Estetik deneyimde, aşk deneyiminde olduğu gibi, dünyanın küçük bir bölümü tüm dünyaymış gibi algılanır. Bütünü algılama ve parçaların ötesine geçebilme (Gestalt) yeteneği doruk bir deneyimdir. Öznel biliş (*knowing*) ile bütünsel biliş (*cognizing*) arasında fark vardır. Bir çocuk dünyaya bütünsel algı ile bakar, deneyiminin niteliklerinin tadını çıkarttığından doruk deneyimi sürekli yaşar. Bu da ondaki tanrısal coşku ve neşeyi açıklar (Maslow, 2011: 79-97). Herakleitosçu devinim yasası, Goethe (1749-1832), Hölderlin (1770-1843), Hegel (1777-1831) ve Nietzsche’yi (1844-1900) etkilemişti. Logos değişmeden kalan akıldı. Varlık yokluğun, yokluk varlığın içindeydi. Bu diyalektik birlik, ikili kuantum yasasıdır: Evrenler, içindeki her şeyle birlikte her an atomlarına ayrılır ve tekrar birleşir. İnsan duyusu bu hıza yetişemediğinden bunu kavraması mümkün değildir. Tasavvuftaki ‘haşır ve neşir’dir. Her şey, dirilik, ‘dem’de (anda) olur. Evren enerjiden, titreşimden meydana geldiği için dağılma ve toplanma süreklidir (Tanrıbağı, 2010: 403).

Doğanın örgensel bir bütün olduğuna dair görüş Schelling felsefesinin çatısını oluşturur. Schelling doğayı yaratıcı tinin sanat eseri olarak nitelerken, estetik bilinci en üste koyar. Buna göre en yüksek bilinç aşamasına sanatta ulaşılır ve eser de ideaların görünür hale geldiği bir mikrokozmostur. Van Gogh benzer şekilde Tanrıyı, eseri doğa olan bir sanatçıya benzetir: “İsa tüm diğer sanatçılardan farklı olarak mermer ve kili küçümseyen, canlı et üzerinde çalışan bir sanatçıdır.”²⁷ (Van Gogh, Akt.: Edwards, 1989: 74). Van Gogh’un modeldekinden çok farklı yaratılmış bir uyumun doğada bulguladığı genel uyumu daha fazla karşıladığına dair yorumu dikkat çekicidir. Doğanın ona konuşan dilinin optik görünümünden farklı oluşu

²⁷ mektup no: B8, Bernard’a 1888’de Arles’ten yazdığı bir mektubundan

aynı zamanda simgesel olan gerçeklik kavramının açıklamasıdır. Bu tür gerçeklik anlayışı Henri Bergson'un (1859-1941) Sezgicilik (*Intuitionnisme*) felsefesi ile ortaya koyduğu duygudaşlık ile kavranabilen arı oluşum fikrine benzer.²⁸ "Bergson, 1888'de nesneyi tanımlamak kendi iç dünyamızı tanımlamaktır diyordu. Böylelikle dış gerçekten, yani eşyanın fizik biçimini tanımlamaktan uzaklaşıyor, kendi iç dünyamıza dönmüş oluyorduk. Bazı sanatçılar Bergson'un bu sezgi sistemini şiddetle uygulamışlardır" (Erdem, 1963: 208-209).

2. Günümüz Doğa Sanatında Özdeşleyim

Günümüz çevre sorunlarının felsefesal düzlemde ele alınışında, doğa/insan ayrışmasının Kartezyen Akılcılık ile başlatılması yakın bir tarihi ortaya koyar. Oysa eko-feministler günümüz Batı kimliğinin Greko-Romen dünyada kurulduğunu söyleyerek meseleyi Platon'a kadar geri götürmektedirler. Batı kültürünün insan/doğa ilişkisini bir ikicilik olarak görmesi ve "insan" kimliğini doğanın dışında kurgulaması tahakkümcü efendi kimliğini oluşturmuş, araçsallaştırılan dişil yönler ve doğa, toprak giderek daha fazla dışlanmıştır. Bize doğayla sadece asgari düzeyde ve rastlantısal olarak bağlantılı bir insan kimliği modeli sunulmuştur (Plumwood, 2004). Platoncu dünya-ruhu vizyonu doğanın tinselleştirilmesini değil, şeyleri doğada olduğu gibi bırakmayıp üzerlerine "insanın" rasyonel tasarımını dayatmayı öngören bir sömürgecilik modeli sunar. Platon "efendi"nin perspektifine göre düzensiz, gereksiz, işe yaramaz, denetimin dışında olan lüzumsuz özellikleri, türleri, kabileleri yok etmeyi ya da aklileştirmeyi kutsar. Bunun günümüzdeki dengi "kalkınma"dır. Kalkınma tekbiçimli ve muntazam örüntü oluşturma projesidir. Bu şekilde kavranan doğa, birlikte uzlaşmaya varılacak bir bağımsız öteki değil, iradenin düzene sokacağı, tabi kılınmış logos tarafından imal edilen bir ürün, bir araçtır (Plumwood, 2004: 121). Platoncu düşüncenin modern biçimine Descartes ve ardıllarında varılmıştır. Newton'un paradigmasına göre, akla ve mekanizmanın matematiksel ilkelerine uygun olarak işlemeyen şeyler, ikincil yeterli olmayan, gerçekten uzak ve adlandırılmaz "öteki" olarak kabul edilir (Donovan, 2007:18). Doğayı insanın gereksinimlerine göre hiçbir kısıtlama tanımaksızın ilhak edilebilir ve normalleştirilebilir görmek ile onu salt insan kullanımındaki şey olarak görmek arasında yakın bir bağ vardır (Plumwood, 2004: 151). İnsanın doğadan uzak, aşkın ve onu denetler konumunda olduğunu savunan egemen insan modelini yaratan Batı kültürü kendisinin insan kültürü olduğunu varsayar (Plumwood, 2004: 22). İnsan aklının üstünlüğü ve gerçeğin tüm diğer yönlerine hükmetme hakkı olduğu iddiası, küstahça gurura ve tek bir türün -Batı kültüründe yaratılmış olan kimliği ile- insan türünün şovenizmine yol açar (Donovan, 2004: 19). Sömürgeleştirilenler kendi kimliklerini belirleyen efendinin benlik ve kültürüne ikicilik yoluyla mal edilip dahil edilmiştir. Batı'daki egemen insan/doğa ilişkisi anlayışı bu mantıksal yapıya tekabül eden özellikler sergiler (Plumwood, 2004: 64).²⁹

²⁸ Bergson'a göre sürekli akıp geçen gerçeklik (Herakleitosçu anlamda) bölünemez bir bütündür, bu yüzden durağan ve parçalı düşünen rasyonellikle kavranamaz. Sezgi bir çeşit duygudaşlıkla şeylerin içine işler. Bu duygudaşlık arı oluşumdur. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Afşar Timuçin. (2004). Düşünce Tarihi-3)

²⁹ Eko-feministler ayrıca ve özellikle, toplumlarda kadına uygulanan şiddet ile doğaya uygulanan şiddet arasında doğru orantı olduğunu tespit etmişlerdir. Bookchin ekolojik olan bir topluma kavuşma umudundan önce, insanlar arası hiyerarşinin tüm biçimleriyle ortadan kaldırıldığı bir toplum yaratmamız gerektiğini savunur (Plumwood, 2004: 27).

Sanayi Devrimi'nin etkileri ile sanatın doğa emperyalizmine karşı tepkisi Romantizmdeki aşkinci doğa anlayışı ile kendini gösterir. Ardından açık hava *-plein-air-* ressamlığı ortaya çıkar. Yaratıcı mekân olarak doğanın seçilmesi İzlenimciler'de pozitivist olup yaklaşımları gelenekçi *mimesis* anlayışının son halkasıdır. Gauguin Pont-Aven Okulu'ndan farklı olarak, saflığı bozulmamış doğanın içine giderek orada üretse de amaç doğa değil bireysel, özgün iç dünyanın gizemleridir. Aksine, sanatsal yaratım mekânı olarak doğa Van Gogh'un ilham aldığı konusudur. O doğaya karşı kendi dünyasını dayatmaz, sanatını karşılıklı bir oluş durumunu deneyimleyerek spontan olarak oluşturur. Van Gogh'un doğaya yaklaşımı günümüz hegemonik güç anlayışından tamamen sapar. Doğa onun sanatı için bir malzeme, araç değildir. Sanatı doğrudan doğanın kendisinden çıkar, bu birliktelikten doğan üslup, doğanın dile gelişidir ve salt bireyin ben-merkez görüşünü yansıtmaz, ortaya çıkan, ortak bir dildir. Karşılıklılık etiği olarak özetleyebileceğimiz bu sanat felsefesi günümüz ekolojik yıkım dünyasının ihtiyaç duyduğu çözümü dile getiren en önemli farkındalık olarak değerlendirilebilir.

1960 sonrası Çevresel sanat üretimlerinde doğa-merkezci bakış açısı tekrar gündeme gelir. Özellikle doğada ilerleyerek süreç içerisinde ve doğaya en az müdahale ile gerçekleştirilen çalışmalar sezgisel bilgi alanına girerek dünyanın bugün ihtiyacı olan özgeci, empatik, saygılı, özen ahlakını yeniden kurar. Günümüzde doğanın içinde doğanın kendi malzemelerini kullanarak en az müdahale ile gerçekleştirilen çalışmaların sayısı hızla artmaktadır.³⁰ Doğada deneyimlenen sezgisel bilgi alanı ile oluşturulan bu çalışmalar tıpkı van Gogh'ta olduğu gibi doğanın sesi dinlenerek, gelip geçici anda, biricik olarak şekillenir. Bu üretimler doğayı ikincil olarak dışlaştıran –araçsallaştıran- düşün alt yapısından tamamen farklı olarak karşılıklılık etiğini yeniden kurar. Sanatsal üretim mekânı olarak doğadaki süreci seçen Michael Grab'ın çalışmaları örneklerden sadece biridir³¹ (Foto 1). Doğanın yaratıcı süreç için seçilen bir mekân olmasının yanı sıra bilim ile sanatı birleştiren projeler karşılıklılık etiğini bir üst boyuta taşıyarak dönüştürme, sağlığına kavuşturma amacını güder. Mel Chin'in 1991 tarihli “İyileştirme Sahası” adını verdiği tarım arazisini toksik maddelerden arındırdığı çalışması toprağa saygı etiğini oluşturan en önemli örneklerdendir³² (Foto 2). Mel Chin'in ilhamı pek çok sanatçı için uyarıcı olmuş, bilim ile sanatın sınırlarını ortadan kaldıran projelerin üretimi hız kazanmıştır. Mary Daniel Hobson'ın kurduğu çevresel sanat hareketine üye sanatçılar örnek olarak gösterilebilir.³³ 20. yüzyıla girerken van Gogh'un gelecek için yaptığı ön görü olan manzara portreleri *-portrayal of landscape-* belki de bu yüzyılda gerçek anlamı ile ortaya çıkmaktadır.

³⁰ (www.environmentalart.net) adresindeki sanatçı örnekleri incelenebilir

³¹ Sanatçının eserleri için: www.gravityglue.com

³² sanatçının resmi sitesi: www.melchin.org incelenebilir.

³³ www.greenmuseum.org adresindeki sanatçı örnekleri incelenebilir.

Foto 1: Michael Grab
'in *Gravity Glue*
heykeli.

Foto 2: Chin, M. (1991). *İyileştirme Sahası*
Minnesota.

Foto 3: Allen J.I. (2004). Mavi
çiçek tohumlarından
oluşturulmuş biyolojik kağıt.

Sonuç

On dokuzuncu yüzyıl Alman estetikçilerinin ortaya attığı *empfindung* -özdeşleşim ilkesine göre sanatçı ego-merkez kısılcısından çıkarak nesne ile bir bütünde erir. Empatik olma ile açıklanabilecek psikolojik bir durum olan özdeşleşim Greko-Romen Batılı Kültür sanatınca benimsenmiştir. Worringer Batılı olmayan diğer sanatlardaki soyutlama içtepisinin dünya korkusundan (agorafobi –açıktan korkusu) ileri geldiğini yazmıştır. Buna göre Doğulu ve primitif sanatlar hızla dinsel bir ilgi kurarak soyut formlara sınırlar. Bu teoride ölümsüz tözü yansıtan soyut stil ihtiyacı ile biçimdeki çokluğu, değişkenliği daha doğrusu ölümlülüğü yansıtan doğalcı üslup birbirine zıt eğilimler olarak sunulmuştur. İslam estetikçilerine göre ise sanat, soyut simgelerle üretilmelidir, naturalist yansımalar tevhid inanışına uygun değildir ve değerli de değildir. Bu iki farklı görüş bir kafa karışıklığına yol açmaktadır. İslam estetiğinde amaçlanan Tevhid yani Hakikate ulaşma ya da ideleri görme, doğalcı (naturalist) üslupla da mümkündür. Olabilirliğinin en büyük kanıtı olarak Vincent van Gogh'un sanatını ileri sürebiliriz. Sanatçı dış yüzey gerçekliğinde mânâ görmüş, doğaya sadık çalışmıştır. Sevgi boyutunu deneyimler. Özgün üretiminde ortaya çıkan ise Hakikat bilgisinin dışı vurumudur. İbn-ül Arabî'nin öznel etiği zedelemeyen nesnel etik anlayışını benimseyen bir bakış açısı ile sorun, sorun olmaktan çıkar. Birbiri ile zıtlaşan dünyaların gibi zannedilen Doğu-Batı, Nesnel-Öznel, Soyut-Naturalist, Özdeşleşim-Aşkınlık bu felsefede birbiri ile uzlaştırılır.

Günümüz Batı kimlikli insan modelinde doğa büyük bir tükenişi yaşamaktadır. 'Efendi'ye hizmet ile yükümlü görülen doğaya karşı zulme sanatçı duyarlılığı sessiz kalmamıştır. Van Gogh'un doğanın içinde, onu karşısına almadan, ondan doğan ilhamla yani doğa ile birlikte üreten tutumu Batılı egosantrik bakış tarzına bir yanıt olabilir. Nitekim Günümüz sanatı içerisinde doğanın sesini dinleyerek, onunla empati kurarak, ona zarar vermeden (hatta onu sağlıklılaştırarak) ve kişisel müdahaleyi en aza indirerek gerçekleştirilen sanatçı üretimlerinde aşkın olanın (*transcendentın*) sesi yükselmektedir.

Kaynakça

Blotkamp, C. (2009). Ruisdael in Provence. (Yay. Haz.: HATZE CANTZ). *Vincent van Gogh: Between Earth and Heaven: The Landscapes* içinde (s.58-77). Basel: Vincent van Gogh Museum Publishing.

Bobaroğlu, M. (2002). *Bâtınî Gelenek*. İstanbul: Ayna Yayınevi.

- Bürge, M.B., Zimmer, N. & Feilchenfeldt, W. (2009). Introduction. (Yay. Haz.: HATZE CANTZ). *Vincent van Gogh: Between Earth and Heaven: The Landscapes* içinde (s.14-29). Basel: Vincent van Gogh Museum Publishing.
- Dolores, M. (2004). *Gauguin and the Origins of Symbolism*. Madrid: Philip Wilson Pub.
- Donovan, J. (1997). *Feminist Teori -Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri*. (Çeviren: A.Bora, M.A.Gevrek, F.Sayılan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Edwards, C. (1989). *Van Gogh and God: A Creative Spritual Quest*. U.S: Loyola Univ. Press.
- Erdem, S. (1963). *Modern Sanat*. İstanbul: Türkiye Basımevi.
- Eren, I. (2005). *Sanat Bilgi İlişkisi*. Bursa: Asa Yayınları.
- Erickson, K. P. (1998). *At Eternity's Gate: The Spiritual Vision of Vincent van Gogh*. US: William B. Eerdmans Pub. Co.
- Gökberk, M. (1990). *Felsefe Tarihi*. (6.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koç, T. (2008). *İslam Estetiği*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Maslow, A. (2011). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Plumwood, V. (1995). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (Çeviren: B.Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.
- Tanrıbağı, M. İ. (2010). *Hermetik Bilge Pitagoras*. İstanbul: Hermes Yayınevi.
- Tillich, P. (1957). *Dynamics of Faith*. New York: Harper and Row.
- Van Gogh, V. (2003). *The Letters of Vincent van Gogh*. (Editör: Roland De Leeuw). U.K.: Penguin Publishing.
- Van Gogh, V. (2011). *The Letters of Vincent van Gogh*. U.K.: Hachette Publications
- Van Gogh, V. (1996). *Théo'ya Mektuplar*. (Çeviren: P. Kür), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Van, J. (2001). *Spirit and Art: Pictures of the Transformation of Consciousness Anthroposophic*. Virginia Herndon: Steiner Books Pres.
- Worringer, W. (1985). *Soyutlama ve Özdeşleyim*. (Çeviren: İ. Tunalı), İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yasa, M. (2014). *Estetik-Etik İlişkisi*. Ankara: Elis Yayınları.

Field : Statistics

Type : Research Article

Received: 15.11.2018 - *Accepted*: 27.12.2018

Türkiye’de İllerin Rekabetçilik Düzeyine Göre Sınıflandırılması

Barış ERGÜL, Arzu ALTIN YAVUZ, Hasan Serhan YAVUZ

ESOGÜ Fen-Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü, Eskişehir, TÜRKİYE
ESOGÜ Mühendislik Fakültesi Elektrik-Elektronik Müh. Bölümü, Eskişehir, TÜRKİYE
Email: bergul@ogu.edu.tr, aaltin@ogu.edu.tr, hsyavuz@ogu.edu.tr

Öz

Günümüz dünyasında işletmeler kadar iller, bölgeler ve ülkeler için en önemli konuların başında rekabet ve rekabet gücü gelmektedir. Bir ilin rekabet gücüne sahip olması öncelikle komşu illere ve sonrasında rakiplerine göre üstün olduğunu göstermektedir. Küreselleşme ile birlikte rekabetin sınır tanımaması ve her alanda hızlanması ile rekabet düzeyinin belirlenmesi ve karşılaştırılması önem kazanmıştır. Bu amaçla rekabet gücünü ölçen endeksler oluşturulmuş ve araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu endekslerden biri Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) tarafından hazırlanmakta ve yayınlanmaktadır. Bu çalışmada URAK tarafından yayınlanan endeks değerleri kullanılarak Türkiye’de illerin rekabet gücü endeks değerlerine göre sınıflandırılmasına çalışılmıştır. Kümeleme analizi ile elde edilen sınıflama sayesinde, rekabetçilik endeksinin büyük şehir olarak anılan iller ve bu illerin çevresindeki gelişmiş illerde yoğunlaştığı, batı ve kıyı bölgelerinin iç kesimlere göre daha fazla öne çıktığı söylenebilir. Elde edilen sınıflandırma sonuçları, illerin kendi içinde ve genel olarak Türkiye düzeyinde rekabet öncelikli politikalarının oluşturulmasında faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rekabetçilik, Türkiye, Kümeleme, Bulanık k-ortalamalar

Classification Of Provinces Of Turkey By Competitiveness Level

Abstract

In today's world, the competition and competitiveness can be considered as the forefront of the most important issues for provinces, regions, and countries as well as for companies. A province with a competitive power implies its superiority to both the neighbors and competitors of it. Along with globalization, the competition is not restricted and it grows too fast which makes the determination of the level of the competition studies to gain importance. For this purpose, researches have been carried out to measure the competition power. A competition power index has been prepared and published by the International Competition Researches Institution, called URAK, in Istanbul, Turkey. In this paper, we classify the cities of Turkey according to their competitiveness by using the index values published by URAK. With the classification obtained by the clustering analysis, it can be said that the competitiveness index is concentrated in the provinces which are referred to like the big city and the developed provinces around these provinces, and the western and coastal regions are more prominent than the inner parts. The resulting classification results, level of competition in Turkey in general and within their own provinces would be useful in the creation of policy priority.

Keywords: Competitiveness, Turkey, Clustering, Fuzzy k-means

1.Giriş

Ülkeler için sürdürülebilir kalkınma, küreselleşme, bilgi teknolojilerinin hızına uyum ve ekonomik yapılarıdaki farklılığı ortaya koyan rekabet gücüne bağlıdır. Son yıllarda yapılan araştırmaların bir çoğunda küresel ekonominin büyümesinin daha çok yerel düzeydeki süreçlerin mekansal yansımalarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Eroğlu ve Yalçın, 2013).

Ekonomik büyüme ve kalkınma, tüm ülkeler için en büyük hedeftir. Bu hedefe ulaşmadaki temel ilke ise ülkenin mevcut kaynak ve olanakları en gerçekçi ve en verimli şekilde kullanmaktır. Bölgelerarası dengesizlik ve bölgelerarası kalkınmışlık farkı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılabilen sosyo-ekonomik sorunlardandır. Ancak bölgelerarası dengesizlikler ve bölgelerarası kalkınmışlık farkları az gelişmiş ülkelerde daha kronik seviyelerdedir. Birçok ülke bölgelerarası dengesizlikleri ortadan kaldırmak, dengeli kalkınmayı sağlayabilmek ve yatırımları geri kalmış bölgelere yönlendirmek için teşvik ve özendirme gibi çeşitli araç ve mekanizmalara başvurmaktadır (Perktaş, 2014).

Ekonomik büyümenin hızlanması da “Bölgesel Rekabet Gücü” ya da “Bölgesel Rekabet Edebilirlik” kavramı ile açıklanmaktadır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bölgeler arası rekabete verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Bölgesel Rekabet edebilirlik kavramı bölgelerin bir yandan dış rekabet koşulları içerisinde uluslararası pazarlara yönelik mal ve hizmet üretebilmeleri; bir yandan da bölge içi yüksek ve sürdürülebilir gelir seviyeleri, istihdam olanakları yaratabilmeleri olarak tanımlanabilir (Alkin, vd, 2007).

Rekabetçilik her ne kadar firmaları ilgilendiren bir konu olarak görülse de (Martin, 2003); ülkeler, bölgeler hatta illerde rekabet güçlerini artırmak için birbirleriyle yarışmaktadır. Ulusal ve bölgesel kalkınma planları bölgelerin rekabet düzeylerinin farklılıklarına önem vermektedir. Özellikle illerin stratejik planlarında rekabet gücünü artırmaya yönelik hedefler belirlenmektedirler. Dünya genelinde bölgesel ihtisaslaşmaların önem kazanmasıyla illerin farklı alanlarda öne çıkma çabalarının arttığı görülmektedir (Kara, 2008).

Kalkınma planlarında ve ulusal planlama belgelerinde bölgesel rekabetin önemi vurgulanırken, özellikle il ve bölge düzeyinde hazırlanmakta olan planlarda, rekabet gücü yüksek bölge haline gelmek başlı başına bir hedef haline gelmiştir (Ak, 2013). Türkiye’deki bölgeler gerek gelişmişlik gerek rekabet gücü açısından farklılıklar göstermektedir. Bölgesel politikaların geliştirilmesi sürecinde bu farklılıkların dikkate alınmasına yardımcı olacak bölgesel rekabet gücüne dayalı bir sınıflandırmanın gerekli olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki illerin bölgesel rekabet gücüne göre sınıflandırılmasıdır. Bu nedenle öncelikle iller bazında hesaplanan rekabet gücü endeks değerleri kullanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde bölgesel rekabet gücü kavramı açıklanacaktır. Üçüncü bölümde illerin rekabet gücü endeksine bağlı olarak

sınıflandırılmasında yararlanılacak çeşitli kümeleme teknikleri tanıtılacaktır. İllere ait rekabet gücü endeks değerleri kullanılarak k-ortalamlar, bulanık k-ortalamlar, k-medoids ve subtractive kümeleme teknikleri ile illerin oluşturduğu kümeler tanımlanmıştır. Farklı kümeleme tekniklerine göre küme farklılığı olan iller tespit edilmiş ve kümelerin bölgesel politikalar açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Elde edilen sınıflandırma sonuçları illerin rekabet güçlerinin birbirleriyle karşılaştırılmasında, illerin kendi içinde ve genel olarak Türkiye düzeyinde rekabet öncelikli politikalarının oluşturulmasında faydalı olacaktır (Albayrak ve Erkut, 2010).

1.1.Rekabet ve Rekabet Gücü

Rekabet kavramı iktisadi analizin temel konuları arasında yer almaktadır. Sanayi devriminden bu yana sektörleri, toplumları ve ülkeleri şekillendirmektedir (Tokatlıoğlu, 1999). Günümüzde rekabet kelimesi işletmelerin, bölgelerin ve illerin başarısını, gücünü diğer bir ifadeyle yarış edebilme düzeyini ifade etmektedir.

Rekabet, üretimde verimliliği artırmak, gelişmeyi tetiklemek, maliyetleri azaltarak verimin artmasını sağlamak şeklinde tanımlanmaktadır (Baltacı, vd, 2012). Bu nedenle rekabetin üstünlük sağlamak için yapılan bir yarış olduğu görülmektedir.

Rekabet gücü kavramı, bir sektörün diğer yerleşim yerlerindeki aynı sektörlere göre daha yüksek gelir ve istihdam yaratma gücü şeklinde tanımlanabilmektedir (Gürpınar ve Sandıkçı, 2008). Rekabet gücünün önemi vurgulanırken akla ilk gelen işletmelerin rekabet gücüdür. Ancak rekabet gücü üzerine gerçekleştirilen araştırmalar işletmelerin rekabetinin illerin ve bağlı olarak bölgelerin rekabet güçlerini etkilediğini göstermektedir. İşletmelerin rekabet güçleri tek başına buldukları ilin başarısını beraberinde getirmeyebilir. Bu nedenle illerin veya bölgelerin rekabet güçlerini araştırmak ve karşılaştırmak önemli bir konu haline gelmiştir. Bölgesel rekabetçilik kavramının temelinde yatan fikir, belirli bir bölgede çalışan firmaların verimlilik derecesidir (EDAM, 2009). Ancak bölgesel rekabetçiliğin bunun da ötesinde bölgenin istikrarını, istikrarlı ve artış gösteren bir yaşam standardı vaat eden bir yönü de bulunmaktadır. Ekonomik bölgelerin rekabet güçlerinin daha üst seviyeye çıkarılması için rakiplerine göre rekabet edebilirlik seviyelerinin ölçülmesi ve anlaşılması önemlidir. Bu nedenle son zamanlarda rekabet düzeyinin ölçümü üzerinde yoğun çalışmalar yapılmış ve rekabet düzeyinin ölçümü için çeşitli endeksler geliştirilmiştir.

Ülkeler bazında 1979 yılından bu yana her yıl Dünya Ekonomik Forumu tarafından Küresel Rekabetçilik Raporu yayımlanmaktadır. Bu raporlarda çeşitli bileşenler ve analizler kullanılarak ülkelerin durumları kıyaslanmaktadır. Küresel ölçekteki bu çalışmalarla paralel olarak ülkeler bazında da benzer çalışmalar yapılmaktadır. Ülkemizde 1996, 2003, 2004 ve 2011 yıllarında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından İl ve İlçe bazında Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması gerçekleştirilmiştir. Burada ilçe, il ve bölge düzeyindeki karşılaştırmalar istihdam, eğitim,

sağlık, eğitim, altyapı, imalat sanayi, inşaat, tarım, mali ve diğer refah göstergeleri bakımından gerçekleştirilmiştir (Güntürkün, 2011).

Bunun dışında Türkiye’de son birkaç yıldır çeşitli kuruluşlar tarafından illerin rekabetçilik düzeylerini ölçmek adına araştırmalar yapılmaktadır. Rekabetçilik endeksi çalışmaları kapsamında URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu), EDAM (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi) ve Deloitte çalışmalar yapmaktadırlar. Üç çalışma da ele aldıkları kriterler bakımından farklı noktalara değinmektedirler. Dolayısıyla rekabetçilik endeksindeki illerin sıralamaları da farklılık göstermektedir. Bu çalışmada URAK ın hazırlamış olduğu rekabetçilik endeksi kullanılmıştır. İller arası rekabetçilik endeksinin hesaplanmasında dört alt endeks yer almaktadır. Bunlar; Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi, Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik, Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli ve Erişilebilirlik endeksleridir. İllerarası Rekabetçilik Endeksi’ni oluşturan dört alt endeksin her biri farklı sayıda alt değişkeni içermektedir (URAK, 2010).

Bu endeksleri oluşturan değişkenler aşağıda sıralanmıştır.

Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt İndeksine Ait Değişkenler

İlde Kişi başına düşen öğretim üyesi sayısı, İldeki yüksek öğrenim kurumundan mezun olan kişi sayısı (Yüksek Lisans dahil), İldeki bir doktora programından mezun olan kişi sayısı, Kişi başına düşen uzman hekim sayısı, İldeki mesleki ve teknik okul mezun sayısı, ÖSS-YGS başarı yüzdesi, Kişi başına düşen hastane yatağı sayısı, Kişi başına düşen otomobil sayısı, Kişi başına düşen mevduat miktarı, Kişi başına ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı, Şehirleşme oranı, 1000 kişi başına düşen alışveriş merkezi büyüklüğü, İldeki beş yıldızlı otel yatak kapasitesi, Kişi başına düşen mesken elektrik tüketim miktarı

Markalaşma becerisi ve Yenilikçilik Alt İndeksine Ait Değişkenler

İlde 100 Milyon Doların üzerinde İhracat yapan firma sayısı, İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Listesine giren firma sayısı, Son beş yıla ait patent tescil ortalaması, Son beş yıla ait marka tescil ortalaması, Son beş yıla ait faydalı model tescil ortalaması, Son beş yıla ait endüstriyel tasarım tescil ortalaması, Süper Ligde ili temsil eden futbol takımının varlığı

Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli Alt İndeksine Ait Değişkenler

Kullanılan kredi miktarı, Tahakkuk eden vergi miktarı, İlin İhracat hacmi, İldeki toplam kamu yatırımı (Enerji-Haberleşme-Ulaştırma hariç), Sanayi elektrik tüketim miktarı, Bir önceki yıla göre açılan şirket sayısındaki değişim oranı, Bir önceki yıla göre kapanan şirket sayısındaki değişim oranı, İlde gümrük varlığı, Yatırım teşvik belgesi verilen sabit yatırım miktarı, Dış ticaret yapan firma sayısı, İlin İç talep potansiyeli (İl toplam nüfusu/Türkiye nüfusu)

Erişilebilirlik Alt İndeksine Ait Değişkenler

İlde kişi başına ADSL aboneliği sayısı, İlde kişi başına düşen sabit telefon hattı sayısı, İldeki iç hat uçak seferlerinin varlığı, İldeki dış hat uçak seferlerinin varlığı, Haberleşme-Ulaştırma alanında kamu yatırımı, İlin otoyol ağına bağlı olup olmaması durumu, İlde kilometrekare başına düşen bölünmüş yol uzunluğu, İlin demiryolu ağına bağlı olup olmama durumu, İlde liman varlığı, Kilometrekare başına düşen araç sayısı.

2.Kümeleme Analizi

Kümeleme analizi; birimler veya değişkenleri benzerlik ya da farklılıklarına dayalı olarak hesaplanan bazı ölçülerden hareketle homojen gruplara bölmek amacıyla kullanılır (Johnson ve Wicherin, 1992, Tatlıdil, 1996).

Kümeleme Analizinde en çok kullanılan kümeleme tekniklerinden birisi k -ortalamalar tekniğidir. Bu tekniğinin uygulanabilmesi için en önemli koşul, veri setindeki değişkenlerin en azından eşit aralıklı ölçek ile ölçülmesidir. Çünkü küme merkezleri oluşturulurken her bir iterasyon sonucu oluşan kümeler için değişkenlerin ortalamaları alınır. İkinci önemli koşul ise, oluşturulacak olan küme sayısının (k) başlangıçta biliniyor olmasıdır.

Yöntemin algoritması aşağıdaki gibidir: (Özdamar, 2002).

- Başlangıç olarak k adet küme, rassal olarak seçilir.
- Ataması yapılan kümelere ait olan veri matrisinin ortalamaları hesaplanarak küme merkezleri belirlenir.
- Tüm verilerin, her bir küme merkezine olan uzaklıkları ve Eşitlik 1’de verilen hata kareleri ölçütü hesaplanır.
- Veriler, küme merkezi ile arasındaki uzaklığı en küçük olan kümelere yeniden atanır. Yeni durum için de hata kareleri ölçütü hesaplanır.
- Bir önceki küme ataması durumu ile yeni küme atamasındaki ölçüt değeri makul görülebilir oranda azalmış ise 2. adıma dönülür. Eğer çok büyük bir değişiklik söz konusu olmamış ise, iterasyon sona erdirilir.

İterasyonun durdurulması için kullanılan ölçütlerden birisi, (1) no’lu eşitlik ile verilen kareli hata ölçütü olarak bilinen ölçüttür. Bu ölçüt, p veri matrisinde bir nokta, m_i ise C_i kümesine ait ortalama ya da küme merkezi olmak üzere şu biçimdedir:

$$E = \sum_{i=1}^k \sum_{p \in C_i} |p - m_i|^2$$

(1)

2.1.Uygun Küme Sayısının Belirlenmesi

Kümeleme Analizinin en kritik konusu, küme sayısına karar vermektir. Ancak günümüzde yayınlanan birçok makalede bu konuda kesin bir ölçüt yoktur (Günay, 2008). Küme sayısının belirlenmesinde en sık kullanılan kullanılan ölçütlerden biri Wilk’s Lambda ölçütüdür ve birim sayısı 30’un üzerinde olduğunda duyarlılığı diğer ölçütlere

göre en yüksek düzeye ulaşmaktadır (Dinçer ve Özdamar, 1992:17-33). Bu ölçütün gruplararası varyansın grup içi varyansa göre maksimum olduğu durumları belirleme etkin olduğu belirlenmiştir (Everitt, 1979; Anderberg, 1973; Johnson ve Wicherin, 1992). Oluşturulacak küme sayısının belirlenmesi için MANOVA analizi sonucunda hesaplanan Wilk's Lambda değerleri kullanılabilir (Tatlıdil, 1996). Wilk's Lambda değeri, 0 ile 1 arasında değer alabilen bir istatistiktir. Küme sayısı arttıkça Wilk's Lambda istatistiğinin değeri azalmakta ve sıfıra yaklaşmaktadır. Dinçer ve Özdamar (1992), Wilk's Lambda değeri, 0,001 değerinin altına düşen ilk küme sayısının, uygun küme sayısı olarak belirlenebileceğini belirtmişlerdir.

2.2. Bulanık Kümeleme Tekniği

Önceki bölümde verilen k -ortalamalar algoritması, verileri “keskin” koşullarla sınıflandırma biçimidir. Keskin kelimesiyle kastedilen kavram her veri noktasının sadece ama sadece bir kümeye ait olmasıdır. Bulanık mantık prensiplerinin ilave edilerek k -ortalamalar algoritmasının genişletilmesi mümkündür (Bezdek, 1981). Bulanık k -ortalamalar temel olarak klasik k -ortalamalar algoritmasına çok benzer. En önemli farkı, verilerin kümelere birer üyelik değeri ölçüsü ile ait olmasıdır. Üyelik değerleri $[0,1]$ aralığında hesaplanır. Örneğin 0,3 üyelik değeri, bir verinin ilgili kümeye % 30 oranındaki bir aidiyet derecesine sahip olduğunu ifade eder. Bu sayede, klasik k -ortalamalar yöntemi ile ölçülemeyen üyelik oranı, bulanık k -ortalamalar ile belirlenebilir (Ross, 2004).

Bulanık k -ortalamalar algoritması aşağıda özetlenmiştir.

- Başlangıç olarak k adet küme verilerin rastgele atanması ile seçilir. Elemanların kümelere aidiyet derecelerini belirten küme matrisi (U) oluşturulur.
- Küme merkez vektörleri (v) ve Eşitlik 2'deki amaç fonksiyonu değeri (J) hesaplanır.
- Küme matrisinin üyelik değerleri Eşitlik 2'de verildiği biçimde hesaplanarak yeni küme matrisi (U^*) oluşturulur.

$$u_{ik} = \frac{1}{\sum_{j=1}^c \left(\frac{\|p_k - v_{ik}\|}{\|p_k - v_{jk}\|} \right)^{\frac{2}{m'-1}}}$$

(2)

- Yeni küme merkezleri (v^*) Eşitlik 3'de verildiği gibi, yeni amaç fonksiyonu değeri J^* ise U^* ve v^* kullanılarak Eşitlik 2'deki gibi hesaplanır.

$$v_{ij} = \frac{\sum_{k=1}^n u_{ik}^{m'} p_{kj}}{\sum_{k=1}^n u_{ik}^{m'}} \quad (3)$$

- $|J(U,v) - J^*(U^*,v^*)| < \epsilon$ ise DUR (BİTTİ),

DEĞİLSE

$U=U^*$, $v=v^*$, $J(U,v) = J^*(U^*,v^*)$ olarak güncelle ve Basamak 3'e dön.

Algoritmada verilen ε değeri, kullanıcı tarafından belirlenen ve iterasyonu durdurmak için amaç fonksiyonundaki azalma miktarını kısıtlayan bir parametredir. Genellikle çok küçük bir değer (örn. 0,001) seçilir.

2.3.Subtractive Kümeleme Tekniği

Subtractive Kümeleme, her bir veri noktasını potansiyel küme merkezi olarak düşünür ve bu veri noktalarını en çok olabilirlik ölçüsü ile yeni küme merkezi olarak hesaplar. Algoritma aşağıdaki gibi çalışır: (Chiu, 1994)

- En yüksek potansiyeli olan ilk küme merkezi olacak veri noktasının seçilmesiyle algoritma başlar.
- İlk küme merkezi etrafındaki tüm veri noktalarını verilen sabit değer veya komşuluk yarıçapı aracılığı ile siler, sonraki küme merkezlerini Eşitlik 4'teki yoğunluk fonksiyonu aracılığı ile sırasıyla elde edilir.
- Verilen sabit değer veya komşuluk yarıçapı etrafında tüm küme merkezlerini, tüm veri noktaları bu merkez etrafında oluncaya kadar Eşitlik 5 yardımı ile iteratif olarak hesaplanır.
- Yoğunluk fonksiyonu ile atanan küme merkezi, en büyük yoğunluk değerine sahip olan küme merkezi olana Adım 3 devam eder.

Verilen bu sabit değer veya komşuluk yarıçapı, 0-1 aralığında bir değerdir. Bu değer, her bir küme boyutunun etkisinin küme merkezi aralığını belirleyen bir değer olarak seçilmesi gerekmektedir. Bu değer, genel olarak 0.2-0.5 aralığında seçilir. Subtractive Kümeleme, doğrusal olmayan veri seti için küme merkezlerini bulmak için ideal bir yöntemdir. Bulanık kümeleme analizinde olduğu gibi, üyelik değerleri [0,1] aralığında hesaplanır.

r_α , komşuluk yarıçapını gösteren pozitif sabit sayı olmak üzere, küme merkezi için aday olan her bir veri noktası için yoğunluk fonksiyonu aşağıdaki gibidir:

$$D_i = \sum_{j=1}^n \exp\left(-\frac{\|x_i - x_j\|^2}{(r_\alpha/2)^2}\right) \quad (4)$$

D_q , en büyük yoğunluk değerine sahip veri noktası seçilen ilk veri noktası x_q ise, tüm veri noktaları, küme merkezi etrafında oluncaya dek aşağıdaki eşitlik yardımıyla güncellenir:

$$D_i = D_i - D_q \exp\left(-\frac{\|x_i - x_q\|^2}{(r_b/2)^2}\right) \quad (5)$$

Burada, r_b , komşuluk ölçüsü olarak adlandırılmaktadır. Yoğunluk fonksiyonundaki ayırma ölçüsü olarak tanımlanmıştır.

2.4.K-Medoids Kümeleme Tekniği

K-medoids kümeleme tekniğinde, verilerin çeşitli özelliklerini gösteren k adet temsili nesneyi bulmak amaçlanır. Temsili nesne, diğer nesnelere olan ortalama uzaklığı minimum yapan kümenin merkez nesnesidir (Kaufman ve Rousseeuw, 1987). K-Medoids algoritmasının işlem basamakları aşağıdaki gibidir:

- K küme sayısının belirlenmesi

- Başlangıç medoidleri olarak k nesnelere seçimi
- En yakın medoid x'e sahip küme, kalan nesnelere atamak
- Amaç fonksiyonunu hesaplamak
- Tesadüfi olarak medoid olmayan y noktasının seçimi.
- Eğer x ile y'nin yer değiştirmesi amaç fonksiyonunu minimize edecekse bu iki noktanın (x ile y) yerini değiştirmek.
- Değişiklik olmayana kadar Adım 3 ile Adım 6 arası işlemler tekrarlanır (Akın, 2008; Kaufman ve Rousseeuw, 1990).

k-medoids tekniği, k-ortalamlar tekniğine göre aykırı verilerden daha az etkilenir.

2.5.Hiyerarşik Kümeleme Tekniği

Hiyerarşik kümeleme tekniği, birimlerinin birbirlerine olan uzaklık değerlerini kullanarak, veri setindeki birimlerin aşamalı olarak ayrıştırılmasını sağlayarak dendogram olarak adlandırılan ağaç diyagramını çizer. Hiyerarşik kümeleme tekniği, ilk aşamada n tane birimi, n tane küme olarak atar. Sonraki aşamada, en yakın iki küme uzaklık değerine göre birleştirilir ve küme sayısı bir indirgenmiş olur. Yeniden uzaklıklar matrisi hesaplanır. Son aşamada birleştirme işlemi n-1 kez tekrarlanır.

3.Bulgular

İlk olarak, iller arası Rekabetçilik Endeksinde yer alan dört ana değişken kullanılarak kümeleme analizi uygulanmış ve rekabetçilik için uygun küme sayısına karar verilmeye çalışılmıştır. k-ortalamlar tekniği ile belirlenen kümeler, Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) uygulanarak, her küme için Wilk's Lambda değerleri hesaplanmıştır. Bulunan bu değerler kullanılarak uygun küme sayısına karar verilmiştir. Tablo 1'de küme sayılarına ait Wilk's Lambda değerleri verilmiştir. Tablo 1'de uygun küme sayısı 11 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Kümeler İçin Wilk's Lambda Değerleri

Küme Sayısı	Wilk's Lambda Değerleri
2	0,30288
3	0,04631
4	0,02402
5	0,01021
6	0,00582
7	0,00466
8	0,00321
9	0,00185
10	0,00122
11	0,00081
12	0,00402

k-ortalamlar tekniği kullanılarak k=11 olarak belirlenen kümeleme analizi sonuçları Tablo 2'de gösterildiği gibidir. k-ortalamlar tekniğine göre rekabetçilik bakımından lider rekabetçi il olan İstanbul, tek ve ayrı kümede olurken, rekabetçi iller olarak adlandırılan Ankara ve İzmir aynı kümede yer aldıkları görülmüştür. Eskişehir, Isparta, Antalya,

Trabzon, Edirne, Erzurum, Elazığ, Muğla, Konya, Kayseri, Aydın, Sakarya, Balıkesir ve Yalova illeri rekabetçilik düzeyi bakımından benzer özellikler göstermiş ve ilgili iller rekabete dirençli iller olarak sınıflandırılmıştır. Bu iller geçmişte önemli sanayi merkezleri iken günümüzde bu özelliklerini yitiren iller olarak görülmektedir. Denize kıyısı olan ve limanları bulunan iller olan Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak, Tekirdağ, Bursa, Kocaeli ve Hatay illeri ile birlikte Gaziantep ili de, rekabetçilik bakımından benzer kümede yer almışlar ve bu iller rekabet odaklı rekabetçi illerdir. Türkiye'nin en fakir ve gelişmemiş ili olarak görülen Iğdır ile aynı kümede yer alan ve rekabetçilik endeksi en düşük olan Hakkari ile aynı kümede yer alan iller, Aksaray, Ardahan, Ağrı, Şırnak ve Çorum illeri olmuştur. Bayburt, Gümüşhane ve Tunceli illeri aynı kümede yer almıştır. Bu iller ise, rekabetçilik bakımından gelişmemiş iller olarak adlandırılmıştır. Diskriminant Analizi sonuçlarına göre, k-ortalamalar tekniği için 11 küme kullanılarak doğru sınıflandırma oranı %96,3 olarak bulunmuştur.

Tablo2. k-ortalamalar Tekniği Kullanılarak Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Sınıflandırması

Küme Sayısı k=11	İllerin Durumu
1	Uşak, Burdur, Kütahya, Erzincan, Nevşehir, Amasya, Tokat, Bilecik, Niğde, Osmaniye
2	Bayburt, Gümüşhane, Tunceli
3	Kırşehir, Artvin, Karaman, Giresun, Ordu, Afyon, Kilis, Van, Batman, Mardin
4	İstanbul
5	Kırıkkale, Bolu, Karabük, Denizli, Sivas, Çanakkale, Sinop
6	Çorum, Aksaray, Iğdır, Ardahan, Hakkari, Ağrı, Şırnak
7	Eskişehir, Isparta, Antalya, Trabzon, Edirne, Erzurum, Elazığ, Muğla, Konya, Kayseri, Aydın, Yalova, Sakarya, Balıkesir
8	Ankara, İzmir
9	Bursa, Kocaeli, Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak, Tekirdağ, Gaziantep, Hatay
10	Kastamonu, Çankırı, Düzce, Yozgat, Adıyaman, Bingöl, Kars, Bitlis, Siirt, Muş
11	Malatya, Kırklareli, Manisa, Rize, Kahramanmaraş, Bartın, Diyarbakır, Şanlıurfa

k=11 küme için bulanık kümeleme analizi uygulandıktan sonra Türkiye'deki illerin durumu Tablo 3'de verilmiştir. Bulanık kümeleme analizine göre rekabetçilik bakımından; lider rekabetçi iller olarak adlandırılan İstanbul ve Ankara aynı kümede yer almışlardır. Eskişehir, Antalya, Trabzon, Edirne, Kayseri ve Gaziantep illerinin rekabetçilik düzeyleri bakımından benzer bulunmuştur ve bulanık kümeleme tekniğine göre, rekabetçiliğe dirençli iller olduğu tespit edilmiştir. Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak, Tekirdağ ve Hatay bir kümede sınıflanmış ve rekabet odaklı iller oldukları tespit edilmiştir. Iğdır, Hakkari, Aksaray, Ardahan, Ağrı, Şırnak bir kümede yer almıştır. Bayburt, Gümüşhane, Çorum, Bingöl ve Tunceli illeri de diğer bir kümeyi oluşturmaktadır. Bu iki kümede yer alan illerin gelişmemiş rekabetçi iller oldukları söylenebilir. İzmir, Bursa ve Kocaeli gibi sanayi odaklı iller, rekabetçilik bakımından aynı kümede yer almışlardır ve rekabetçi iller olarak sınıflandırılmışlardır. Benzer

şekilde; diskriminant analizi sonuçlarına göre, bulanık kümeleme tekniği için 11 küme kullanılarak doğru sınıflandırma oranı %92,6 olarak bulunmuştur.

Tablo 3. Bulanık Kümeleme Analizi Kullanılarak Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Sınıflandırması

Küme Sayısı k=11	İllerin Durumu
1	Kırıkkale, Kırşehir, Artvin, Karaman, Giresun, Ordu, Afyon, Kilis, Van, Batman, Mardin
2	Ankara, İstanbul
3	Karabük, Denizli, Sivas, Çanakkale, Kırklareli, Sinop, Manisa, Rize, Nevşehir, Kahramanmaraş, Bartın, Diyarbakır, Şanlıurfa
4	Isparta, Edirne, Erzurum, Elazığ, Muğla, Konya, Aydın, Yalova, Sakarya, Balıkesir, Malatya
5	Aksaray, Iğdır, Ardahan, Hakkari, Ağrı, Şırnak
6	Eskişehir, Antalya, Trabzon, Kayseri, Gaziantep
7	Bayburt, Çorum, Gümüşhane, Tunceli, Bingöl
8	İzmir, Bursa, Kocaeli
9	Bolu, Uşak, Burdur, Kütahya, Erzincan, Amasya, Tokat, Bilecik, Niğde, Osmaniye
10	Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak, Tekirdağ, Hatay
11	Kastamonu, Çankırı, Düzce, Yozgat, Adıyaman, Kars, Bitlis, Siirt, Muş

Subtractive kümeleme tekniği uygulandıktan sonra Türkiye'deki illerin durumu Tablo 4'de gösterildiği gibidir. Subtractive kümeleme tekniğine göre rekabetçilik bakımından; Hatay ve Tekirdağ illeri tek başına ayrı birer küme oluşturmuşlardır. Analiz sonucu İzmir ve Adana'nın ve Kocaeli ve Samsun'un benzer özelliklere sahip iller olduğu belirlenmiştir. Iğdır, Hakkari, Bingöl, Siirt, Ardahan, Ağrı ve Şırnak illeri aynı kümede, Muğla, Aydın ve Balıkesir illeri de bir başka kümededir. Ankara, Eskişehir, Isparta, Edirne, Erzurum, Elazığ, Bursa, Konya, Yalova, Sakarya, Malatya, Kırklareli, Gaziantep illeri rekabetçilik bakımından benzer özellikler göstermişlerdir. İstanbul ili, bu analizde de tek başına ayrı bir kümede yer almamıştır. Rekabetçilik bakımından İstanbul ile benzer özellikler gösteren iller sırasıyla; Antalya, Trabzon, Kayseri, Çanakkale, Uşak, Burdur, Kütahya, Rize, Erzincan, Nevşehir, Amasya, Kahramanmaraş, Bilecik, Bartın, Osmaniye, Şanlıurfa illeri olmuştur. Diskriminant analizi yardımıyla subtractive kümeleme tekniği için doğru sınıflandırma oranı %86,4 olarak bulunmuştur.

Tablo4. Subtractive Kümeleme Analizi Kullanılarak Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Sınıflandırması

Küme Sayısı k=11	İllerin Durumu
1	Bingöl, Iğdır, Siirt, Ardahan, Hakkari, Ağrı, Şırnak
2	Bayburt, Ordu, Çorum, Gümüşhane, Tunceli, Kilis, Aksaray, Bitlis
3	Denizli, Sivas, Kırşehir, Artvin, Karaman, Kastamonu, Giresun, Afyon, Çankırı, Yozgat, Van, Adıyaman, Batman, Kars, Muş, Mardin

4	Kırıkkale, Bolu, Karabük, Sinop, Manisa, Tokat, Düzce, Niğde, Diyarbakır
5	İstanbul, Antalya, Trabzon, Kayseri, Çanakkale, Uşak, Burdur, Kütahya, Rize, Erzincan, Nevşehir, Amasya, Kahramanmaraş, Bilecik, Bartın, Osmaniye, Şanlıurfa
6	Ankara, Eskişehir, Isparta, Edirne, Erzurum, Elazığ, Bursa, Konya, Yalova, Sakarya, Malatya, Kırklareli, Gaziantep
7	Muğla, Aydın, Balıkesir
8	Kocaeli, Samsun
9	İzmir, Adana
10	Hatay
11	Tekirdağ

k-Medoids kümeleme analizi uygulandığında elde edilen sonuçlar Tablo 5’de gösterildiği gibidir. k-medoids tekniğine göre rekabetçilik bakımından; İstanbul, Ankara ve İzmir aynı kümede yer almışlardır ve bu iller, lider rekabetçi iller olarak sınıflandırılabilir. Eskişehir, Isparta, Antalya, Trabzon, Edirne, Erzurum, Elazığ, Muğla, Konya, Kayseri, Aydın, Yalova, Sakarya, Balıkesir, Malatya, Kırklareli illerinin rekabetçilik düzeyleri benzer özellikler göstermiştir ve ilgili iller, rekabetçiliğe dirençli olarak temsil edilebilirler. Şırnak, Ağrı, Hakkari, Ardahan, Iğdır ve Aksaray illerinin de, gelişmemiş rekabetçi iller oldukları görülmektedir. Bursa, Kocaeli, Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak ve Gaziantep illeri, rekabetçi iller olarak sınıflanabilir. k-medoids kümeleme tekniğinin diskriminant analizi sonuçlarına göre doğru sınıflandırma oranı %91,4 olarak bulunmuştur.

Tablo 5. K-medoid Kümeleme Analizi Kullanılarak Türkiye’deki İllerin Rekabetçilik Sınıflandırması

Küme Sayısı k=11	İllerin Durumu
1	Hatay, Tekirdağ
2	Şırnak, Ağrı, Hakkari, Ardahan, Iğdır, Aksaray
3	Kırıkkale, Bolu, Karabük, Sivas, Çanakkale, Uşak, Burdur, Kütahya, Sinop, Rize, Erzincan, Nevşehir, Amasya, Tokat, Bilecik, Bartın, Niğde, Osmaniye
4	Tunceli, Gümüşhane, Bayburt
5	Düzce, Adıyaman, Kars, Muş, Mardin
6	Siirt, Bitlis, Bingöl, Yozgat, Çankırı, Kastamonu
7	Ankara, İstanbul, İzmir
8	Şanlıurfa, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Manisa, Denizli
9	Eskişehir, Isparta, Antalya, Trabzon, Edirne, Erzurum, Elazığ, Muğla, Konya, Kayseri, Aydın, Yalova, Sakarya, Balıkesir, Malatya, Kırklareli
10	Batman, Van, Kilis, Afyon, Çorum, Ordu, Giresun, Karaman, Artvin, Kırşehir
11	Bursa, Kocaeli, Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak, Gaziantep

Son olarak hiyerarşik kümeleme analizi uygulandıktan sonra Türkiye'deki illerin durumu Tablo 6'da verilmiştir. Literatürde yaygın bir kullanıma sahip olan hiyerarşik kümeleme tekniği için görsel bir sonuç olan Dendogram şekli de Şekil 1'de gösterilmiştir. Hiyerarşik kümeleme tekniğine göre rekabetçilik bakımından; İstanbul lider rekabetçi il olarak ön plana çıkmaktadır. Rekabetçi iller olarak adlandırılan iller olan Ankara ve İzmir illeri tek başına birer küme oluşturmuşlardır. Rekabetçiliğe dirençli il olarak gösterilen Eskişehir tek başına bir kümede yer alırken, bu kümede yer alması beklenen diğer iller Antalya, Denizli, Gaziantep, Kayseri, Manisa ve Trabzon illeri ayrı bir küme oluşturmuştur. Gelişmemiş rekabetçi iller olarak kümelenen iller olan Iğdır, Hakkari, Ağrı, Çorum, Gümüşhane, Tunceli, Aksaray, Bayburt, Şırnak ve Ardahan illeri ile Bayburt, Gümüşhane ve Tunceli illeri aynı kümede yer almıştır. Bu iller, gelişmemiş rekabetçi iller olarak sınıflandırılabilir. Hiyerarşik kümeleme tekniği için doğru sınıflandırma oranı %96,3 olarak bulunmuştur.

Tablo 6. Hiyerarşik Kümeleme Analizi Kullanılarak Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Sınıflandırması

Küme Sayısı k=11	İllerin Durumu
1	Adana, Hatay, İçel, Samsun, Tekirdağ, Zonguldak
2	Adıyaman, Afyon, Artvin, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Giresun, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Mardin, Muş, Ordu, Siirt, Van, Yozgat, Karaman, Batman, Kilis, Düzce
3	Ağrı, Çorum, Gümüşhane, Hakkari, Tunceli, Aksaray, Bayburt, Şırnak, Ardahan, Iğdır
4	Amasya, Bilecik, Bolu, Burdur, Çanakkale, Diyarbakır, Erzincan, Kütahya, Kahramanmaraş, Nevşehir, Niğde, Rize, Sinop, Sivas, Tokat, Şanlıurfa, Uşak, Kırıkkale, Bartın, Karabük, Osmaniye
5	Ankara
6	Antalya, Denizli, Gaziantep, Kayseri, Manisa, Trabzon
7	Aydın, Bahkesir, Edirne, Elazığ, Erzincan, Isparta, Kırklareli, Konya, Malatya, Muğla, Sakarya, Yalova
8	Bursa, Kocaeli
9	Eskişehir
10	İstanbul
11	İzmir

4.Sonuç

Bu çalışmada bulanık k-ortalamlar, subtractive, k-ortalamlar, k-medoids ve hiyerarşik kümeleme analizleri kullanılarak, Türkiye'de yer alan iller, rekabetçilik açısından kümelenebilir çalışılmıştır. Subtractive, bulanık k-ortalamlar, k-ortalamlar, k-medoids ve hiyerarşik kümeleme tekniklerinin sonuçları karşılaştırıldığında; subtractive, bulanık k-ortalamlar ve k-medoids tekniklerinin birbirine benzer birimleri kümelemede etkin olmadığı, buna karşın k-ortalamlar ve hiyerarşik kümeleme analizlerinin ise önsel olarak belirlenen küme sayısına oldukça duyarlı olduğu görülmüştür. İlgili tekniklerin

diskriminant analizi uygulanarak doğru sınıflandırma yüzdeleri, Tablo 7’de gösterilmiştir. Buna göre, k-ortalamlar tekniğinin diğer tekniklere göre doğru sınıflandırma yüzdesi daha yüksek olduğundan, ilgili rekabetçilik değişkenlerini sınıflamada en iyi teknik olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Tekniklerin Doğru Sınıflandırma Yüzdeleri

Teknik	Doğru Sınıflandırma Yüzdesi (%)
k-ortalamlar	96,3
Bulanık Kümeleme	92,6
Subtractive	86,4
k-medoids	91,4
Hiyerarşik	96,3

İlleri, yapılan istatistiksel analizlerle, 11 kümeye ayıran bulanık kümeleme analizinin sonuçları rekabetçilik açısından incelendiğinde, İstanbul ve Ankara illerinin aynı kümede yer aldıkları görülmektedir. Ancak, İstanbul ili 86,01 genel endeks değeri ile tüm illerden oldukça farklı ve rekabetçilik açısından en rekabetçi ildir. İstanbul ilinin rekabetçilik endeksinin yüksek olmasının nedeni, yenilikçi ekonomik yapısı ve büyük sanayi kuruluşlarının bu ilde olması olarak düşünülebilir. İstanbul iline en yakın il olan Ankara’nın genel rekabetçilik endeks değerinin ise 49,73 olduğu görülmektedir. k-ortalamlar tekniğinde ise, İstanbul ili tek ve ayrı bir kümede toplanmıştır. Subtractive kümeleme analizinde ise İstanbul iline rekabetçilik bakımından benzer özellikte bulunan il sayısının bir hayli çok olduğu görülmüştür. k-medoids tekniğine göre rekabetçilik bakımından; İstanbul, Ankara ve İzmir aynı kümede yer almışlardır. Hiyerarşik kümeleme tekniğine göre, İstanbul, Ankara, İzmir ve Eskişehir ayrı kümede yer aldıkları görülmüştür. Rekabetçilik endeksine göre, Ankara, İzmir ve Eskişehir illerine yapılacak yatırımlar ile bu bölgesel farklılığın ortadan kalkacağı düşünülebilir.

Bulanık k-ortalamlar analizine göre, rekabetçilik endeksi en düşük il olan Hakkari ili ile aynı kümede yer alan iller Aksaray, Ardahan, Ağrı, Şırnak illeri olmuştur. k-ortalamlar tekniğinde ise, bu illere ek olarak Çorum ili eklenmiştir. Burada da, Çorum ilinin genel rekabetçilik endeksi bakımından adı belirtilen iller ile birlikte yer almaması gerekmektedir. Subtractive kümeleme analizinde ise, Hakkari ile birlikte; Iğdır, Bingöl, Siirt, Ardahan, Ağrı ve Şırnak illeri aynı kümede yer almışlardır. k-medoids tekniğine göre, Türkiye’nin en fakir ve gelişmemiş ili olarak görülen Iğdır ile aynı kümede yer alan iller Hakkari, Aksaray, Ardahan, Ağrı ve Şırnak’tır. Eroğlu ve Yalçın (2014), il rekabetçiliğinin son yıllarda gerçek bir olgu olarak ortaya çıktığını ve illerin kendi aralarında rekabet avantajı kazanmak ve ekonomik faaliyet paylarını yükseltmek için mücadele ettikleri belirtilmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye’deki illerin rekabetçilik açısından kümeleme teknikleri ile benzerlikleri belirtmeye çalışılmıştır. Bu sayede illerin gelişmesi ve rekabetçilik

düzeylerinin artmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Dolayısıyla, bu analizin sonuçlarına göre; karar vericilerin, bulunan 11 küme arasındaki rekabetçilik farklılıklarını ortadan kaldırmaya yönelik politikalar üretmelerini gerektiği açığa çıkmıştır. Kümeleme analizi ile elde edilen sınıflama incelendiğinde, rekabetçilik endeksinin büyük şehir olarak anılan iller ve bu illerin çevresindeki gelişmiş illerde yoğunlaştığı, batı ve kıyı bölgelerinin iç kesimlere göre daha fazla öne çıktığı söylenebilir. k-ortalamar tekniği, rekabetçilik değişkenlerini sınıflamada en iyi teknik olduğundan, rekabetçilik bakımından lider rekabetçi il olan İstanbul, tek ve ayrı kümede sınıflandırılmıştır. k-ortalamar tekniğine göre, rekabetçi iller olarak adlandırılan Ankara ve İzmir aynı kümede yer aldıkları tespit edilmiştir. Eskişehir, Isparta, Antalya, Trabzon, Edirne, Erzurum, Elazığ, Muğla, Konya, Kayseri, Aydın, Sakarya, Balıkesir ve Yalova illeri k-ortalamar tekniğine göre, rekabetçilik düzeyi bakımından benzer özellikler göstermiş ve ilgili iller rekabete dirençli iller olarak sınıflandırılmıştır. Bu iller geçmişte önemli sanayi merkezleri iken günümüzde bu özelliklerini yitiren iller olarak görülmektedir. Denize kıyısı olan ve limanları bulunan iller olan Adana, Mersin, Samsun, Zonguldak, Tekirdağ, Bursa, Kocaeli ve Hatay illeri ile birlikte Gaziantep ili de, rekabetçilik bakımından benzer kümede yer almışlar ve bu iller rekabet odaklı rekabetçi illerdir. k-ortalamar tekniğine göre, Türkiye'nin en fakir ve gelişmemiş ili olarak görülen Iğdır ile aynı kümede yer alan ve rekabetçilik endeksi en düşük olan Hakkari ile aynı kümede yer alan iller, Aksaray, Ardahan, Ağrı, Şırnak ve Çorum illeri olmuştur. Bayburt, Gümüşhane ve Tunceli illeri ayrıca aynı kümede yer almıştır. Bu iki kümeye ait iller, rekabetçilik bakımından gelişmemiş iller olarak adlandırılmıştır. Kümeleme analizinin grafiksel gösterimi olan dendogram Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Dendogram

Albayrak ve Erkut (2010) çalışmalarında benzer bir sonuca ulaşmışlardır ve rekabetçilik endeksinin farklı istatistiksel analiz teknikleri ile birlikte değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu çalışma ile literatürdeki bu boşluğun doldurulması amaçlanmıştır. Ayrıca, ilgili kümeleme teknikleri kullanılarak diskriminant analizi ile iller için doğru sınıflandırma oranları da verilmiştir. Bundan sonra yapılacak rekabetçilik çalışmalarında, ilgili kümeleme analizi tekniklerinden hangisinin kullanılması gerektiği hakkında bir ön çalışma olması bakımından önemlidir. k-ortalamar tekniğinin küme içi

homojenliği ön plana çıkması bakımından bundan sonra yapılacak rekabetçilik alanındaki çalışmalarında kullanılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Ak, D. (2013). Kentler Arası Rekabette İzmir'in Yeri. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:5, No:1, s. 29-43.
- Akın, K. Y. (2008). *Veri Madenciliğinde Kümeleme Algoritmaları ve Kümeleme Analizi*. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Albayrak, A. N., Erkut, G. (2010). Bölgesel Rekabet Gücü Perspektifinde Kalkınma Ajanslarının Öncelikleri İçin Öneriler. *III. Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Denizli.
- Alkin, K., Bulu, M., Kaya, H. (2007). İllerarası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6(11), s.221-235.
- Anderberg, M. R. (1973). *Cluster Analysis For Applications*. Academic Press, New York.
- Baltacı, A., Burgazoğlu H., Kılıç, S. (2012). Türkiye'nin Rekabetçi Sektörleri ve Trakya Bölgesi'nin Payı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Bezdek, J. C. (1981). *Pattern Recognition with Fuzzy Objective Function Algorithms*.
- Chiu, S. (1994). Fuzzy Model Identification Based on Cluster Estimation. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, Cilt: 2, Sayı: 3.
- Dinçer, K.S., Özdamar, K. (1992). Kümeleme çözümlemesinde uygun kümeleme ölçütlerinin karşılaştırılması. *Hacettepe Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*.
- EDAM (2009). *Türkiye için Rekabet Endeksi*.
- Eroğlu, O., Yalçın, A. (2013). Rekabet ve Mekansal Kuramlara İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Kafkas Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:4, Sayı:6, s.95-113.
- Eroğlu, O., Yalçın, A. (2014). Yeni Bir Rekabet Formu Olan Kent Rekabetçiliğine Yönelik Literatür Taraması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4(1), s.19-42.
- Everitt, B. S. (1979). Unresolved problems in cluster analysis. *Biometrics*, 35.

- Günay, A.C. (2008). *Kümeleme Analizinde Küme Sayısının Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma*. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Güntürkün, H. (2011). *Rekabetçilik Endekslerinde Bölge İllerinin Yeri*. Zafer Kalkınma Ajansı.
- Gürpınar, K., Sandıkçı, M. (2008). Uluslararası Rekabetçilik Analizinde Michael E. Porter'in Elmas Modeli Yaklaşımı: Türkiye'deki Bazı Endüstrilerdeki Uygulanabilirliğinin ve Sonuçlarının Araştırılması. *Selçuk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 18, s.106-125.
- Johnson, R., Wichern, D. (1992). *Applied Multivariate Statistical Analysis*. 3.th ed., Prentice Hall, USA.
- Kara, M. (2008). *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*. DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2774.
- Kaufman, L., Rousseeuw, P. J. (1987). *Clustering by Means of Medoids Statistical Data Analysis Based on The L1-Norm and Related Methods*. Edit: Y. Dodge, North-Holland, s.405-416.
- Kaufman, L., Rousseeuw, P. J. (1990). *Finding Groups in Data: An Introduction to Cluster Analysis*. John Wiley and Sons.
- Martin, A. (2003), *A Study on the Factors of Regional Competitiveness*. A Final Report for the European Commission Directorate-General Regional Policy, University of Cambridge, Cambridge Econometrics and Ecorys-NEI.
- Özdamar, K. (2002). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi (Çok değişkenli Analizler)*. IV. Baskı, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Perktaş, E. (2014). Bölgesel Kalkınma Özelinde Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 7, Aralık 2014, s. 472-486.
- Ross, T. J. (2004). *Fuzzy Logic with Engineering Applications*. 2nd Ed, Wiley.
- Tatlıdil, H. (1996). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*. Cem Ofset Ltd. Şti, Ankara.
- Tokatlıoğlu, İ. (1999). İktisadi Analizde Rekabet Kavramının Gelişimi. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 10 (33), s.5-10.
- URAK (2010). *İller arası Rekabetçilik Endeksi*.

Field : Theology

Type : Review Article

Received: 30.11.2018 - *Accepted*: 09.12.2018

Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla İslam'da 'İhsan' Erdemi

İhsan ÇAPCIOĞLU, Mehmet AKIN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, TÜRKİYE.

Email: ihsancapcioglu@yahoo.com, akinmehmet55@hotmail.com

Öz

İyilik, insan doğasında var olan özsel yeteneklerin başında gelir. Ancak her potansiyel yetenekte olduğu gibi, insandaki iyilik potansiyelinin de geliştirilmesi gerekir. İnanç ve ahlak sistemleri söz konusu iyilik potansiyeline ve onun nasıl geliştirileceğine ilişkin çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de, "birr", "maruf" ve "ihsan" gibi iyilik anlamına gelen pek çok kavramın kullanıldığı görülmektedir. "Birr", dünyada ve ahirette Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya yönelik erdemli davranışları içeren iyilikler anlamına gelir ve "ihsan"dan daha geniş bir iyiliğe göndermede bulunur. "Birr", ihsanı da içine alan daha geniş bir iyiliktir. Bu anlamda, her "birr" ihsandır, fakat her ihsan "birr" değildir. İhsan, bireyin Allah'ın her an kendisini gördüğünün bilincinde olarak, bir işi ya da görevi özveriyle en güzel şekilde yapması ve karşılıksız iyilikte bulunmasıdır. "Maruf" ise, "ihsan" ve "birr"i de içine alan anlam genişliğine sahiptir. Çünkü maruf, sadece iyilikte bulunmayı değil, aynı zamanda terk edilmesi gerekenleri terk etmeyi de içerir. Bu anlamıyla maruf, insanın Allah'a yakınlaşma niyetiyle yaptığı her türlü emri/işi/görevi ve yine bu niyetle yapmaktan kaçındığı her türlü yasağı/münkeri içine alır. Bununla birlikte makalemizde, söz konusu kavramlar arasında İslam geleneğinde geniş bir kullanım alanına sahip bulunan "ihsan" kavramı üzerinde duracağız. Zira "ihsan", Kur'an-ı Kerim'de çeşitli türevleriyle yüze yakın âyette geçen kuşatıcı ve zengin bir anlam evrenine sahiptir. Bu ayetlerde hem Allah'a hem de insanlara nispetle kullanılan "ihsan" kavramı; "başkalarına iyilik etmek" (Yûsuf, 12/23, 100; İsrâ, 17/23) ve "bir işi/eylemi/görevi en iyi şekilde ve hakkıyla yapmak" (Bakara, 2/112; Nisâ, 4/125) anlamlarında kullanılmıştır. İhsanın Allah'a nispet edildiği durumlarda, O'nun kusursuz yaratıcılığını (Secde, 32/7; Tegâbün, 64/3) ve kullarına karşı cömertliğini (Kasas, 28/77; Talâk, 65/11) ifade ettiği görülmektedir. İnsana nispet edildiğinde ise, onun Allah karşısında duyduğu derin saygı, bağlılık ve itaat duygusu ile birlikte, bu

duygunun sonucu olan iyi/güzel iş ve davranışları kapsadığı (Nahl, 16/30; Yûnus, 10/26) anlaşılmaktadır. Ayrıca Kur'an'da ihsan kavramının, öfkesini yenme, affetme, hoşgörü, sabır (Âl-i İmrân, 3/134–135; Mâide, 5/13; Hûd 11/115; Yûsuf, 12/90) aşırılıktan sakınma, kararlılık ve cesaret (Âl-i İmrân, 3/147–148), tokgözlülük ve cömertlik (Bakara, 2/236; Âl-i İmrân, 3/134) gibi ahlaki erdemlerle ilişkilendirildiği görülmektedir. İhsan, söz konusu erdemler arasında başat bir niteliğe sahip olup, Hz. Peygamber'in hadislerinde de benzer kullanımlara konu olmuştur. Bu çerçevede, "Cibril hadisi" olarak bilinen hadiste geçen, "*İhsan Allah'ı görür gibi kulluk etmendir; çünkü sen O'nu görmesen de O seni görmektedir*" ifadesi, literatürde ihsanın en güzel tanımı kabul edilmiştir. Bu çerçevede çalışmamızda, İslam literatüründe "ihsan" kavramının söz konusu psiko-sosyal ve teolojik bağlamından hareketle, bireysel ve toplumsal yansımaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: İyilik, İhsan, İslam, Kişilik, Toplum.

Not: Bu çalışma, 09-11 Kasım 2018 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Al-Farabi 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde "İhsan Kavramı Örneğinde İyiliğin Sosyo-Teolojik Bağlamı" başlığıyla sözel bildiri olarak sunulmuş, gerekli düzeltmelerle genişletilerek makale haline getirilmiştir.

Virtue of ‘Ihsân’ in Islam with its Individual and Social Dimensions

Abstract

Goodness is one of the essential values that exist in human nature in creation. However, as with every potential talent, the potential of essential well-being in human beings needs to be mobilized. It is seen that in the Qur'an, many concepts, such as "birr", "ma'rûf" and "ihsân", are used. "Birr" refers to goodness that includes virtuous behavior towards God's pleasure in the world and the Hereafter, and refers to a wider good than "ihsân". "Birr" is a wider good that includes ihsan. In this sense, each "birr" is ihsan, but not every ihsan is "Birr". Ihsân is that the individual is aware of the fact that God sees him at all times, doing a work or duty in the most beautiful way and devoting himself to goodness. As for "ma'rûf", it has a broader sense including "ihsân" and "birr". This is because not only does "ma'rûf" include goodness, but it also involves abandoning what needs to be abandoned. In this sense, ma'rûf includes all kinds of orders/works/duties of a person with the intention of getting closer to Allah and any prohibitions that he avoids doing with this intention. However, in our paper, we will focus, among these terms, on the concept of "ihsân" which has a wide range of usage in the Islamic tradition. Indeed, "ihsan" has a comprehensive and rich universe of meaning mentioned in the Quran in almost one hundred verses with a variety of derivatives. In these verses, the concept of "ihsân" used in relation to both God and human beings;) refers to "do good to others" (Yûsuf, 12/23, 100; İsrâ, 17/23) and "to do a work/action/duty in the best and right way", (Baqara, 2/112; Nisâ, 4/125) . When ihsân is referring to Allah, it is seen that it expresses His impeccable creativity (Sajda, 32/7; Taghâbûn, 64/3) and His generosity towards his servants (Qasas, 28/77; Talâq, 65/11). When it is attributed to human beings, it is understood that it includes his deep respect, loyalty and obedience to Allah (Nahl, 16/30; Yûnus, 10/26) along with good/beautiful work and behaviors that are the result of this feeling. In addition, it is seen that the concept of ihsan in the Quran is associated with such moral virtues as to defeat anger, forgiveness, tolerance, patience (Âl Imran, 3/134–135; Mâida, 5/13; Hûd 11/115; Yûsuf, 12/90) to avoid extremism, determination and courage (Al Imran, 3/147-48), greed and generosity (Baqara, 2/236; Al Imran, 3/134). Ihsân has a dominant character among these virtues and has also been the subject of similar uses in the hadith of the Prophet. In this context, the expression in the hadith known as the Hadith of Jibril that "you should serve Allah as though you could see Him, for though you cannot see Him, He sees you." has been accepted as the best definition of ihsan in the literature. In this article, based on the context of virtue of "ihsân" in question in the Islamic literature, its religious and social reflections will be focused on.

Keywords: Goodness, Ihsan, Islam, Personality, Society.

Giriş

İnsan; sevmek, sevilmek, beğenilmek, kabul görmek, takdir edilmek ve onaylanmak gibi özgüvene ve özsaygıya dayalı benlik bütünlüğünün gelişimi açısından son derece önemli işlevlere aracılık eden duygularla desteklenmiş bir sosyal çevrede yaşamak ister. Bununla birlikte o, hırs, ihtiras, kıskançlık, gurur ve kibir gibi benlik bütünlüğüne zarar verici duygulara ev sahipliği yapan çift kutuplu bir doğaya sahiptir (Çapcıoğlu, 2015: 159). İnsan doğasında var olan söz konusu potansiyel duyguların işlevsel hale gelebilmesi, bireysel ve çevresel etkilerle mümkündür. Bireysel etkilerin kaynağı, genellikle kişinin iç dünyasında meydana gelen biyo-psişik değişimlerdir. Çevresel etkilerin kaynağında ise, sosyal çevredeki koşulların biçimlendirici etkisi yer alır. Bu faktörler, hayat boyu etkisini devam ettireceği için, bireyin psiko-sosyal açıdan sağlıklı bir kişilik geliştirip benlik saygısını ve bütünlüğünü koruması, ancak istikrarlı biçimde çabalamasıyla mümkündür. İnsanın bu yöndeki çabalarının ise, sosyal çevresi tarafından desteklenmeye ihtiyacı vardır. Bu kapsamda çalışmamızda, öncelikle, insandaki iyilik potansiyelinin geliştirilmesinde etkili olan kalıtımsal ve çevresel faktörler üzerinde durulacak, daha sonra İslam literatüründe kuşatıcı iyiliğin örneği olan “ihsan” kavramı çeşitli boyutlarıyla incelenecektir.

İyilik Potansiyeli, Sosyal Çevre ve İslam

İyilik, yaratılıştaki insan doğasında var olan yeteneklerin başında gelir. Ancak her potansiyel yetenekte olduğu gibi, insandaki iyilik potansiyelinin de geliştirilmesi ve işlenmesi gerekir. Çünkü insan, doğumundan itibaren yakın ve uzak çevresinden aldığı desteklerle varlığını sürdürür. Sosyolojide sosyalleşme olarak adlandırılan ve yaşam boyu devam eden söz konusu çevresel destek süreci, bireyin kişiliği üzerindeki toplumsal etkilerin de temel belirleyicisidir. Araştırmalar, insan kişiliğinin doğum öncesinden itibaren oluşmaya başladığını göstermektedir (Çapcıoğlu, 2015: 160). Doğumdan itibaren ise, aile başta olmak üzere akran grupları, okul çevresi ve kitle iletişim araçları gibi sosyalleşme ajanları, “*bireyi başkalarından ayıran doğuştan getirdiği ve sonradan kazanılan özelliklerin bütünü*” (Özdemir vd., 2012: 566) olarak tanımlanan kişilik gelişimine önemli katkılarda bulunur. Kişilik gelişimi, bireyin doğuştan getirdiği potansiyellerin açığa çıkartılması ve geliştirilmesi bakımından son derece önemlidir. Bireyin zihinsel, duygusal, sosyal ve fiziksel özelliklerinin süreklilik gösteren yönlerini içeren kişiliğin gelişiminde sosyal çevre, kişiliğin ileride alacağı şekli belirleyen önemli bir faktördür. Çünkü davranışçı psikologlara göre insan doğası, esnek ve yumuşak bir özelliğe sahip olduğu için içinde bulunduğu sosyal çevreye göre şekil alır (Kuzgun, 1972). Buradan hareketle, bireyin sosyalleşmesinde kalıtım ve sosyal çevre faktörlerinin karşılıklı olarak etkili olduğu ifade edilebilir.

İnsanın doğuştan getirdiği kalıtımsal özellikler ile çevresel faktörlerin etkileşimi, uzun bir büyüme-gelişme sürecinde, kişiden kişiye değişen bireye özgü bir kişilik tipini ortaya çıkarır. Gelişim kuramcıları kişiliğin temel özelliklerinin erken gelişim dönemlerinde belirlendiğine dikkat çekmişlerdir. Esasen bireyin psikolojik bakımdan sağlıklı bir kişilik

geliştirebilmesi, büyük oranda temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama sürecinde toplumsal çatışmalardan uzak kalabilmesine bağlıdır. Bu anlamda bireyin psikolojik açıdan “normal” olarak nitelenebilmesi için, bireysel ihtiyaç, istek ve arzularını toplumun beklenti, norm, değer ve standartlarıyla uyumlu hale getirmeyi başarabilmiş ve psikopatolojik belirtilerden arınmış bir kişilik yapısına sahip olması gerekir. Başka bir açıdan sağlıklı birey, benliğini toplumsal otorite içinde eriterek yok eden ve topluma pasif düzeyde uyum gösteren kişi değildir. Aksine o, öz duygu ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket eden, sahip olduğu potansiyelleri gerçekleştirmeye çalışan, ancak bunu yaparken toplumla da uyumlu ilişkiler kurduğu için ciddi çatışmalar yaşamayan kişidir (Özdemir vd., 2012: 587). Dolayısıyla sağlıklı kişilik gelişiminin sosyalleşme süreci ile yakından ilişkili olduğunu belirtmek gerekir. Bilindiği gibi sosyalleşme sürecinde birey, içinde yaşadığı toplumun normlarını, inançlarını, değerlerini, kendisinden beklenen rolleri, tutum ve davranış kalıplarını öğrenir. Böylece, toplumsal etkileşim için gerekli becerileri geliştirmeye başlar; benlik, kimlik ve aidiyet duygusu kazanır ve içinde yaşadığı kültürü içselleştirerek toplumla uyumlu bir yaşam sürmeye çalışır.

İslam’ın insana, onun potansiyellerine, kişiliğine, toplumsal ve ahlaki yönüne bakışı da, yukarıda çizmeye çalıştığımız psiko-sosyal gelişim süreçlerini dikkate alan bir çerçevede gerçekleşir. Bu kapsamda olmak üzere, Şems Suresi’nin 7-10. ayetlerinde, kişilikte bulunan kalıtsal yeteneklerin ve çevresel faktörlerin önemi; *“Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefsinin kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen ise ziyan etmiştir.”* (Şems: 91/7-10) şeklinde ifade edilmiştir. Bu ve benzeri ayetlerde insan, doğası itibarıyla hem iyilik, hem de kötülüğe yatkın bir varlık olarak tanımlanmıştır. Bu niteliğiyle o, aynı zamanda iyi ve kötü erdemleri yapıp yapmamayı seçme özgürlüğüne de sahiptir. “Kur’an, insanın önüne iyi ve kötü ahlâkın özelliklerini sunar. “Hayr”, “maruf”, “ihsan”, “hasene”, “sıdk”, “istikame”, “şer”, “münker”, “seyyie”, “fisk”, “zülüm”, “cehalet” ve “zan” sözcükleri, Kur’an’da bu çerçevede kullanılan kavramlardır. Kur’an-ı Kerim, insanlığı hem bilgilendirmekte hem de bu bilgilendirme neticesinde insanın sorumluluğunu vurgulamaktadır. Zira insan, özgür olduğu için sorumlu bir varlıktır (Saruhan, 2012: 70). İnsanın düşünce, söz ve davranışlarından sorumlu tutulması, onun yaratıcısı başta olmak üzere, kendisi dışındaki diğer varlıklarla kurduğu ilişkilerde temel ahlaki erdemlere uygun davranma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Çünkü insan, dünya hayatında iyi ile kötü arasındaki tercihleriyle, sonucu ahirette açıklanacak bir deneme sürecinin öznesi olmayı kabul etmiş olmaktadır. Dolayısıyla her iki yöndeki tercihiyle de karşısına çıkacak iyi ya da kötü sonuçları belirlenmeye adaydır. Bu durumda onun için en yararlı ya da ahlaki olan, iyilik yönündeki tercihleriyle şekillenen tutum ve davranışlarıdır.

Kur’an-ı Kerim’de, “birr”, “maruf” ve “ihsan” gibi iyilik anlamına gelen pek çok kavramın kullanıldığı görülmektedir. “Birr”, dünyada ve ahirette Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaya yönelik erdemli davranışları içeren iyilikler anlamına gelir ve “ihsan”dan daha geniş bir iyiliğe göndermede bulunur. “Birr”, ihsanı da içine alan daha geniş bir

iyiliktir. Bu anlamda, her “birr” ihsandır, fakat her ihsan “birr” değildir. İhsan, bireyin Allah’ın her an kendisini gördüğünün bilincinde olarak, bir işi ya da görevi özveriyle en güzel şekilde yapması ve karşılıksız iyilikte bulunmasıdır. “Maruf” ise, “ihsan” ve “birr”i de içine alan anlam genişliğine sahiptir. Çünkü maruf, sadece iyilikte bulunmayı değil, aynı zamanda terk edilmesi gerekenleri terk etmeyi de içerir. Bu anlamıyla maruf, insanın Allah’a yaklaşma niyetiyle yaptığı her türlü emri/işi/görevi ve yine bu niyetle yapmaktan kaçındığı her türlü yasağı/münkeri içine alır.

İslam’da Bireyden Toplumla Kuşatıcı İyiliğin Örneği: “İhsan”

Kur’an-ı Kerim’de “ihsan” sözcüğü, çeşitli türevleriyle yüze yakın âyette geçer. Bu ayetlerde hem Allah'a hem de insanlara nispetle kullanılır. Bu özelliğiyle kuşatıcı ve zengin bir anlam evrenine sahiptir. İhsan, Allah’a nispet edildiği durumlarda, O’nun kusursuz yaratıcılığını (Secde, 32/7; Tegâbün, 64/3) ve kullarına karşı cömertliğini (Kasas, 28/77; Talâk, 65/11) ifade eder. İnsana nispetle kullanıldığı ayetlerde ise; “başkalarına iyilik etmek” (Yûsuf, 12/23, 100; İsrâ, 17/23) ve “bir işi/eylemi/görevi en iyi şekilde ve hakkıyla yapmak” (Bakara, 2/112; Nisâ, 4/125) anlamlarına gelir. Bu çerçevede ihsan sözcüğünün, insanın Allah karşısında duyduğu derin saygı, bağlılık ve itaat duygusu ile birlikte, bu duygunun sonucu olan iyi/güzel iş ve davranışları kapsadığı (Nahl, 16/30; Yûnus, 10/26) anlaşılmaktadır. Ayrıca Kur’an’da ihsanın; öfkesini yenme, affetme, hoşgörü, sabır (Âl-i İmrân, 3/134–135; Mâide, 5/13; Hûd 11/115; Yûsuf, 12/90) aşırılıktan sakınma, kararlılık ve cesaret (Âl-i İmrân, 3/147–148), tokgozluluk ve cömertlik (Bakara, 2/236; Âl-i İmrân, 3/134) gibi ahlaki erdemlerle ilişkilendirildiği görülmektedir.

İhsan, söz konusu erdemler arasında başat bir niteliğe sahip olup, Hz. Peygamber’in hadislerinde de benzer kullanımlara konu olmuştur. Bu çerçevede, “Cibril hadisi” olarak bilinen hadiste geçen, “*İhsan Allah’ı görür gibi kulluk etmendir; çünkü sen O’nu görmeden de O seni görmektedir*” ifadesi, literatürde ihsanın en güzel tanımı kabul edilmiştir (Çapcıoğlu, 2013: 340). Bu hadiste (Bkz. Tatlı, 2005) iman, İslam ve ihsan kavramları arasındaki ilişkinin açıklandığı görülmektedir. Abdullah b. Ömer, babası Ömer İbnü’l-Hattâb’tan rivayetle şöyle demiştir: Bir gün Resûlullah’ın yanında bulunduğumuz sırada aniden yanımıza, elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir zât çıkageldi. Üzerinde yolculuk eseri görülüyor; bizden de kendisini kimse tanımıyordu. Doğruca Hz. Peygamber’in yanına oturdu ve dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de uylukları üzerine koyarak şöyle dedi:

- Ya Muhammed! Bana İslâm’ın ne olduğunu haber ver!’ Resûlullah: *İslâm, Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in de Allah’ın Resulü olduğuna şehâdet etmen; namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve yol (külfetleri) cihetine gücün yeterse Beyt’i hacc etmendir.* buyurdu. O zât, ‘Doğru söyledin.’ dedi. Babam dedi ki: ‘Biz buna hayret ettik. (Zira) hem soruyor hem de tasdik ediyordu’.

- ‘Bana *imandan* haber ver!’ dedi. Resûlullah: ‘Allah’a, Allah’ın Meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de kadere; hayrına şerrine inanmandır.’ buyurdu. O zât (yine): ‘Doğru söyledin.’ dedi.
- (Bu sefer): ‘Bana *ihsandan* haber ver!’ dedi. Resûlullah: ‘Allah’a: O’nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O seni muhakkak görür.’ buyurdu.
- O zât: ‘Bana kıyametten haber ver!’ dedi. Resûlullah, ‘Bu meselede sorulan, sorandan daha âlim değildir.’ buyurdu. ‘O halde bana onun alâmetlerinden bari haber ver!’ dedi. Hz. Peygamber: ‘Cariyenin kendi sahibesini doğurması ve yalın ayak, çıplak, yoksul koyun çobanlarının bina yapmakta birbirleriyle yarış ettiklerini görmendir.’ buyurdu. Babam dedi ki: Bundan sonra o zât gitti. Ben hayli bir müddet (bekledim) durdum. Nihayet Resûlullah bana: ‘Yâ Ömer! O sual soran zatın kim olduğunu biliyor musun?’ dedi. ‘Allah ve Resulü bilir.’ dedim. ‘Gerçekten o Cibril’di. Size dininizi öğretmeye gelmiş.’ buyurdular (Bkz. Buhârî, *İman*, 37; Müslim, *İman*, 1, 5; Nesâî, *İman*, 6; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 17; Tirmizî, *İman*, 4).

Bu açıklamalarda da görüldüğü gibi, hadisteki diyalogda iman, İslam ve ihsan kavramlarına açıklık getirilmektedir. Esasen bu üç kavram, bu hadisten hareketle pek çok açıdan ele alınmıştır. Yüce’nin de belirttiği gibi (2013: 118), ihsan kavramını, imanın dış dünyadaki, özellikle birey ve toplum hayatındaki yansıması olarak değerlendirebiliriz. Çünkü bir insanın gerçekleştirdiği işin ihsan seviyesine ulaşabilmesi için hem neyi nasıl yapması gerektiğini iyi bilmesi hem de bu bilgisini en güzel biçimde eyleme dönüştürmesi gerekir (Çağrı, 2001: 544). Bununla birlikte “ihsanın bu boyutu, kalamcılar tarafından teorik olarak büyük oranla merkeze alınmadığından, tarihi süreç içerisinde bu kavram diğer iki kavramın gölgesinde kalmış ve inancın teorik ve pratik boyutunun yansıması olan ihsandan yoksun salt bir iman-İslam polemiği tartışıla gelmiştir. Bundan dolayı bu temel kavramlar arasındaki ilişkinin tespit edilmesi ve ahlakla olan irtibatının incelenmesi gerekmektedir” (Yüce, 2013: 118).

İslam ahlak felsefesinde ihsan erdemi, pek çok erdemle birlikte anılmaktadır. Örneğin, yardımseverlik erdeminin alt erdemlerinden biri de ihsandır. Yardımseverliğin ihsan ile birlikte, infak, ikram, helal kazanç, hayırda yarış, dostluk, kardeşlik, yakınlarla ilgilenme, iyiliği emr ve kötülükten nehy, birlik ve beraberlik, misafirperverlik, cömertlik ve kanaatkârlık gibi erdemlerle de ilişkisi bulunmaktadır (Karaman, 2018: 197). İhsan erdemi, temel erdemler arasında sayılan merhamet ile de yakın bir ilişki içerisinde. Buna göre merhamet, acımak, şefkat göstermek, acıma duygusunun etkisiyle yapılan ihsan, iyilik ve lütuf gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamıyla o, hem Allah’ın bütün yaratılmışlara yönelik lütuf ve ihsanını, hem de insanları hemcinslerinin ve diğer varlıkların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve yardım etmeye sevk eden acıma duygusunu ifade etmektedir. Hadislerde de rahmet ve merhamet hem Allah’ın kullarına lütuf ve ihsanı, hem de insanların birbirlerine ve diğer canlılara karşı şefkat, ilgi ve yardımları için kullanılmaktadır (Karaman, 2018: 199-200).

Elmalılı Hamdi Yazır, “Hak Dini Ku’an Dili” adlı eserinde Fâtiha sûresinin tefsirini yaparken “Rab” sözcüğünün boyutlarından birinin de “ihsan” kavramıyla ilişkili olduğunu belirtir. Ona göre “Rab” sözcüğü, hâkim olma, *ihsanda* bulunma, kontrolü altına alma, tasarrufta bulunma, öğretme ve yol gösterme, yükümlülük ve sorumluluk yükleme, emretme ve yasaklama, teşvik ve uyarı, lütufta bulunma ve gönül alma gibi eğitim için gerekli olan bütün niteliklere sahip, güçlü ve mükemmel bir terbiye edici anlamına gelir (Yazır, 2007). Bu açıklamada, sözcüğün ihsan kavramıyla ilişkilendirilmesi önemlidir. Çünkü bu anlamıyla ihsan, Rab sözcüğünün ihtiva ettiği “terbiye edici” işlevin yerine getirilme biçimini ve yöntemini açıklayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslâm’da nafil ibadet kabilinden ve kutsal kabul edilen “çalışma” erdemi de, temel erdemlerden olan cömertlik ve ihsanın ön şartlarından biri kabul edilmektedir. Bu çerçevede, İslâm iş ahlâkında pek çok ilke ve erdemden bahsedilmekte ve bu ilkeler genel olarak dört temel erdem altında toplanmaktadır. Bunlardan ilk ikisi, çalışma ve iş hayatına başlamadan önce iş konusunda sahip olmamız gereken iyi niyet ile çalışma konusundaki doğru bilgiler ve çalışkanlığın erdemi ile ilgilidir. Sonraki ikisi ise iş hayatına atıldıktan sonra işle ilgili çeşitli alanlar ve ilişkilerde uyulması gereken helal kazanç ve adaletle ilgili kuralları içerir. Söz konusu kurallar ise lütuf ve ihsanla ilgili erdemlere göndermede bulunur. Buna göre iş hayatında gerçek ahlaklılık; sorumluluk, gönüllülük ve fedakârlık gibi üstün erdemler neticesinde ortaya çıkar. Bu bağlamdaki temel erdem ise *ihsandır*. Ayette geçen “*Allah şüphesiz adaleti, ihsanı/iyilik yapmayı... emreder...*” (Nahl, 16/90) ifadesindeki “ihsan/iyilik”, İslam ahlakçıları tarafından alışverişte “*müşterinin yararına olan bir fiili, ona yapılacak ikramları içerir*” şeklinde yorumlanmıştır. Bu ikram bir zorunluluk olmasa da, iş hayatında işçi ve işverenlerin göstermesi beklenen bir âlicenaplık olarak değerlendirilmiştir. Çünkü alışverişte asıl yükümlülük, her iki tarafın birbirine karşı adil davranmasıdır.

Gazzâlî’ye göre ticaretle uğraşan bir kimse, aşağıdaki hususlara dikkat ederek, adaletin üstündeki ihsan rütbesine yükselebilir: Fahiş kârdan kaçınmak, kârdan fedakârlık etmek, alacakların tahsilinde müsamahakâr davranmak, alacaklının gelmesini ve vadesinin dolmasını beklemeden, imkânı varsa onun ayağına gidip borcunu ödemek, pazarlıktan pişman olup cayana kolaylık göstermek ve son olarak fakirler için ayrı bir veresiye defteri tutarak, borçlarını ödeyemedikleri takdirde kendilerinden alacağını istememeye niyet etmek (Gazzâlî, 1988, II, 230-241’den akt. Kılıç, 2018: 436). Görüldüğü gibi ihsan kapsamındaki erdemlerden biri, müsamahakâr davranmak, diğeri ise hoşgörülü olmaktır. Buna göre iş ve hizmet üretiminin çeşitli basamaklarında kendimiz kusur edebileceğimiz gibi başkalarının da kusur edebileceğini düşünmeliyiz. Dolayısıyla iş etiğinin bir kuralı olarak karşımızdakine müsamahalı davranmak gerekir. Hz. Peygamber’in şu hadisi tam da bu hususa işaret etmektedir: “*Sattığında, satın aldığında ve hakkını talep ettiğinde müsamahakâr davranan kişiye Allah merhamet etsin*” (Buhari, 2008, 531’den akt. Kılıç, 2018: 436).

Sonuç

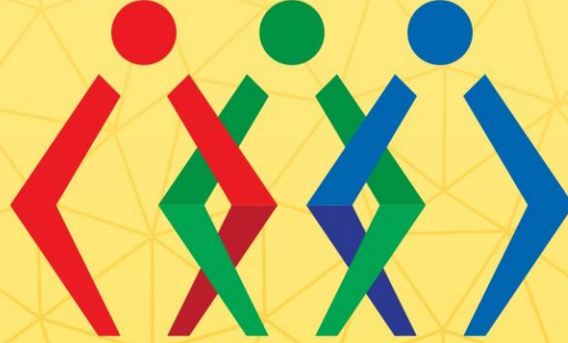
İslam literatüründe hem Allah'a hem de insana nispetle kullanılan ahlaki kavramlardan biri olan "ihsan", insanın Allah karşısında duyduğu derin saygı, bağlılık ve itaat duygusu ile birlikte, bu duygunun sonucu olan iyi/güzel iş ve davranışları içeren geniş bir anlam çeşitliliğine sahiptir. Bu özelliğiyle onun; öfkesini yenme, affetme, hoşgörü, sabır, aşırılıktan sakınma, kararlılık ve cesaret, tokgözlülük ve cömertlik gibi ahlaki erdemlerle yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Ancak insana bahşedilen "ihsan" potansiyelinin de çeşitli faktörler tarafından harekete geçirilmesi gerekir. Bu hareket, öncelikle bireyin içsel motivasyonuna etki eden faktörlere bağlı olmakla birlikte, onun sosyal çevrede bireyle temas eden tüm sosyalleştirici unsurlar tarafından da desteklenmeye ihtiyacı vardır. Çünkü iyi insan olma potansiyelinin geliştirilmesinde sosyal çevre unsurları hayati derecede önemli roller icra eder. Genellikle aile, akrabalar, akran grupları, okul ve kitle iletişim araçlarından oluşan söz konusu çevresel unsurların ahlaki erdem ve duyarlılıklar içeren mesajlarının birey tarafından kabul edilebilmesi için, her şeyden önce birbirini destekleyen biçim ve içeriklerde üretilmeleri, geliştirilmeleri ve yaygınlaştırılmaları gerekir. Bununla birlikte, sadece biçim ve içerik örtüşmesi tek başına yeterli değildir, aynı zamanda bu mesajlar bireyin ahlak ve değerler dünyasındaki mevcut verilerle de uyumlu hale getirilmelidir. Günümüzde, özellikle kitle iletişim araçları tarafından üretilen mesajların, diğer sosyalleşme ajanlarıncaya aktarılan ahlaki içeriklerle örtüşmediği ve büyük oranda çatıştığı görülmektedir. Bu durum aile, akrabalar ve okul çevresi tarafından bireye kazandırılması hedeflenen ahlaki içerikleri bozucu bir işleve aracılık etmektedir. Ayrıca çocukluktan itibaren bireyin ahlaki kişilik gelişimi bakımından son derece önemli olan iyilik potansiyelinin açığa çıkartılmasını ve geliştirilmesini geciktirici, hatta çoğu zaman engelleyici sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

- Buharî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail el-Cu'fi (1401), *el-Câmiu's Sahîh*, İstanbul.
- Çağrııcı, M. (2001). İhsan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XX, s. 544-546, İstanbul: TDV Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ. (2013). İhsan. *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, c. 1, s. 340, M. Selçuk, H. Albayrak vdğ. (ed.), Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Çapcıoğlu, İ. (2015). İyilik/İyi İnsan Olma Potansiyelinin Geliştirilmesinde Sosyal Çevrenin Etkisi, s. 159-166, *İyilik: İnsanı İyilik Yaşatır*. Ankara: TDV Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (trsz), *Sünen*, thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Talik: K. Yûsuf Hût, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Karaman, H. (2018). İslam Ahlakında temel Erdemler, s. 185-199, *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi*, 4. Baskı, (ed. M. S. Saruhan), Ankara: Grafiker Yayınları.

- Kılıç, C. (2018). İslam Ahlakı Açısından Modern Uygulamalı Etik, s. 387-444, *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi*, 4. Baskı, (ed. M. S. Saruhan), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kuzgun, Y. (1972). Kendini Gerçekleştirme, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10: 162-172.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn İbn Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî (trsz), *Sahîhu Müslim*, Mukaddime, Tahkik: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (1986), *Sünen (el-Müctebâ)*, Tahkîk: Abdülfettah Ebû Ğudde, Haleb: Mektebu'l-Matbûâti'l-İslâmiyye.
- Özdemir, O.; Güzel Özdemir, P.; Kadak, M. T.; Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 4 (4): 566-589.
- Saruhan, M. S. (2012). İslâm Ahlâk Felsefesi: Tanım, Kaynaklar ve İçerik, s. 65-89, *İslam Ahlak Felsefesi*, (ed. M. S. Saruhan), Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları.
- Tatlı, B. (2005). Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadisi ve İslam Düşüncesine Yansımaları, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa (1996), *el-Câmiu'l-Kebîr (Sünen)*, Tahkik, tahrîc ve talik: Beşşâr Avvâd Maruf, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî.
- Yazır, Elmalılı Hamdi (2007). *Hak Dini Kur'an Dili*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yüce, M. (2013). İnanç-Ahlak İlişkisi Bağlamında İman, İslâm ve İhsan Kavramları, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2): 111-148.

ULUSLARARASI BİLİM KÜLTÜR VE SPOR DERNEĞİ | **INTERNATIONAL SCIENCE CULTURE AND SPORT ASSOCIATION**

ISCSA_UBİKS

www.iscs-a.org

www.intjcss.com